

PROBLEMATISERING VAN HET INTEGRATIE- DISCOURS IN VLAANDEREN

EEN KRITISCHE ANALYSE VAN HET MEDIADISCOURS OVER INTEGRATIE EN DE
ROL VAN GENDER, VAN MIGRATIESTOP (1974) TOT INBURGERINGSDECREET
(2003)

Jade Philippeth

Studentennummer: 01708895

Promotor(en): dr. Marjolein Schepers

Masterproef voorgelegd voor het behalen van de graad master in de geschiedenis

Academiejaar: 2021 – 2022

Aantal woorden: 61.177

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE.....	1
DANKWOORD	4
DEEL 1: INLEIDENDE HOOFDSTUKKEN	5
INLEIDING	5
STATUS QUAESTIONIS	10
Media en migratie	10
Maatschappelijke gevolgen van het mediadiscours over migratie en integratie	11
Vlaamse migratie- en integratiegeschiedenis	15
Gender en integratie	24
HYPOTHESES.....	25
METHODOLOGIE.....	27
Critical Discourse Analysis: algemene introductie	27
Norman Fairclough's methode tot kritische discoursanalyse.....	29
REFLECTIE BRONNENCORPUS	31
<i>What's in a name</i> : het belang van terminologie	34
DEEL 2: HET VLAAMSE MEDIADISCOURS OVER INTEGRATIE	37
SOCIALE EN HISTORISCHE CONTEXT	37
Migratiegeschiedenis	38
Integratiegeschiedenis: de ontwikkeling van een beleid	41
DISCURSIEVE CONTEXT.....	49
TEKSTANALYSE: KWANTITATIEF OVERZICHT	55
Aantal artikels per jaartal	55
Datum van verschijnen.....	56
Grootte van de artikels.....	57
Bespreken van resultaten.....	57
TEKSTANALYSE: KWALITATIEVE DISCOURSANALYSE	58
1. Conceptualisering van integratie.....	58
2. Actoren in het integratieproces	58
3. Beoordeling integratie en integratiebeleid	59
4. Gender en integratie	59
1974.....	59

Conceptualisering van integratie.....	59
Actoren in het integratieproces	62
Beoordeling integratie en integratiebeleid	64
Gender en integratie	66
1977.....	66
Conceptualisering van integratie.....	66
Actoren in het integratieproces	67
Beoordeling integratie en integratiebeleid	68
Gender	69
1978.....	69
Conceptualisering van integratie.....	69
Actoren in het integratieproces	70
Beoordeling integratie en integratiebeleid	72
Gender en integratie	73
1981.....	74
Conceptualisering van integratie.....	74
Actoren in het integratieproces	76
Beoordeling integratie en integratieproces	80
Gender en integratie	82
1985.....	83
Conceptualisering van integratie.....	83
Actoren in het integratieproces	84
Beoordeling integratie en integratiebeleid	85
Gender en integratie	86
1987.....	87
Conceptualisering van integratie.....	87
Actoren in het integratieproces	89
Beoordeling integratie en integratiebeleid	92
Gender en integratie	94
1991.....	95
Conceptualisering van integratie.....	95
Actoren in het integratieproces	98
Beoordeling integratie en integratiebeleid	102
Gender en integratie	104

1995.....	106
Conceptualisering van integratie.....	106
Actoren in het integratieproces	109
Beoordeling integratie en integratieproces	113
Gender en integratie	115
1999.....	116
Conceptualisering van integratie.....	116
Actoren in het integratieproces	119
Beoordeling integratie en integratiebeleid	122
Gender en integratie	124
2003.....	125
Conceptualisering van integratie.....	125
Actoren in het integratieproces	129
Beoordeling integratie en integratiebeleid	133
Gender en integratie	135
DEEL 3: CONCLUDERENDE HOOFDSTUKKEN.....	137
THEMATISCH OVERZICHT DISCURSIEVE EN SOCIALE VERANDERINGEN	137
1. CONCEPTUALISERING INTEGRATIE.....	137
2. ACTOREN IN INTEGRATIEPROCES.....	140
3. BEOORDELING INTEGRATIE EN INTEGRATIEBELEID	142
4. GENDER EN INTEGRATIE.....	144
CONCLUSIES.....	145
REFLECTIES OVER HET EIGEN ONDERZOEK EN VOORSTELLEN TOT VERVOLGONDERZOEK	148
BIBLIOGRAFIE	150
ONLINE BRONNEN	150
GEDRUKTE BRONNEN.....	150
LITERATUUR.....	156

DANKWOORD

Allereerst wil ik mijn promotor, Dr. Marjolein Schepers, bedanken voor de vele en snelle hulp en de geruststellende communicatie doorheen het hele begeleidingsproject. Ze heeft begrip getoond voor het tweemaalig uitstellen van de thesis. Ze heeft mij ook geleerd om prioriteiten te stellen en gaf mij handige leestips om deze thesis tot een goed einde te brengen.

Ik wil graag de leescommissie bedanken voor de eerste bijsturingen tijdens het onderzoeksproces alsook in het bijzonder Prof. Dr. Margo De Koster om mij de methode van kritische discoursanalyse van Norman Fairclough aan te reiken.

Verder wil ik mijn ouders, Koen en Chris, bedanken voor de steun en het vertrouwen in mij de afgelopen vierenhalf jaar en om mij steeds bij te staan om de doelen te behalen die ik voor ogen heb. Mijn papa wil ik in het bijzonder bedanken voor de vele lessen die hij mij heeft proberen bijbrengen als pseudohistoricus.

Mijn mama wil ik extra bedanken voor het nalezen van mijn thesis en andere papers in de voorgaande jaren als geschiedenisstudent. Alsook om mij te kalmeren tijdens stresserende momenten.

Ik wil mijn zus, Myrte, ook zeker bedanken voor de warme steun doorheen mijn studies.

Mijn vrienden en studiegenoten Maite en Seppe wil ik bedanken voor de aangename vier jaar, de vele leuke momenten tijdens en na de les en de blijvende vriendschap.

Ik wil Boris bedanken om er voor mij te zijn gedurende mijn hele studiercarrière.

Bart MS dank ik voor het nalezen van mijn thesis.

Als laatste wil ik graag mijn opa, Jef, bedanken dat ik enkele dagen ongestoord mocht komen werken in zijn huis.

DEEL 1: INLEIDENDE HOOFDSTUKKEN

INLEIDING

*'Het Vlaams inburgeringsbeleid legt de nadruk op economische en maatschappelijke zelfredzaamheid, de snelle verwerving van de Nederlandse taal en het zich eigen maken van de gedeelde normen en waarden van de publieke Vlaamse cultuur. Met ons inburgeringsbeleid nodigen we nieuwkomers uit om een actieve bijdrage te leveren aan de Vlaamse samenleving.'*¹

Het Vlaams regeerakkoord van de regering Jambon I maakte van meet af aan duidelijk dat het Vlaamse beleid rond inburgering en integratie van nieuwkomers, dat voortbouwt op een vijftienjarige traditie, een beleid zal worden waar niet enkel de rechten, maar ook vooral de plichten en inspanningen van nieuwkomers centraal zullen komen te staan.² De Commissie Binnenlands Bestuur keurde eind juni 2021 het nieuwe Vlaamse inburgeringstraject goed.³ Het beleid rond dergelijke gevoelige thema's krijgt niet enkel op politiek vlak veel aandacht, ook in de Vlaamse media staat de kwestie regelmatig centraal. Zowel bij de lancering van het nieuwe regeerakkoord als bij de goedkeuring van het nieuwe inburgeringstraject, uitten sommige middenveldorganisaties of specialisten hun kritische bedenkingen op de nieuwe beleidsplannen via verschillende mediakanalen. Onder andere het betalende karakter en de selectieve verplichting - enkel voor nieuwkomers van buiten de Europese Unie - van de inburgeringscursussen stuiten op kritiek.⁴ Onverwacht is ook dat asielzoekers niet langer een doelgroep van het inburgeringsbeleid zijn, aangezien ze (nog) niet zijn ingeschreven in het Vreemdelingenregister.⁵

Bovenstaand voorbeeld dient om aan te tonen dat de thematiek rond migratie en integratie de recentste jaren een *hot topic* is in debatten in de media en politiek, en al zeker na de zogenoemde vluchtelingen crisis in 2015. Zoals de term 'vluchtelingen crisis' al impliceert, wordt het thema echter vaak geproblematiseerd. Eenzelfde trend zien we ook in de decennia voordien; de onderwerpen migratie en integratie worden al langer vanuit een negatief daglicht gepresenteerd.⁶ Vertrekkend vanuit dergelijke vaststellingen onderzoekt deze masterscriptie aan de hand van een kritische discoursanalyse wat en wie onder het concept 'integratie' werd gezien in de Vlaamse krant Het Nieuwsblad tijdens het laatste kwart van de twintigste eeuw. Speciale aandacht zal bovendien uitgaan

¹ *Regeerakkoord van de Vlaamse Regering 2019-2024 (oktober 2019)* (Brussel: Vlaamse Regering, 2019), 107.

² Marjan Temmerman, 'Inburgering en integratie in het nieuwe Vlaamse regeerakkoord: over wie gaat het? En wat staat hen te wachten?', *vrtnws.be*, 04.10.2019, geraadpleegd 16.07.2021, <https://www.vrt.be/vrtnws/>; IB, 'Bart Somers: "Ik pas voor een gesegregeerde maatschappij waarin we naast elkaar leven"', *Het Laatste Nieuws*, 11.07.2021, geraadpleegd 16.07.2021, <https://www.hln.be/>.

³ Dries Hiroux, 'Commissie keurt nieuw Vlaams inburgeringstraject goed: cursus en examen worden betalend, slagen is verplicht', *vrtnws.be*, 22.06.2021, geraadpleegd 16.07.2021 <https://www.vrt.be/vrtnws/>.

⁴ Zie bijvoorbeeld: Marjolein Schepers, 'Het Vlaams regeerakkoord is slecht voor de integratie van nieuwkomers', *vrtnws.be*, 02.10.2019, geraadpleegd 16.07.2021, <https://www.vrt.be/vrtnws/>; Belga, 'Commissie keurt nieuw Vlaams inburgeringsbeleid goed', *De Standaard*, 22.06.2021, geraadpleegd 16.07.2021, <https://www.standaard.be/>.

⁵ Temmerman, 'Inburgering en integratie in het nieuwe Vlaamse regeerakkoord'.

⁶ Marlou Schrover en Willem Schinkel, 'Introduction: the language of inclusion and exclusion in the context of immigration and integration', *Ethnic and Racial Studies* 36, nr. 7 (2013): 1126.

naar de manier waarop geïmmigreerde mannen en vrouwen anders werden gepercipieerd in de krant doorheen de tijd. Het belang van onderzoek naar de rol van gender in relatie tot de thema's migratie en integratie werd onder andere door de Nederlandse historica Marlou Schrover benadrukt.⁷ Schrover toonde namelijk aan dat mannelijke en vrouwelijke migranten anders worden weergegeven in het beleidsdiscours over migratie en integratie.⁸ Ik wil nagaan of zo een verschil in het discours niet alleen aan te duiden is in het beleid, maar misschien ook zichtbaar is in de media. Dat beide discoursen een bepaalde invloed kunnen uitoefenen op elkaar, zal later in deze scriptie nog worden aangehaald. De integratieprocessen en -ervaringen van mannen en vrouwen kunnen bovendien verschillend zijn.⁹ In dit kader wordt vaak het concept intersectionaliteit - een term geïntroduceerd door Kimberlé Crenshaw - aangewend als mogelijke verklaringsgrond.¹⁰ Intersectionaliteit is een term die gebruikt wordt om te beschrijven hoe verschillende analysecategorieën, zoals gender, klasse, ras en etniciteit, met elkaar interageren en een rol spelen bij het tot stand brengen of houden van bepaalde (ongelijke) machtsrelaties.¹¹ Een korte bespreking van het werk van Marlou Schrover over gender, integratie en intersectionaliteit zal later in deze scriptie aan bod komen. In combinatie met een analyse van de bestaande studies over de representatie van etnische minderheden in de Vlaamse media en de maatschappelijke effecten hiervan – gaande van publieke opinievorming, politiek stemgedrag en invloed op het beleidsdiscours – zal deze literatuur aangewend worden om enkele hypothesen over het Vlaamse mediadiscours over integratie te formuleren. Uiteraard besef ik dat 'de media' of 'het mediadiscours' niet eenduidig te benoemen en te beschrijven zijn. Het is dan ook niet de bedoeling om te veralgemenende uitspraken te doen. Door het discours van één welbepaalde krant te onderzoeken, wil deze scriptie wel wijzen op de rol die de media kan spelen in de beeldvorming over etnische minderheden en hun integratieproces en de mogelijke maatschappelijke gevolgen daarvan.

Wat opvalt in het Vlaamse mediadiscours is dat verschillende begrippen zoals vreemdeling, migrant of allochtoon door elkaar worden gebruikt, vaak zonder een vaste definitie van dergelijke woorden te voorzien. Ook in deze inleiding heb ik het al gehad over nieuwkomers, asielzoekers, vluchtelingen en migranten zonder deze termen te duiden. De betekenis van zulke woorden is dikwijls gebonden aan de historische en socioculturele context en kan dus veranderen doorheen de tijd.¹² De gepercipieerde grenzen tussen de 'wij'- en de 'zij'-groep zijn dus variabel. De media, en in het verlengde daarvan de

⁷ Een greep uit haar publicaties: Marlou Schrover, 'Verschillen die verschil maken: inleiding op het themanummer over gender, migratie en overheidsbeleid in Nederland en België in de periode 1945-2005,' *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* 5, nr. 1 (2008): 3-22; Marlou Schrover en Deirdre Moloney, 'Introduction: Making a difference,' in *Gender, Migration and Categorisation, Making Distinctions between Migrants in Western Countries, 1945-2010*, eds. Marlou Schrover en Deirdre M. Moloney (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2013): 7-54.

⁸ Marlou Schrover, 'Integration and Gender,' in *An Introduction to Immigrant Incorporation Studies: European Perspectives* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2014): 132-3.

⁹ *Ibid*, 132-3.

¹⁰ Kimberlé Crenshaw, 'Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color,' *Stanford Law Review* 43, nr. 6 (1991): 1241-299.

¹¹ Schrover, 'Integration and Gender,' 119.

¹² Baldwin Van Gorp, 'De massamedia als factor voor sociale cohesie,' in *Wanneer wordt vreemd, vreemd? De vreemde in beeldvorming, registratie en beleid*, eds. Christiane Timmerman, Ina Lodebyckx, Dirk Vanheule en Johan Wets (Leuven: Acco, 2004), 242-4. Het hoofdstuk 'Historici en 'hun' vreemden in West-Europa, een analyse van de vreemde doorheen de tijd' in dezelfde verzamelbundel toont het belang van een historische benadering treffend aan (p. 29-47.)

publieke opinie, hanteren een intuïtieve definitie in het woordgebruik. In vergelijking met wetenschappelijke publicaties of beleidsdocumenten wordt het onderscheid tussen de 'gekende' en de 'vreemde' bevolking eerder op basis van subjectieve criteria en gevoelsmatige veronderstellingen gemaakt.¹³ Een duidelijke omschrijving van zulke begrippen is dan ook moeilijk te achterhalen, maar tegelijk is de betekenisgeving des te belangrijker gezien de invloed van de media op de beeldvorming en perceptie over 'de andere' in de ontvangende samenleving en de wisselwerking tussen het media- en het beleidsdiscours.¹⁴ Sommige begrippen hebben namelijk een negatieve connotatie of leiden tot het uitsluiten van bepaalde groepen mensen. Een kritische houding ten aanzien van de steeds veranderende terminologie is dan ook aangeraden, zoals Philomena Essed in haar boek 'Alledaags racisme' aantoont. Het woord 'buitenlander' plaatst die persoon bijvoorbeeld letterlijk buiten het land en de bijhorende plaatselijke bevolking. Maar ook de term 'migrant' is niet neutraal, aangezien deze term volgens Essed slechts een tijdelijk verblijf suggereert. Tot slot wijst ze erop dat ook het politiek-wetenschappelijk en als relatief neutraal gepercipieerde concept 'etnische minderheden' een ongelukkige woordencombinatie inhoudt omdat deze woordkeuze lijkt te impliceren dat deze mensen omwille van hun etnische afkomst als 'minder' worden gezien.¹⁵ Essed is misschien extreem in haar kritische houding, maar heeft hier wel een punt. Ook beleidstermen zoals allochtoon en autochtoon, vervolgens, zijn niet onproblematisch. Ze impliceren niet alleen een inherente opdeling in een bevolking maar kregen doorheen de jaren een steeds pejoratiever karakter, aldus Marleen van der Haar en Dvora Yanow. Deze auteurs beargumenteren vervolgens dat de uitsluitende werking van zulk essentialistisch woordgebruik zelfs het beleidsdoel, namelijk integratie van nieuwkomers, kan tegenwerken. De terminologie in het integratiediscours - zowel in de media als in het beleid - kan problematisch zijn, tonen deze auteurs aan.¹⁶ Deze masterscriptie wil door te onderzoeken hoe integratie werd geconceptualiseerd in de media tijdens het laatste kwart van de twintigste eeuw wijzen op de grote rol die taal kan spelen in het construeren van de werkelijkheid en omgekeerd.

Gezien de haalbaarheid van het onderzoek zal het krantendiscours niet over de gehele periode geanalyseerd worden, maar zal deze thesis aan de hand van bepaalde scharniermomenten - de federale verkiezingen - het Vlaamse krantendiscours over integratie onderzoeken en verklaren, met zoals vermeld een specifieke aandacht voor de rol van gender in dit discours. De keuze voor de federale verkiezingen als scharniermomenten wordt later in deze scriptie uitgebreid becommentarieerd. In deze inleiding volstaat het te vermelden dat tijdens het laatste kwart van de twintigste eeuw, meer specifiek tussen 1974 en 2003, tien federale verkiezingen werden gehouden in België. Gezien het relatief stabiele interval tussen deze verkiezingsmomenten werd er geopteerd om de meestal vierjaarlijkse federale verkiezing telkens als scharniermomenten in het mediadiscours te beschouwen.

Aan de hand van de methode en het driedelige *framework* van kritische discoursanalyse van Norman Fairclough zal deze scriptie een antwoord trachten te formuleren op volgende onderzoeksvragen: In

¹³ Christiane Timmerman, Ina Lodebyckx, Dirk Vanheule en Johan Wets, inleiding in *Wanneer wordt vreemd, vreemd? De vreemde in beeldvorming, registratie en beleid*, eds. Christiane Timmerman, Ina Lodebyckx, Dirk Vanheule en Johan Wets (Leuven : Acco, 2004), 11-3.

¹⁴ Van Gorp, 'De massamedia als factor voor sociale cohesie,' 241-2.

¹⁵ Philomena Essed, *Alledaags racisme*, tweede druk (Baarn: Ambo, 1988), 39-42.

¹⁶ Marleen van der Haar en Dvora Yanow, 'Allochtoon als metafoor en categorie, over de handelingsimplicaties van beleidstaal,' *Beleid en Maatschappij* 38, nr. 2 (2011): 161-3.

hoeverre en waarom verandert het integratiediscours in de media tijdens verkiezingen tussen 1974 en 2003? Hoe wordt integratie gezien en geconceptualiseerd? Over wie wordt er dan gesproken, wat en wie vallen met andere woorden onder het concept integratie? Hoe wordt integratie beoordeeld: wordt integratie als geslaagd of als gefaald weergegeven? Wordt er anders gesproken over integratie als het over mannen of vrouwen gaat? elke specifieke rol speelt gender in het discours over integratie in de Vlaamse media? Wordt gender, in het kader van intersectionaliteit, als een extra hindernis gezien in het vertoog over integratie? Is er in het mediadiscours over integratie sprake van een slachtofferdiscours over vrouwen of speelt gender hier een andere rol?¹⁷

Door dergelijke onderzoeksvragen te stellen, wil deze masterscriptie van waarde zijn voor verscheidene onderzoeksvelden. Allereerst, en steunend op bestaande publicaties over de relatie tussen media en migratie, wil deze thesis verder bouwen aan een steeds verder uitdijende academische onderzoekstraditie rond de thema's migratie en beeldvorming over migranten. Ik vraag me namelijk af hoe het discours over integratie doorheen de onderzoeksperiode verandert en waarom deze eventuele verandering optreedt. Op die manier kan ik bijdragen aan de bestaande literatuur over de representatie van etnische minderheden en aanverwante thema's (zoals integratie) in de media.¹⁸ Dergelijke studies zijn vaak kwantitatief van aard en onderzoeken een beperkte periode. Mijn kwalitatieve discoursanalyse zou een interessante *in depth* en historische aanvulling kunnen zijn voor het reeds gepubliceerde onderzoek, aangezien ik niet hoofdzakelijk zal focussen op hoe vaak, maar juist op hoe het onderwerp aan bod zal komen doorheen de tijd. De gebruikte methode kan mogelijks inspiratie bieden om toekomstig gelijkaardig onderzoek ook op een meer kwalitatieve wijze te voeren, met aandacht voor het historische element.

Door zich toe te spitsen op een Vlaamse casus kan dit onderzoek bovendien interessant zijn voor de verdere ontwikkeling van de historiografie over het Vlaamse integratiebeleid en -praktijken of meer algemeen voor de Belgische migratiegeschiedenis. Het proces van staats Hervormingen en federalisering in België tijdens de onderzoeksperiode zorgde namelijk voor een complexe herverdeling van bevoegdheden met betrekking tot migratie en integratie tussen de diverse overheidsniveaus. De academische literatuur heeft verder onder andere aandacht voor de culturele identiteitskwesaties in Vlaanderen en de gevolgen daarvan op het integratiebeleid. De focus op het mediadiscours biedt hier bovendien een interessant perspectief, gezien de grote rol die de massamedia kunnen hebben op

¹⁷ Marlou Schrover geeft namelijk aan dat migrantenvrouwen als het ware dubbel gediscrimineerd kunnen worden, zowel op basis van hun gender als op basis van hun ras of etniciteit. Ook religie en klasse kunnen hier een versterkende – in deze eerder een onderdrukkende – rol in spelen. Vaak worden deze vrouwen dan ook afgebeeld in een welbepaald slachtofferdiscours waarin ze op een stereotype wijze als zeer kwetsbaar worden aanzien. Schrover, 'Integration and Gender,' 121.

¹⁸ Met de term 'aanverwante thema's' duid ik, in navolging van onder andere Marianne Lerouge en Lieve Staes, op 'die thema's die samenhangen met de aanwezigheid van allochtonen in de samenleving.' Lieve Staes, 'Berichtgeving over allochtonen en aanverwante thema's in de Vlaamse pers,' in *Media & multiculturalisme in Vlaanderen*, eds. Frieda Saeys en Leen D'Haenens (Gent: Academia Press, 1996): 91; Marianne Lerouge en Lieve Staes, *Onderzoek naar de berichtgeving over allochtonen en aanverwante thema's in de pers : 1993-1994* (Brussel: AVBB/AGJPB, 1994).

natievormingsprocessen en het creëren en delen van collectieve symbolen en *imagined communities*.¹⁹

Vervolgens kan deze scriptie, door gebruik te maken van verschillende theorieën zoals *agenda-setting* en *issue ownership*, bijdragen tot bestaand onderzoek over de mogelijke invloed van het mediadiscours op het beleidsdiscours, de publieke opinie en zelfs op politiek stemgedrag. Hier is de keuze van de scharniermomenten tijdens verkiezingstijden dus extra relevant.

Ten slotte focust deze thesis op het aspect gender en hoe dit, in het kader van de intersectionaliteit, een rol kan spelen in de perceptie van migrantenvrouwen in de media. Zo kan dit onderzoek relevant zijn voor de literatuur die zich toespitst op gender in combinatie met de thema's integratie en migratie. Bovengenoemde onderzoeksvelden zullen hieronder verder worden besproken in een beknopte literatuurstudie. Op basis hiervan zullen verschillende hypotheses naar voren worden geschoven om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Daarna volgt, als laatste hoofdstuk van dit eerste deel, een diepgaande uiteenzetting over de gebruikte methode en een grondige reflectie over de bronnenselectie.

Het tweede deel van deze thesis omvat de onderzoeksresultaten. Deze zijn gestructureerd aan de hand van de methode van de driedelige kritische discoursanalyse van Norman Fairclough. Als eerste onderdeel van het drieluik komt een uitgebreide bespreking van de sociale en historische context aan bod. Hier bespreek ik allereerst kort de migratiegeschiedenis van België en Vlaanderen na de Tweede Wereldoorlog. Vervolgens komt een uiteenzetting over de integratiegeschiedenis en de ontwikkeling van het integratiebeleid in Vlaanderen aan bod. Het tweede onderdeel van het drieluik bevat een bespreking van de discursieve context van de krant Het Nieuwsblad. Ten slotte volgt de eigenlijke tekstanalyse. In dit derde en laatste hoofdstuk worden de resultaten van de vorm- en inhoudsanalyse van het bronnencorpus uiteengezet. Dit deel vangt aan met een beknopt kwantitatief overzicht over het aantal en de grootte van de artikels vooraleer dieper in te gaan op de grondige kwalitatieve discoursanalyse en de interpretatie van het bronnencorpus. Per verkiezingsjaar zullen de voornaamste discursieve veranderingen per *topoi* worden beschreven.

De thesis wordt afgesloten door een derde deel, waarin allereerst de onderzoeksresultaten gebundeld worden in een thematisch overzicht van de voornaamste evoluties binnen het discours. Hier zullen de analyses van de sociale en discursieve context aangewend worden om deze veranderingen te verklaren en contextualiseren. De verschillende bevindingen zullen worden getoetst aan de hypotheses op basis van de literatuurstudie en worden gebundeld in een grondige conclusie. Daarnaast zal deze masterscriptie opnieuw in een breder academisch kader worden geplaatst. Tot slot zullen naast een korte reflectie over het eigen onderzoek enkele suggesties voor verder onderzoek worden gegeven.

¹⁹ Gertjan Willems en Bruno De Wever, *De Verbeelding Van De Leeuw: Een Geschiedenis Van Media En Natievorming In Vlaanderen* (Antwerpen: Peristyle, 2020), 9-10; Benedict Anderson, *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism* (Londen: Verso, 2016).

STATUS QUAESTIONIS

In dit hoofdstuk zullen enkele voorname publicaties in de verschillende reeds genoemde onderzoeksvelden worden aangehaald. Deze bevindingen zullen in het volgende hoofdstuk verder uitgewerkt worden tot enkele meer concrete hypotheses over de evolutie van het Vlaamse mediadiscours over integratie tijdens het laatste kwart van de twintigste eeuw.

Deze literatuurstudie zal aanvangen met een korte opsomming van onderzoekstradities binnen de migratiestudies. Hierna zal dieper ingegaan worden op de relatie tussen media en migratie en vooral de maatschappelijke gevolgen van het mediadiscours over migranten en integratie. De stereotiepe en vaak negatieve beeldvorming kunnen niet alleen het beleidsdiscours en de publieke opinie maar ook het politiek stemgedrag beïnvloeden. Enkele belangrijke publicaties die de *agenda-setting* en *issue-ownership* theorieën gebruiken om de effecten van het mediadiscours op het stemgedrag te bestuderen, worden hier besproken. Vervolgens worden bepaalde studies over de invloed van nieuwsberichtgeving op het electoraal succes van extreemrechts aangehaald. Dergelijke literatuur is interessant voor deze masterscriptie om een breder theoretisch kader te scheppen over de invloed van het mediadiscours over migratie en integratie op diverse maatschappelijke fenomenen. Ook de link tussen het electorale succes van partijen zoals het Vlaams Blok en de stijgende media-aandacht voor migratie zijn interessant voor deze thesis, zeker gezien de keuze van de scharniermomenten in verkiezingstijd.

Vervolgens zal er in dit literatuuroverzicht dieper worden ingegaan op de Vlaamse casus, door allereerst de voornaamste bevindingen uit enkele studies naar de representatie van etnische minderheden in de media te bespreken, en verder al een eerste keer kort in te gaan op de ontwikkeling van het Vlaamse integratiebeleid. Een meer uitgebreide bespreking van de totstandkoming van dit beleid zal in het hoofdstuk over de sociaalhistorische contextanalyse aan bod komen. Hier volstaat het om naast een korte samenvatting de conceptuele evoluties in het beleid aan te stippen. Verder wordt aandacht besteed aan de rol van het deelstaatnationalisme op het Vlaamse integratiebeleid en de rol die media kan vervullen in het natievormingsproject.

Tot slot zal deze literatuurstudie aanknopen bij het academische onderzoek over gender, integratie en intersectionaliteit. Klasse, etniciteit en gender zijn namelijk analysecategorieën die met elkaar interageren en de integratieprocessen van verschillende mensen beïnvloeden. In deze bespreking zullen voornamelijk publicaties van Marlou Schrover worden aangehaald. Haar onderzoek over de invloed van gender op het integratiebeleid kan voor deze scriptie boeiend zijn gezien de wederzijdse invloed van het beleid- en het mediadiscours over integratie.

Media en migratie

Migratiestudies omvatten een zeer breed en groeiend vakgebied dat in meerdere academische disciplines aan bod komt. Van verschillende nationale migratiegeschiedenissen tot publicaties over globale migratiestromen; een dergelijk breed thema kent vele invullingen. Onderzoeken met een socio-economische, culturele of juist demografische focus tonen de grote verscheidenheid aan benaderingen met betrekking tot migratiestudies aan. Eén van zulke invalshoeken is het bestuderen van de relatie tussen media en migratie. In de introductie van hun verzamelwerk *Media and Migration, Constructions of mobility and difference* geven Nancy Wood en Russell King aan dat ondanks het feit

dat beide studievelden op verschillende vlakken overeenkomen, dergelijke connecties nog te weinig academische aandacht krijgen.²⁰ Vervolgens benoemen de auteurs drie wijzen waarop de media (in de brede zin van het woord) effecten kunnen hebben op zowel individuele als collectieve migratieprocessen en de ervaringen van migranten. Zo kan de media bijvoorbeeld een eerste bron van informatie zijn over het land van bestemming. Via deze weg wordt een veelal, al dan niet overdreven, positief beeld geschept van die landen en kunnen de verwachtingen van migranten hierdoor beïnvloed worden. Daarnaast kan de media ook bijdragen tot de vorming van de culturele identiteit van diasporische migrantengemeenschappen. De recente ontwikkelingen op vlak van communicatietechnologieën zorgen namelijk voor een globaal bereik van diverse mediakanalen uit het land van herkomst. Op die manier kunnen transnationale migrantengemeenschappen via een gedeeld mediagebruik ontstaan en vooral verbonden blijven. Ten slotte bespreken Wood en King de beeldvorming over migranten in de media van het gastland. Sinds de jaren 1980 krijgen migranten, racisme en andere met migratie gerelateerde onderwerpen, steeds meer aandacht in de klassieke media in de meeste Europese landen. Het grootste deel van de studies naar de relatie tussen media en migratie focussen zich dan ook op deze thematiek. De manier waarop migranten afgebeeld worden, speelt namelijk een grote rol in hoe migranten zullen ontvangen worden in het land van bestemming. Dit mediadiscours is heel belangrijk aangezien het migranten vaak uitdrukkelijk als ‘de ander’ afschildert. Dikwijls wordt dit wij-zij-discours nog extra benadrukt door ‘de ander’ met een expliciet negatieve bijklank te beschrijven, of migranten zelfs als criminelen voor te stellen.²¹

Maatschappelijke gevolgen van het mediadiscours over migratie en integratie

Dergelijk discours en de creatie van zulke stereotiepe beeldvorming kunnen vergaande gevolgen hebben in de maatschappij. Zo is er bijvoorbeeld het bestaande historiografische debat over de relatie tussen het discours in de media en het discours in de beleidsvorming en beleidspraktijk met betrekking tot bepaalde thema's.²² In dit debat kunnen verschillende groepen auteurs worden onderscheiden op basis van hun standpunten over hoe en in welke mate het mediadiscours de beleidsvorming al dan niet kan beïnvloeden of bepalen.²³ De Nederlandse historica Marlou Schrover brengt in een artikel met Tycho Walaardt enkele centrale theorieën in het debat samen door te stellen dat de invloed van het mediadiscours op de politieke beleidsvorming en -praktijken meer waarschijnlijk is als het beleidsthema symbolisch of dramatisch is, en als er geen consensus over het onderwerp heerst.²⁴ In het kader van deze masterscriptie zal dit historiografische debat over politieke agenda-setting door de

²⁰ Nancy Wood en Russell King, ‘Media and migration: An overview,’ in *Media and migration: Constructions of mobility and difference*, eds. Nancy Wood en Russell King (Londen: Routledge, 2001), 1.

²¹ Wood en King, ‘Media and migration: An overview,’ 1-5.

²² Peter van Aelst en Stefaan Walgrave, ‘Minimal or massive? The political agenda-setting power of the mass media according to different methods,’ *International Journal of Press/Politics* 16, nr. 3 (2011): 295–313; Stefaan Walgrave en Peter Van Aelst, ‘The Contingency of the Mass Media's Political Agenda Setting Power: Toward a Preliminary Theory,’ *Journal of Communication* 56, nr. 1 (2006), 88–109; Saskia Bonjour en Marlou Schrover, ‘Public Debate and Policy-making on Family Migration in the Netherlands, 1960–1995,’ *Journal of Ethnic and Migration Studies* 41, nr. 9 (2015): 1478-9.

²³ Marlou Schrover en Tycho Walaardt, ‘The Influence of the Media on Policies in Practice: Hungarian Refugee Resettlement in the Netherlands in 1956,’ *Journal of Migration History* 3, nr. 1 (2017): 24-5.

²⁴ *Ibid*, 26; 51-3.

media slechts in beperkte mate aan bod komen; de focus zal voornamelijk liggen op andere effecten die het mediadiscours over migratie kunnen veroorzaken in een samenleving.²⁵

Zo stelt Els Witte bijvoorbeeld dat, ondanks het feit dat intolerante of zelfs racistische vooroordelen over immigranten niet door de media zelf worden veroorzaakt, de pers wel een bepalende rol speelt in welke ideeën hun ingang vinden in de publieke opinie en welke attitudes deze ideeën genereren.²⁶ Zeker als het gaat over de informatie over immigranten die via de media wordt verstrekt, bepaalt de pers voor een groot deel de publieke opinie aangezien het aannemelijk is dat een deel van de 'autochtone' bevolking geen directe ervaringen met etnische minderheden heeft.²⁷ Internationaal onderzoek naar de persberichtgeving over immigratie toont aan dat in het mediadiscours dit complexe maatschappelijk fenomeen voornamelijk negatief en ongenueanceerd aan bod komt. Dergelijke eenzijdige berichtgeving voedt vervolgens het reproduceren van vooroordelen over immigranten en kan xenofobe stereotypen onderbouwen, aldus Witte.²⁸

Ilse Devroe komt in haar overzichtswerk over de voorstelling van etnische minderheden in Vlaamse nieuwsberichtgeving tot gelijkaardige conclusies. Zich baserend op studies uit Nederland en Groot-Brittannië stelt ze dat de media een belangrijke rol speelt in de beeldvorming over etnische minderheden. Dit verband is echter niet eenduidig of causaal; verschillende andere factoren dragen ook bij aan dergelijke beeldvorming. Nieuwsberichtgeving vormt wel duidelijk een belangrijke informatiebron over etnische minderheden en kan via deze weg de publieke opinievorming omtrent het thema beïnvloeden, zeker als de mediagebruikers zelf geen rechtstreeks contacten met etnische minderheden hebben gekend.²⁹

Andere onderzoeken naar de maatschappelijke effecten van het mediadiscours bouwen verder op dergelijke theorieën over de relatie tussen de publieke opinie en het mediadiscours. Verschillende academici bestudeerden namelijk de effecten die de mediaberichtgeving over het immigratiethema kan hebben op het politieke stemgedrag.³⁰ In het bestek van deze masterscriptie is onderstaande literatuurbespreking voornamelijk toegespitst op publicaties waarin de Belgische, en meer specifiek de Vlaamse casus aan bod komen. Centraal in bovengenoemde studies over de invloed van de media op publieke opinie en stemgedrag staan de *agenda setting en issue ownership* theorieën.

²⁵ Toch werd hier kort de aandacht gevestigd op dit debat, gezien de interessante invalshoek voor eventueel vergelijkend onderzoek tussen het Vlaamse media- en beleidsdiscours, één van de oorspronkelijke ideeën voor deze scriptie.

²⁶ Els Witte, 'De relatie media-politiek,' in *Van wereldburger tot 'bange blanke man'*, ed. Herman Corijn (Brussel: VUB Press, 1994), 11-4.

²⁷ Van Gorp, 'De massamedia als factor voor sociale cohesie,' 241.

²⁸ Els Witte, 'De relatie media-politiek,' 11-4. Witte verwijst aan het einde van dit referaat naar de bibliografieën opgenomen in eerdere publicaties: Els Witte, *Media en politiek: een inleiding tot de literatuur* (Brussel, VUB Press, 1993), 179-99; Els Deslé, Els Witte en Ron Lesthaeghe, *Denken Over Migranten In Europa* (Brussel: VUB Press, 1993).

²⁹ Ilse Devroe, *Gekleurd nieuws? De voorstelling van etnische minderheden in het nieuws in Vlaanderen. Context, methodologische aspecten en onderzoeksresultaten* (Gent: Universiteit Gent, Vakgroep Communicatiewetenschappen, 2007), 31-4.

³⁰ Bjorn Burscher, Joost van Spanje en Claes de Vreese, 'Owning the Issues of Crime and Immigration: The relation between immigration and crime news and anti-immigrant voting in 11 countries', *Electoral Studies* 38 (2015): 59-69; Stefaan Walgrave en Knut De Swert, 'The Making of the (Issues of the) Vlaams Blok', *Political Communication* 21 (2004): 479-500.

Alvorens dieper in te gaan op de specifieke publicaties die de invloed van persberichterij over het brede thema rond immigratie op het stemgedrag bespreken, is een bondige uiteenzetting over de *agenda-setting* en *issue-ownership* theorieën aangewezen. Peter Van Aelst geeft in zijn onderzoek naar de verhoudingen tussen de agenda's van nieuwsmedia, politici en kiezers in de verkiezingscampagne van 2003 een grondige theoretische bespreking over beide theorieën.³¹ Hij toont aan hoe onderzoek naar de politieke of publieke macht en invloed van de media – de centrale onderzoekswestie in de *agenda-setting* theorie – evolueerde doorheen de jaren. Algemeen gesteld is het uitgangspunt van deze theorie dat de media als het ware als leverancier van thema's optreedt: het selecteren van nieuwsitems door journalisten bepaalt namelijk welke onderwerpen als het meest belangrijk zullen worden ervaren door het publiek, maar ook door de beleidsmakers. Niet enkel welke, maar ook hoe men denkt over deze onderwerpen kan meebepaald worden door de berichtgeving daaromtrent. Op die manier kan de media dus de publieke opinie tot op een zekere hoogte beïnvloeden. Het is omwille van deze laatste reden dat het *agenda-setting* onderzoek zich vaak toespitst op verkiezingstijd. De centrale hypothese is dan dat naarmate de (kwantitatieve) aandacht in de media voor een bepaald thema toeneemt, dit onderwerp een grotere rol zal spelen en meer doorslaggevend zal zijn in de stemkeuze. Van Aelst noemt hier als verklaring bijvoorbeeld het cognitief proces waarin de media een rol speelt in het "*bepalen met welke thema's de kiezers in hun hoofd zitten op het moment dat ze het kieshokje binnengaan*".³² Deze link wordt echter niet altijd expliciet gelegd in alle onderzoeken. Van Aelst stelt bovendien dat lang niet alle studies een even eenduidige agendasetter zien in de media. De resultaten variëren namelijk in tijd en in plaats en kunnen afhangen van onder meer structurele redenen zoals het kiesstelsel of het medialandschap.³³

Vervolgens bespreekt Van Aelst de *issue-ownership* theorie, die volgens hem perfect aansluit bij het onderzoek naar *agenda-setting*. Kort gesteld veronderstelt deze theorie dat elke partij als het ware bezitter is van haar kenmerkende thema's. Aan die partijen wordt dan de meeste geloofwaardigheid, en dus bekwaamheid, met betrekking tot die specifieke onderwerpen toegekend door de kiezer. Deze *issues* worden vanzelf gelinkt aan de partijen of worden door die partijen als het ware geclaimd door ze te introduceren op de politieke en publieke agenda en er een zekere expertise of autoriteit rond op te bouwen. Aangezien dergelijke linken relatief stabiel blijven doorheen de tijd, hechten politieke partijen in hun verkiezingscampagnes veel belang op het onder de aandacht brengen van 'hun thema's'.³⁴

Nauw verbonden met de *issue-ownership* theorie is het belangrijkheidsmodel, dat onder andere door Bart Maddens werd aangewend in zijn doctoraat om het Vlaamse kiesgedrag in 1991 te verklaren.³⁵ Dit model stelt dat niet alle thema's even bepalend of belangrijk zijn voor de stemkeuze van de kiezer aangezien hij of zij niet voldoende onderlegd is om kennis over alle onderwerpen en de partijstandpunten daarover op een gelijkmatige manier te beheersen. Aanhangers van het

³¹ Peter Van Aelst, 'Toeschouwer, speler of scheidsrechter? Een empirische studie over de rol van de media in de verkiezingscampagne van 2003' (PhD diss., Universiteit Antwerpen, 2006), 227-37.

³² Van Aelst, 'Toeschouwer, speler of scheidsrechter?', 231.

³³ Van Aelst, 'Toeschouwer, speler of scheidsrechter?', 228-33.

³⁴ Ibid, 233-5.

³⁵ Bart Maddens, 'Kiesgedrag en partijstrategie : de samenhang tussen de beleidsmatige profilering van de partijen en het kiesgedrag van de vlamingen op 24 november 1991' (PhD diss., Katholieke Universiteit Leuven, 1994).

belangrijkheidsmodel menen dat het dus vooral de thema's zijn waaraan de kiezer op het moment van de stemkeuze het meeste belang hecht, die een invloed kunnen uitoefenen op de stemkeuze. Bovendien zijn het veeleer de onderwerpen zelf, en dus in mindere mate de verschillende partijstandpunten over die onderwerpen, die daarin een rol kunnen spelen.³⁶

Onderzoeken toegespitst op de rol die berichtgeving over thema's als migratie of misdaad en criminaliteit speelt in de bepaling van de politieke stemkeuze, vertrekken al dan niet impliciet vanuit de theses van het belangrijkheidsmodel. Stefaan Walgrave en Knut De Swert bespreken in hun studie over de relatie tussen de media en het electorale succes van de politieke partij het Vlaams Blok (nu Vlaams Belang) tijdens de jaren 1990 bijvoorbeeld welke thema's eigen aan die partij de grootste effecten sorteerden met betrekking tot de verkiezingsresultaten van het Vlaams Blok.³⁷ Op basis van gegevens over een tienjarige periode onderzochten deze auteurs de geaccumuleerde effecten van de media op het stemgedrag over een relatief lange termijn. Het Vlaams Blok is volgens hen een typische *issue*-partij, waarbij onderwerpen zoals het Vlaams nationalisme, immigratie, antipolitiek en veiligheid centraal staan in zowel de partijprogramma's als voor de kiezers. Vooral de *issues* immigratie en criminaliteitsbestrijding kunnen als exclusief 'eigendom' van de partij worden beschouwd, ook al treedt er doorheen de jaren een zekere differentiatie in onderwerpen op. Het zijn ook deze laatstgenoemde items die het meeste voorkomen in de nieuwsberichtgeving in de jaren 1990, en op die manier de grootste invloed uitoefenen op de publieke opinie en het stemgedrag. Walgrave en De Swert geven toe dat een overtuigend causaal bewijs voor die effecten van de media moeilijk voor te leggen is, maar dat er wel degelijk een bepaalde associatie of correlatie bestaat tussen persberichtgeving over immigratie en verkiezingsresultaten van het Vlaams Blok in de onderzoeksperiode. Het is vooral de lengte van die onderzoeksperiode die deze studie toelaat het mediaeffect als een cumulatief proces, en bovendien in interactie met andere verklaringen, te bestuderen.³⁸

Een internationaal empirisch onderzoek naar de relatie tussen criminaliteits- en immigratieberichtgeving en electorale successen voor anti-immigratie partijen in 11 Europese landen, waaronder België, komt tot gelijkaardige conclusies.³⁹ Deze studie combineert eveneens de *agenda-setting* en *issue-ownership* theorieën om op een statistische wijze aan te tonen dat blootstelling aan nieuwsberichtgeving gerelateerd aan immigratie en criminaliteit de kans vergroot dat een kiezer voor een partij stemt die gekenmerkt is omwille van haar anti-immigratie standpunten. Burscher et al. zijn zich bewust van de diverse andere variabelen die een invloed kunnen hebben op het politieke stemgedrag en concluderen daarom dat er geen sprake is van een duidelijk causaal verband tussen de blootstelling aan immigratie en criminaliteit in de nieuwsmedia en de keuze voor een anti-immigratie partij, maar dat er wel kan gesproken worden over een waarneembare associatie tussen beide variabelen.⁴⁰

De besproken studies tonen duidelijk het maatschappelijk belang aan van de berichtgeving over migratie en gerelateerde thema's. In combinatie met het vaak populistische discours en de charismatische leiders van extreemrechtse politieke partijen kan de media een grote rol spelen in het

³⁶ Van Aelst, 'Toeschouwer, speler of scheidsrechter?', 234.

³⁷ Walgrave en De Swert, 'The Making of the (Issues of the) Vlaams Blok', 479–500.

³⁸ Ibid, 487-9; 494; 496-7.

³⁹ Burscher, van Spanje en de Vreese, 'Owning the Issues of Crime and Immigration,' 59-69.

⁴⁰ Ibid, 66-7.

electorale succes van die partijen. Vanaf ongeveer de jaren 1990 kwam het immigratiethema – onder druk van extreemrechts – steeds centraler in het politieke debat te staan. Dit resulteerde in een verhoogde belangstelling voor dit onderwerp door journalisten, wat op zijn beurt opnieuw leidde tot een grotere aandacht rond het thema in respectievelijk de publieke en politieke agenda. Jonas Lefevere beschrijft deze *feedback loop* en heeft het zelfs over een *catch-22*-situatie voor journalisten. Deze zijn zich namelijk bewust van het problematische gegeven dat berichtgeving over immigratie radicaal rechtse partijen bevoordeelt – en op die manier de rol van de pers als onafhankelijke gatekeeper uitdaagt – maar dat zulke berichtgeving tegelijk wel noodzakelijk is gezien de sociale en politieke relevantie van het onderwerp. Bovendien wordt dit dilemma nog vergroot door de commerciële logica van het vaak gefragmenteerde medialandschap: het kijk- of lezerspubliek wordt sneller aangetrokken door negatief nieuws en vele journalisten geven toe aan deze trend uit economische motieven. Het is echter net die negatieve blik op thema's zoals immigratie die voordelig is voor extreemrechtse partijen, aldus Lefevere.⁴¹

Uit bovenstaand literatuuroverzicht blijkt dat diverse maatschappelijke fenomenen door het mediadiscours over migratie en integratie kunnen worden beïnvloed. De maatschappelijke gevolgen van dit discours mogen dus niet onderschat worden: de media kan zowel het beleidsdiscours als de publieke opinie en het politieke stemgedrag sturen. Daarnaast biedt de hierboven besproken literatuur een theoretische contextualisering over de groeiende populariteit van het Vlaams Blok en de steeds prominentere plaats van het thema migratie en integratie in de media tijdens de onderzoeksperiode.

Vlaamse migratie- en integratiegeschiedenis

In wat volgt zal deze literatuurstudie dieper ingaan op enkele trends in de historiografie over de Vlaamse migratie- en integratiegeschiedenis. Vooraleer uit te wijden over de conceptuele evoluties binnen het Vlaamse integratiebeleid en de literatuur die de invloed van de Belgische staatshervormingen en het Vlaams nationalisme op het integratiebeleid en -discours onderzoekt, worden enkele publicaties over de representatie van etnische minderheden in de media besproken.

Sinds de jaren 1990 is dit laatste studieveld verder gegroeid door enkele voornamelijk kwantitatieve onderzoeken en inhoudsanalyses over het kranten- of televisiediscours over migranten en aanverwante thema's. Dergelijke studies bestudeerden hoe etnische minderheden worden voorgesteld in de media, maar bleven eerder kleinschalig van aard, aldus Ilse Devroe.⁴² In haar publicatie uit 2007 biedt Devroe een uitgebreid overzicht over onderzoeken naar de representatie van etnische minderheden in de media, waarin zowel internationale als Belgische (of Vlaamse) belangrijke uitgaves worden toegelicht.⁴³ In het opzet van deze masterthesis zullen hieronder enkele van de

⁴¹ Jonas Lefevere, 'Migration and the Radical Right: A Catch-22 for Journalists', in *Migration, equality & racism: 44 opinions*, eds. Ilke Adam, Tundé Adefioye, Serena D'Agostino, Nick Schuermans en Florian Trauner (Brussel: VUB Press, 2021): 92-4.

⁴² Devroe, *Gekleurd nieuws?*, 5.

⁴³ Ibid, 35-80.

studies met betrekking tot Vlaamse (of Belgische) geschreven media kort worden aangehaald. Vaak kwamen deze studies tot gelijkaardige conclusies: etnische minderheden, in deze studies ook wel allochtonen of allochtone minderheden genoemd, werden regelmatig negatief en ongenueanceerd belicht in de nieuwsmedia. Deze trend komt in grote lijnen overeen met vergelijkbaar internationaal onderzoek.⁴⁴

Een eerste verkennend onderzoek naar 'allochtonen en aanverwante thema's' - waaronder integratie - in de Belgische pers werd uitgevoerd door Lieve Staes en Marianne Lerouge. Dit onderzoek hanteerde zowel een kwalitatieve als kwantitatieve methode en bestudeerde de verschillen tussen routine- en crisisberichtgeving. Uit dit onderzoek bleek dat de bestudeerde populatie vaak negatief en vooral als één homogene groep werden afgebeeld, ondanks de werkelijke heterogeniteit.⁴⁵ Het opvolgonderzoek van Devroe en Frieda Saeys in 2002 gaat vervolgens na hoe deze representatie sindsdien evolueerde. De resultaten lagen hier in dezelfde trend; over het algemeen blijft de berichtgeving redelijk negatief en een van de meest voorkomende gelinkte onderwerpen blijft criminaliteit.⁴⁶ Dit konden ook Staes en later Saeys, Devroe en Grammers vaststellen in gelijkaardige onderzoeken.⁴⁷ Baldwin van Gorp vat de bevindingen van dergelijke studies goed samen door te stellen dat de media de homogenisering van etnische minderheden in de hand werkt.⁴⁸

De invloedrijke kritische doorlichting van 'Het Belgische migrantendebat' door Blommaert en Verschueren biedt in deze een laatste interessante invalshoek.⁴⁹ Deze ietwat verouderde, doch interessante publicatie stelt dat homogeneïsme de dominante ideologie is wanneer in België wordt gedacht en geschreven over 'vreemdelingen'. Deze ideologie houdt een problematisering van diversiteit in; het doel en de norm is een zo homogeen mogelijke samenleving te hebben. De abnormalisering van 'het vreemde' is hier het gevolg van, aldus beide auteurs. Deze ideologie beïnvloedt zowel de media als het beleidsdebat. In 1998 volgde het boek 'Debating diversity' met gelijkaardige conclusies.⁵⁰ De belangrijkste bijdrage van deze publicaties aan het academisch debat ligt volgens Devroe bij de bewustwording over het *a priori* geproblematiseerde debat over migranten, integratie en diversiteit.⁵¹

De meeste bovengenoemde studies werken dus voornamelijk rond de algemene beeldvorming in de media van allochtonen of migranten als groep of individu. De zogenaamde aanverwante thema's die

⁴⁴ Witte, 'De relatie media-politiek,' 12.

⁴⁵ Marianne Lerouge en Lieve Staes, *Onderzoek naar de berichtgeving over allochtonen en aanverwante thema's in de pers: 1993-1994* (Brussel: AVBB/AGJPB, 1994).

⁴⁶ Ilse Devroe en Frieda Saeys, 'Allochtonen en aanverwante thema's in de Vlaamse pers,' *Tijdschrift voor communicatiewetenschap* 30, nr. 2 (2002): 56-76.

⁴⁷ Lieve Staes, 'Berichtgeving over allochtonen en aanverwante thema's in de Vlaamse pers,' in *Media en multiculturalisme in Vlaanderen*, eds. Leen d'Haenens en Frieda Saeys (Gent: Academia Press, 1996): 90-106; Frieda Saeys, Ilse Devroe, en Dieter Grammens, *Onderzoek naar de berichtgeving over allochtone minderheden in de Vlaamse nieuwsmedia* (Gent: Universiteit Gent, Vakgroep Communicatiewetenschappen, 2007).

⁴⁸ Van Gorp, 'De massamedia als factor voor sociale cohesie,' 244. Zijn publicatie over frames over asielzoekers in de Belgische pers is hier eveneens het vermelden waard: Baldwin van Gorp, *Framing asiel: indringers en slachtoffers in de pers* (Leuven: ACCO, 2006).

⁴⁹ Jan Blommaert en Jef Verschueren, *Het Belgische migrantendebat: de pragmatiek van de abnormalisering* (Antwerpen: IPrA research center, 1992).

⁵⁰ Jan Blommaert en Jef Verschueren, *Debating Diversity: Analysing the Discourse of Tolerance* (Londen: Routledge, 1998).

⁵¹ Devroe, *Gekleurd nieuws?*, 71-2.

zij benoemen zoals integratie in de samenleving, racisme of de asielproblematiek, staan minder vaak centraal in dergelijke analyses. Deze onderzoeken wijzen er dan op dat etnische minderheden inderdaad vaak aan bod komen bij deze ‘typische allochtonenthema’s’, maar echter zonder die specifieke berichtgeving (over bijvoorbeeld integratie) verder te analyseren.⁵² Dit eigen onderzoek zal daarom niet alleen voortbouwen op de algemene traditie, maar zich vooral toespitsen op één specifiek aanverwant thema, namelijk het discours over integratie en het integratiebeleid vanuit een historisch perspectief. Ik focus op integratie, liever dan op beeldvorming over migranten zelf, omdat deze invalshoek zoals vermeld nog minder aan bod kwam in bestaand onderzoek. Dat is jammer, want op vlak van integratiebeleid kent Vlaanderen een interessante geschiedenis.

Het proces van staats Hervormingen en federalisering in België zorgde namelijk voor een complexe herverdeling van bevoegdheden met betrekking tot migratie en integratie tussen de diverse overheidsniveaus. Sinds 1980 is de Vlaamse Gemeenschap bevoegd voor het persoonsgebonden beleid inzake onthaal en integratie van nieuwkomers. In 1987 worden enkele nationale bevoegdheden zoals werkgelegenheid, onderwijs en cultuur overgeheveld en voert Vlaanderen een eigen immigranten- en integratiebeleid.⁵³ Vlaanderen oriënteert zich hierbij voornamelijk op het Nederlandse en Britse integratiebeleid en het model van de multiculturele samenleving. Wallonië daarentegen ent zich meer op het Franse assimilatie- en inpassingsbeleid.⁵⁴ Hoewel het ‘migrantenbeleid’ een subnationale bevoegdheid is geworden, blijft het beleid op vlak van de toegang tot het land, of breder het migratiebeleid, een federale bevoegdheid.

Ondanks de lange Belgische migratiegeschiedenis komt een meer samenhangend en doelgericht integratiebeleid pas relatief laat op gang.⁵⁵ Zo wordt de officiële ‘migratie- of wervingsstop’ in 1974 wel afgekondigd en wordt de aanwezigheid van de (voormalige) ‘gastarbeiders’ in het begin van de jaren 1980 steeds meer het onderwerp van beleidsvorming, maar toch beargumenteren de meeste auteurs dat er pas vanaf de late jaren 1980 echt schot in de zaak komt.⁵⁶ Tot ongeveer het midden van de jaren 1990 groeit dit beleid enorm en wordt ‘het migrantenprobleem’ steeds meer een prioritair beleidsthema, met integratie als sleutelbegrip.⁵⁷ Deze plotse *boom* is onder andere te wijten aan Zwarte Zondag (1991), waarbij het extreemrechtse Vlaams Blok een forse verkiezingsoverwinning behaalt. Later, ongeveer rond de eeuwwisseling, doet het begrip inburgering zijn intrede. In 2003

⁵² Devroe, *Gekleurd nieuws?*, 120-1.

⁵³ Ina Lodebyckx, Christiane Timmerman en Johan Wets, ‘Maatschappij en etnische diversiteit: wat is mogelijk, wat is wenselijk?’, in *Wanneer wordt vreemd, vreemd? De vreemde in beeldvorming, registratie en beleid*, eds. Christiane Timmerman, Ina Lodebyckx, Dirk Vanheule en Johan Wets (Leuven : Acco, 2004), 61.

⁵⁴ Arriën Kruyt en Jan Niessen, ‘Integratie,’ in *Immigrantenbeleid voor de multiculturele samenleving: integratie-, taal- en religiebeleid voor immigranten in vijf West-Europese landen*, ed. Hans Vermeulen (Amsterdam: Het Spinhuis, 1997): 13.

⁵⁵ Marco Martiniello, ‘Belgium, migration, 1946 to present,’ in *The Encyclopedia of Global Human Migration*, ed. Immanuel Ness (Londen: Blackwell Publishing, 2013): 4.

⁵⁶ Christiane Timmerman, Noël Clycq, François Levrau, Lore Van Praag en Dirk Vanheule, ‘Introduction : migration-integration dynamics in Flanders,’ in *Migration and Integration In Flanders. Multidisciplinary Perspectives*, eds. Christiane Timmerman, Noël Clycq, François Levrau, Lore Van Praag en Dirk Vanheule (Leuven: Leuven University Press, 2018) : 14-17.

⁵⁷ De eigenlijke betekenis van het integratieconcept zoals die door het Koninklijk Commissariaat voor het Migrantenbeleid werd gedefinieerd gaat uit van de notie ‘inpassing’ en ‘bevordering van de structurele betrokkenheid van minderheden.’ KCM, *Integratie(beleid), Een werk van lange adem. Deel I: Bakens en eerste voorstellen*, (Inbel: Brussel, 1989): 34-9. Critici vinden dat deze conceptualisering eerder richting assimilatie neigt.

wordt de aanvankelijk experimentele fase in dit inburgeringsbeleid vastgelegd in een Vlaams Inburgeringsdecreet.⁵⁸ Het Vlaams integratiebeleid ontwikkelde zich sindsdien gestaag verder langs min of meer dezelfde lijnen: het basisidee lag dus ongeveer vast. Daarom richt ik mij in deze studie tot de periode tussen 1974 en 2003, waarin het Vlaamse integratiebeleid nog grotendeels in volle ontwikkeling was.

Voor een toegankelijke bespreking van de Belgische immigratie- en integratiegeschiedenis in de periode vanaf de Tweede Wereldoorlog tot de zogenaamde 'migratiestop' in 1974, ook wel de periode van de 'gastarbeid' genoemd, verwijs ik graag naar het interessante publiekhistorische werk van Tom Naegels.⁵⁹ Naegels legt bijvoorbeeld de aandacht bij de lokale integratiepraktijken in die periode, iets wat in deze scriptie nauwelijks verder aan bod zal komen. Hiernaast verdienen ook de zelforganisaties van migranten aandacht in het academisch onderzoek. Voor deze kwestie verwijs ik graag naar het boek van Bert Anciaux over de rol die zelforganisaties op basis van etnisch-culturele identiteit kunnen spelen in de maatschappelijke integratie van minderheden en de licentiaatsverhandeling van Marie-Paule Brackeva over zelforganisaties van migranten.⁶⁰

Deze masterscriptie spitst zich toe op de Vlaamse integratiegeschiedenis. In de analyse van de sociohistorische context van de onderzoeksperiode zal de migratiegeschiedenis en de ontwikkeling van het integratiebeleid meer uitgebreid besproken worden. In dit literatuuroverzicht volstaat de bovenstaande samenvatting. Wel interessant hier te vermelden zijn enkele opvallende trends met betrekking tot de conceptualisering en concrete invulling van het Vlaamse integratiebeleid die verschillende auteurs opmerken. In wat volgt zal de thematische evolutie van het beleid worden uiteengezet.

Het federale beleid werd aanvankelijk uitgebouwd met het oog op sociaal-economische domeinen zoals tewerkstelling en huisvesting. Op ongeveer hetzelfde moment richtte het Vlaamse onthaalbeleid zich op socioculturele aspecten zoals taalverwerving. Naarmate de jaren vorderden, maakte deze enigszins beperkte focus steeds meer plaats voor een bredere beleidsvisie, waar ook oog was voor welzijn, godsdienst, cultuur en opvoeding. Bert Anciaux oppert in zijn boek dat de systematische uitbreiding van de bevoegdheden van de Vlaamse Gemeenschap hier de verklaring voor is: wanneer meer beleidsdomeinen overgeheveld werden naar het Vlaamse niveau, konden de Vlaamse beleidsmakers een steeds bredere invulling geven aan integratie en meer maatschappelijke domeinen betrekken in die definitie.⁶¹ Zo ontstonden steeds meer specifieke beleidsinstrumenten en groeide er doorheen de jaren een uitgebreide en steeds professionelere integratiesector in Vlaanderen, ook al werden de beleidsdoelen niet altijd behaald.⁶²

⁵⁸ *Decreet betreffende het Vlaamse inburgeringsbeleid (28 februari 2003)* (Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2003).

⁵⁹ Tom Naegels, *Nieuw België: Een Migratiegeschiedenis 1944-1978* (Tielt: Lannoo, 2021).

⁶⁰ Bert Anciaux, *Zelforganisaties In Vlaanderen: Onderzoek Naar Plaatselijke (zelf)organisaties Op Basis Van Etnischculturele Identiteit: Een Maatschappelijke En Agogische Verkenning Van Voorwaarden En Kansen, Beperkingen En Uitdagingen* (Brussel: ASP, 2014); Marie-Paule Brackeva, "Zelforganisaties van migranten: een tijdelijk fenomeen of een definitieve oplossing om integratie te bevorderen?" (licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1993).

⁶¹ Anciaux, *Zelforganisaties In Vlaanderen*, 194.

⁶² *Ibid*, 205-6.

Anciaux maakt een tweede vaststelling die voor deze thesis uiterst interessant is. Hij ziet namelijk dat de politieke verschuivingen die volgen na een verkiezing, een invloed kenden op de behandeling van de thematiek en de beleidsperceptie. Het Vlaams Blok speelde hierin een cruciale rol. De opkomst van de partij, en vooral de electorale overwinningen aan het einde van de jaren 1980 en het begin van de jaren 1990, zorgden voor een aanzienlijke verhoging van de politieke aandacht voor het migranten- en integratiethema. Meer specifiek zal een verkiezingsoverwinning van Het Vlaams Blok, bijvoorbeeld die van 1995, leiden tot een steeds negatievere toon met betrekking tot diversiteit en integratie. Deze problematisering van het politieke discours zette zich sterk door na 1999: vanaf dan was er sprake van 'samenlevingsproblemen' en werd er vaker gewezen op de rechten én plichten van migranten. Deze trend zet zich na de verkiezingen van 2004 verder door: in beleidsnota's wordt er gesproken over de sociale diversiteit als een probleem waarmee men moet leren omgaan. Inburgering en integratie werden op dat moment bijna altijd als niet geslaagd geëvalueerd.⁶³

Daarnaast ziet Anciaux het beleidsdiscours van een eerder links geïnspireerde en positieve verwelkomings- en verrijkingvisie en een verhaal over achterstelling, transformeren tot een eerder rechts beleid waarin rechten en plichten centraal staan. De aanvankelijk vrijblijvende en emanciperende uitstraling van het integratiebeleid maakt plaats voor een veel defensiever overheidsbeleid. Zeker in de jaren 1990 sloeg het discours om: waar er voordien ook in crisistijd nog enige ruimte was voor een optimistische ondertoon, verdween die vanaf toen. De pessimistische benadering waarin de multiculturele samenleving als gefaald wordt aanzien en de sociale diversiteit als problematisch wordt omschreven, toont hoe sterk het extreemrechtse discours genormaliseerd is doorheen de jaren.⁶⁴ De groepsbenadering verdween bovendien in het voordeel van een meer individuele aanpak. De verantwoordelijkheid leek ook verschoven te zijn van de ontvangende samenleving naar de individuele persoon behorende tot een etnisch-culturele minderheid: het is hij of zij die inspanningen moet doen om zich in te burgeren in de Vlaamse samenleving.⁶⁵

Andere auteurs bevestigen deze verschuivingen in het integratiebeleid. De idee dat integratie een collectief proces is om de hele groep te incorporeren, waarbij het behoud van de eigen identiteit een grote rol speelt en de verantwoordelijkheid van deze integratie grotendeels bij de ontvangende samenleving en overheid ligt, wordt doorheen de jaren vervangen door een meer individuele integratiefocus. Deze gewijzigde aanpak gaat gepaard met een grote individuele verantwoordelijkheid van de 'te integreren' persoon.⁶⁶ Deze trend is duidelijk zichtbaar in de ontwikkeling van inburgeringscursussen. Christiane Timmerman et al. geven een mogelijke verklaring voor deze verschuiving van collectieve naar individuele integratie. Omdat de structurele ongelijkheid op bijvoorbeeld de arbeidsmarkt en het onderwijs nauwelijks verbeterden, ondanks de langdurige en brede integratie-inspanningen van de overheid, werd deze aanpak verlaten en de nadruk gelegd bij de individuele verantwoordelijkheden met betrekking tot de socio-economische positie van een persoon. Hierdoor werd de overheid als het ware (deels) vrijgesteld van de plicht en verantwoordelijkheid om gelijke kansen te scheppen voor iedereen.⁶⁷

⁶³ Ibid, 192-3.

⁶⁴ Ibid, 193, 205-6; Bob van den Broeck, 'Taal en diversiteitsrecht,' in *Taaleisen juridisch getoetst*, ed. Alen André et. al. (Mechelen: Kluwer, 2009): 159-88.

⁶⁵ Johan Wets et. al., *Het Vlaamse inburgeringsbeleid geëvalueerd, synthese* (Leuven: Katholieke Universiteit Leuven – Hoger instituut voor de arbeid, 2007), 1.

⁶⁶ Lodebyckx, Timmerman en Wets, 'Maatschappij en etnische diversiteit: wat is mogelijk, wat is wenselijk?', 61; Timmerman et al., 'Introduction : migration-integration dynamics in Flanders,' 16-17.

⁶⁷ Timmerman et al., 'Introduction : migration-integration dynamics in Flanders,' 16.

Een laatste trend die hier het vermelden waard is, is de opmerking dat niet alleen de aandachtspunten en de toon verschoven in diverse beleidsdocumenten, maar dat ook nieuwe begrippen hun intrede deden. In plaats van over migranten te spreken, maken de verschillende beleidsnota's vanaf 1998 melding van etnisch-culturele minderheden. Vanaf de eeuwwisseling en zeker vanaf 2003, is ook niet langer integratie, maar wel inburgering - een concept ontleend uit Nederland - de slagzin van de Vlaamse overheid.⁶⁸ In de kritische discoursanalyse zal onderzocht worden in hoeverre het discours in de media gelijkaardige ontwikkelingen en conceptuele verschuivingen kent. Dit zou best kunnen, gezien de wederzijdse beïnvloeding tussen het mediadiscours en het beleidsdiscours, waarover hierboven al werd gesproken.

Het Vlaamse en het Waalse beleid: verschillen en verklaringen⁶⁹

Wat is er nu zo speciaal aan het Vlaamse integratiebeleid, en in welke mate verschilt het bijvoorbeeld van het Waalse beleid ter zake? Welke interpretaties worden door historici gegeven aan de specifieke Vlaamse invulling van het concept integratie? Patrick Loobuyck en Dirk Jacobs benadrukken in hun artikel over de invloed van nationalisme op het integratiebeleid het verschil in de historisch gegroeide politieke culturen in Vlaanderen en Wallonië. Het integratiebeleid moet dan ook in het licht van deze ontwikkelingen worden gezien, de subnationale geschiedenis en lokale gevoeligheden spelen een grote rol in het verklaren van de verschillen in het beleid van de deelstaten. Volgens Loobuyck en Jacobs kan vanuit de eigen historische strijd van de Vlaamse Beweging begrepen worden waarom het Vlaamse beleid ruimte geeft aan de etnisch-culturele eigenheid van de minderheden, en zo een eerder multiculturele aanpak vooropstelt, maar tegelijk ook inzet op inburgering, een benadering die meer neigt naar de assimilatie van migranten. Door de lange eigen culturele strijd beseffen de Vlaamse beleidsmakers namelijk het belang van een eigen culturele identiteit, maar diezelfde strijd geeft ook aanleiding tot de idee dat de Vlaamse cultuur moet worden beschermd en nieuwkomers zich dus moeten aanpassen.⁷⁰ Dit idee leeft veel minder in Wallonië, dat in tegenstelling tot de Vlaamse focus op cultuur een meer burgerlijke benadering tot integratie vooropstelt en het migranten- en integratiebeleid kadert in meer algemene sociaaleconomische maatregelen, aldus beide auteurs.⁷¹ Marco Martiniello pikt hierop in en voegt hier enkele verklaringen toe. De auteur onderzocht in 2013 de verschillende beleidsniveaus die te maken hebben met immigratie en integratie in België. Hij schetst een duidelijk historisch beeld over welke aangelegenheden zich op welk niveau bevinden na de vele staatsvormingen in België en verklaart waarom het Vlaamse en het Waalse integratiebeleid doorheen de jaren zo sterk uit elkaar groeiden. Martiniello oppert hier verschillende redenen. Zo kennen beide landsdelen volgens hem een andere beleidsfilosofie en -prioriteiten als het gaat over integratie, maar ook budgettaire factoren spelen een rol in de divergerende beleidskeuzes.⁷² Ilke Adam schuift op haar beurt het type deelstaatnationalisme naar voren als verklaring van het gedivergeerde integratiebeleid in Vlaanderen en Wallonië. Op basis van twee assen: de mate van staatsinterventie (van interventionele tot *laissez-faire* politiek) en hoe landen omgaan met etnisch-

⁶⁸ Anciaux, *Zelforganisaties In Vlaanderen*, 194, 207.

⁶⁹ Voor een grondige bespreking van het Waalse integratiebeleid verwijs ik graag naar Anny Dauw "De Waalse Identiteit En Het Integratiebeleid In Wallonië" (Diss. lic., Universiteit Gent, 2002).

⁷⁰ Patrick Loobuyck en Dirk Jacobs, 'Nationalism, Multiculturalism and Integration Policy in Belgium and Flanders,' *Canadian Issues Montreal* (2009), 38-9.

⁷¹ Ibid, 29-30, 35-6.

⁷² Marco Martiniello, 'Immigrant Integration and Multiculturalism in Belgium', in *Challenging Multiculturalism: European Models of Diversity* ed. Raymond Taras (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013): 135-6.

culturele diversiteit in de samenleving (aanpak gericht op assimilatie of multiculturalisme) categoriseert Adam vier beleidstypes.⁷³ Vlaanderen kenmerkte zich lange tijd door een interventionele en multiculturele visie, maar legt sinds de eeuwwisseling ook de nadruk op assimilatie, zo blijkt uit het toenmalige inburgeringsbeleid. Het integratiebeleid in Wallonië is echter meer gericht op een *laissez-faire* model waar werd ingezet op meer algemene sociaaleconomische samenhang en minder aandacht ging naar socioculturele aspecten van integratie.⁷⁴ Naast institutionele factoren (bijvoorbeeld het asymmetrische karakter van de Gewesten en Gemeenschappen)⁷⁵ en maatschappelijke verklaringsgronden zoals beleidsinspiratie uit Frankrijk (het egalitaire, republikeinse integratiemodel) of Nederland (het multiculturele model) en het verschil in prestige van taal in Vlaanderen en Wallonië, benadrukt Adam de verschillende types deelstaatnationalisme om de beleidsdivergentie en vooral de graad van overheidsinterventie te begrijpen. Vlaanderen ziet zichzelf namelijk als een natie in wording. Dit *nation-building* project heeft nood aan legitimiteit. Door zich op steeds meer publieke domeinen te doen gelden - en dus door een breder, geïntegreerd en sterk interventioneel integratiebeleid te ontwikkelen - tracht de Vlaamse deelstaat de legitimiteit voor het natieproject te vergroten. Deze drang leeft veel minder in Wallonië, aldus Adam.⁷⁶

Vlaamse *nation-building*

De aandacht voor de Vlaamse natievorming brengt ons tot een volgend punt in deze uiteenzetting. In een thesis over het mediadiscours en de relatie hiervan met de publieke opinie, vormt de maatschappelijke verbeelding van de natie een interessante invalshoek. Wanneer wordt iemand als geïntegreerd in de gemeenschap beschouwd en vooral wie bepaalt dit? Het is de meerderheidsgroep in een bepaalde maatschappij die de macht heeft om de grenzen tussen de *ingroup* en de *outgroup* te construeren, zo bemerkt Leen Beyers in haar artikel over de etnische grenzen tussen verschillende groepen arbeidsmigranten en Belgen in de Limburgse mijnregio. Bovendien zijn deze grenzen veranderlijk doorheen de tijd: de sociale vereisten die bepalen of iemand wordt aanzien als al dan niet geïntegreerd in de gastsamenleving, zijn dynamisch.⁷⁷ Leo Lucassen, Jochem Oltmer en David Feldman wijzen in dit opzicht naar het belang van een historische blik in studies over integratiebeleid en ervaringen in Europese landen.⁷⁸

⁷³ Adam, 'Immigrant Integration Policies of the Belgian Regions,' 550-2.

⁷⁴ Ibid, 552-8.

⁷⁵ Zie hier bijvoorbeeld ook Han Entzinger en Peter Scholten die het in meer algemene termen hebben over het belang van verschillende beleidsniveaus met betrekking tot het integratiebeleid: Han Entzinger en Peter Scholten, 'Between National and Local Integration Policies,' in *An Introduction to Immigrant Incorporation Studies: European Perspectives*, eds. Marco Martiniello en Jan Rath (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2014): 371-88.

⁷⁶ Adam, 'Immigrant Integration Policies of the Belgian Regions,' 558-63.

⁷⁷ Leen Beyers, 'From Class to Culture: Immigration, Recession, and Daily Ethnic Boundaries in Belgium, 1940s-1990s', *International Review of Social History* 53, nr. 1 (2008): 39-41.

⁷⁸ Leo Lucassen, *The Immigrant Threat: The Integration of Old and New Migrants in Western Europe since 1850* (Urbana: University of Illinois Press, 2005); Leo Lucassen, Jochem Oltmer en David Feldman, eds. *Paths of Integration: Migrants in Western Europe (1880-2004)* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006). Hier is een zeer beperkte greep uit historische studies naar het integratiebeleid in andere landen op zijn plaats. Deze publicaties kunnen ook interessant zijn om de vergelijking te maken met het Vlaamse beleid.

Christian Joppke, 'Transformation of Immigrant Integration: Civic Integration and Antidiscrimination in the Netherlands, France, and Germany', *World Politics* 59, nr. 2 (2007): 243-73; Patrick Ireland, 'European Welfare States and Immigrant Incorporation Trajectories: European Perspectives', in *An Introduction to Immigrant*

Hoe ziet die natie er vervolgens uit in de hoofden van de mensen, en wanneer maakt iemand hier deel van uit? De inzichten van Ilke Adam over de link tussen natievorming en integratiebeleid werden verder uitgewerkt door Noel Clycq en François Levrau.⁷⁹ Deze auteurs stellen dat aandacht voor de achterliggende concepten die het Vlaamse integratiebeleid onderbouwen ons een beter begrip kan opleveren van de maatschappelijke verbeeldingspraktijken van de Vlaamse natie. Het integratiebeleid en vooral de conceptualisering van de notie integratie is namelijk direct gelinkt aan hoe een bepaalde gemeenschap zichzelf ziet, vinden Clycq en Levrau. Door in beleidstermen te verwoorden wat het betekent om deel uit te maken van een samenleving, wordt duidelijk gemaakt hoe de leden en de politieke klasse van deze samenleving of gemeenschap zichzelf én 'de ander' zien. Met andere woorden: het construeren van 'de andere groep' geeft betekenis aan 'de eigen groep'.⁸⁰ Vanuit dit oogpunt maken de auteurs duidelijk dat er een verschil is tussen enerzijds structurele integratieprocessen, die plaatsvinden op domeinen zoals de arbeidsmarkt, het onderwijs en huisvesting, en anderzijds bredere socioculturele integratieprocessen. Het is vooral bij deze laatste integratieprocessen die gaan over identiteit, dat de verbeelding van de natie een grote rol speelt in hoe de integratieprocessen van nieuwkomers maatschappelijk als geslaagd of gefaald worden gepercipieerd.⁸¹ Het geïntegreerd zijn van een nieuwkomer op structureel vlak wilt dus niet automatisch zeggen dat de meerderheidsgroep in de samenleving dit ook zo ervaart op 'imaginair vlak': een nieuwkomer van wie de kinderen in Vlaanderen op school zitten, die Nederlands spreekt en een vaste job heeft, kan nog steeds beschouwd worden als 'de ander' in de hoofden van de lokale meerderheid.⁸² Het draait dus vooral om perceptie. De ervaren 'nationale identiteit' en verbondenheid met de natie die de meerderheidsgroep kenmerk, blijft ongedefinieerd omdat die voornamelijk onbewust wordt beleefd. Toch wordt ervan uitgegaan dat 'de ander' (nog) niet aan deze onbepaalde identiteitsvereisten voldoet.⁸³

De structurele integratie is min of meer meetbaar; er kan onderzoek gedaan worden naar residentiële segregatie, discriminatie, onderwijsniveau, gelijke kansen in de arbeidsmarkt, politieke participatie en sociale mobiliteit van gevestigde nieuwkomers.⁸⁴ In dit kader kunnen studies die de historische evolutie van de structurele integratieprocessen van de eerste, tweede en eventueel derde generatie migranten onderzoeken, relevante ontwikkelingen aantonen.⁸⁵ Hoewel zulke analyses zeer boeiende

Incorporation Studies: European Perspectives, eds. Marco Martiniello en Jan Rath (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2014): 345–70; Richard Alba, 'Bright vs Blurred Boundaries: Second-Generation Assimilation and Exclusion in France, Germany and the United States', *Ethnic and Racial Studies* 28 (2005), 20–49; Hans Vermeulen, ed. *Immigrantenbeleid voor de multiculturele samenleving: integratie-, taal- en religiebeleid voor immigranten in vijf West-Europese landen* (Amsterdam: Het Spinhuis, 1997).

⁷⁹ Noel Clycq en François Levrau, 'Towards a comprehensive integration policy: a critical analysis of how social imaginations underpin Flemish integration policies,' in *Moroccan migration in Belgium: more than 50 years of settlement*, eds. Christiane Timmerman et. al. (Leuven: Leuven University Press, 2017): 149-69.

⁸⁰ Ibid, 155, 161-2. Zie ook Marlou Schrover en Willem Schinkel, 'Introduction: the language of inclusion and exclusion in the context of immigration and integration,' *Ethnic and Racial Studies* 36, nr. 7 (2013): 1123-1141.

⁸¹ Clycq en Levrau, 'Towards a comprehensive integration policy,' 150. Zie ook Leo Lucassen en Jan Lucassen, *Winnaars En Verliezers: Een Nuchtere Balans Van Vijfhonderd Jaar Immigratie* (Amsterdam: Bakker, 2011).

⁸² Clycq en Levrau, 'Towards a comprehensive integration policy,' 155-6.

⁸³ Lodebyckx, Timmerman en Wets, 'Maatschappij en etnische diversiteit: wat is mogelijk, wat is wenselijk?,' 55-6.

⁸⁴ Karen Phalet en Marc Swyngedouw, 'Measuring Immigrant Integration: The Case of Belgium,' *Studi Emigrazione* 40, nr. 152 (2003): 773-803.

⁸⁵ Koen Van der Bracht et al., 'Ethnic Diversity in Belgium: Old and New Migration, Old and New Developments,' *DiGeSt. Journal of Diversity and Gender Studies* 1, nr. 1 (2014): 73–81; Christiane Timmerman, Els Vanderwaeren

resultaten voortbrengen, is dit niet wat ik in deze masterscriptie wil doen. Aan de hand van een discoursanalyse van de Vlaamse krant Het Nieuwsblad wil ik onderzoeken wat er tussen 1974 en 2003 onder het concept integratie werd verstaan in de media. Timmerman et al. zien namelijk een evolutie in het Vlaamse integratiebeleid: van een focus op structurele economische integratie in de beginjaren van het beleid naar een grotere aandacht voor (socio-)culturele integratie vanaf de jaren 1980. De auteurs linken deze evolutie aan het imaginaire Vlaamse natievormingsproces op vlak van cultuur en taal.⁸⁶ In hoeverre zijn gelijkaardige trends zichtbaar in het mediadiscours over integratie? Dit perspectief kan interessante inzichten opbrengen, gezien de grote rol die de massamedia kunnen hebben op natievormingsprocessen.⁸⁷

Ook de meer subjectieve beoordeling of de integratie als geslaagd of gefaald werd beschouwd, wil ik bestuderen. Leo en Jan Lucassen bemerkten in de beginjaren van de 21ste eeuw namelijk een trend waarin leek dat steeds meer mensen de integratie van niet-westerse migranten als mislukt bestempelden. In hun boek 'Winnaars of verliezers, een nuchtere balans van vijfhonderd jaar immigratie' ontleden de auteurs het discours van deze 'integratiepessimisten' en toetsten ze hun meningen aan de feiten.⁸⁸ Deze benadering dringt een genuanceerde kijk op de zaken op en toont aan dat de integratieproblemen waarover deze pessimisten het hebben vaak zonder of met vage bewijzen werden gestaafd. In deze masterscriptie wil ik niet op zoek gaan naar empirisch bewijsmateriaal om dergelijke negatieve claims te bevestigen of juist te ontkrachten. Ik richt me op de zogenoemde imaginaire of *identificational integration*.⁸⁹ Meer specifiek wil ik vanuit dit opzicht onderzoeken in hoeverre de nieuwkomers als anders, of juist als deel van de samenleving werden aanzien, met andere woorden, of hun integratie als geslaagd of gefaald werd bestempeld in de media.

In dit deel van de literatuurstudie werd aan de hand van enkele publicaties over de representatie van etnische minderheden in de media beargumenteert waarom deze scriptie zich toespitst op het thema integratie. De bespreking van dergelijke onderzoeken diende eveneens om de algemene toon van de berichtgeving over minderheden (negatief en homogeniserend) aan te kaarten. Vervolgens werden de voornaamste thematische evoluties binnen het integratiebeleid aangehaald en werden er verschillende verklaringsgronden voor deze conceptuele verschuivingen aangeboden. De bovenbeschreven vaststellingen over het beleidsdiscours over integratie zullen aangewend worden in de hypothesevorming en nadien in de verklaringen over het mediadiscours over integratie, gezien de wederzijdse invloed van beide betogen.

en Maurice Crul, 'The Second Generation in Belgium,' *International Migration Review* 37, nr. 4 (2003): 1065–90; Martiniello, 'Moroccan migration in Belgium's labor policy and labor market,' 95-8.

⁸⁶ Timmerman et al., 'Introduction : migration-integration dynamics in Flanders,' 16-17.

⁸⁷ Gertjan Willems en Bruno De Wever, *De Verbeelding Van De Leeuw: Een Geschiedenis Van Media En Natievorming In Vlaanderen* (Antwerpen: Peristyle, 2020), 9-10.

⁸⁸ Leo Lucassen en Jan Lucassen, *Winnaars En Verliezers: Een Nuchtere Balans Van Vijfhonderd Jaar Immigratie* (Amsterdam: Bakker, 2011).

⁸⁹ Leo Lucassen beschrijft deze *identificational integration* als volgt: '... identificational integration, which is subjective and refers to the extent to which migrants and their offspring keep on regarding themselves as primarily different and to the extent that they are viewed as primarily different by the rest of society.' (Cursief overgenomen zoals in het origineel) Lucassen, *The Immigrant Threat*, 19. Hij verwijst voor deze definitie ook naar Jan Lucassen en Rinus Penninx, *Newcomers: Immigrants and Their Descendants in the Netherlands* (Amsterdam: Spinhuis, 1997).

Gender en integratie

Het laatste onderdeel van deze literatuurstudie betreft enkele opmerkingen over de rol van gender op vlak van migratie en integratie. Verschillende auteurs zijn het er namelijk over eens dat integratieprocessen beïnvloed worden door meerdere categorieën van verschil, zoals etniciteit, klasse en gender. Een intersectionele visie op integratie is dan ook aangeraden, vindt bijvoorbeeld Leo Lucassen.⁹⁰ Het besef over de invloed van gender op integratie leidde tot de ontwikkeling van verschillende academische invalshoeken.⁹¹ Een van deze onderzoeksvelden spitst zich toe op de rol van gender in het beleidsdiscours over migranten en integratie. Marlou Schrover toonde bijvoorbeeld aan dat mannelijke en vrouwelijke migranten anders worden weergegeven in dit discours in Nederland.⁹² In het publieke en politieke debat werd de migratie en integratie van mannen vanuit een arbeidsperspectief bekeken, terwijl de vrouwelijke migrant vooral in het kader van familiale migratie werd gezien; zij was echtgenote en moeder, geen arbeidster. In de jaren 1990 werd in het integratiedebat de nadruk gelegd op de vermeende onverzoonbare cultuur- en religieverschillen en worden genderverhoudingen binnen de moslimcultuur sterk geproblematiseerd. Migrantenvrouwen werden hierin afgebeeld binnen een slachtofferdiscours. Dit discours diende in de eerste plaats om bepaalde rechten voor migrantenvrouwen te vrijwaren, maar leidde uiteindelijk ook tot een publiek en politiek betoog waarin alle migrantenvrouwen als zeer kwetsbaar en in nood aan bescherming worden afgebeeld, aldus Schrover.⁹³ Verschillende auteurs wijzen op ideeën van protectionisme en oriëntalisme die in dit discours weerklinken. De migrantenvrouw wordt hier als slachtoffer van haar eigen cultuur gezien, en de migrantenman wordt in dit discours als de dader afgebeeld.⁹⁴ Een belangrijke kritiek op dit slachtofferdiscours dat ook in sommige academische publicaties wordt gehanteerd, is dat het weinig tot geen ruimte laat voor agency en *empowerment* of emancipatie van vrouwen.⁹⁵

Gezien de interactie tussen het media- en beleidsdiscours zijn dergelijke bevindingen zeer interessant voor deze scriptie. Is er in het mediadiscours over integratie ook zo duidelijk sprake van een slachtofferdiscours vanaf een bepaalde periode of speelt gender hier een andere rol? De meeste bovenstaande studies gaan over de situatie in Nederland, maar aangezien de migratiegeschiedenis en het integratiebeleid in Nederland en België - en meer specifiek Vlaanderen - bepaalde gelijkenissen vertonen, kunnen deze bevindingen ook worden toegepast op de Vlaamse casus.

⁹⁰ Lucassen, *The Immigrant Threat*, 20.

⁹¹ Enkele belangrijke ontwikkelingen worden in de volgende publicaties beschreven: Marlou Schrover en Deirdre Moloney, 'Introduction: Making a difference,' in *Gender, Migration and Categorisation, Making Distinctions between Migrants in Western Countries, 1945-2010*, eds. Marlou Schrover en Deirdre M. Moloney (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2013): 7-54; Marlou Schrover, 'Integration and Gender,' in *An Introduction to Immigrant Incorporation Studies: European Perspectives* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2014): 117-39.

⁹² Schrover, 'Integration and Gender,' 132-3.

⁹³ Marlou Schrover, 'Family in Dutch Migration Policy 1945-2005', *The History of the Family, Families, Foreignness, Migration. Now and Then* 14, nr. 2 (2009): 191-3.

⁹⁴ Marlou Schrover, 'Why Make a Difference? Migration Policy and Making Differences Between Migrant Men and Women (The Netherlands 1945-2005),' in *Gender, Migration, and the Public Sphere, 1850-2005*, eds. Marlou Schrover en Eileen Janes Yeo (New York: Routledge, 2010): 78; 92.

⁹⁵ Schrover, 'Integration and Gender,' 121-2.

Een korte bespreking van het artikel van Hajar Oulad Ben Taib over het discours en de representatie van geïmmigreerde Marokkaanse vrouwen van de eerste generatie vormt het sluitstuk van dit literatuuroverzicht.⁹⁶ Gestimuleerd door demografische motivaties werd gezinshereniging of huwelijksmigratie in de periode van de Marokkaanse gastarbeid (1964-1974) aangemoedigd door de Belgische beleidsmakers. De vrouwen die in dit verband naar België immigrerden zijn, net als andere migrantenvrouwen, op dat moment echter weinig zichtbaar in het politieke en publieke debat, aldus Oulad Ben Taib. Maar door de stijgende werkloosheid in de jaren 1970 wordt de aanwezigheid van migranten geproblematiseerd en wordt de nadruk steeds meer gelegd op de vermeende verschillen in culturele identiteit tussen migranten en de Belgische bevolking. Wanneer migrantenvrouwen in deze periode in de media kwamen, was dat vooral in negatieve zin en werden ze voorgesteld als een homogene groep van afhankelijke 'islamvrouwen'.⁹⁷ In de daaropvolgende jaren kunnen deze vrouwen echter enige sociale mobiliteit teweegbrengen en worden ze steeds autonomer. Zo ontwikkelt zich een vrouwelijke identiteit buiten de typisch huiselijke sfeer door talrijke vrouwenorganisaties op te richten. Dergelijke evoluties worden door de dochters, ofwel migrantenvrouwen van de tweede generatie, voortgezet. Deze nieuwe identiteitsvorming en meer autonome positionering werd volgens Oulad Ben Taib echter weinig gemediatiseerd. Ondanks de gewijzigde maatschappelijke positie van migrantenvrouwen veranderde de beeldvorming in de media over hen dus veel minder sterk.⁹⁸ Deze en de andere bevindingen die in dit literatuuroverzicht aan bod kwamen, zullen hieronder worden aangewend om enkele hypotheses over het mediadiscours over integratie in Vlaanderen te formuleren.

HYPOTHESES

Deze masterscriptie onderzoekt in hoeverre en waarom het integratiediscours in de media tijdens verkiezingen tussen 1974 en 2003 verandert. Op basis van het bovenstaande literatuuroverzicht zullen in dit deel enkele voorspellingen worden gedaan over de ontwikkelingen van dit mediadiscours.

Aangezien het 'migrantenthema' vanaf de jaren 1980 steeds meer aandacht krijgt in de media en in het beleid, verwacht ik doorheen de onderzoeksperiode een stijging in het aantal artikels die over integratie schrijven. Zeker in de verkiezingstijd kan het aantal artikels stijgen, door bijvoorbeeld de standpunten van verschillende partijen over het thema die worden besproken of door artikels die het thema aanwenden in de verklaring van verkiezingsuitslagen.

In lijn met zowel internationale als Vlaamse onderzoeken naar de representatie van etnische minderheden in de nieuwsmedia wordt eveneens verwacht dat de grondtoon van het integratiediscours ook eerder negatief en ongenueanceerd zal zijn. Dit negatieve betoog zal waarschijnlijk ondersteund worden door bepaalde vormelijke elementen, zoals metaforen en hyperbolen om bepaalde (negatieve) fenomenen uit te vergroten en te veralgemenen. Ook zullen wellicht vaak woorden met een negatieve connotatie worden gebruikt en actieve werkwoordsvormen

⁹⁶ Hajar Oulad Ben Taib, 'Discours et représentations des pionnières de l'immigration marocaine à Bruxelles de 1964 à aujourd'hui,' *La revue marocaine de droit d'asile et migration* 4, nr. 4 (2019), 92-102.

⁹⁷ Ibid, 95-6.

⁹⁸ Ibid, 99.

die kunnen wijzen op een bepaalde verantwoordelijkheid bij de actoren, bijvoorbeeld in berichtgeving waarin etnische minderheden gelinkt worden aan criminaliteit.

Verder vermoed ik dat er in het mediabetoog sprake zal zijn van een zeker wij-zij discours dat migranten uitdrukkelijk als 'de ander' afschildert. Dit betoog wordt vaak voorzien van een negatieve bijklank. Vermoedelijk zullen in Het Nieuwsblad meerdere termen om de 'doelgroep' van integratie te beschrijven door elkaar worden gebruikt zonder een duidelijke definiëring te geven. Waar in beleidstermen regelmatig nieuwe begrippen opduiken (bijvoorbeeld 'etnisch-culturele minderheden' in plaats van 'migranten') zal dit volgens mij minder snel het geval zijn in het mediadiscours, gezien het relatief ongenueanceerde karakter hiervan. Vermoedelijk zullen bepaalde begrippen die vanaf een bepaalde periode niet meer gebruikt worden in het beleidsdiscours, dus wel nog voorkomen in Het Nieuwsblad.

Daarnaast verwacht ik dat de negatieve grondtoon zich steeds sterker zal uiten vanaf het einde van de jaren 1980 en het begin van de jaren 1990. Deze hypothese is voornamelijk gestoeld op de literatuur over de groei van de extreemrechtse partij het Vlaams Blok en de rol van de media hierin. Deze partij staat namelijk bekend om het bijdragen aan de problematisering van de thema's migratie en integratie in het publieke en politieke debat.

Op vlak van conceptualisering van integratie verwacht ik een steeds breder begrip van de term integratie in Het Nieuwsblad. Wellicht zal het mediadiscours op een gelijkaardige wijze als het Vlaamse integratiebeleid steeds meer maatschappelijke domeinen omvatten doorheen de onderzoeksperiode. Waar het discours zich aanvankelijk toespitst op meer structurele en socio-economische elementen (zoals huisvesting en de arbeidsmarkt) zal dit betoog waarschijnlijk vanaf ongeveer 1980 een steeds uitgebreidere visie op integratie ontwikkelen door bijvoorbeeld ook meer socioculturele elementen (zoals taal en cultuur) te betrekken. Verder verwacht ik dat in het betoog van Het Nieuwsblad gelijkaardige discursieve verschuivingen op vlak van verantwoordelijkheid, politieke oriëntatie en aanpak als in het beleidsdiscours zullen plaatsvinden. De hypothese luidt dan dat de meer linkse verwelkomingsidee, met een collectieve integratie-aanpak en een verantwoordelijkheid van de ontvangende overheid en samenleving, doorheen de onderzoeksperiode zal veranderen in een rechtser en defensiever discours waarin een individuele aanpak en verantwoordelijkheid van de migrant centraal staan.

Een laatste hypothese gaat over het mediadiscours en gender. Vermoedelijk zullen de meeste artikels die het hebben over 'gastarbeiders' of migranten impliciet doelen op mannelijke migranten. De vrouw blijft namelijk lange tijd onzichtbaar in de media en het beleid, ondanks de reële aanwezigheid van vrouwen tijdens de onderzoeksperiode. Wanneer ze wel afgebeeld worden, zal dit waarschijnlijk in een familiaal kader of, vanaf de jaren 1990, vanuit een duidelijk slachtofferperspectief gebeuren. Er wordt in dit laatste discours sterk gefocust op de religieuze en culturele verschillen en de anders gepercipieerde genderverhoudingen tussen Vlamingen en migranten (vooral moslims). Vrouwen zijn hierin dan zagezegd het slachtoffer van hun eigen cultuur. Over het algemeen zullen vrouwen, en in het verlengde hiervan kinderen en families, wellicht veel positiever worden belicht in vergelijking met mannelijke migranten.

METHODOLOGIE

Deze thesis omhelst een kritische discoursanalyse van krantenartikelen in Vlaanderen. Voor de methode van de kritische discoursanalyse is allereerst een korte theoretische duiding van deze kwalitatieve benadering aangewezen. Hierin zal geschetst worden hoe het paradigma ontstond en wat de centrale uitgangspunten zijn.⁹⁹ Ik spits me vervolgens toe op één specifieke methode van de kritische discoursanalyse, namelijk die van de Britse onderzoeker Norman Fairclough. De drie dimensies van discoursanalyse die Fairclough in zijn werk bespreekt, zullen aan bod komen. Dit methodologisch deel wordt afgesloten door een grondige reflectie over het brongebruik en de selectiecriteria voor het bronnencorpus.

Critical Discourse Analysis: algemene introductie

Het vertellen van verhalen is een centraal onderdeel van de menselijke natuur. Ook journalisten vertellen een verhaal in hun nieuwsberichten. Die artikels zijn namelijk op een zekere verhalende manier gestructureerd en geven zo blijk van bepaalde standpunten en waarden.¹⁰⁰ Ondanks hun gepercipieerde onpartijdigheid zijn de nieuwsmedia dus nooit objectief. Een nieuwsbericht is een weergave van de werkelijkheid, niet de werkelijkheid zelf. Onder impuls van de zogenoemde *linguistic turn* groeide sinds de vroege twintigste eeuw onder Westerse academici het besef dat taal in het algemeen niet neutraal is en dat taaluitingen reële gevolgen hebben op de samenleving.¹⁰¹ Iedere taaldaad is namelijk een keuze: het tekstgenre, de zinsconstructies of woordkeuzes zijn niet onschuldig en impliceren vaak een (neven)betekenis. De kritische discoursanalyse, en daarmee ook dit onderzoek, vertrekt vanuit de veronderstelling dat het bestuderen van deze talige uitingen een inzicht kan bieden in de manieren waarop taal de sociale werkelijkheid vormgeeft. De onderliggende denkbeelden die in taal verscholen liggen, worden via deze methode aan het licht gebracht. Zo kan de rol die taal speelt in het construeren of in het stand houden van (ongelijke) machtsverhoudingen in de maatschappij onderzocht worden.

Deze methode blijkt bovendien uiterst geschikt voor onderzoek met betrekking tot mediadiscoursen. De nieuwsmedia beschrijven en beïnvloeden namelijk het culturele, politieke en sociale leven.¹⁰² Ze bereiken een groot publiek en bekleden een centrale machtspositie in de moderne samenleving. Nieuwsmedia worden bovendien beschouwd als het meest prestigieuze der dagelijkse mediagenres. Omwille van deze redenen richtten de meeste discoursanalyses uit de jaren 1980 en 1990 zich op dit mediagenre, aldus Garrett en Bell. De kritische discoursanalyse kan ondertussen zelfs beschouwd worden als het standaard kader om nieuwsmediabronnen te bestuderen in Europa.¹⁰³ Meer specifiek

⁹⁹ Belangrijk om hier te vermelden is dat er niet één vaste methode is voor de kritische discoursanalyse, maar dat de specifieke onderzoeks aanpak afhankelijk is van de aard van de desbetreffende studie. Voor de leesbaarheid van dit hoofdstuk zal de kritische discoursanalyse afwisselend een methode, school of paradigma worden genoemd.

¹⁰⁰ Allan Bell, 'The Discourse Structure of News Stories,' in *Approaches to Media Discourse*, eds. Allan Bell en Peter Garrett (Oxford: Blackwell, 1998): 64.

¹⁰¹ Norman Fairclough, Jane Mulderrig en Ruth Wodak, 'Critical Discourse Analysis,' in *Discourse studies, a multidisciplinary introduction*, ed. Teun A. Van Dijk (Thousand Oaks (Calif.): Sage, 2011): 359.

¹⁰² Allan Bell en Peter Garrett, 'Media and Discourse: A Critical Overview,' in *Approaches to Media Discourse*, eds. Allan Bell en Peter Garrett (Oxford: Blackwell, 1998): 3-4.

¹⁰³ *Ibid*, 4; 6.

wordt er in deze onderzoeken dikwijls gefocust op het minderhedendiscours uit de nieuwsmedia, omwille van de ongelijke machtsverhoudingen die aan de basis liggen van dit discours.¹⁰⁴ Het is omwille van bovengenoemde redenen dat er in deze masterscriptie over het mediadiscours over integratie gebruik wordt gemaakt van de methode van de kritische discoursanalyse.

Het paradigma ontstond in de vroege jaren 1990 (onder impuls van academici als Norman Fairclough, Teun Van Dijk en Ruth Wodak) als een probleem-georiënteerde en interdisciplinaire school.¹⁰⁵ De theoretische roots van de kritische discoursanalyse kunnen gesitueerd worden in het werk van onder andere Foucault, Gramsci en Althusser.¹⁰⁶ Kritische discoursanalyse wordt gekenmerkt door het willen deconstrueren van de achterliggende ideologieën en machtsverhoudingen van een discours.¹⁰⁷

Een eerste begrip dat centraal staat in deze school is uiteraard de notie discours. In deze scriptie zal een discours niet alleen gezien worden als een coherente groep van soortgelijke uitspraken of taaldaden; ook de verhouding van die teksten ten opzichte van de sociale werkelijkheid maken onderdeel uit van de notie discours.¹⁰⁸ Kritische discoursanalyse ziet taal namelijk als een sociale praktijk. De specifieke context van een discours is cruciaal in het begrijpen en analyseren van dat discours. Het taalgebruik kan niet als losstaand worden gezien, maar staat altijd in relatie met een bepaalde sociale realiteit. Kritische discoursanalyse ziet dit bovendien als een dialectische relatie: het discours is zowel een product als een producent van de sociale werkelijkheid. Deze school onderzoekt dan ook het discours zelf, de sociale context en de wederkerige relaties tussen het discours en de maatschappij.¹⁰⁹ Aangezien het discours afhankelijk is van de sociale, culturele en ideologische context, is discours onderhevig aan verandering. Discoursonderzoek is met andere woorden historisch onderzoek.¹¹⁰

Taaldaden, of meer algemeen discursieve handelingen, kunnen grote ideologische effecten hebben; de kracht van een discours mag niet onderschat worden. Ideologie wordt hier dan op een meer algemene wijze gedefinieerd en omvat de alledaagse visie op en ideeën over de werkelijkheid. Als een dergelijke ideologie hegemonisch is in een bepaalde maatschappij, lijkt dit wereldbeeld neutraal en wordt het aanzien als *common sense*. De kritische discoursanalyse gaat hiertegen in, en bestudeert de – vaak onzichtbare – ideologische functies van discours.¹¹¹ Door aan te tonen hoe taal gebruikt wordt

¹⁰⁴ Voor een uitgebreid internationaal overzicht van kritische discoursanalyses met betrekking tot vluchtelingen, asielzoekers, immigranten en andere etnische minderheden, zie: Majid KhosraviNik, 'The representation of refugees, asylum seekers and immigrants in British newspapers: A critical discourse analysis,' *Journal of Language & Politics* 9, nr. 1 (2010): 1-5.

¹⁰⁵ Ruth Wodak en Michael Meyer, 'Critical discourse studies: history, agenda, theory and methodology,' in *Methods of Critical Discourse Studies*, eds. Ruth Wodak en Michael Meyer (Los Angeles (Calif.): SAGE, 2016): 2; 4.

¹⁰⁶ Fairclough, Mulderrig en Wodak, 'Critical Discourse Analysis,' 360-1. Fairclough et. al. verwijzen naar een boek van Teun Van Dijk voor een toegankelijke bespreking van de belangrijkste theoretici met betrekking tot de kritische discoursanalyse: Teun A. Van Dijk, *Ideology: A Multidisciplinary Approach* (London: Sage, 1998).

¹⁰⁷ Fairclough, Mulderrig en Wodak, 'Critical Discourse Analysis,' 357.

¹⁰⁸ Norman Fairclough, *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research* (London: Routledge, 2003), 123-4.

¹⁰⁹ Wodak en Meyer, 'Critical discourse studies: history, agenda, theory and methodology,' 5-6; Norman Fairclough, *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language* (Harlow: Longman, 2010), 3-4; 10-1; Fairclough, Mulderrig en Wodak, 'Critical Discourse Analysis,' 357-8.

¹¹⁰ Wodak en Meyer, 'Critical discourse studies: history, agenda, theory and methodology,' 19; Fairclough, Mulderrig en Wodak, 'Critical Discourse Analysis,' 372.

¹¹¹ Wodak en Meyer, 'Critical discourse studies: history, agenda, theory and methodology,' 8-12.

om de maatschappij op een bepaalde wijze voor te stellen, brengt dit paradigma de manieren waarop discours ongelijke machtsrelaties (tussen bijvoorbeeld etnische groepen, mannen en vrouwen of sociale klassen) kan reproduceren of zelfs creëren, aan het licht.¹¹²

Een volgende notie die cruciaal is, is de kritische houding en attitude. Onderzoek naar sociale fenomenen dient altijd vanuit een kritisch oogpunt te vertrekken, vinden Wodak en Meyer.¹¹³ Kritische discoursanalyse is een maatschappelijk geëngageerde methode. Het doel is niet enkel om sociale problemen aan te kaarten, men wil echt een *agent of change* te zijn.¹¹⁴ Het onderzoeken van de ideologische functies van discours creëert bewustzijn over de machtsrelaties en sociale ongelijkheid binnen een samenleving, en welke rol taal speelt in het in stand houden van zulke ongelijkheden. Een kritische discoursanalyticus zal deze sociale problematieken niet louter beschrijven of uitleggen, maar eveneens trachten sociale, politieke of ideologische verandering teweeg te brengen.¹¹⁵ Omwille van deze reden verwijs ik hier graag naar de aanbevelingen die Baldwin Van Gorp maakt over de berichtgeving over etnische minderheden en de rol van de massamedia als stimulator van sociale cohesie.¹¹⁶

De kritische discoursanalyse ziet zichzelf ten slotte eerder als een school of paradigma, daar er geen één vaststaande methode bestaat. Gezien het interdisciplinaire karakter van discoursanalyse zijn verschillen in onderzoeksoptiek en methodologie niet ongewoon; deze zijn namelijk grotendeels afhankelijk van de vraagstelling, het bronnencorpus en de invalshoek van de specifieke studie.¹¹⁷ Fairclough, Mulderrig en Wodak geven een overzicht van enkele mogelijke benaderingen in de kritische discoursanalyse. Ze bespreken onder andere Fairclough's methode, die een dialectische theorie over discours en sociale verandering voorstelt.¹¹⁸ Het is deze specifieke methode die in deze masterscriptie aangewend werd. Zoals reeds aangehaald kan de kwalitatieve analyse van het mediadiscours een aanvulling bieden op de meer kwantitatieve onderzoeken naar mediarepresentatie van etnische minderheden. Door Fairclough's focus op de interactie tussen sociale en discursieve verandering kunnen de historische conceptuele evoluties van het mediadiscours over integratie bovendien grondig bestudeerd én verklaard worden.

Norman Fairclough's methode tot kritische discoursanalyse

De bekende werkwijze van Fairclough is een sociologische benadering tot de kritische discoursanalyse. Geïnspireerd door het sociaal constructivisme in de sociale wetenschappen heerst het algemene besef dat tekst en taal de werkelijkheid vormgeven. Ze kunnen verandering teweegbrengen in de normen en wereldbeelden van mensen, en hebben eveneens invloed op hun attitudes en acties in de materiële wereld.¹¹⁹ In zijn publicaties onderzoekt Fairclough discursieve veranderingen en hun dialectische

¹¹² Fairclough, Mulderrig en Wodak, 'Critical Discourse Analysis,' 358; 368-71.

¹¹³ Wodak en Meyer, 'Critical discourse studies: history, agenda, theory and methodology,' 3.

¹¹⁴ Frederik Callens, "Een Vergelijkende Discoursanalyse Van De Parlementaire Debatten Over De Toekenning Van Algemeen Stemrecht Eind 19de Eeuw En Het Migrantenstemrecht Vandaag," (masterproef, Universiteit Gent, 2007), 11; 18-9.

¹¹⁵ Wodak en Meyer, 'Critical discourse studies: history, agenda, theory and methodology,' 6-7; Fairclough, *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*, 7-8; 10-1.

¹¹⁶ Van Gorp, 'De massamedia als factor van sociale cohesie,' 241-57.

¹¹⁷ Wodak en Meyer, 'Critical discourse studies: history, agenda, theory and methodology,' 21; Fairclough, *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*, 4-5.

¹¹⁸ Fairclough, Mulderrig en Wodak, 'Critical Discourse Analysis,' 361-6.

¹¹⁹ Fairclough, *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*, 8. De notie tekst wordt hier breed gedefinieerd; tekst gaat verder dan geschreven of gesproken tekst. Tekst slaat voor Fairclough ook op beelden;

effecten ten opzichte van de maatschappij. In een tekst kunnen verschillende genres of discoursen op een innovatieve en creatieve wijze vermengd worden (door bijvoorbeeld formeel en informeel taalgebruik of verschillende woordenschaten door elkaar gebruiken). Op die manier kunnen er op langere termijn veranderingen optreden binnen een zogenoemde *order of discourse* of tussen verschillende discoursen. Een *order of discourse* is een samenhangende set van taaldaden binnen een bepaald sociaal domein of institutie, zoals een school of rechtbank.¹²⁰ In dit onderzoek zal ik me toespitsen op de discursieve veranderingen in één specifiek discours, namelijk het mediadiscours over integratie. Evoluties binnen een discours komen niet uit het niets, ze zijn telkens gelinkt aan concrete situaties in de sociale werkelijkheid.¹²¹ Zo waren er in 2013 bijvoorbeeld de steden Gent en Amsterdam die het woord ‘allochtoon’ uit hun bestuursakkoorden schraptten, aangezien ze die stempel niet meer passend vonden om de heersende sociale diversiteit te omschrijven. Deze taaldaad droeg door het weglaten van deze term en het introduceren van nieuwe bewoordingen bij tot discursieve verandering.¹²²

Niet enkel de sociale context is van belang om veranderingen in het discours te begrijpen. Ook de specifieke context waarin de tekst werd geproduceerd en geconsumeerd speelt een rol in het correct interpreteren en analyseren van een tekst. Volgens Fairclough moeten in de kritische discoursanalyse drie dimensies van discours – als een soort concentrische cirkels – worden onderzocht: de tekst zelf, de discursieve context en de sociale context.

De tekstuele analyse onderzoekt de vormelijke en inhoudelijke eigenschappen van het discours. Het doel is te beschrijven wat er wordt gezegd, en hoe het wordt gezegd. Via het identificeren van verschillende topoi kan de grondtoon van een discours worden achterhaald. Een topos is een soort sleutelconcept of bouwsteen van een discours, het verbindt meerdere concepten onder één thema en koppelt hier eveneens een emotieve connotatie aan.¹²³ Verder worden zowel de impliciete als expliciete betekenisverleningsprocessen in kaart gebracht door verwoordingsstrategieën en grammaticale constructies te bestuderen. Bepaalde taalkundige vormen of structuren hebben namelijk een effect op de interpretatie van de tekst. Zo zorgen passieve werkwoorden ervoor dat de actie (en dus de verantwoordelijkheid) meer los staat van de eigenlijke actoren.¹²⁴

Onderzoek naar de discursieve context gaat over de productie en consumptie van de tekst. Wie is zender, wie is ontvanger? Wat is de specifieke drager van de tekst en door welke eigenschappen wordt die drager gekenmerkt? De analyse van de discursieve context bestudeert de specifieke communicatieve, institutionele en mediale context waarin de tekst wordt gebracht. Elk medium kent namelijk een eigen logica en doelpubliek. Een krant is bijvoorbeeld het product van een specifieke groep mensen – journalisten en redacties – in specifieke sociale omstandigheden. De tekst is onderworpen aan bepaalde conventies van het nieuwsgenre. Ook de consumptie van de tekst verloopt op een kenmerkende wijze, afhankelijk van het verwachtingspatroon van de lezer.¹²⁵

hij beschouwt deze als visuele teksten. (Norman Fairclough, *Discourse and Social Change* (Cambridge: Polity press, 1992), 4.)

¹²⁰ Fairclough, Mulderrig en Wodak, ‘Critical Discourse Analysis,’ 362-3.

¹²¹ Fairclough, *Discourse and Social Change*, 96-8.

¹²² Ann Van den Broeck, ‘Gent schrapt het woord allochtoon,’ *De Morgen*, 14.02.2013, geraadpleegd 25.07.2021, <https://www.demorgen.be/>.

¹²³ Ruth Wodak, ‘The discourse-historical approach,’ in *Methods of Critical Discourse Analysis*, eds. Ruth Wodak en Michael Meyer (London: SAGE Publications Ltd, 2001): 74.

¹²⁴ Fairclough, *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*, 12-3.

¹²⁵ John E. Richardson, *Analysing Newspapers: an approach from Critical Discourse Analysis* (New York: Palgrave Macmillan, 2007), 37; 39-41; Fairclough, *Discourse and Social Change*, 78-9.

Zowel de tekst als de discursieve context situeren zich tot slot in een breder sociale context. De analyse van deze derde en laatste dimensie heeft als doel het verklaren van het discours. Door te onderzoeken in welk breder sociohistorisch kader het discours te situeren is, kunnen de specifieke vorm- en inhoudskenmerken van het discours correct geïnterpreteerd worden. In dit onderdeel van de kritische discoursanalyse vraagt Fairclough zich onder andere af welke actoren actief zijn in de samenleving, welke socio-politieke verhoudingen er heersen, en wat de gangbare maatschappelijke normen en waarden zijn. Het is via de analyse van deze dimensie dat het discoursonderzoek echt een historisch onderzoek wordt, en in staat wordt gesteld om de achterliggende (ongelijke) machtsverhoudingen en sociale relaties, en de rol die het discours speelt in het creëren of in stand houden daarvan, te ontrafelen.¹²⁶

Norman Fairclough benadrukt in zijn methode de wederkerige relatie tussen de drie dimensies van het discours: de discursieve en sociale context beïnvloeden de vorm en inhoud van de tekst. Het doel van de kritische discoursanalyse van Fairclough is om de grondtoon van het discours niet alleen door middel van een tekstanalyse, maar ook via een grondige analyse van de discursieve en sociale context, te achterhalen en verklaren. De drie dimensies bieden bovendien een handig structurerend element voor de discoursanalyse. In deze masterscriptie zal eerst de brede maatschappelijke context worden besproken, vervolgens zal er dieper worden ingegaan op de discursieve context om te eindigen met de eigenlijke beschrijving, interpretatie en verklaring van wat er precies wordt gezegd en hoe dit discours doorheen de tijd evolueert.

REFLECTIE BRONNENCORPUS

Elk bronnencorpus heeft zijn voor- en nadelen. Binnen de kritische discoursanalyse is de bronnenselectie haast allesbepalend. Welke bronnen men onderzoekt, bepaalt namelijk welke stemmen men aan het woord laat en welke onderzoeksvragen men over het discours kan stellen. In het volgende stuk bespreek en verantwoord ik mijn keuzes betreffende de bronnenselectie voor deze masterscriptie.

Door het relatief beperkte opzet van deze thesis en vooral omwille van de intensiviteit van de kwalitatieve discoursanalyse koos ik ervoor om uit slechts één Vlaamse krant artikels te selecteren. Dat maakt de keuze van die krant des te bepalender. Gezien het populaire karakter van het dagblad leek Het Nieuwsblad een goede bron voor een discoursanalyse.¹²⁷ Het doelpubliek van Het Nieuwsblad is de Vlaamse middenklasse. Het is een echte volkskrant die in een conservatieve, Vlaams-katholieke stijl schrijft en een grote oplage heeft in Vlaanderen.¹²⁸ Naar internationale standaarden ligt dit dagblad tussen een kwaliteitskrant en een tabloid dagblad in.¹²⁹ Voor deze discoursanalyse is dit van belang, aangezien het type krant een invloed kan hebben op de berichtgeving over bijvoorbeeld

¹²⁶ Fairclough, *Discourse and Social Change*, 86-96.

¹²⁷ Hier volstaat een korte duiding over de krant, de bespreking van de discursieve context besteed ik later meer aandacht aan het ontstaan en de interne ontwikkelingen van de krant.

¹²⁸ Els De Bens en Karin Raeymaekers, *De Pers In België: Het Verhaal Van De Belgische Dagbladpers: Gisteren, Vandaag En Morgen* (Tielt: Lannoo, 2007), 136.

¹²⁹ De Bens en Raeymaekers, *De Pers In België*, 250.

asielzoekers, zo blijkt uit onderzoek van Baldwin Van Gorp.¹³⁰ Tijdens de onderzoeksperiode (1974 – 2003) bleef de redactie en de politieke oriëntatie van de krant relatief stabiel in tegenstelling tot in andere Vlaamse kranten. Door de grote oplage en het specifieke karakter van Het Nieuwsblad hoop ik dat de analyse van deze krant me kenmerkende inzichten kan verschaffen over het Vlaamse mediadiscours over integratie. Ik besef uiteraard dat de representativiteit van dit onderzoek slechts beperkt is, en dat er voorzichtig moet worden omgesprongen met veralgemeende uitspraken.

Zoals reeds in de inleiding vermeld, kies ik voor het jaar 1974 als beginpunt van de analyse. De Belgische regering kondigde dan een officiële migratiestop aan, na een decennialange actieve wervingspolitiek van gastarbeiders. Deze beleidskeuze kan nog niet gezien worden als deel van een eenduidige integratiepolitiek, maar kan wel tellen als een eerste beleidsdaad met betrekking tot het thema. In de secundaire literatuur over de ontwikkeling van het integratiebeleid wordt dit jaartal alleszins vaak als toonaangevend vermeld. Gedurende de volgende dertig jaar werd het verdere beleid stelselmatig opgebouwd. Sinds 1980 werd het onthaal en de integratie van nieuwkomers een Vlaamse bevoegdheid, en door verschillende staatshervormingen (bijvoorbeeld die van 1987) werden de Vlaamse bevoegdheden – en daarmee ook het integratiebeleid – steeds uitgebreider. Vooral vanaf de jaren 1990 groeide het Vlaamse integratiebeleid sterk. In 2003-2004 werd ten slotte een eerste Vlaams Inburgeringsdecreet ingevoerd, dat de wettelijke basis vormde voor het verdere integratiebeleid in de 21ste eeuw. Omwille van deze reden werd 2003 als eindpunt van deze kwalitatieve discoursanalyse gekozen. Dit onderzoek richt zich op de nog voornamelijk ‘experimentele’ en eerder onsamenhangende beleidsperiode tussen 1974 en 2003.

Ik besloot om aan de hand van enkele specifieke momenten uit de onderzoeksperiode het discours te bestuderen. Op deze manier sloot ik een onderzoek op basis van steekproeven of een kunstmatig samengestelde week, een werkwijze die veelvuldig wordt gebruikt in (historische) media-analyses, uit. Door specifieke momenten in de evolutie van het discours bewust uit te lichten, vergrootte de kans op interessante en relevante zoekresultaten; aangezien berichtgeving over integratie vaak eerder impliciet van aard is. Verschillende pistes werden afgetoetst: zo onderzocht ik initieel de mogelijke discursieve veranderingen nadat een nieuwe wet of instelling met betrekking tot integratie in het leven werd geroepen. Voorbeelden van zulke scharniermomenten zijn bijvoorbeeld de oprichting van het Koninklijk Commissariaat voor het Migrantenbeleid in 1989 of de uitgave van het Vlaams Minderhedendecreet in 1998. Zo zou ik kunnen bijdragen aan de literatuur die de wisselwerking tussen discours in het beleid en discours in de media onderzoekt. De ingewikkelde politieke context van België, waarbij migratie een federale verantwoordelijkheid is maar integratie een subnationale bevoegdheid is leidde tot erg versnipperd integratiebeleid. Deze complexiteit bemoeilijkte het bepalen van concrete beleidsmatige scharniermomenten. Door te kiezen voor de tien federale parlementsverkiezingen die tussen 1974 en 2003 in België werden georganiseerd,¹³¹ verdwenen de valkuilen van de diverse en wisselende beleidsniveaus door ze te vervangen door het stabiele, federale niveau. Het relatief constante interval tussen deze verkiezingsmomenten (meestal vierjaarlijks) versterkte deze keuze. Aangezien dit een analyse is van het Vlaamse integratiediscours, lijkt de keuze voor federale verkiezingen misschien vreemd. De Vlaamse parlementsverkiezingen werden echter pas

¹³⁰ Baldwin Van Gorp, ‘Where Is the Frame?: Victims and Intruders in the Belgian Press Coverage of the Asylum Issue’, *European Journal of Communication* 20, nr. 4 (2005): 498-9.

¹³¹ Er werden respectievelijk in 1974, 1977, 1978, 1981, 1985, 1987, 1991, 1995, 1999 en 2003 federale verkiezingen georganiseerd in België.

vanaf 1995 gehouden, waardoor deze verkiezingen niet over de hele periode als scharniermoment konden gebruikt worden.

Een volgende reden die me richting verkiezingen dreef, heeft te maken met het feit dat de politieke partij het Vlaams Blok sinds 1981 een constante electorale groei kende.¹³² Deze partij staat nog steeds bekend omwille van haar sterke identitaire anti-immigratie standpunten. Aangezien politieke partijen in het algemeen, en zeker opkomende partijen zoals het Vlaams Blok, zowel voor als na de verkiezingen logischerwijs veel aan bod komen in de media, veronderstelde ik dat de keuze voor verkiezingsperiodes als scharniermomenten de kans op berichtgeving over integratie zou vergroten door een eventuele extra aandacht voor het thema onder invloed van (de standpunten van) het Vlaams Blok.¹³³ Door me toe te spitsen op het discours in de verkiezingsperiodes kan ik de reeds besproken literatuur over de connectie tussen electoraal gedrag, politiek discours en publieke opinie bovendien gebruiken als een breder contextualiserend kader om de groei van de politieke partij het Vlaams Blok eventueel te linken aan een wijzigend mediadiscours.

Per verkiezingsjaar werd de krant Het Nieuwsblad telkens één maand voor en één maand na de verkiezingsdag volledig geraadpleegd. Er werd geen onderscheid gemaakt tussen nieuwsberichten, opiniestukken en lezersbrieven, aangezien het algemene krantendiscours al deze artikeltypes kan omvatten. Ook op vlak van auteurs werd er geen onderscheid gemaakt; ik bespreek het betoog van de hele krant. Zowel de tekst als eventuele afbeeldingen bij het artikel zullen worden geanalyseerd. Sportnieuws, zoekertjes of advertenties en dergelijke werden wel uitgesloten. In het archief van de Universiteit Gent vond ik op één na alle edities, enkel de kranten uit het jaar 1977 moest ik in de Koninklijke Bibliotheek van België in Brussel gaan inkijken.¹³⁴ De eerste selectie van mogelijks relevante artikelen was zeer breed, aangezien ik op dat moment nog geen zicht had op hoeveel artikels ik uiteindelijk zou vinden en verschillende pistes wou openhouden. Na een nauwere selectie, hieronder beschreven, bleven 240 krantenartikels uit Het Nieuwsblad over. Voor de eigenlijke kwalitatieve analyse zal ook een beknopte weergave van enkele kwantitatieve eigenschappen van het bronnencorpus worden aangehaald.

De artikels werden aanvankelijk geselecteerd wanneer er vermelding werd gemaakt van woorden zoals integratie, inburgering, inpassing of aanpassing, maar ook nagenoeg elk bericht waarin duidelijk een niet-Belgische afkomst,¹³⁵ of de termen 'allochtoon', 'immigrant', 'asielzoeker', 'vluchteling', 'gastarbeider', 'zigeuner' of 'vreemdeling' in voor kwam, werd opgenomen in de eerste selectie. Door te screenen op deze verschillende mogelijke 'doelgroepen' van het integratiebeleid trachtte ik in deze

¹³² Walgrave en De Swert, 'The Making of the (Issues of the) Vlaams Blok', 479–80.

¹³³ De keuze van de scharniermomenten was dus deels strategisch. Nieuwsberichtgeving rond de verkiezingen leek voor mij wat Eldridge 'set period news' noemt: er wordt verwacht dat rond een geplande gebeurtenis veel media-aandacht gaat naar die gebeurtenis en aanverwante onderwerpen. (John Eldridge, 'War And Peace News On British Television,' *Current Research on Peace and Violence* 6, nr. 1 (1983): 4.

¹³⁴ De kranten uit 1974 en 1978 geven geen vermelding van de specifieke editie; de dagbladen uit 1978 zijn van de editie West-Vlaanderen; die uit 1981, 1985 en 1987 komen uit Antwerpen. De volgende geraadpleegde kranten (uit 1991) zijn van de editie Antwerpen, Mechelen, Lier. In 1995 en 1999 zijn de kranten afkomstig uit de regio Gent, Oudenaarde, Eeklo en de kranten uit 2003 ten slotte betreffen de editie Eeklo, Deinze, Gent. Aangezien deze edities meestal de enige bewaarde uitgaves waren, had ik geen andere keuze dan een danig geografisch gevarieerd bronnencorpus samen te stellen. Voor een gemakkelijkere verwerking van het bronnenmateriaal zullen de nationale en regionale nieuwsberichten als onderdeel van hetzelfde discours worden beschouwd.

¹³⁵ Door middel van vermelding van nationaliteit, geboorteland, religie, etniciteit, cultuur, niet typisch Westers-klinkende namen ...

eerste selectie ook alle artikels te betrekken die geen expliciete vermelding maakten van de termen zoals integratie of inburgering, maar mogelijks wel impliciet over het concept schreven. Ook artikels die gingen over thema's zoals racisme, discriminatie, (in)tolerantie en de multiculturele samenleving werden opgenomen in de eerste selectie. Zowel binnenlands als buitenlands nieuws kwam in aanmerking. Dit omdat ook buitenlands nieuws ons inzichten kan verschaffen over het discours en de conceptualisering van integratie in Vlaanderen.

Vervolgens werd die eerste selectie sterk beperkt: alle berichten die bijvoorbeeld enkel gingen over criminaliteit of het asielbeleid werden uitgesloten aangezien deze minder relevant zijn voor dit onderzoek. Zo blijven enkel die artikels over die expliciet, maar heel vaak ook impliciet, verwijzen naar wat en wie verstaan wordt onder het concept integratie. Berichtgeving die verwees naar de (gepercipieerde) verschillen in de integratie van mannen en vrouwen krijgen in dit onderzoek bovendien extra aandacht. Via het softwareprogramma voor kwalitatieve data-analyse Nvivo werd de discoursanalyse uiteindelijk uitgevoerd. Deze digitale tool werd me aangereikt in de lessen 'Narratologie en discoursanalyse' aan de UGent. Al de geselecteerde artikels werden getranscribeerd, in dit programma ingegeven en gecodeerd. Zo kon ik op een overzichtelijke manier de discursieve veranderingen binnen verschillende *topoi* in beeld brengen en analyseren.

What's in a name: het belang van terminologie

Uit eerder onderzoek blijkt dat het woordgebruik in nieuwsverslaggeving over migranten van groot belang is. Bepaalde termen en benamingen kunnen namelijk een waardeoordeel met zich meedragen. Dergelijke impliciete vooroordelen zijn vaak inherent deel van het begrippenapparaat en worden door het leespubliek amper in vraag gesteld.¹³⁶ In het publieke debat worden verschillende termen zoals 'allochtoon', 'immigrant' en 'etnische minderheid' bovendien vaak door elkaar gebruikt en kan er verwarring ontstaan over wie men het nu precies heeft wanneer er bijvoorbeeld gesproken wordt over 'allochtonen': vallen zowel geïmmigreerde Nederlanders als (klein)kinderen van Turkse, Marokkaanse of Italiaanse gastarbeiders hieronder?¹³⁷ Studies over de representatie van 'etnische minderheden of allochtonen' in de media stellen dit probleem eveneens vast. Voor dit type onderzoek is een goede omschrijving en definiëring van deze begrippen cruciaal voor een correcte en eenduidige bronnenselectie. In het kader van deze masterscriptie is een concrete conceptualisering van begrippen zoals 'immigrant', 'allochtoon' of 'etnische minderheid' eveneens van groot belang. Een centrale vraag in dit onderzoek is namelijk wie als doelgroep van integratie wordt gepercipieerd in de Vlaamse media. Ilse Devroe geeft toe dat een sluitende definitie niet voor de hand ligt, en probeert in haar definiëring *"zo dicht mogelijk aan te leunen bij de publieke perceptie van welke bevolkingsgroepen gezien worden als allochtonen of etnische minderheden."*¹³⁸ Aan de hand van studies over de houding van Belgen en Vlamingen ten opzichte van 'allochtonen' werkte Devroe naar een brede definitie toe. Gezien het publieke karakter van het mediadiscours hanteerde ik hier de door haar opgestelde definitie van 'allochtonen of etnische minderheden' om zo de 'doelgroep' van het integratiebeleid in algemene termen te beschrijven:

"Burgers oorspronkelijk van andere landen afkomstig dan de vroegere (voor 2004) lidstaten van de Europese Unie, Zwitserland en Scandinavië en/of de kinderen van deze mensen die nu in België

¹³⁶ Bart Crombez, 'Media en allochtonen: een literatuurstudie,' in *Media & multiculturalisme in Vlaanderen,* eds. Leen d'Haenens en Frieda Saeys (Gent: Academia Press, 1996): 10.

¹³⁷ Philomena Essed, *Alledaags Racisme* (Baarn: Ambo, 1984), 41-2.

¹³⁸ Devroe, *Gekleurd nieuws?*, 85-6.

verblijven of wonen hetzij tijdelijk, definitief, illegaal of legaal. Ook kinderen van gemengde koppels worden als etnische minderheden beschouwd. Uitzonderingen hierop zijn burgers uit de VS, Canada, Australië en Nieuw-Zeeland.” (Devroe, *Gekleurd nieuws?*, 87.)

Deze brede definitie omvat dus onder meer immigranten, ‘gastarbeiders’, vreemdelingen, vluchtelingen, asielzoekers en ‘illegalen’. Deze mensen worden gezien als de ‘doelgroepen’ voor het integratiebeleid; het zijn deze actoren die zich volgens de geldende maatschappelijke percepties over integratie zouden moeten integreren of inpassen in de Vlaamse samenleving.

Maar wat houdt dat eigenlijk in, zich integreren in de Vlaamse samenleving? En hoe beantwoordt de berichtgeving van Het Nieuwsblad deze vraag? Zoals hierboven beschreven ontstond de tweede en meer gerichte selectie van het bronnencorpus na een verdere doorlichting van de initieel uitgelichte krantenartikels. Hierbij werd de selectie grotendeels bepaald door wat ik als onderzoeker onder het concept integratie onderbreng. Niet alleen artikels waarbij expliciet naar integratie werd verwezen, maar ook berichtgeving die volgens mij impliciet aangaf wat onder de term werd verstaan, werden opgenomen in de selectie. Gezien het feit dat de gebruikte conceptualisering van integratie een heel groot effect heeft op de selectie van de artikels, is het cruciaal dat ik voor de lezer duidelijk maak hoe in het concept integratie zie.

Integratie is een van de mogelijke benamingen voor de verschillende strategieën en processen die als doel hebben het opnemen of het inlijven van immigranten in een ‘gastsamenleving’. Zulke strategieën impliceren een soort dubbele beweging: zowel de gastsamenleving als de immigrant zijn betrokken in een complex incorporatieproces waarbij onderhandeling centraal staat. Het concept integratie blijft dikwijls heel vaag en kan verschillende zaken omvatten. Zo kan de term zowel naar de eigenlijke ‘actie’ als naar het eindresultaat van die actie verwijzen.¹³⁹ In dit opzicht wordt integratie dus zowel als middel als als doel aanzien. Er heerst geen consensus over een politieke of sociale definitie van het begrip.¹⁴⁰ Integratieprocessen en -ervaringen kunnen ook erg verschillen van land tot land en de tijdsperiode. Zowel internationale geopolitieke als meer lokale sociale en politieke dynamieken bepalen wat het betekent om geïntegreerd te zijn in een welbepaalde samenleving. Deze criteria en de verwachtingen van de gastsamenleving ten opzichte van de ‘te integreren groep’ zijn dus veranderlijk.¹⁴¹ Jan Blommaert en Jef Verschueren stellen vast dat ze in hun studie over het Belgische migrantendebat nergens een precieze omschrijving van het concept integratie in de Belgische context terugvonden. “*Een preciese inhoudsbepaling van ‘integratie’ (of de toestand van ‘geïntegreerd zijn’ of dus ook ‘niet geïntegreerd’ zijn) ontbreekt,*” aldus deze auteurs.¹⁴² Een van mijn centrale onderzoeksvragen vertrekt dan ook vanuit deze vaststelling en bestudeert hoe het begrip integratie werd geconceptualiseerd in

¹³⁹ Marco Martiniello en Jan Rath, ‘Immigrant Incorporation Studies in Europe: An Introduction’, in *An introduction to immigrant incorporation studies: European perspectives*, eds. Marco Martiniello en Jan Rath (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2014), 13-4.

¹⁴⁰ Patrick Ireland, ‘European Welfare States and Immigrant Incorporation Trajectories: European Perspectives’, in *An Introduction to Immigrant Incorporation Studies*, eds. Marco Martiniello en Jan Rath (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2014), 347.

¹⁴¹ Leen Beyers, ‘From Class to Culture: Immigration, Recession, and Daily Ethnic Boundaries in Belgium, 1940s–1990s’, *International Review of Social History* 53, nr. 1 (2008): 39. Beyers verwijst hier ook naar Leo Lucassen, *The Immigrant Threat: The Integration of Old and New Migrants in Western Europe since 1850* (Urbana: University of Illinois Press, 2005); Leo Lucassen, Jochen Oltmer en David Feldman, eds. *Paths of Integration: Migrants in Western Europe (1880–2004)* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006).

¹⁴² Jan Blommaert en Jef Verschueren, *Het Belgische Migrantendebat: De Pragmatiek Van De Abnormalisering* (Antwerpen: IPra research center, 1992), 119.

de Vlaamse krant Het Nieuwsblad tussen 1974 en 2003. Om dit te achterhalen hanteerde ik een zeer brede begripsbepaling van het concept integratie. Deze term omvat voor mij verschillende domeinen. Zo is er het meer structurele of institutionele luik dat betrekking heeft tot toegang tot de arbeids- en huizenmarkt, deelname aan het onderwijs, incorporatie in de politieke systemen (bijvoorbeeld door stemrecht) en toegang tot de gezondheidszorg. Deze invulling van het begrip integratie focust dus voornamelijk op de grote structuren en instellingen binnen een maatschappij en de inpassing hierin van de doelgroep. Hiernaast zie ik ook een meer socioculturele invulling van het concept. Hier staan onderwerpen zoals taal, religie, normen en waarden, maar ook integratie in het sociale middenveld of het verenigingsleven centraal. Door de selectiecriteria met betrekking tot het thema integratie zodanig breed te kiezen, hoop ik alle relevante artikels te hebben opgenomen in het bronnencorpus. Zo zal ik kunnen onderzoeken welke thema's voor de krant Het Nieuwsblad centraal staan in hun conceptualisering van integratie en hoe deze doorheen de tijd evolueren, om op die manier inzichten te verschaffen over het Vlaamse integratiediscours in de media.

DEEL 2: HET VLAAMSE MEDIADISCOURS OVER INTEGRATIE

SOCIALE EN HISTORISCHE CONTEXT

Mede door de centrale ligging op het Europese continent wordt België sinds het ontstaan in 1830 gekenmerkt als een regio in beweging: het land werd binnengevallen of doorkruist, mensen immigrerden en emigreerden. Dergelijke historische bewegingsstromen hebben hun sporen nagelaten en op die manier bijgedragen aan het België van vandaag.¹⁴³ Dit rijke verleden vormde een inspiratiebron voor menig historicus en gaf aanzet tot een bloeiende geschiedschrijving over de verschillende nationale migratietendensen. De Belgische migratiegeschiedenis houdt immers nooit halt, ze kent een voortdurend veranderend karakter doorheen de tijd.¹⁴⁴ Wanneer men zich toespitst op de historische trends op vlak van de immigratie, dat wil zeggen op de (groepen van) mensen die in België terechtkwamen en zich daar vestigden, lijken enkele metamorfoses van de figuur van de vreemdeling op te merken. Patrick Hullebroeck beschrijft deze gedaantewisselingen in zijn hoofdstuk over de ontwikkelingen in het Belgische migrantenbeleid en de nationale wetgeving over vreemdelingen. Volgens Hullebroeck is de sociale voorstelling van de figuur van de vreemdeling veranderlijk doorheen de tijd. Het is deze maatschappelijke invulling van de figuur, geldend tijdens een bepaalde periode, die telkens aan de basis ligt van wetgevende en politieke bepalingen over die vreemdeling.¹⁴⁵

Dit is een interessante vaststelling voor deze thesis. Vanaf wanneer zal het migrantenbeleid zich namelijk richten op het maatschappelijk incorporeren van die vreemdelingen die in het land zijn en vooral zullen blijven? Over welke vreemdelingen gaat dit dan en op welke manier zal deze opname in de samenleving zich voltrekken? Met andere woorden, hoe evolueert het Belgische – en vanaf 1980 Vlaamse – integratiebeleid, en wat zijn de achterliggende denkbeelden hiervan? In wat volgt zal een antwoord op deze vraag geformuleerd worden. Op die manier geef ik toelichting aan de sociale context met betrekking tot de integratiegeschiedenis in Vlaanderen. Deze situering dient om de latere bevindingen over het mediadiscours over integratie te plaatsen in een breed maatschappelijk en historisch kader. Vooraleer in te gaan op het tot stand komen van het integratiebeleid moet duidelijk zijn wie hier de doelgroep van was, en omwille van welke redenen zij in het land terechtkwamen. Een korte migratiegeschiedenis van België is hier dus op zijn plaats.

¹⁴³ Anne Morelli, *Geschiedenis Van Het Eigen Volk: De Vreemdeling In België van De Prehistorie Tot Nu* (Leuven: Kritak, 1993).

¹⁴⁴ Martiniello, 'Belgium, migration, 1946 to present,' 1.

¹⁴⁵ Patrick Hullebroeck, 'Het algemene migrantenbeleid en de wetgeving over de vreemdelingen,' in *Geschiedenis Van Het Eigen Volk: De Vreemdeling In België van De Prehistorie Tot Nu*, ed. Anne Morelli (Leuven: Kritak, 1993): 127.

Migratiegeschiedenis¹⁴⁶

Tot en met de Eerste Wereldoorlog kende België een negatieve migratiebalans, dat wil zeggen dat meer mensen het land verlieten dan er binnenkwamen. België was toen voornamelijk een emigratieland. Een deel emigrerende Belgen vertrok, vaak omwille van economische redenen, naar buurlanden zoals Frankrijk. Ook interne migratie, bijvoorbeeld van Vlaanderen naar Wallonië, kwam voor. Sommigen onder hen gingen verder van huis en staken de Atlantische Oceaan over om zich bijvoorbeeld in de Verenigde Staten van Amerika te vestigen. Al deze emigratiebewegingen mogen echter niet overschat worden, het totaal aantal emigrerende Belgen was niet bijzonder groot in vergelijking met andere landen.¹⁴⁷ Ook de immigratie naar België was voor de Eerste Wereldoorlog eerder spontaan van aard en beperkt in aantal.¹⁴⁸ Een grote omslag deed zich voor in het Interbellum wanneer de figuur van de 'gastarbeider' werd uitgevonden. België sloot vanaf de jaren 1920 verschillende bilaterale akkoorden af met buurlanden zoals Frankrijk en Nederland. Deze dienden om de belangen van Belgische arbeiders in die landen te verdedigen, maar ook om de statuten van buitenlandse werkkrachten actief in België vast te leggen.¹⁴⁹ Doorheen de jaren 1930 zal de Belgische staat een rekruteringsbeleid ontwikkelen met als doel de mijnen in Wallonië en Limburg te voorzien van arbeidskrachten wanneer daar nood aan was bij de werkgevers.¹⁵⁰ Hierdoor belandden in die periode veel Italianen en Polen in België. Ook het aantal Joodse vluchtelingen uit Duitsland of Oostenrijk nam toe.¹⁵¹

Het immigratiebeleid liet zich vanaf dat moment min of meer leiden door de economische conjuncturen. Het principe van vraag en aanbod met betrekking tot arbeidskrachten was gezet. De Tweede Wereldoorlog vormde slechts een onderbreking in een langere tendens. De socioloog en expert over het Belgische migratie- en integratiebeleid Albert Martens ziet een afgetekend scenario dat zich meermaals voltrok in de naoorlogse Belgische immigratiepolitiek.¹⁵² Bij een gebrek aan nationale arbeidskrachten in bepaalde sectoren werd een beroep gedaan op buitenlandse arbeidskrachten, ook wel 'gastarbeiders' genoemd. Lange tijd waren het de werkgevers die dergelijke rekruteringspraktijken ondernamen en hierin gesteund werden door de Belgische politieke klasse. Bij een economische recessie zullen er vervolgens strengere controles op de tewerkstelling van de 'gastarbeiders' worden geëist door drukkingsgroepen en vakbonden omdat de werkloosheid oploopt. Tot slot nam de overheid maatregelen om de 'gastarbeid' te beperken of zelfs te verbieden. Dergelijke besluiten waren echter altijd slechts tijdelijk van aard; van zodra de economie zich herstelde en er opnieuw vraag was naar arbeidskrachten, werden deze beperkende maatregelen ingetrokken. Het

¹⁴⁶ Dit hoofdstuk dient voornamelijk om een socio-historische contextualisering te voorzien voor het mediadiscours over integratie. Daarom zal in de onderstaande paragrafen slechts in mindere mate aandacht zijn voor het historiografisch debat over dit onderwerp.

¹⁴⁷ Jean Stengers, 'Les mouvements migratoires en Belgique aux XIXe et XXe siècles,' *Revue belge de philologie et d'histoire* 82, nr. 1 (2004): 323-38. Voor een meer uitgebreide bespreking van emigratie in België, zie bijvoorbeeld: Anne Morelli, *Belgische Emigranten: Oorlogsvluchtelingen, Economische Emigranten En Politieke Vluchtelingen Uit Onze Streken Van De 16de Eeuw Tot Vandaag* (Berchem: EPO, 1999).

¹⁴⁸ *Ibid*, 338-42.

¹⁴⁹ Hullebroeck, 'Het algemene migrantenbeleid en de wetgeving over de vreemdelingen,' 138.

¹⁵⁰ Brecht De Rijck, "Het Belgische arbeidsmigratiebeleid en zijn determinanten na wereldoorlog II" (masterproef, Universiteit Gent, 2009), 26-7.

¹⁵¹ Stengers, 'Les mouvements migratoires en Belgique aux XIXe et XXe siècles,' 342-4.

¹⁵² Hullebroeck, 'Het algemene migrantenbeleid en de wetgeving over de vreemdelingen,' 139, 145; Albert Martens, *25 Jaar Wegwerparbeiders: Het Belgisch Immigratiebeleid Na 1945* (Leuven: Katholieke Universiteit Leuven, 1973).

scenario begint opnieuw, mits veranderingen op vlak van wie er gerekruteerd wordt en waar deze mensen tewerkgesteld worden. Martens ziet dit scenario namelijk telkens gespeeld door specifieke bevolkingsgroepen. Ook bemerkt hij een diversificatie op vlak van tewerkstellingssectoren en geografische spreiding van immigranten.¹⁵³ In wat volgt zal deze stelling meer uitgebreid worden toegelicht.

Net zoals vele West-Europese landen worstelde België na de Tweede Wereldoorlog met de economisch heropbouw van het land. Er werd volop ingezet op het herstellen, uitbreiden en versterken van de grote industrieën. De mijnbouwsector kwam er het moeilijkste terug bovenop. Gezien de cruciale rol van steenkool in de heropbouw, was deze situatie problematisch voor de Belgische regering.¹⁵⁴ Een tekort aan goedkope werkkrachten lag hier aan de basis. Lokale arbeiders stonden namelijk niet te springen om in de mijnen te gaan werken. Om de zogezegde 'Kolenslag' te winnen, zette toenmalig eerste minister Achille Van Acker in op het rekruteren van buitenlandse arbeidskrachten, gesteund op de economische logica die zich had ontwikkeld in het Interbellum. De twee voornaamste groepen die hier in aanmerking kwamen, waren Italianen en Duitse krijgsgevangenen, voornamelijk Polen. In 1946 tekende België een bilaterale overeenkomst met Italië; dit land werd voor de eerstvolgende jaren de grootste leverancier van mijnarbeiders. Deze 'gastarbeiders' werden ondergebracht in onderkomens vlak bij de mijnen en leefden en werkten vaak in slechte en ongezonde omstandigheden.¹⁵⁵ Via deze weg werden een groot aantal mijnarbeiders gerekruteerd. Vooral in de daaropvolgende jaren, tijdens de eerste helft van de jaren 1950, nam het aantal Italianen die tijdelijk tewerkgesteld waren in de Belgische industrie gestaag toe. Geleidelijk aan werden ook in andere sectoren dan de mijnindustrie goedkope 'gastarbeiders' gerekruteerd. Deze volgende immigratiegolf volgde eveneens de klassieke economische logica van vraag en aanbod, maar kwam abrupt ten einde na de mijnramp in Marcinelle waarbij vele Italiaanse kompels het leven lieten en de Italiaanse regering het wederzijdse akkoord tussen België en Italië verbrak.¹⁵⁶ Omdat ook de werving van Poolse arbeiders onmogelijk was geworden door de komst van het communistische regime, richtte het Belgische patronaat zich vanaf de tweede helft van de jaren 1950 op zuidelijke Mediterrane landen: er werden akkoorden gesloten met Spanje (in 1956) en Griekenland (in 1957).¹⁵⁷ Zo werd de migrantenpopulatie in België een stuk diverser. Deze 'gastarbeiders' gingen voortaan ook in grotere getalen aan de slag in verschillende sectoren. In tussentijd was het besef gegroeid bij de Belgische politieke klasse dat dergelijke wervingscampagnes niet enkel economisch nuttig en nodig waren, maar dat ze ook op vlak van de demografie van pas konden komen. Om de toekomstige vergrijzing tegen te gaan, en om bovendien meer stabiele en hernieuwbare arbeidsreserves te ontwikkelen, begon de Belgische regering met het rekruteren van hele gezinnen. Niet langer enkel de jonge, sterke man, maar steeds vaker ook vrouw en kinderen kwamen over naar België. Dit stijgend aantal vrouwelijke migranten werd tewerkgesteld in zogenaamde 'zachte sectoren' zoals de zorg. Deze

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Frank Caestecker en Tom de Meester, "Immigratie," *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging Online*, geraadpleegd 29.07.2021, <https://nevb.be/wiki/Hoofdpagina>.

¹⁵⁵ Martiniello, 'Belgium, migration, 1946 to present,' 1; De Rijck, "Het Belgische arbeidsmigratiebeleid en zijn determinanten na wereldoorlog II," 31-6.

¹⁵⁶ De Rijck, "Het Belgische arbeidsmigratiebeleid en zijn determinanten na wereldoorlog II," 38, 43.

¹⁵⁷ Frank Caestecker en Tom de Meester, "Immigratie," *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging Online*, geraadpleegd 29.07.2021, <https://nevb.be/wiki/Hoofdpagina>; Martiniello, 'Belgium, migration, 1946 to present,' 2.

beleidswijziging en aandacht voor gezinshereniging geeft volgens verschillende auteurs al een eerste indicatie dat de voorgenomen tijdelijkheid van de ‘gastarbeid’ niet meer altijd houdbaar was.¹⁵⁸

Enkele jaren later, in de *Golden Sixties*, werden in de context van de economische hoogconjunctuur ook akkoorden met Marokko en Turkije afgesloten. Hierdoor nam de immigratie, en daarmee ook de diversiteit van de populatie van gastarbeiders in België nog verder toe.¹⁵⁹ Voortbouwend op trends uit de late jaren 1950 vergrootte ook de sectorale en geografische spreiding van de gastarbeiders; steeds vaker vestigden ze zich in grote industriële steden zoals Gent, Antwerpen en Brussel.¹⁶⁰ De vraag naar buitenlandse werkkrachten bleef echter toenemen in de vroege jaren 1960, waardoor vele vreemdelingen ook buiten het officiële, legale kader van arbeids- en verblijfsvergunningen in België terechtkwamen. Immigranten kwamen het land binnen onder het mom van een toeristenvisum en zochten er dan naar werk. Dergelijke officieuze immigratiestromen werden oogluikend toegelaten door de Belgische regering, stellen onder andere Martiniello en De Gendt.¹⁶¹ Pas in 1967, onder impuls van een opkomende recessie en toenemende werkloosheid, grijpt de regering wettelijk in om de immigratie te begrenzen door het restrictiever toekennen en strenger controleren van de nodige vergunningen.¹⁶²

De situatie verbeterde voor enkele jaren, maar de opeenvolgende crises in het begin van de jaren 1970, met de oliecrisis in 1973 als toppunt, zorgde voor zodanig slechte economische vooruitzichten dat de Belgische regering besloot het immigratiebeleid radicaal om te gooien.¹⁶³ Nadat Duitsland en Frankrijk het gastarbeidersbeleid in 1974 officieel afschaften, deed België hetzelfde op 1 augustus van dat jaar. Wat de beleidsmakers echter niet hadden voorzien, was dat deze officiële wervingsstop door vele mensen in de Mediterrane gebieden als een soort laatste uitnodiging werd gezien, er heerste een ‘nu-of-nooit’-idee, beschrijft De Gendt.¹⁶⁴ Hierdoor kende het aantal immigranten op sommige plekken in België een plotse toename. In 1975 werden bovendien, onder druk van de vakbonden, ongeveer 9000 irregulier in het land verblijvende vreemdelingen geregulariseerd. Daarnaast kwamen veel Turken en Marokkanen ook nog in de jaren na de zogezegde immigratiestop naar België in het kader van gezinshereniging: vanaf de Vreemdelingenwet uit 1980 was hiervoor een juridisch kader bepaald. Verschillende auteurs merken dat de wervingsstop dus eerder theoretisch bleek: asielzoekers, huwelijkspartners, hooggeschoolde werknemers en zich vrij bewegende arbeiders uit de Europese

¹⁵⁸ De Rijck, “Het Belgische arbeidsmigratiebeleid en zijn determinanten na wereldoorlog II,” 44-8; Frank Caestecker en Tom de Meester, “Immigratie,” *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging Online*, geraadpleegd 29.07.2021, <https://nevb.be/wiki/Hoofdpagina>; Martiniello, ‘Belgium, migration, 1946 to present,’ 2.

¹⁵⁹ Marco Martiniello, ‘Moroccan migration in Belgium’s labor policy and labor market,’ in *Moroccan migration in Belgium: more than 50 years of settlement*, eds. Christiane Timmerman et. al. (Leuven: Leuven University Press, 2017), 91-3.

¹⁶⁰ De Rijck, “Het Belgische arbeidsmigratiebeleid en zijn determinanten na wereldoorlog II,” 49.

¹⁶¹ Martiniello, ‘Belgium, migration, 1946 to present,’ 2; Tina De Gendt, *Turkije Aan De Leie: 50 Jaar Migratie In Gent* (Tielt: Lannoo, 2014), 48; 57. Martiniello en De Gendt zijn voorbeelden van auteurs die veel sterker de nadruk leggen op dit officieuze karakter van immigratie in de jaren 1960. De Gendt heeft het bijvoorbeeld over ‘de geruisloze migratie’. Anderen, bijvoorbeeld Stengers, lijken zich in hun publicaties meer te beperken tot de geïnstitutionaliseerde praktijken. (Stengers, ‘Les mouvements migratoires en Belgique aux XIXe et XXe siècles,’ 345.)

¹⁶² Martiniello, ‘Moroccan migration in Belgium’s labor policy and labor market,’ 93-4; Martiniello, ‘Belgium, migration, 1946 to present,’ 2.

¹⁶³ De Rijck, “Het Belgische arbeidsmigratiebeleid en zijn determinanten na wereldoorlog II,” 60-3.

¹⁶⁴ De Gendt, *Turkije Aan De Leie*, 103-8.

Unie bleven het land binnenkomen. Ook aan de clandestiene immigratie kwam geen einde.¹⁶⁵ De internationale ontwikkelingen in de late jaren 1980 brachten bovendien een nieuwe grote migratiegolf naar West-Europa op gang. Inwoners uit het voormalige Oostblok waagden na de val van het IJzeren Gordijn de reis naar het westen, maar ook mensen uit de Balkangebieden ontvluchtten de post-Joegoslavische oorlogscontext. Deze mensen probeerden in West-Europa massaal als vluchteling erkend te worden.¹⁶⁶ Hullebroeck stelt dat vele landen, alsook België, in deze periode de criteria van de asielprocedure verstrengden om verdoken economische immigratie proberen tegen te gaan.¹⁶⁷ Slechts een beperkt aantal van de asielaanvragen werd goedgekeurd, de overgrote meerderheid van de afgewezen asielzoekers bleef wel in België en belandde zo in het illegale arbeidsmilieu. Vele van deze immigranten waren vrouwen, zij vonden (illegaal) werk in de zorg- en dienstensector.¹⁶⁸ Een volgende belangrijke ontwikkeling in de Belgische immigratiegeschiedenis is de toetreding van tien Centraal- en Oost-Europese landen tot de Europese Unie in 2004.¹⁶⁹ Aangezien deze gebeurtenissen echter buiten het bestek van de onderzoeksperiode van deze masterscriptie vallen, zal op deze, en ook op meer recente immigratie tendensen, niet dieper worden ingegaan.

Het Belgische migratiebeleid kende doorheen de jaren dus verschillende kantelmomenten. Tijdens het interbellum ontwikkelde zich een immigratiebeleid dat 'gastarbeiders' aantrok volgens het ritme van de economische hoog- en laagconjunctuur. De economische wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog zorgde (in combinatie met doelstellingen op vlak van het demografische beleid) voor een doorgroei van dit systeem van de 'gastarbeid' waardoor respectievelijk Italianen, Spanjaarden, Grieken, Turken en Marokkanen in België terechtkwamen. De sectoren waarin deze arbeidsmigranten werden tewerkgesteld diversifieerden en steeds vaker immigreerden hele families. Aan het eind van de jaren 1980 groeide de migrantenpopulatie in België verder aan door immigranten uit het voormalige Oostblok. Vanaf het midden van de jaren 1970 begon het besef te groeien bij de beleidsmakers (en bij de migranten zelf) dat deze groepen mensen waarschijnlijk meer dan 'te gast' waren in de Belgische samenleving. Hoe het integratiebeleid zich doorheen de jaren ontwikkelde, wordt hieronder besproken.

Integratiegeschiedenis: de ontwikkeling van een beleid

Net als haar buurlanden heeft België gedurende de naoorlogse periode verschillende groepen mensen zich permanent, maar soms ook slechts tijdelijk, zien vestigen in het land. Aanvankelijk kwamen 'gastarbeiders', veelal afkomstig uit het Middellandse zeegebied, alleen, maar wanneer de Belgische regering besepte welke demografische voordelen een immigrantenpopulatie met zich mee kon brengen, werden al snel ook hele gezinnen ondergebracht in België. Naast de arbeidsmigranten kwamen doorheen de jaren, en omwille van verschillende redenen, ook vele vluchtelingen en asielzoekers in het land terecht. Deze geschetste ontwikkelingen in de immigratiegeschiedenis komen in grote lijnen overeen met de buurlanden. Er is echter één punt waar België zich duidelijk in

¹⁶⁵ De Rijck, "Het Belgische arbeidsmigratiebeleid en zijn determinanten na wereldoorlog II," 60-5; Martiniello, 'Belgium, migration, 1946 to present,' 2-3.

¹⁶⁶ De Rijck, "Het Belgische arbeidsmigratiebeleid en zijn determinanten na wereldoorlog II," 65-7.

¹⁶⁷ Hullebroeck, 'Het algemene migrantenbeleid en de wetgeving over de vreemdelingen,' 140-1.

¹⁶⁸ Martiniello, 'Belgium, migration, 1946 to present,' 3.

¹⁶⁹ De Rijck, "Het Belgische arbeidsmigratiebeleid en zijn determinanten na wereldoorlog II," 67-8.

onderscheidt ten opzichte van de rest: op vlak van het ontwikkelen van een migrantenbeleid kwam België pas zeer laat op gang.¹⁷⁰ Of zoals deze korte quote samenvat:

*'Decades of immigration transformed the ethnic, socio-economic and demographic composition of Belgium dramatically. The adaptation of public policy and the Belgian society to this changed reality has been slow.'*¹⁷¹

Hoe de publieke opinie met deze ingrijpende maatschappelijke veranderingen omging, wordt later aan de hand van een kritische discoursanalyse van de Vlaamse krant Het Nieuwsblad onderzocht. Daar zal ik bestuderen in hoeverre en waarom het mediadiscours over integratie verandert tussen 1974 en 2003, twee mijlpalen van het Belgische (en later Vlaamse) integratiebeleid. Hiervoor is een grondige kennis over de transformaties en ontwikkelingslijnen van dat effectieve beleid noodzakelijk. In wat volgt richt ik me op het tot stand komen van het integratiebeleid in België. Gedurende de eerste jaren van de onderzoeksperiode zal dit beleidsthema zich nog op het federale niveau bevinden, maar vanaf de tweede staatshervorming in 1980 werd deze aangelegenheid overgeheveld naar de regionale- en gemeenschapsniveaus. Vanaf dat moment is er sprake van een Vlaams (en Waals en Brussels) integratiebeleid.¹⁷² Grote aandacht zal gaan naar de historische evoluties binnen het beleid en de ontwikkelingen op vlak van de conceptualisering van diverse centrale noties in het beleid.

Een politiek beleidskader omtrent migranten en hun positie in de samenleving bleef lang uit in België. Arbeidsmigranten werden op het ritme van economische conjuncturen aangeworven, ze woonden aanvankelijk vlak bij hun werksites in huisvesting voorzien door de werkgever en – misschien wel het belangrijkste punt – er werd gedacht dat ze slechts tijdelijk in het land zouden verblijven. De Belgische beleidsmakers zagen niet meteen de noodzaak om een grondig en planmatig beleid ter zake uit te stippelen, wel integendeel, deze mensen werden, net zoals in andere Noordwesterse Europese landen, zoveel mogelijk afzijdig gehouden van de samenleving.¹⁷³ In de jaren 1950 en 1960 was er aan de Belgische beleidszijde nauwelijks aandacht voor integratiebevorderende praktijken zoals taalonderricht of een degelijk onthaalbeleid.¹⁷⁴ Men ging er namelijk van uit dat de buitenlandse werkkrachten binnenkort weer naar huis zouden vertrekken: de 'gastarbeid' was een tijdelijk fenomeen; immigratiebeleid werd vanuit een strikt economisch oogpunt van vraag en aanbod aanzien. Maar ook de immigranten zelf gingen uit van de tijdelijkheid van hun verblijf: de gedachte aan de terugkeer naar het land van herkomst was, zoals Timmerman et al. beschrijven, altijd nabij.¹⁷⁵ Het eerste en lang ook ongeveer enige domein waar immigranten werden opgenomen in de samenleving was het domein van de arbeidsmarkt. Dit via het lidmaatschap in verschillende syndicale bewegingen.¹⁷⁶ Door zichzelf te profileren als lotgenoten, creëerden de 'gastarbeiders' en lokale arbeiders een sfeer van saamhorigheid in de sociale strijd en het verenigingsleven. Dit kan gezien

¹⁷⁰ Martiniello, 'Belgium, migration, 1946 to present,' 4.

¹⁷¹ Koen Van der Bracht et. al., 'Ethnic Diversity in Belgium: Old and New Migration, Old and New Development,' *DiGeSt Journal of Diversity and Gender Studies* 1, nr. 1 (2014): 73.

¹⁷² Belangrijk om hier kort te bemerken is dat ondanks dat de eerste ontwikkelingen van het beleid zich op federaal en later subnationaal niveau bevinden, de integratiepraktijken (in bijvoorbeeld gemeentelijke of provinciale integratiecentra) vanaf het begin zeer lokaal waren.

¹⁷³ Frank Caestecker en Tom de Meester, "Immigratie," *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging Online*, geraadpleegd 29.07.2021, <https://nevb.be/wiki/Hoofdpagina>.

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ Timmerman et al., 'Introduction : migration-integration dynamics in Flanders,' 15.

¹⁷⁶ Marco Martiniello en Andrea Rea, *Une brève histoire de l'immigration en Belgique* (Brussel: Fédération Wallonie-Bruxelles, 2013), 37-8.

worden als een eerste, hetzij relatief beperkte, stap in het integratieproces.¹⁷⁷ In deze eerste fase, die Albert Martens situeert tussen 1945 en 1960, werd de “*bedrijfspoot gezien als de weg naar integratie*”.¹⁷⁸

De situatie veranderde echter wanneer vanaf het midden van de jaren 1960 het aantal arbeidsmigranten in België begon toe te nemen en de verschillen tussen Belgen en ‘gastarbeiders’ op het vlak van religie, cultuur en etniciteit als groter werden gepercipieerd dan met de eerdere arbeidsmigrantengroepen. Aangezien de migranten vanaf dat moment niet enkel meer vanuit een strikt economisch oogpunt werden bekeken, werd het onderwerp ongeveer vanaf het midden van de jaren 1960 gezien als een maatschappelijk probleem.¹⁷⁹ Wat moest er namelijk gebeuren met deze arbeiders nu ze zich permanent, en bovendien met hun families, in het land hadden gevestigd? De focus op gezinshereniging, die omwille van de demografische voordelen in de jaren 1960 officieel als beleidsstandpunt was ingenomen, stimuleerde de denkoefening bij enkele politici en beleidsmakers om de sociale en culturele integratie van deze mensen buiten de fabrieken en de mijncités te bevorderen.¹⁸⁰ In verschillende provincies en steden ontstonden in de jaren 1960 en 1970 dan ook lokale integratiecentra die zich toespitsten op het onthaal van immigranten en het hen wegwijs maken bij de eerste stappen in de Belgische samenleving.¹⁸¹ Naast deze provinciale onthaaldiensten werden in sommige gemeenten ook gemeentelijke adviesraden opgericht met als doel een eerste stap richting politieke participatie op gemeentelijk niveau te zijn. Zowel de onthaaldiensten als de adviesraden werden echter nooit op een systematische wijze ingevoerd.¹⁸² Ook de verscheidene initiatieven van migranten zelf vormden een belangrijke pijler in deze eerste periode van integratiepraktijken.¹⁸³

De wervingsstop in 1974 kan gezien worden als een eerste grote beleidsmatige ingreep in het Belgische migrantenbeleid. Deze maatregel resulteerde uit een wereldwijde economische recessie en hoge werkloosheid. De Belgische regering wou zo de deur sluiten voor nieuwe immigranten, en vond hierin tegelijk een kans om de nieuwe realiteit van permanent gevestigde immigranten te erkennen en een beleid hieromtrent op te stellen. Het onthaalbeleid voor immigranten zou zich voortaan ook deels op het regionale niveau bevinden, de in 1974 opgerichte voorlopige gewestraden krijgen een adviesbevoegdheid.¹⁸⁴ De eerste aanzetten tot een verder gecoördineerd integratiebeleid kwamen echter pas in de late jaren 1970 stilaan van de grond. De oprichting van het Vlaams Overlegcomité Opbouwwerk Migratie (VOCOM) in 1977 is hier een toonbeeld van. Deze vanuit het werkveld gegroeide organisatie institutionaliseerde de voordien informele overlegstructuren die tussen de veelheid aan lokale en vrijwillige initiatieven was ontstaan en stond in voor de erkenning en

¹⁷⁷ Mieke Aerts en Albert Martens, *Gastarbeider: Lotgenoot En Landgenoot?* (Leuven: Kritak, 1978).

¹⁷⁸ Albert Martens, ‘Burgerschap en inburgering in België: een stand van zaken. De caleidoscoop als perspectief. De onanie als vuistregel’ in *Nieuwe burgers in de samenleving? Burgerschap en inburgering in België en Nederland*, eds. Marie-Claire Foblets en Bernard Hubeau (Leuven: Acco, 1997): 64-5.

¹⁷⁹ De Rijck, “Het Belgische arbeidsmigratiebeleid en zijn determinanten na wereldoorlog II,” 59.

¹⁸⁰ Hullebroeck, ‘Het algemene migrantenbeleid en de wetgeving over de vreemdelingen,’ 141-3.

¹⁸¹ De Gendt, *Turkije Aan De Leie*, 61.

¹⁸² Martens, ‘Burgerschap en inburgering in België,’ 65-6.

¹⁸³ Het boek van Bert Anciaux gaat nog veel dieper in op de rol die zelforganisaties op basis van etnisch-culturele identiteit kunnen spelen in de maatschappelijke integratie van minderheden. Ook Marie-Paule Brackeva schreef hierover: Marie-Paule Brackeva, “Zelforganisaties van migranten: een tijdelijk fenomeen of een definitieve oplossing om integratie te bevorderen?” (licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1993).

¹⁸⁴ Anciaux, *Zelforganisaties In Vlaanderen*, 173.

subsiëring van die initiatieven.¹⁸⁵ Het debat over ‘het migrantenvraagstuk’ werd op dat moment ingegeven door een veranderde houding van de Belgische samenleving ten opzichte van de steeds vaker werkloze immigranten en vreemdelingen in het land. De extreemrechtse politieke partij het Vlaams Blok speelde vanaf de oprichting in 1978 een bepalende rol in de problematisering van dergelijke debatten door zich vragen te stellen over de wenselijkheid van deze groepen.¹⁸⁶ Het was Vic Anciaux uit de Vlaams-nationalistische partij Volksunie die in 1978 als staatssecretaris voor Nederlandse cultuur en Sociale Zaken een allereerste echte nota ‘betreffende het beleid inzake Immigratie’ voorlegde. Hierin pleitte hij voor ‘positieve maatregelen’ met betrekking tot het toenemende ‘etnisch proletariaat’. Een overkoepelende instelling was nodig volgens Anciaux. Hoewel de desbetreffende nota weinig concrete gevolgen had, was de toon van de eerste ontwikkelingen van het beleid wel gezet.¹⁸⁷

In deze periode startten ook de activiteiten van Objectief 82, een door jongeren-, migrantenorganisaties en vakbonden opgerichte beweging die ijverde voor gemeentelijk stemrecht voor immigranten voor de verkiezingen in 1982. Deze vraag naar kiesrecht voor niet-Belgen werd voordien al op tafel gelegd door vakbonden en bleef lange tijd een twistappel in het Belgische politieke debat.¹⁸⁸

Door de opeenvolgende staatshervormingen in België werd het immigrantenonthaal- en integratiebeleid vanaf 1980 verder verdeeld over verschillende beleidsniveaus. De federale overheid bleef bevoegd over de regelgeving over toegang en verblijf in het land. De Gewesten en Gemeenschappen kregen respectievelijk de verantwoordelijkheid over territoriale aangelegenheden (bijvoorbeeld werkgelegenheid) en persoonsgebonden materies, zoals cultuur en onderwijs.¹⁸⁹ In de jaren 1980 werden verschillende beleidsstappen ondernomen met als doel het uitbouwen van een categoriaal welzijnsbeleid voor migranten. Begeleidingsdiensten, taalonderricht en ondersteuning van het eigen verenigingsleven stonden hierin centraal. Het doel van dit welzijnsbeleid was het harmonieus samenleven met respect voor de eigen identiteit.¹⁹⁰ In 1981 deed toenmalig staatssecretaris voor de Vlaamse Gemeenschap Rika Steyaert (CVP) een volgend voorstel tot een migrantenbeleid. Een socio-culturele aanpak tot integratie moest vooropgesteld worden maar er moest ruimte blijven voor de etnisch-culturele identiteit van de immigrant. Steyaert pleitte voor een betere samenwerking tussen de diverse bestaande organisaties. Ook de rol van de zelforganisaties werd duidelijker omschreven, deze moesten de inpassing in de bestaande sociale omgeving stimuleren. Een jaar later werd de

¹⁸⁵ Melanie Voets, ‘Het archief van VOCOM-VCIM’, *Brood & Rozen* 8, nr. 2 (2003): 102-3.

¹⁸⁶ De Rijck, “Het Belgische arbeidsmigratiebeleid en zijn determinanten na wereldoorlog II,” 67; Frank Caestecker en Tom de Meester, “Immigratie,” *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging Online*, geraadpleegd 29.07.2021, <https://nevb.be/wiki/Hoofdpagina>.

¹⁸⁷ Anciaux, *Zelforganisaties In Vlaanderen*,’ 179-80.

¹⁸⁸ Voor een zeer degelijke en grondige bespreking van deze debatten, zie Dirk Jacobs, *Nieuwkomers In De Politiek: Het Parlementaire Debat Omtrent Kiesrecht Voor Vreemdelingen In Nederland En België 1970-1997* (Gent: Academia press, 1998), 153-208.

¹⁸⁹ Patrick Loobuyck en Dirk Jacobs, ‘Nationalism, Multiculturalism and Integration Policy in Belgium and Flanders’, *Canadian Issues Montreal* (2009): 31-2; Ilke Adam, ‘Immigrant Integration Policies of the Belgian Regions: Sub-state Nationalism and Policy Divergence after Devolution’, *Regional & Federal Studies* 23, nr. 5 (2013): 552-3.

¹⁹⁰ Anciaux, *Zelforganisaties In Vlaanderen*,’ 190.

Vlaamse Hoge Raad voor Migranten opgericht. Deze raad vormde in het categoriaal welzijnsbeleid een gesprekspartner voor de overheid. Albert Martens werd de eerste voorzitter.¹⁹¹

Al deze eerste inspanningen ten spijt had het migrantenbeleid in de jaren 1980 nog maar weinig om het lijf.¹⁹² Het is echter in deze periode dat de aanwezigheid van migranten in de samenleving steeds meer geïncrimineerd werd. Een divers geheel aan sociale problemen werd in deze tijdsperiode door een groot deel van de toenmalige politieke klasse aan de aanwezigheid van migranten toegeschreven, of er ten minste impliciet aan gelinkt. De migrantenpopulatie bleef in deze periode – ondanks de officiële wervingsstop – bovendien verder aangroeien. Vaak waren dit hele families in het kader van gezinshereniging. Ook door de natuurlijke aangroei en irreguliere immigratie bleef de migrantenpopulatie in het land toenemen; de grootste groepen niet-Europese nieuwkomers waren op dat moment Turken en Marokkanen.¹⁹³

Het Vlaams Blok, de partij die electoraal bleef groeien doorheen de jaren 1980, speelde een grote rol in het aanwakken van dit ‘migrantenprobleem’ door haar expliciete anti-immigratie standpunten in het publieke en politieke debat. Blommaert en Verschuere bestudeerden in hun boek over het Belgische migrantendebat uit de jaren 1980 en de beginjaren van 1990 de totstandkoming van een definitie van het ‘migrantenprobleem’. Ze stelden vast dat het ideologisch vertrekpunt van waaruit tolerante partijen en mensen vertrokken nauwelijks verschilde met de visie van het extreemrechtse Vlaams Blok.¹⁹⁴ Verder merkten de auteurs op dat de situatie met betrekking tot de aanwezigheid van migranten in de Belgische samenleving dikwijls werd omschreven als dringend en dramatisch; ‘de migrantentijdbom’ stond zagezegd op springen. De aanwezigheid van grote groepen migranten in het land zou de openbare orde verstoren en de veiligheid in het gedrang brengen. Het migrantendebat werd dan ook vaak gevoerd in het kader van de illegaliteit en de criminaliteit. Bovendien staat de welvaartstaat enorm onder druk door de vele werkloze migranten, aldus dit geïncrimineerde discours over het ‘migrantenvraagstuk’.¹⁹⁵

Ook Rea en Martiniello beschrijven verschillende van die ‘migrantenproblemen’.¹⁹⁶ Een cruciaal probleem was de hoge werkloosheid van de migranten. Aangezien de maatschappelijke rol van deze mensen in de eerste plaats omwille van hun economisch nut werd beschouwd, raakten de economische moeilijkheden in de jaren 1980 hen zeer hard. De hoge werkloosheidsgraad maakte de migranten extra zichtbaar in de maatschappij. Dit leidde er al snel toe dat hun aanwezigheid grondig in vraag werd gesteld. Het waren voornamelijk de Turken en Marokkanen, en in mindere mate Italianen of andere Europese migranten, die geconfronteerd werden met de racistische stereotypen die met dit discours gepaard gingen. De Europese migranten vielen namelijk onder de bescherming van de Europese Unie waardoor hun slechte sociale positie minder opviel.¹⁹⁷ Hiernaast werd ook de scholingsgraad van migrantenjongeren geïncrimineerd: de schoolbanken werden namelijk aanzien

¹⁹¹ Frank Caestecker en Tom de Meester, “Immigratie,” *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging Online*, geraadpleegd 29.07.2021, <https://nevb.be/wiki/Hoofdpagina>; Anciaux, *Zelforganisaties In Vlaanderen*, 180.

¹⁹² Frank Caestecker en Tom de Meester, “Immigratie,” *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging Online*, geraadpleegd 29.07.2021, <https://nevb.be/wiki/Hoofdpagina>.

¹⁹³ Frank Caestecker en Tom de Meester, “Immigratie,” *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging Online*, geraadpleegd 29.07.2021, <https://nevb.be/wiki/Hoofdpagina>.

¹⁹⁴ Blommaert en Verschuere, *Het Belgische migrantendebat*, passim.

¹⁹⁵ Ibid, 62-6. Leo en Jan Lucassen merken gelijkaardige discursieve trends op in diverse West-Europese landen. Leo Lucassen en Jan Lucassen, *Winnaars En Verliezers: Een Nuchtere Balans Van Vijfhonderd Jaar Immigratie* (Amsterdam: Bakker, 2011).

¹⁹⁶ Martiniello en Rea, *Une brève histoire de l’immigration en Belgique*, 39-44.

¹⁹⁷ Ibid, 39.44.

als dé integratieplek bij uitstek voor de jeugd. Vooral het vroegtijdig stoppen of de systematische (her)oriëntering van deze jongeren naar het technisch of beroepsonderwijs werden als agendapunten aangestipt. Verder stond ook de historisch gegroeide geografische concentratie van migranten centraal in het 'migrantenvraagstuk'. Tot slot benoemen Rea en Martiniello wat op dat moment misschien wel gepercipieerd werd als het grootste struikelblok met betrekking tot de aanwezigheid van migranten in de Belgische samenleving: de culturele en religieuze verschillen die bestonden tussen de migranten, met Turken en Marokkanen op kop, en de Belgen. De culturen van beide groepen zouden zodanig ver uit elkaar liggen dat integratie onmogelijk leek, althans op sociocultureel vlak. Bovendien werden migranten er in het publieke en politieke debat soms van beschuldigd niet te willen integreren. De toenmalige afbeelding van Marokkanen en Turken als groepen die niet te integreren waren (of dit niet wilden) in vergelijking met andere groepen van migranten is volgens de auteurs te situeren in een bekend scenario: het gebeurde al met de Italianen, Spanjaarden en Grieken ten opzichte van de in het Interbellum geïmmigreerde Polen. De negatieve houding naar de Turken en Marokkanen toe werd echter nog versterkt door de zogezegd onverzoenbare culturele verschillen. In deze zin krijgt het 'migrantenprobleem' een sterke culturele en religieuze invulling.¹⁹⁸ Dit heeft nadelige effecten voor de tweede of zelfs derde generatie migranten, dat wil zeggen de (klein)kinderen van de eerste arbeidsmigranten. Deze mensen, die heel vaak in België waren geboren, werden door de Belgische bevolking vaak nog steeds als 'vreemdeling', en dus als niet of nauwelijks geïntegreerd, beschouwd, aldus Hullebroeck.¹⁹⁹

Doorheen de jaren 1980 kreeg het 'migrantenvraagstuk' dus stilaan een min of meer concrete invulling door een heel negatief en geproblematiseerd beeld te schetsen over de aanwezige migranten en hun verhouding tot de samenleving. De integratie van deze mensen in de maatschappij was, net als in andere West-Europese landen, dé vooropgestelde oplossing voor de netelige kwestie. Zowel in de politiek als in de media werd een discours ontwikkeld waarbij systematisch werd gepleit voor de noodzaak tot integratie. Het ontbrak op dat moment echter nog aan een planmatig overheidsbeleid en concrete maatregelen daaromtrent. Via welke kanalen of processen moest deze integratie verlopen? En wat betekende het om geïntegreerd te zijn? Dit bleef allemaal zeer vaag en onduidelijk.

Het is in deze geproblematiseerde context dat de Belgische regering een volgende stap zette in het ontwikkelen van een uitgewerkt integratiebeleid. In 1984 keurde het parlement de 'wet betreffende sommige aspecten van de toestand van de vreemdelingen en houdende invoering van het Wetboek van de Belgische nationaliteit' goed.²⁰⁰ Aan kinderen van de derde generatie werd de Belgische nationaliteit automatisch toegekend, volgens het principe van de *jus soli*. Verder werd de procedure tot naturalisatie met deze wet versimpeld, maar tegelijk ook gekoppeld aan een bewijs van 'voldoende integratiewil'. De migrant die de Belgische nationaliteit wou verwerven moest kunnen aantonen geïntegreerd te zijn, of duidelijk blijk geven van een meewerkende houding in het integratieproces (wat dit ook moge wezen). Dit werd gemeten door middel van een soort vragenlijst over de duur van het verblijf, maar ook zaken zoals de kleding- en eetgewoonten van de migrant in kwestie kwamen aan bod. Er werd in deze periode volop gepleit voor integratie, maar hoe dit precies moest verlopen, bleef lange tijd zeer onduidelijk vinden verschillende auteurs.²⁰¹

¹⁹⁸ Ibid, 39-44.

¹⁹⁹ Hullebroeck, 'Het algemene migrantenbeleid en de wetgeving over de vreemdelingen,' 143.

²⁰⁰ Martiniello en Rea, *Une brève histoire de l'immigration en Belgique*, 46-7.

²⁰¹ Ibid, 46-7; Martens, 'Burgerschap en inburgering in België,' 67.

Een tweede oplossing die de Belgische regering vooropstelde om het ‘migrantenprobleem’ op te lossen, was het inzetten op remigratie. Door in België gevestigde migranten aan de hand van een terugkeerpremie te stimuleren om opnieuw (en definitief) naar het land van herkomst weer te keren, trachtten de beleidsmakers de geproblematiseerde migrantenpopulatie te verkleinen. Zo hoopten ze het aantal langdurig werkloze migranten terug te drijven. Zoals al eerder vermeld, speelde het idee van de terugkeer lange tijd een grote rol in de toekomstbeelden van vele immigranten in België. In het midden van de jaren 1980, wanneer de terugkeerpremie werd ingevoerd, hadden zulke ideeën echter vaak al plaatsgemaakt voor plannen van een nieuw leven in België. Tina De Gendt beschrijft in haar boek dat deze terugkeerbonus ook wel de ‘oprotpremie’ werd genoemd door sommige Turken in Gent. Velen kozen er dan ook voor om te blijven, aangezien de economische vooruitzichten in het land van herkomst vaak nog slechter waren dan die in België.²⁰²

De hierop volgende jaren bleven in het teken staan van het verder problematiseren van de aanwezigheid van migranten in de maatschappij. Opnieuw was het Vlaams Blok hier een drijvende kracht achter. Bij de gemeenteraadsverkiezingen in 1988 slaagt de partij er in het ‘migrantenprobleem’ als centraal issue op de politieke agenda te plaatsen. In Antwerpen haalt het Vlaams Blok omwille van deze reden een grote verkiezingsoverwinning. De reactie van de traditionele politieke partijen leek scherp; er werden na jarenlang aanslepen snelle stappen ondernomen tot het creëren van een meer gecoördineerd migrantenbeleid, zo beschrijft Martiniello.²⁰³ Verschillende beleidsnota’s passeren in de eerste maanden na de gemeenteraadsverkiezingen de revue en de Interdepartementale Commissie Migranten (ICM) werd opgericht als een structureel overlegorgaan tussen de verschillende beleidsdomeinen om een integrale aanpak van het Vlaamse migrantenbeleid vorm te geven.²⁰⁴ De meest betekenisvolle beleidsingreep op het federale niveau was het oprichten van het Koninklijk Commissariaat voor Migrantenbeleid (KCM) in 1989. Paula D’Hondt (CVP) werd aangesteld als de Vlaamse Koninklijk Commissaris en kreeg als opdracht onderzoeken uit te voeren en voorstellen voor het migrantenbeleid te formuleren.²⁰⁵ Volgens een latere publicatie van de Vlaamse overheid nam D’Hondt haar taak erg serieus en bezorgde de regering in de daaropvolgende jaren verschillende rapporten met uitvoerige analyses en doordachte beleidsvoorstellen.²⁰⁶ In die rapporten werkte het KCM een integratieconcept uit dat zich ergens tussen segregatie en assimilatie bevond. Het KCM onderscheidde drie waardenniveaus waarop de migranten zich op een bepaalde manier moesten gedragen. Op vlak van de waarden en beginselen die in de notie van de openbare orde vervat waren, werd assimilatie geëist. Het gaat hier om bijvoorbeeld wetgeving. Op het niveau van de oriënterende sociale principes die door de ‘autochtone meerderheid’ impliciet werden aanvaard, werd een zo goed mogelijke inpassing gevraagd. Hiermee doelde het KCM op noties zoals emancipatie en moderniteit. Tot slot werd een ondubbelzinnig respect voor de vele uitingen van cultuur gevraagd. Deze dienden als wederzijdse verrijking te worden aanzien.²⁰⁷ Een precieze inhoudsbepaling van het concept integratie ontbreekt hier echter: vaagheid overheerst, bekritisieren Blommaert en Verschuieren.²⁰⁸

²⁰² De Gendt, *Turkije Aan De Leie*, 186.

²⁰³ Martiniello, ‘Belgium, migration, 1946 to present,’ 4.

²⁰⁴ Anciaux, *Zelforganisaties In Vlaanderen*,’ 180.

²⁰⁵ Haar Waalse tegenhanger was Bruno Vinikas van de PS.

²⁰⁶ *Vlaamse migratie- en integratiemonitor 2013 (november 2013)* (Brussel: Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken. Statistiek Vlaanderen, 2013), 13.

²⁰⁷ Koninklijk Commissariaat voor het Migrantenbeleid, *Integratie(beleid): een werk van lange adem* (Brussel: Inbel, 1989), 33-45; Martens, ‘Burgerschap en inburgering in België,’ 68.

²⁰⁸ Blommaert en Verschuieren, *Het Belgische migrantendebat*, 119.

De Belgische politieke klasse bleek echter niet klaar voor een integraal integratiebeleid; de rapporten van Paula D'Hondt bleven heel vaak een dode letter, zoals ook blijkt uit de titel van een boekje dat de rapporten samenvat: 'Het rapport dat niemand las'.²⁰⁹ In deze beslissende jaren voor het migrantenbeleid werden vervolgens verschillende herstructureringen doorgevoerd op Vlaams niveau. Zo werd in 1990 – door het samenvoegen van het VOCOM en een lokaal onderzoekscentrum – het Vlaams Centrum voor de Integratie van Migranten opgericht. Dit instituut stond, naast een coördinerende en ondersteunende opdracht, in voor de subsidiëring van integratiecentra.²¹⁰

Bij de volgende federale parlementsverkiezingen behaalde het Vlaams Blok opnieuw een grote electorale overwinning. Zondag 24 november 1991 zal ingaan als de eerste van een reeks zogenoemde Zwarte Zondagen in de Vlaamse politieke geschiedenis. Deze electorale overwinning van extreemrechts duidde op de verdere problematisering van het integratiethema in het publieke en politieke debat. Tot op de dag van vandaag zal deze geproblematiseerde perceptie rond het thema aanwezig blijven binnen de Vlaamse politiek.²¹¹ De verhoogde aandacht voor het thema leidde tot een andere aanpak, men stapte namelijk af van het categoriale welzijnsbeleid. Migrantenbeleid hoorde vanaf dan thuis in een meer algemeen beleid ter bestrijding van kansarmoede: een gelijke kansenbeleid ontwikkelde zich aan de hand van verschillende nota's.²¹² Het gecoördineerde migrantenbeleid was nu gericht op diegenen die zich in een sociale achterstandspositie bevonden door hun zwakke sociaaleconomische positie en etnische afkomst. Het besef heerste namelijk dat integratie onmogelijk bleef zolang mensen met achterstand te maken hadden. Het Centrum voor Gelijke Kansen en Racismebestrijding, dat sinds 1993 als opvolger van het KCM kan worden beschouwd, ging verder op deze lijn in hun strijd tegen discriminatie en xenofobie.²¹³

Een nieuwe regering in 1995 profileerde het Vlaamse migrantenbeleid verder: in 1998 werd er overgaan tot een Minderhedenbeleid, geïnspireerd op de Nederlandse aanpak. Dit decreet verlegde de beleidsfocus van migranten naar etnisch-culturele minderheden.²¹⁴ Het Vlaams Minderhedencentrum werd opgericht en diende ter structurele ondersteuning van de provinciale, lokale en hoofdstedelijke integratiecentra en stedelijke diensten. De aandacht lag voortaan op 'onthaal van nieuwe vreemdelingen', 'opvang voor mensen zonder wettig verblijfsstatuut' en 'emancipatie van etnisch-culturele minderheden die reeds in België gevestigd waren'. Deze minderheden werden beschreven als 'allochtonen, vluchtelingen en woonwagenbewoners'. Het doel was om de achterstandsposities van deze groepen te bestrijden.²¹⁵

In 1999 begon tot slot een volgende fase in de ontwikkeling van het Vlaamse integratiebeleid. Voor het eerst kwam de term 'inburgering' voor in het Vlaamse regeerakkoord. Gedurende een experimentele fase van enkele jaren werd dit concept verder uitgewerkt. In 2003 werd dan het Vlaamse Inburgeringsdecreet goedgekeurd.²¹⁶ De focus lag op nieuwkomers die zicht hebben op een lang verblijf in Vlaanderen. Dit decreet erkende twee vormen van inburgering: primaire en secundaire.

²⁰⁹ Patrick Martens, *Het rapport dat niemand las: De rapporten – Paula D'Hondt, een synthese* (Zonhoven: Uitgeverij BOEK, 1991).

²¹⁰ Voets, 'Het archief van VOCOM-VCIM,' 103-4; Anciaux, *Zelforganisaties In Vlaanderen*, 181.

²¹¹ Martiniello, 'Belgium, migration, 1946 to present,' 4.

²¹² Anciaux, *Zelforganisaties In Vlaanderen*, 181.

²¹³ Martens, 'Burgerschap en inburgering in België,' 69; *Vlaamse migratie- en integratiemonitor 2013*, 13.

²¹⁴ Martiniello en Rea, *Une brève histoire de l'immigration en Belgique*, 49-50.

²¹⁵ *Vlaamse migratie- en integratiemonitor 2013*, 16; Anciaux, *Zelforganisaties In Vlaanderen*, 183.

²¹⁶ *Vlaamse migratie- en integratiemonitor 2013*, 16.

Deze eerste vorm van inburgering heeft plaats op het officiële niveau van erkende onthaalbureaus en bevat taal- en maatschappelijke oriëntatielessen en een persoonlijke trajectbegeleiding. Bij de secundaire inburgering spelen diverse reguliere actoren een rol. Inburgering werd omschreven als een interactief proces waarbij een vormingsprogramma wordt aangeboden om handvaten te bieden die kunnen leiden tot een volwaardige participatie van die personen in de samenleving.²¹⁷ Sinds 2003 is dit decreet al enkele keren hervormd of geamendeerd. De bespreking van deze wijzigingen valt echter buiten het bestek van deze masterscriptie. Samenvattend kan gesteld worden dat het Inburgeringsdecreet uit 2003 een beslissend moment is geweest in de geschiedenis van het Vlaamse integratiebeleid: het jarenlange onthaalbeleid werd vanaf toen een inburgeringsbeleid.²¹⁸ Met een eigen minister kan het integratie- en inburgeringsbeleid na een lange historische ontwikkeling als een volwaardig Vlaams beleidsdomein worden beschouwd.²¹⁹ Het is omwille van deze redenen dat ik ervoor koos de onderzoeksperiode te beëindigen in 2003, zo zal de aandacht in deze masterscriptie voornamelijk gaan naar de eerste, eerder proefondervindelijke ontwikkelingen van het migranten- en integratiebeleid in Vlaanderen.

De hierboven besproken ontwikkeling van het integratiebeleid in Vlaanderen kan kort samengevat worden. Jan De Vos beschrijft in zijn de licentiaatsverhandeling namelijk heel krachtig de verschillende cruciale stappen in de evolutie van het Vlaamse integratiebeleid. Spontane immigratie ontwikkelt tot een 'Belgisch immigratiebeleid', dat vanaf 1980 (na de staatshervorming) uitgroeit tot een 'Vlaams categoriaal welzijnsbeleid voor migranten' waarin het begeleiden van migranten en hun gezin centraal stond. Van hieruit groeide in verschillende stappen gedurende de jaren 1990 - zoals de oprichting van het KCM en de subsidiëring van integratiecentra via het VCIM - een 'inclusief en gecoördineerd migrantenbeleid' dat verantwoordelijkheden op vlak van integratie bij verschillende sectoren legde. Een laatste evolutie die De Vos omschrijft is de geleidelijke bewustwording van de achterstelling van aanverwante doelgroepen vanaf 1995 die zich uitte in de totstandkoming van een 'gecoördineerd beleid voor etnisch-culturele minderheden'.²²⁰ In het kader van deze thesis dient hier nog een laatste beleidsontplooiing te worden vermeld: de vorming van een Vlaams inburgeringsbeleid rond de eeuwwisseling.

DISCURSIEVE CONTEXT

Een discours vervult een bepaalde functie in de samenleving. Elk discursief genre is uniek en is ingebed in een specifieke institutionele en mediale context. Ieder tekstgenre kent eigen discursieve praktijken die bepalen op welke manier een tekst geproduceerd en geconsumeerd wordt. Onderzoek naar de discursieve context gaat dan ook over de relatie tussen de zender en de ontvanger, deze zijn

²¹⁷ Ibid, Anciaux, *Zelforganisaties In Vlaanderen*, 184; Martiniello en Rea, *Une brève histoire de l'immigration en Belgique*, 49-50.

²¹⁸ Reinhilde Pulinx en Piet Van Avermaet, 'Integration in Flanders (Belgium): Citizenship as Achievement: How Intertwined Are "citizenship" and "Integration" in Flemish Language Policies?' *Journal Of Language And Politics* 14, nr. 3 (2015): 349.

²¹⁹ Anciaux, *Zelforganisaties In Vlaanderen*, 192. Dat deze ontwikkeling als gunstig wordt gepercipieerd in rapporten van de Vlaamse overheid is te kaderen in het natievormingsproces en het doel om het Vlaams project steeds breder uit te bouwen.

²²⁰ Jan De Vos, "Minorisering of emancipatie? ...een kijk op het Vlaams integratiebeleid" (licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2001): 47-52.

kenmerkend per specifiek tekstgenre.²²¹ In wat volgt zal eerst een meer globale duiding worden gegeven bij het medium kranten op basis van het boek *Analysing Newspapers: An Approach from Critical Discourse Analysis* van John Richardson. Ten slotte zal ik dieper ingaan op de specifieke discursieve eigenschappen van de Vlaamse populaire kranten in het algemeen en Het Nieuwsblad in het bijzonder.

In deze masterscriptie wordt het geschreven nieuwsgediscours bestudeerd. Een beschrijving van de discursieve praktijken van de journalistiek gaat over de manieren waarop journalisten teksten produceren en de wijze waarop lezers die teksten gebruiken en begrijpen.²²² Nieuwsberichtgeving is het resultaat van een complex samenspel van enkele typerende journalistieke technieken en professionele praktijken. Zo is een krant bijvoorbeeld ook een commercieel product, en wordt er in een gefragmenteerde lezersmarkt getracht een lezerspubliek aan te trekken. Bij het schrijven van de krant zal er altijd een bepaald doelpubliek in het achterhoofd van de journalist en de redactie worden gehouden. Onder andere het bepalen van de nieuwswaarde van een verhaal, de grondtoon en de visuele presentatie worden hierdoor beïnvloed.²²³ Professionele conventies hebben eveneens een invloed op het discours. Zo is een journalist gebonden aan bepaalde ethische en deontologische codes, onder meer het streven naar waarheidsgetrouwe informatie en het onafhankelijk handelen. Een nieuwsbericht dient ook objectief te zijn, een journalist moet zichzelf distantiëren van de waarheidsclaims van het artikel. Dit is echter niet hetzelfde als neutraal zijn, wat in feite onmogelijk is. Het waardeoordeel van de journalist heeft namelijk een effect op ongeveer alle fases van het productieproces. Het is ook hier dat de inbedding van de discursieve praktijken in de bredere sociale context duidelijk is: maatschappelijke conventies en normen kunnen niet uit de journalistiek worden weggefilterd.²²⁴ Op vlak van taal en woordgebruik is de journalist ook niet helemaal vrij; een krant kent namelijk bepaalde conventies met betrekking tot taalgebruik en stijl.²²⁵ Op basis van al het voorgaande kan opgemaakt worden dat er een bepaalde zelfcensuur kan optreden in het geschreven mediadiscours. Journalisten zullen bijvoorbeeld niet snel hun eigen subjectieve mening verwerken in een artikel of heel informeel taalgebruik hanteren. Een volgende eigenschap van het krantendiscours is de intertekstualiteit. Gezien het feit dat een krant bericht geeft over de actualiteit en acties en meningen van anderen reproduceert, zijn verwijzingen naar of ontleningen van andere teksten haast onontkoombaar in dit mediadiscours.²²⁶ De gemeenschappelijke achtergrond van spreker en ontvanger in de context van nieuwsberichtgeving over de actualiteit, zorgt ervoor dat zulke intertekstuele verwijzingen weinig interpretatieproblemen met zich meebrengen. Wanneer diezelfde kranten echter door een secundair leespubliek worden geraadpleegd, bijvoorbeeld in het kader van een historisch onderzoek, kunnen deze toenmalige vanzelfsprekende verwijzingen minder eenduidig overkomen. Een grondige analyse van de sociaalhistorische context kan mogelijke interpretatieproblemen helpen oplossen. Wat we vooral moeten onthouden uit deze meer algemene beschrijving van de discursieve praktijken van een krant is dat die krant altijd wordt geschreven met

²²¹ Richardson, *Analysing Newspapers*, 76.

²²² *Ibid*, 75.

²²³ *Ibid*, 77-8, 89-90. Er wordt bijvoorbeeld rekening gehouden met de sociale klassen, onderwijsniveaus, beroepsgroepen en leeftijd van de potentiële lezers.

²²⁴ *Ibid*, 82, 86.

²²⁵ *Ibid*, 95.

²²⁶ *Ibid*, 100-2.

een gegeven publiek als doel, en dat nieuwsconsumenten de krant altijd lezen met bepaalde verwachtingen op basis van het 'merk' en de politieke overtuigingen van de krant in het achterhoofd.²²⁷

De geschetste verhouding tussen producent en consument is echter niet onveranderlijk. Doorheen de tijd kan het medialandschap grondig veranderen, zoals het Belgische voorbeeld aantoont. Els De Bens en Karin Raeymaeckers geven een heel uitgebreid overzicht over de interessantste ontwikkelingen van de pers in België. Sinds 1830 was de politieke opiniepers de spreekbuis van verschillende politieke zuilen, maar door de voortschrijdende concentratiebewegingen die zich na de Tweede Wereldoorlog in het medialandschap voltrokken, oriënteerden kranten zich steeds minder uitgesproken ideologisch. Zich situerend in een meer algemene maatschappelijke ontzuiling, groeide zo een nieuwe, gedepoliteerde dagbladcultuur bij de lezers. Toch blijft een rudimentaire indeling van de Belgische kranten, gebaseerd op de drie grote negentiende-eeuwse politieke stromingen, zichtbaar. De meeste kranten leunen nog steeds min of meer aan bij een politieke zuil en worden ook op die manier gepercipieerd door het publiek, aldus De Bens en Raeymaeckers.²²⁸

Daniel Biltereyst en Roland Van Gompel zien in hun publicatie uit 1998 een volgende trend die in het verlengde van deze structurele depolitisering en meer marktgerichte filosofie kan gezien worden. Zij zien namelijk een verschuiving op vlak van de marktpositionering van de Vlaamse kranten: waar deze vroeger allemaal gericht waren op de *midmarket*, evolueerde de pers sinds de eeuwwisseling in twee richtingen. Zo groeiden bepaalde kranten uit tot kwaliteits- of elitebladen, terwijl andere titels zich onderworpen aan een proces van 'tabloidisering' (vooral op vlak van inhoud) en zo de onderkant van de markt bezetten.²²⁹ De Bens en Raeymaeckers bespreken deze trend eveneens, en stellen dat de Belgische populaire kranten inderdaad duidelijker in die richting evolueerde. Een nuance over de krant Het Nieuwsblad is hier op zijn plaats: deze krant wordt gedefinieerd als een 'ernstige *tabloid*' en zat lange tijd op een soort middenas tussen kwaliteits- en populaire kranten. Toch toonde de krant volgens de auteurs een ontwikkeling naar het populaire segment van het medialandschap.²³⁰

Het Nieuwsblad is dus een populaire krant, maar wat houdt dit precies in in het Vlaamse medialandschap Vlaanderen?²³¹ Jan Manssens en Stefaan Walgrave bemerken dat het onkritisch bestempelen van bepaalde Vlaamse kranten als populair op basis van internationale standaarden een vertekend beeld kan geven. Wat in Vlaanderen onder populaire pers wordt verstaan is namelijk veel gematigder in vergelijking met buitenlandse *tabloids*. Er zijn wel gelijkenissen, bijvoorbeeld de grote aandacht voor sportnieuws en human interest. Nieuwsberichtgeving over buitenlandse gebeurtenissen komt minder vaak aan bod: zowel de Vlaamse als de internationale populaire pers wordt gekenmerkt door een lokale en directe nieuwsfocus, en een plaats voor persoonlijke verhalen in de krant.²³² Aan de hand van zes indicatoren bepalen de auteurs op basis van empirisch materiaal

²²⁷ Ibid, 112-3.

²²⁸ Els De Bens en Karin Raeymaeckers, *De Pers In België: Het Verhaal Van De Belgische Dagbladpers: Gisteren, Vandaag En Morgen* (Tielt: Lannoo, 2007), 94-7.

²²⁹ Daniel Biltereyst en Roland Van Gompel, 'Pers op zoek naar burger en consument. Bedenkingen bij de nieuwe civieke journalistiek in Vlaanderen,' *Samenleving en Politiek* 5, nr. 4 (1998): 10.

²³⁰ De Bens en Raeymaeckers, *De Pers In België*, 250.

²³¹ De Nederlandstalige en Franstalige media in België zijn relatief gescheiden en kennen een eigen mediacultuur en ontwikkelingen. Aangezien deze masterscriptie zich toespitst op het Vlaamse mediadiscours over integratie wordt in deze analyse enkel gefocust op het Vlaamse medialandschap, via een analyse van een Nederlandstalige krant.

²³² Jan Manssens en Stefaan Walgrave, *Populair En/of Kwaliteit: De Vlaamse Pers Over De Zaak-Dutroux* (Antwerpen: Universiteit Antwerpen, 1998), 8-9.

welke Vlaamse kranten behoren tot het populaire of het kwaliteitssegment van het medialandschap. Aangezien deze thesis artikels uit Het Nieuwsblad onderzoekt, worden hun bevindingen wat betreft de populariteit of kwaliteit van die krant hier besproken om de specifieke eigenschappen van het dagblad te schetsen. De mate waarin Het Nieuwsblad haar aandacht verdeelt over verschillende onderwerpen wanneer er één duidelijk hoofditem is, is beperkt. Dit fenomeen wordt omschreven als een beperkt nieuwsvizier. Dit is een typisch kenmerk voor populaire kranten. Ook op vlak van het gebruik van foto's en wie aan het woord wordt gelaten (bijvoorbeeld de 'man in de straat'), bevindt Het Nieuwsblad zich aan de ondergrens van de markt. Als het gaat over het niveau van identificatie of gemeenschappelijkheid, waarbij populaire kranten veel minder afstandelijk zijn en zich vereenzelvigen met bepaalde actoren, gaat deze stelling eveneens op. Op het gebied van de lay-out en vooral de hoeveelheid inhoudelijke kadering en achtergrondanalyses bij nieuwsberichten, steekt Het Nieuwsblad echter boven de groep populaire kranten uit. Bij deze indicatoren leunt de krant soms zelfs tegen de groep van kwaliteitskranten aan.²³³ Het Nieuwsblad kan dus gezien worden als één van de kwaliteitsvollere populaire kranten. Ook het feit dat de krant soms artikels van haar kwaliteitsvolle zusterkranten (onder andere De Standaard) overneemt, draagt bij tot deze beoordeling.²³⁴

Het Nieuwsblad werd in 1929 opgericht door Gustaaf Sap, die op dat moment de grootste aandeelhouder was van de reeds gevestigde katholieke krant De Standaard. Het Nieuwsblad werd een katholiek Vlaams volksdagblad en kende meteen succes.²³⁵ Na een reeks overnames eind de jaren '50 telde de Standaardgroep zes titels, allen behorende tot de katholieke zuil. Deze kranten (behalve De Standaard zelf) hadden slechts een beperkte redactionele autonomie en bevatten vaak dezelfde artikels. Vooral de regionale bladzijden verschilden, de redactie van De Standaard voorzag in het algemene nieuws. Het Nieuwsblad kenmerkte zich bovendien door een grote aandacht voor sportnieuws. Na enkele jaren van voorspoed, gevolgd door een – volgens historici De Bens en Raeymaeckers – ondoordachte investeringspolitiek, ging de Standaardgroep in 1976 failliet; een unicum in de geschiedenis van de Belgische pers. Later dat jaar werd het bedrijf verkocht aan de Vlaamse Uitgeversmaatschappij (de VUM). Onder deze beheerder zal de Standaardgroep een snelle expansie kennen en opnieuw marktleider worden in Vlaanderen. Het Nieuwsblad groeide verder uit tot een populaire krant. Zeer uitgebreide sportverslaggeving en de grote aandacht voor regionaal nieuws zijn de grootste troeven van deze krant.²³⁶ Voor een meer uitgebreide bespreking van de geschiedenis en de recentste evoluties van de krant verwijst ik graag naar het hoofdstuk over de Standaardgroep van De Bens en Raeymaeckers.²³⁷

Het Nieuwsblad werd altijd aanzien als de populaire tegenhanger van het kwaliteitsvolle De Standaard en doelde dan ook steeds op een ander segment van het lezerspubliek. De Bens en Raeymaeckers stellen echter wel dat de krant vaak een soort tussenpositie bekleedde: Het Nieuwsblad was geen echte elitekrant, maar zeker ook geen boulevardblad. Dit soort titels wordt ook wel *midmarket* dagbladen genoemd: er is in tegenstelling tot *tabloids* meer ruimte voor serieuzere onderwerpen zoals politiek of de sociaaleconomische situatie. Eind de jaren 1990 echter evolueerde Het Nieuwsblad, door

²³³ Ibid, 16-30.

²³⁴ In een testcasus over het krantendiscours over integratie vergeleek ik de kranten De Morgen, De Standaard en Het Nieuwsblad in de periode voor en na de eerste Zwarte Zondag (24/11/1991). Hieruit bleek dat Het Nieuwsblad en De Standaard effectief soms dezelfde artikels publiceerden.

²³⁵ De Bens en Raeymaeckers, *De Pers In België*, 290-1.

²³⁶ Ibid, 297-303.

²³⁷ Ibid, 290-308.

slechte verkoopcijfers, wel meer richting een *downmarket* strategie. Sport en regionaal nieuws bleven centraal staan, maar de ruimte die er voordien was voor binnenlands en buitenlands politiek nieuws moest vanaf die periode vaker plaats maken voor een grotere aandacht voor *human interest* verhalen. Ook na 2002, wanneer de krant Het Volk omwille van slechte verkoopcijfers en besparingen, werd samengevoegd met Het Nieuwsblad, bleven de verkoopcijfers dalen. Een nieuwe hoofdredacteur, die geassocieerd werd met boulevardjournalistiek, probeerde het tij te keren door verder te evolueren richting *downmarket*. Alleen zo kon Het Nieuwsblad de concurrentie aangaan met andere populaire bladen, zoals Het Laatste Nieuws.²³⁸

Het Nieuwsblad schrijft in een conservatieve, volkse stijl. Alle kranten van de Standaardgroep zijn conservatief-katholiek geïnspireerd, maar uitten deze ideologische affiliatie niet altijd even expliciet. Na het faillissement in 1976 zullen de politieke banden met de CVP ook meer en meer op de achtergrond verdwijnen. Deze tendens is te kaderen in de toenmalige opgang van een nieuwe mediacultuur waarbij kranten en politieke partijen minder duidelijk gelinkt werden aan elkaar. De Standaard, en in het verlengde de hele Standaardgroep, profileerde zich lange tijd als uitgesproken Vlaamsgezind. Tot 1999 stond zelfs het logo van de IJzertoren (AVV/VVK: 'Alles voor Vlaanderen, Vlaanderen voor Kristus') op de voorpagina van De Standaard. Gedurende het merendeel van de onderzoeksperiode, namelijk tot 1994, kende De Standaard en Het Nieuwsblad dezelfde hoofdredacteur. De journalistieke redacties van beide kranten kenden evenwel voordien een bepaalde mate van redactionele autonomie.²³⁹

Qua oplagecijfer kende de Standaardgroep een relatief stabiel verloop doorheen de onderzoeksperiode. Tussen 1974 en 2003 blijft het oplagecijfer ongeveer tussen de 320.000 en 375.000 exemplaren schommelen. Met deze cijfers was de Standaardgroep vaak marktleider wat de oplage betreft. Helaas is er geen specifiek cijfermateriaal over de grootste kranten van de groep (De Standaard, Het Nieuwsblad/De Gentenaar). Wel is bekend dat de oplage van Het Nieuwsblad/De Gentenaar het grootste percentage uitmaakte van het totale oplagecijfer van de groep. Het lezerspubliek van Het Nieuwsblad bevindt zich vooral in Oost- en West-Vlaanderen, daar er in de andere Vlaamse provincies sterke lokale populaire concurrenten zijn. Het dagblad is gekenmerkt door een breed en gelijkmatig verspreid lezerspubliek, zowel qua sociodemografisch profiel als leeftijd.²⁴⁰ Het Nieuwsblad richt zich op de Vlaamse middenklasse, en zal hier ook rekening mee houden in de productie van de krant, zo zullen er bijvoorbeeld niet snel heel links-progressieve standpunten worden ingenomen, aangezien de Vlaamse middenklasse in die periode gemiddeld eerder conservatief en katholiek was. De productie- en consumptiezijde van de krant hebben dus een gemeenschappelijke achtergrond, namelijk het (conservatief) Vlaams-katholicisme. Deze ideologische oriëntatie blijft relatief stabiel doorheen de tijd, net als de redactionele standpunten. De genoemde gemeenschappelijke achtergrond van zender en ontvanger zijn uiteraard niet vreemd, aangezien beiden deel uitmaken van eenzelfde maatschappelijk tijdsgewricht: kranten bestaan niet in een sociaal vacuüm.²⁴¹ De discursieve context is met andere woorden steeds gelinkt aan het bredere sociale kader.

Een laatste opmerking met betrekking tot de discursieve praktijken van de krant Het Nieuwsblad gaat over de geselecteerde artikels voor dit onderzoek. De kranten bewaard in het Gentse

²³⁸ Ibid, 311-2.

²³⁹ Ibid, 313-5.

²⁴⁰ Ibid, 317-20.

²⁴¹ Richardson, *Analysing Newspapers*, 112-3.

universiteitsarchief, omvatten verschillende regionale edities. Aangezien deze edities de enige gearchiveerde en geïnventariseerde uitgaves waren, had ik geen andere keuze dan een danig geografisch gevarieerd bronnencorpus samen te stellen. In dit onderzoek worden dus de West-Vlaamse, Antwerpse (Antwerpen-Mechelen-Lier) en de Gentse (Gent-Oudenaarde-Eeklo en Eeklo-Deinze-Gent) regionale edities door elkaar gebruikt. Voor een gemakkelijkere verwerking van het bronnenmateriaal zullen de nieuwsberichten afkomstig uit verschillende regionale edities echter wel als onderdeel van hetzelfde discours worden beschouwd, er wordt dus geen onderscheid gemaakt in de diverse regionale edities. Voor een vlotte verwerking van de krantenartikels werd er in de analyse geen onderscheid gemaakt tussen nieuwsberichten, opiniestukken en lezersbrieven, aangezien het algemene krantendiscours al deze artikeltypes kan omvatten. Sportnieuws, zoekertjes of advertenties en dergelijke werden wel uitgesloten. Ook op vlak van de diverse auteurs zullen alle artikels als één discours worden beschouwd. Zowel de tekst als eventuele afbeeldingen bij het artikel zullen worden geanalyseerd.

TEKSTANALYSE: KWANTITATIEF OVERZICHT

Zoals al meermaals vermeld, wordt de kwantitatieve methode gebruikt door een groot deel van de bestaande inhoudsanalyses van het Vlaamse kranten- of televisiediscours over migranten en etnisch-culturele minderheden. Dergelijke studies hanteren de methode om zowel de vormelijke als de inhoudelijke kenmerken van het discours te onderzoeken. Voor deze masterscriptie beperk ik het kwantitatief onderzoek echter tot enkele vormelijke aspecten van de geselecteerde artikels uit de Vlaamse krant Het Nieuwsblad. Een meer diepgaande analyse van zowel de vorm als de inhoud werd aan de hand van een kritische discoursanalyse uitgevoerd. Vooraleer de onderzoeksresultaten van de kwalitatieve discoursanalyse belicht zullen worden, is het interessant om enkele kwantitatieve eigenschappen van het bronnencorpus kort op een rijtje te zetten. Zo hoop ik inzage te geven in hoeveel belang er aan het thema integratie werd gegeven in de krant Het Nieuwsblad tijdens de tien verkiezingsperiodes tussen 1974 en 2003.

De artikels zijn allemaal afkomstig uit krantenexemplaren van Het Nieuwsblad van één maand voor en één maand na de dag waarop in dat jaar federale parlementsverkiezingen werden gehouden. Zo leverde de verkiezingen van bijvoorbeeld 1985 een onderzoeksperiode van 13 september tot 13 november 1985 op, aangezien de verkiezingen dat jaar op 13 oktober vielen. In dit erg beknopte kwantitatieve overzicht zal er worden gekeken naar het totaal aantal geanalyseerde artikels per verkiezingsjaar. Hiernaast zal aandacht gaan naar de specifieke datum van de krantenartikels: komt een artikel uit een krant gepubliceerd voor of juist na de verkiezingsdag? Tot slot zal ook de grootte van de krantenartikels heel kort worden besproken. Dit uiterst beknopte kwantitatieve overzicht dient vooral om een algemeen zicht te krijgen op de hoeveelheid artikels. Op die manier kan gekeken worden naar hoeveel aandacht er ongeveer naar de thematiek ging doorheen de jaren. Het is hier absoluut niet de bedoeling om alomvattende, statistische analyses te maken.

Aantal artikels per jaartal

Voor deze thesis ligt het totaal aantal relevante artikels uit Het Nieuwsblad op 240. Onderstaande tabel toont per verkiezingsjaar hoeveel artikels opgenomen werden in de bronnenselectie, met andere woorden, hoeveel artikels inzicht gaven in hoe de idee integratie werd geconceptualiseerd en beoordeeld in de krant Het Nieuwsblad tussen 1974 en 2003.

Jaar van verkiezingen	Aantal artikels
1974	17
1977	6
1978	9
1981	20
1985	8
1987	16
1991	58
1995	28
1999	31
2003	47
Totaal	240

Tabel 1: Aantal artikels per federaal verkiezingsjaar uit Het Nieuwsblad tussen 1974 en 2003.

Uit deze tabel blijkt dat het jaar 1991 de meeste artikels voortbracht, namelijk 58. In 1977 werden het kleinst aantal relevante artikels gepubliceerd, namelijk slechts 7. Over het algemeen zien we een stijging in het aantal artikels, ook al verloopt deze trend ongelijk.²⁴²

Datum van verschijnen

Alle artikels zijn geselecteerd uit exemplaren van één maand voor en één maand na de dag van de verkiezingen. Deze tabel toont hoeveel artikels per jaartal voor of na die specifieke datum verschenen. Dit kan eventueel relevantie informatie opleveren over het mediatiseren van het thema in verkiezingstijd.

Datum van verkiezing	Aantal artikels voor verkiezing	Aantal artikels na verkiezing	Totaal aantal artikels
10/03/1974	3	14	17
17/04/1977	2	4	6
17/12/1978	8	1	9
8/11/1981	13	7	20
13/10/1985	4	4	8
13/12/1987	3	13	16
24/11/1991	24	34	58
21/05/1995	19	9	28
13/06/1999	17	14	31
18/05/2003	30	17	47
Totaal	123	117	240

Tabel 2: Aantal artikels die voor en na de datum van federale verkiezingen verschenen in Het Nieuwsblad tussen 1974 en 2003.

Uit deze tabel kunnen we afleiden dat het totaal aantal artikels (over de hele onderzoeksperiode) voor en na de verkiezingsdatum min of meer gelijkligt. Voor de verkiezingen verschenen over het algemeen iets meer relevante artikels, maar dit verschil is slechts klein. Als we de verkiezingsjaren individueel bekijken, en de resultaten ten opzichte van de andere jaren plaatsen, kunnen niet meteen duidelijke patronen onderscheiden worden. In het ene jaar verschenen meer artikels over integratie van migranten voor de verkiezingen dan nadien, en in een volgend jaar is het andersom. Dit verloop kent dus geen duidelijke trend doorheen de jaren.

²⁴² Het gemiddeld aantal artikels (24) en de mediaan (13,5) zijn hier minder relevant aangezien het een onderzoek over discursieve verandering betreft; het aantal artikels staat dus niet centraal in de analyse.

Grootte van de artikels

Tot slot wordt in de volgende tabel de grootte van de geselecteerde artikels weergegeven. De grootte van het artikel (inclusief afbeelding) werd bepaald in verhouding tot de volledige krantenpagina. Dit kan een aanwijzing zijn in hoe belangrijk de redactie het artikel (en breder: het thema) vond.

Grootte van het artikel	Aantal artikels
1 volledige pagina (of meer)	4
3/4 pagina	9
1/2 pagina	40
1/4 pagina	75
1/8 pagina	62
Kleiner dan 1/8 pagina	50
Totaal	240

Tabel 3: Grootte van de artikels in verhouding tot één volledige krantenpagina.

Deze tabel leert ons dat bijna de helft van de artikels relatief kort zijn. Deze kleine artikels, die een achtste of minder van een pagina beslaan, maken bijna de helft van het gehele bronnencorpus uit (112 in totaal). Ongeveer een op drie van de artikels is iets groter, en neemt een kwart van een pagina in. Artikels die driekwart van een pagina of een volledige pagina omvatten, komen zeer zelden voor. Artikels van een halve pagina zijn dan weer minder zeldzaam.

Bespreken van resultaten

Deze heel erg beknopte weergave van enkele kwantitatieve eigenschappen van het bronnencorpus kan ons enkele zaken bijbrengen over het algemene belang dat aan het thema werd geschonken tijdens de onderzoeksperiode.

De artikels werden bewust geselecteerd tijdens opeenvolgende verkiezingsperiodes om zo de kans op voldoende relevante artikels te vergroten. In dergelijke politiek gevoelige periodes, en zeker onder invloed van de electorale groei van het Vlaams Blok tijdens de onderzoeksperiode, verwachtte ik meer artikels over integratie van migranten te vinden dan tijdens een willekeurige periode. Zo zou het thema bijvoorbeeld aan bod kunnen komen in de krant als stellingnames van verschillende politieke partijen, of in het kader van analyses van de verkiezingsuitslagen aangehaald worden. Ik ben mij bewust van de ruis die deze periodisering kan hebben op het algemene mediadiscours over integratie, maar het zijn juist die verbanden tussen de media en de politieke en publieke agenda ten tijde van verkiezingen die me erg boeien en die in deze thesis aan bod komen. In het kader van deze korte kwantitatieve analyse besef ik dan ook dat de enkele vaststellingen die ik hier maak, eveneens beïnvloed kunnen zijn door de ruis op het discours tijdens deze politiek gevoelige periodes.

Een eerste vaststelling die kan gemaakt worden is dat het aantal artikels dat al dan niet expliciet over integratie gaat, toeneemt. In het jaar 1991, wanneer het Vlaams Blok op 24 november een grote electorale overwinning haalt, is het aantal artikels het hoogst. Dit is uiteraard geen verassing, gezien de link tussen het thema migratie en integratie in de media en de electorale evoluties van het Vlaams Blok. Ook het relatief hoge aantal artikels in de daaropvolgende verkiezingsjaren lijkt te voldoen aan

de verwachtingen gebaseerd op reeds besproken literatuur over de wisselwerking tussen de media, de publieke opinie en de stemkeuze. De *agenda-setting* en *issue-ownership* theorieën leerden ons namelijk dat de publieke opinie, en meer specifiek de stemkeuze, in relatie staat met het mediadiscours. Wanneer het Vlaams Blok aan populariteit toeneemt doorheen de onderzoeksperiode, is het niet verrassend dat het aantal artikels over integratie een gelijkaardige trend vertoont. De verschillen in het aantal artikels voor of na de verkiezingen zijn dan weer minder eenduidig. Hier valt niet echt een duidelijke trend op. Op basis van deze gegevens kunnen er geen sluitende bedenkingen over het al dan niet mediatiseren van het thema in verkiezingstijd worden gemaakt. De resultaten over de grootte van de artikels verdienen tot slot enige nuance. De artikels lijken relatief klein, wat zou kunnen duiden op een beperkte belangrijkheid dat aan het thema werd gehecht door de redactie van Het Nieuwsblad. Aangezien ik echter ook artikels die volgens mij impliciet over integratie gaan heb opgenomen in de selectie, is een dergelijke stellingname hier niet op zijn plaats. Zo kan een kort artikel dat in de ogen van de redactie misschien niet meteen over het thema gaat, voor dit onderzoek toch interessant zijn en omwille van die reden geselecteerd worden. Zulke (soms zeer korte) artikels kunnen ons niet veel leren over hoe belangrijk de redactie het thema integratie vond, aangezien ze volgens die redactie niet *in se* over dat onderwerp gingen.

TEKSTANALYSE: KWALITATIEVE DISCOURSANALYSE

Na een uitgebreide uiteenzetting van het socio-historische kader waarbinnen het mediadiscours zich bevindt en een duiding van de discursieve context van de krant Het Nieuwsblad komt in dit hoofdstuk het volgende onderdeel van de kritische discoursanalyse volgens de driedelige methode van Norman Fairclough aan bod. In dit gedeelte worden de resultaten van de eigenlijke tekstanalyse besproken. Deze dimensie bevat zowel een analyse van de vorm als van de inhoud. Zo zal deze scriptie een antwoord trachten te formuleren op de volgende onderzoeksvraag: In hoeverre en waarom verandert het integratiediscours in de media tijdens federale parlementsverkiezingen tussen 1974 en 2003? Het discours van de krant Het Nieuwsblad zal in deze scriptie als een casus van het Vlaamse mediadiscours gelden. Aan de hand van enkele vragenclusters zullen de onderzoeksresultaten van de tekstanalyse gestructureerd worden in vier thema's of *topoi*:

1. Conceptualisering van integratie

Hoe wordt integratie gezien en geconceptualiseerd? Welke onderdelen, processen of maatschappelijke domeinen worden onder het concept integratie geschaard in de krant Het Nieuwsblad? Worden er synoniemen voor integratie gebruikt? Of wordt er verwezen naar andere incorporatiestrategieën (bijvoorbeeld assimilatie) of naar andere buitenlandse praktijken?

2. Actoren in het integratieproces

Wie valt er onder het concept integratie? Welke actoren komen aan bod als het gaat over integratie? Is er sprake van een duidelijk wij-zij discours; hoe komt dit tot uiting? Hoe wordt er over de rol van de overheid in het integratieproces gesproken? Hoe worden de verschillende doelgroepen van het integratiebeleid benoemd, en op welke manier worden ze afgebeeld?

3. Beoordeling integratie en integratiebeleid

Wordt integratie als geslaagd of als gefaald weergegeven? Welke elementen komen aan bod als integratie als iets positiefs, als geslaagd, wordt beschreven? En hoe zit dat wanneer integratie als iets negatief, als gefaald, wordt belicht?

4. Gender en integratie

Welke rol speelt gender in het discours over integratie in de Vlaamse media? Wordt er anders gesproken over integratie als het over mannen of over vrouwen gaat? Wordt gender, in het kader van intersectionaliteit, als een extra hindernis gezien in het vertoog over integratie?

Bij elk topos zullen de voornaamste bevindingen over de inhoud van het discours uiteengezet worden. Er zal eveneens aandacht zijn voor de vormelijke strategieën die de inhoud van het discours ondersteunen. Dit kan gaan over specifieke lexicale keuzes (zoals hyperbolen, synoniemen of antoniemen), maar ook over bepaalde grammaticale constructies (zoals actieve of passieve zinnen en een presuppositie of implicatuur). Dergelijke vormelementen sturen vaak de interpretatie van de inhoud van de tekst.²⁴³

De resultaten van zowel de tekst- als de vormanalyse zullen gestaafd worden met enkele voorbeelden.²⁴⁴ Allereerst overloop ik per verkiezingsjaar de voornaamste bevindingen met betrekking tot de vier bovengenoemde *topoi*.²⁴⁵ Hierna volgt telkens een korte samenvatting van het vertoog per decennium. Zo hoop ik een duidelijk zicht te geven op eventuele discursieve veranderingen.

1974²⁴⁶

Conceptualisering van integratie

Wat in deze periode opvalt is de relatief beperkte visie over het integratieproces en -beleid in de krant Het Nieuwsblad. Een toonbeeld hiervan is het nauwelijks expliciet gebruiken van de term integratie: op één artikel na wordt het woord nergens gebruikt. In dat artikel wordt gesproken over een “*maatschappelijke integratie*”, maar wat dit dan precies inhoudt, wordt niet verduidelijkt.²⁴⁷ Er worden ook nergens synoniemen van integratie gebruikt of andere incorporatiestrategieën vermeld. De

²⁴³ Of een zin actief of passief geformuleerd is, is vooral van betekenis op vlak van de verantwoordelijkheid van de verschillende actoren: een actieve zinsconstructie wijst in tegenstelling tot een passieve zin op verantwoordelijkheid (en soms dus ook schuld) van de actor. Een presuppositie, vervolgens, is een zin waarin een bepaald woord expliciet wordt gebruikt om zo een impliciete betekenis aan de zin mee te geven en de interpretatie ervan te sturen. Een implicatuur daarentegen is een zin waarin enkel impliciet (dus zonder dat het uitdrukkelijk wordt gezegd) iets wordt gesuggereerd. Vaak is die impliciete betekenis wel relatief duidelijk of common sense.

²⁴⁴ In deze voorbeelden zullen passages rechtstreeks geciteerd worden en worden toenmalige woordgebruik en spelling dus overgenomen. Begrippen zoals ‘gastarbeider’ of ‘allochtoon’ die ik in voordien wel tussen haakjes plaatste, zullen hier zonder haakjes worden gebruikt.

²⁴⁵ Belangrijk hier te vermelden is dat alle hieronder beschreven bevindingen niet als historische feiten worden voorgesteld, maar wel als een discours, als een weergave van de werkelijkheid – niet als de werkelijkheid zelf.

²⁴⁶ In deze periode werden zeventien relevante artikels geselecteerd, waarvan er drie artikels voor en veertien artikels na de verkiezingsdag (10/03/1974) verschenen.

²⁴⁷ G. Despiegelaere, “Blijven illegale immigranten ongestoord en onbeschermd?,” *Het Nieuwsblad*, 02.04.1974.

onderstaande bevindingen over het toenmalige krantendiscours zijn dus voornamelijk gestoeld op impliciete ideeën over integratie en wat daaronder werd gezien.

Het hebben van werk en beschikken over de juiste vergunningen lijken centraal te staan in het discours over integratie, zo blijkt uit verschillende artikels die gaan over diverse vormen van actievoering hieromtrent.²⁴⁸ Meer bepaald gaat het dan vooral over het beschikken over een wettige verblijfsvergunning en een geldige arbeidsvergunning, die beide worden toegekend door de betrokken staat. Deze wettelijke papieren zorgen voor enige rechtszekerheid voor de gastarbeider. De onderstaande passages zijn toonaangevend voor het algemene discours hieromtrent:

“(…) duizenden buitenlanders in een onmogelijke situatie verkeren. Ze werken in België zonder arbeids- of verblijfsvergunning. Volgens de wet kan een buitenlander slechts in België komen werken, als een werkgever voor hem een arbeidsvergunning heeft bekomen. Van 1964 tot 1967 echter, werd door de overheid toegelaten, dat arbeids- en verblijfsvergunningen uitgereikt werden aan vreemdelingen die hier al enkele maanden (illegaal) gewerkt hadden. Van 1967 tot 1970 werd de regel opnieuw strikt toegepast. Na ‘70 echter bleek men het weer niet zo nauw te nemen met de wettelijke voorschriften, wat tot gevolg had dat weer vrij veel buitenlandse arbeiders hier in het zwart begonnen te werken. Als zij hun toestand trachtten te legaliseren, bleek dat meestal niet te kunnen. Oogluikend werd en wordt toegelaten dat ze hier illegaal werken.” (T.S., “Hongeren voor werk. Immigranten in sakristie te Schaarbeek,” *Het Nieuwsblad*, 28.03.1974.)

“In tegenstelling met het verblijf binnen ‘s lands grenzen van wat vage studenten en twijfelachtige politieke vluchtelingen, is de toestand van de gastarbeiders eenvoudig. Een buitenlandse arbeidskracht krijgt in zijn land een arbeidskaart om aan het werk te gaan bij een Belgische werkgever die een arbeidsvergunning voor gastarbeiders gekregen heeft. De uitreiking van vergunningen is aan een strikte kontigentering onderworpen.” (G. Despiegelaere, “Blijven illegale immigranten ongestoord en onbeschermd?,” *Het Nieuwsblad*, 02.04.1974.)

In de laatste passage worden gastarbeiders enerzijds en buitenlandse studenten en politieke vluchtelingen anderzijds als antoniemen tegenover elkaar geplaatst: er wordt gesuggereerd dat de situatie van de gastarbeiders zeer duidelijk is: als je een arbeidskaart hebt, ben je in orde. Het artikel stelt eveneens dat de naturalisatie tot Belg voor buitenlandse arbeiders is vergemakkelijkt; volgens het krantendiscours kan men ook via deze weg een duidelijk legaal statuut verwerven.²⁴⁹

In lijn van deze juridische statuten lijkt ook de toegang tot de sociale zekerheid een rol te spelen in het mediadiscours over integratie. In tegenstelling tot vreemdelingen die officieel zijn ingeschreven bij de gemeente waar ze verblijven en het bedrijf waarin ze werken, genieten gastarbeiders die niet beschikken over de juiste vergunningen niet van de sociale bescherming.²⁵⁰ De zin “*Vallen ze ziek of*

²⁴⁸ T.S., “Hongeren voor werk. Immigranten in sakristie te Schaarbeek,” *Het Nieuwsblad*, 28.03.1974; T.S., “Belgen nemen actie over van gastarbeiders. Hongeren uit solidariteit,” *Het Nieuwsblad*, 03.04.1974.

²⁴⁹ “Blijven illegale immigranten ongestoord en onbeschermd?”

²⁵⁰ “Blijven illegale immigranten ongestoord en onbeschermd?”; GVB/BZ, “Klopjacht op koppelbazen. Grote politieactie in vroege ochtend te Zele,” *Het Nieuwsblad*, 29.03.1974.

overkomt hen een ongeval, dan is dat voor eigen rekening” kan hier als voorbeeld van het discours worden aangehaald.²⁵¹

Toch blijkt dat het hebben van dergelijke vergunningen of ‘wettelijke papieren’²⁵² niet altijd tot evenveel rechtszekerheid en duidelijkheid leidt. Dat kan impliciet worden opgemaakt uit een artikel over een protestactie voor vreemdelingen, waarbij een vlugschrift werd uitgedeeld waarin geëist werd voor *“een rechtvaardig en duidelijk statuut voor de vreemdelingen”*.²⁵³ Ook artikels over Italiaanse leraars die klagen over het gebrek aan een *“degelijk juridisch statuut”* en artikels over een vakbondscongres over het ontwerpen van een immigrantenstatuut suggereren dat er daar op dat moment geen sprake van was.²⁵⁴ Dit ontwerpstatuut gaat eveneens verder dan enkel het juridische aspect; er wordt *“een verruiming beoogd tot sociale, culturele en politieke aspecten”* en er *“wordt gehandeld over sociale en culturele aspecten, over burgerlijke en politieke rechten”*.²⁵⁵

Naast de strikte focus op legale statuten, vergunningen en het hebben van werk spelen dus ook enkele andere elementen een rol in de conceptualisatie van integratie in Het Nieuwsblad. Zo wordt door de migranten zelf een degelijke huisvesting geëist van de overheid wanneer vele migrantengezinnen uit hun met afbraak bedreigde woningen zullen worden gezet.²⁵⁶ Andere maatschappelijke en culturele domeinen zoals de erkenning van religieuze erediensten of het verkrijgen van politieke rechten spelen slechts in enkele artikels een beperkte rol. In deze artikels worden respectievelijk het recht om mee te doen in politieke verkiezingen binnen de Europese Unie en de erkenning van de Grieks-orthodoxe en mohammedaanse erediensten van gastarbeiders geëist.²⁵⁷ Ook worden er in bepaalde artikels zaken vermeld die wijzen op het belang van onderwijs voor immigrantenkinderen, het sociocultureel verenigingsleven en de mogelijkheid tot zelfstandigheid en gelijke participatie in de samenleving voor vreemdelingen.²⁵⁸

Opvallend is dat het toenmalige mediadiscours geen aandacht vestigt op de rechten en plichten van de immigrant. Ook het kunnen spreken van de Nederlandse taal of elementen zoals normen, waarden en culturele gebruiken komen niet aan bod in het vertoog in 1974.

In deze periode werd één artikel over buitenlands migrantenbeleid, met name dat van Nederland, geselecteerd. In dat artikel wordt gesteld dat sommige gastarbeiders aan de hand van een zogenaamde ‘vertrekpremie’ zullen worden aangemoedigd om vrijwillig terug te keren naar hun land van herkomst. In Nederland werd in 1974 dus eerder gefocust op remigratie dan op integratie van immigranten, aldus het discours. Een element dat wel duidelijk onder integratie, of ten minste als een soort onthaal- en opvangbeleid gezien wordt, is huisvesting: dit is vanaf nu de verantwoordelijkheid van de Nederlandse

²⁵¹ “Hongeren voor werk. Immigranten in sakristie te Schaarbeek.”

²⁵² “Klopjacht op koppelbazen. Grote politieactie in vroege ochtend te Zele.”

²⁵³ “Politie breekt actie voor vreemdelingen. Betogers ‘aan parlement’ geketend,” *Het Nieuwsblad*, 01.03.1974.

²⁵⁴ Sc, “Italiaanse leraars in België staken,” *Het Nieuwsblad*, 29.03.1974; “Italianen ontevreden,” *Het Nieuwsblad*, 05.04.1974; “Genk: kongres over immigranten,” *Het Nieuwsblad*, 23.03.1974.

²⁵⁵ “Genk: kongres over immigranten”; “Gastarbeiders eisen statuut. Te Genk en te Brussel,” *Het Nieuwsblad*, 25.03.1974.

²⁵⁶ CW, “400 gezinnen willen niet weg uit Schaarbeek,” *Het Nieuwsblad*, 18.02.1974.

²⁵⁷ “Gastarbeiders eisen statuut. Te Genk en te Brussel”; “Genk: kongres over immigranten.”

²⁵⁸ “Italiaanse leraars in België staken”; “Gastarbeiders eisen statuut. Te Genk en te Brussel”; “Genk: kongres over immigranten.”

firma's die immigranten tewerkstellen in plaats van verantwoordelijkheid van de overheid. Hierin verschilt Nederland duidelijk van België: de krant Het Nieuwsblad maakt nergens melding van soortgelijke praktijken in België of Vlaanderen.²⁵⁹

Actoren in het integratieproces

In 1974 kan een bepaald wij-zij discours worden vastgesteld, waarbij sterk wordt gefocust op het verschil met 'de ander'. Dit is heel zichtbaar in onderstaande passage, waarbij de Limburgse gastarbeiders en de Belgische bevolking als twee strikt gescheiden entiteiten worden beschreven:

"Met een indrukwekkende autokaravaan door de straten van Genk hebben de Limburgse gastarbeiders zaterdagvoormiddag de aandacht van de Belgische bevolking op hun voorstel voor statuut voor gastarbeiders willen vestigen." ("Gastarbeiders eisen statuut. Te Genk en te Brussel," *Het Nieuwsblad*, 25.03.1974.)

Binnen de categorie van 'de ander' kan een zeker onderscheid worden vastgesteld tussen *"arbeiders uit de landen van de Europese Gemeenschap"* en arbeiders uit de Maghrebijnse of Turkse regio.²⁶⁰ Dit betekent echter niet dat 'de ander' *per se* als negatief wordt afgebeeld in het discours van Het Nieuwsblad. Zo worden verschillende vermeldingen gemaakt van de afkomst van de actoren, door hun nationaliteit of origine te benadrukken (*"de Noord Afrikaan"*, *"de Tunesiër"*, *"Marokkanen"*, *"Turken"*, *"Italianen"*), maar gebeurt dit telkens op een relatief neutrale wijze. Ook verwoordingen die wijzen op talige of culturele verschillen worden niet expliciet positief of negatief gekaderd, zoals onderstaand voorbeeld aantoont:

"Er werden toespraken gehouden in het Frans, het Nederlands, het Grieks, Spaans, Turks en Arabisch. De meeting begon met het optreden van gastarbeiders die volksmuziek en -liederen brachten uit hun land." (CW, "400 gezinnen willen niet weg uit Schaarbeek," *Het Nieuwsblad*, 18.02.1974.)

Toch wordt in dit wij-zij discours in enkele artikels een veel explicieter waardeoordeel gegeven. Zo wordt enerzijds in een artikel over een betoging voor gastarbeiders de solidariteit en gelijkheid tussen de twee groepen sterk benadrukt door leuzen als *"Belgen en buitenlanders, dezelfde strijd"*.²⁶¹ Maar anderzijds worden in een artikel van enkele dagen eerder gastarbeiders beschreven als *"mensen met een ander godsdienstig en cultureel patroon"* en worden die verschillen geproblematiseerd.²⁶²

Als het in het discours gaat over de actoren binnen het integratieproces valt een bepaalde rolverdeling op: van de verschillende actoren (de overheid, de samenleving en de immigranten) worden verschillende zaken verwacht.

Voor de overheid worden heel duidelijke taken en verwachtingen gesteld, zowel door de gastarbeiders als door de rest van de Belgische bevolking.²⁶³ Dit komt duidelijk tot uiting in de verschillende protestacties die in 1974 plaatsvinden. Het vertoog stelt de overheid verantwoordelijk voor het

²⁵⁹ "Nederland wil aantallen gastarbeiders beperken," *Het Nieuwsblad*, 17.03.1974.

²⁶⁰ "Blijven illegale immigranten ongestoord en onbeschermd?"

²⁶¹ T.S., "Drie urenbetoging voor gastarbeiders," *Het Nieuwsblad*, 08.04.1974.

²⁶² "Blijven illegale immigranten ongestoord en onbeschermd?"

²⁶³ "Genk: kongres over immigranten."

uitreiken van arbeids- en verblijfsvergunningen, het uitschrijven van de naturalisatiewetgeving, het voorzien in huisvesting en sociale steun. Het Nieuwsblad duidt verder op de algemene rol van de overheid voor het voeren van een degelijk immigratiebeleid op lange termijn en het oplossen van diverse problemen waarmee immigranten te maken krijgen. De toestand waarin vele illegale gastarbeiders zich bevinden, is dan ook grotendeels de schuld van de overheid, aldus het discours in Het Nieuwsblad. Twee onderstaande fragmenten staven deze stelling:

“Zij zijn het slachtoffer van een systeem dat voor kort de aanwezigheid van illegale arbeiders door de vingers zag.” (T.S., “Tweede hongerstaking te St.-Jans-Molenbeek,” *Het Nieuwsblad*, 01.04.1974.)

“Hoe dan ook, de regering zal straks een oplossing moeten vinden voor de 20.000 tot 70.000 onbeschermden gastarbeiders.” (G. Despiegelaere, “Blijven illegale immigranten ongestoord en onbeschermd?,” *Het Nieuwsblad*, 02.04.1974.)

In het laatste voorbeeld wordt eveneens gealludeerd op de grootsheid van het probleem door doorheen het hele artikel nadrukkelijk gebruik te maken van grote getallen.

Over de rol die de samenleving moet spelen in het integratieproces is het krantendiscours veel vager. Er wordt wel gesteld dat de bevolking *“niet racistisch is”* of mag zijn, maar in andere artikels worden geen duidelijke verwachtingen voor de samenleving gesteld.²⁶⁴

Vervolgens worden de immigranten zelf in het krantendiscours vaak als actieve spelers in het integratieproces gezien. Zulke inhoudelijke bevindingen worden vaak ondersteund door actieve zinsconstructies. Zo wordt er bericht over veel diverse vormen van actievoering door gastarbeiders (en hun medestanders): van protestmarsen en betogingen tot hongerstakingen en het organiseren van congressen.²⁶⁵ Belgen die hieraan deelnemen benadrukken het initiatief en de actieve rol van de immigranten in dergelijke acties:

“Het steuncomité dat 54, vooral nationale, organisaties vertegenwoordigt, verklaarde van zijn kant, dat de staking uitsluitend op initiatief van de betrokken klandestiene arbeiders is ontstaan.” (T.S., “Tweede hongerstaking te St.-Jans-Molenbeek,” *Het Nieuwsblad*, 01.04.1974.)

Sommige van de immigranten die in België verblijven zijn bovendien aangesloten bij lokale vakbonden en denken actief na over hun (probleem)situatie en oplossingen hiervoor. Gastarbeiders willen hierin gesprekspartner zijn van de Belgische overheid:

“Het is geen eisenprogramma geworden maar een opsomming van punten die de gastarbeiders zelf als belangrijk beschouwen en waarvoor zij graag met de Belgische overheid zouden willen discussiëren. Maandenlang zijn deze punten besproken in ACV-organisaties voor gastarbeiders.” (“Gastarbeiders eisen statuut. Te Genk en te Brussel,” *Het Nieuwsblad*, 25.03.1974.)

In slechts één artikel wordt een actieve zinconstructie gebruikt om de immigrant ergens de schuld of verantwoordelijkheid in de negatieve zin van te geven:

²⁶⁴ “Blijven illegale immigranten ongestoord en onbeschermd?”

²⁶⁵ “Drie urenbetoging voor gastarbeiders”; “Genk: kongres over immigranten”; “Hongeren voor werk. Immigranten in sakristie te Schaarbeek.”

*“Zowel de buitenlanders die met een toeristenvisum hier aan het werk gaat, als de patroon die de toerist tewerk stelt, overtreden de wet.” (G. Despiegelaere, “Blijven illegale immigranten ongestoord en onbeschermd?,” *Het Nieuwsblad*, 02.04.1974.)*

Deze passage is echter eveneens een toonbeeld van de eerder passieve slachtofferrol waarin de immigranten dikwijls worden geframed in 1974. De titel van dat artikel impliceert al dat illegale immigranten ongestoord maar vooral onbeschermd zijn, en problematiseert zo hun situatie. In deze visie binnen het discours ligt de schuld en verantwoordelijkheid van de slechte situatie waarin vele (irreguliere) immigranten zich bevinden bij ronselaars, werkgevers en de Belgische overheid.²⁶⁶

*“De vreemde arbeiders, die door de zogenaamde bemiddelaars op onwettige wijze het land werden binnengeloodst, werken meestal tegen dumpinglonen en wat nog erger is, zonder enige vorm van sociale zekerheid. Tegen deze stand van zaken werd al vaak door de vreemde arbeiders zelf geprotesteerd.” (GVB/BZ, “Klopjacht op koppelbazen. Grote politieactie in vroege ochtend te Zele,” *Het Nieuwsblad*, 29.03.1974.)*

De verschillende benamingen voor de doelgroep van het integratiebeleid werden hier terloops al vermeld, maar toch is een expliciete bespreking hiervan nodig. Verschillende termen zoals gastarbeiders, buitenlanders, vreemdelingen en immigranten worden door elkaar gebruikt. De meest opvallende woordkeuze is het herhaaldelijk linken van de termen gastarbeider en illegaal of clandestien. Beide termen worden als synoniemen gebruikt en komen vaak voor. Soms wordt er meer nuance of duiding gegeven door te spreken over *“onwettig in het land verblijvende buitenlandse arbeidskrachten”* of *“Noord Afrikaanse illegale arbeiders”*.²⁶⁷ Enkele keren wordt ook duidelijk het onderscheid gemaakt tussen wettige of *“gewone gastarbeid”* en de irreguliere versie van het fenomeen.²⁶⁸

Beoordeling integratie en integratiebeleid

Als we vervolgens kijken of integratie als idee als iets positiefs of iets negatiefs wordt gepercipieerd en meer specifiek of het integratiebeleid als geslaagd of gefaald wordt weergegeven, vallen opnieuw enkele zaken op in het discours van *Het Nieuwsblad* in 1974. Het integratiebeleid wordt dikwijls als gefaald gezien, waarbij de schuld veel meer bij de overheid (en werkgevers en zogenoemde koppelbazen) dan bij de immigranten zelf wordt gelegd. De vreemdelingen worden in dit discours eerder als slachtoffer van dit falende beleid gezien. In die lijn wordt het integratieproces (ook van wettige immigranten) soms als iets moeilijk, als een probleem omschreven:

*“En dat terwijl de maatschappelijke integratie van een bevolkingsgroep van 800.000 erkende gastarbeiders en hun gezinsleden al erg scherpe kanten vertoont.” (G. Despiegelaere, “Blijven illegale immigranten ongestoord en onbeschermd?,” *Het Nieuwsblad*, 02.04.1974.)*

²⁶⁶ “Immigranten hongereren nog,” *Het Nieuwsblad*, 31.03.1974; ts, “Hongerstakers buiten. Per vliegtuig naar Lissabon gevoerd. Beslissing van kernkabinet,” *Het Nieuwsblad*, 02.04.1974.

²⁶⁷ “Blijven illegale immigranten ongestoord en onbeschermd?”; TS, “Verder hongereren voor gastarbeiders. Zondag betoging in Brussel,” *Het Nieuwsblad*, 07.04.1974.

²⁶⁸ “Klopjacht op koppelbazen”; “Blijven illegale immigranten ongestoord en onbeschermd?”

De aanwezigheid van de vele *“onwettig in het land verblijvende buitenlandse arbeidskrachten”* wordt eveneens als een *“etterbui”* omschreven; zulke ziektemetaforen hebben een duidelijke negatieve connotatie.²⁶⁹ Een ander voorbeeld van dergelijke negatieve hyperbolen is het spreken over *“de plaag van de illegale arbeid”* door de toenmalige ministers van Justitie en Tewerkstelling.²⁷⁰

Op welke vlakken faalt het beleid dan volgens de krant Het Nieuwsblad? Verschillende maatschappelijke onderdelen van het integratieproces worden tijdens de vele protestacties aangehaald als voorbeelden van het gefaalde beleid: *“de duizenden buitenlanders die in een onmogelijke situatie verkeren”*,²⁷¹ slechte woon- en werkomstandigheden door gebrek aan een arbeidsvergunning en schoolproblemen van kinderen van immigranten:

“De vreemde arbeiders, die door de zogenaamde bemiddelaars op onwettige wijze het land werden binnengeloofd, werken meestal tegen dumpinglonen en wat nog erger is, zonder enige vorm van sociale zekerheid.” (GVB/BZ, “Klopjacht op koppelbazen. Grote politieactie in vroege ochtend te Zele,” *Het Nieuwsblad*, 29.03.1974.)

Ook de verantwoordelijkheid met betrekking tot de werkloosheid van gastarbeiders wordt in het krantendiscours eerder bij de overheid en betrokken bedrijven gelegd; opnieuw blijven de immigranten buiten schot:

“Het is niet redelijk gastarbeiders binnen te halen als er nog honderdduizend werklozen zijn, onder wie een paar tienduizend gastarbeiders.” (G. Despiegelaere, “Blijven illegale immigranten ongestoord en onbeschermd?,” *Het Nieuwsblad*, 02.04.1974.)

Elementen zoals waarden, normen en gebruiken of taal worden niet aangehaald in het oordeel over het integratieproces. Dergelijke zaken leggen meer de focus bij de immigrant zelf, iets wat in het discours in 1974 duidelijk niet aan de orde is.

In tegenstelling tot het integratiebeleid wordt de idee integratie niet *per se* als iets negatiefs beoordeeld. Vanuit een negatieve evaluatie van de huidige toestand en het beleid wordt het concept integratie op zich wel als iets positief gepercipieerd. De vele diverse vormen van protest over het falende overheidsbeleid (georganiseerd door zowel immigranten als Belgen) hebben namelijk als doel de situatie van de immigranten te verbeteren: een betere integratie wordt hier dus als positief doel vooropgesteld. Het voornaamste middel hiertoe zijn de arbeids- en verblijfsvergunningen, aldus het toenmalige discours. Werk hebben en wettig in België verblijven, lijken de weg tot geslaagde integratie te vormen:

“Velen onder hen zijn hier al lange tijd, hebben werk en zijn bij de sociale zekerheid geregistreerd. Voor hen is integratie niet moeilijk.” (G. Despiegelaere, “Blijven illegale immigranten ongestoord en onbeschermd?,” *Het Nieuwsblad*, 02.04.1974.)

²⁶⁹ “Blijven illegale immigranten ongestoord en onbeschermd?”

²⁷⁰ “Hongerstakers buiten.”

²⁷¹ “Hongeren voor werk. Immigranten in sakristie te Schaarbeek.”

Gender en integratie

Op vlak van gender ten slotte is het discours redelijk beperkt. Er waren zowel vrouwelijke als mannelijke gastarbeiders in België, zo blijkt in een artikel over een betoging:

“Er liepen ook enkele tientallen gastarbeiders – mannen en vrouwen – mee, met slogans In het Spaans of Arabisch.” (T.S., “Drie urenbetoging voor gastarbeiders,” *Het Nieuwsblad*, 08.04.1974.)

Dat de aanwezigheid van vrouwen zo expliciet wordt benadrukt zou op het uitzonderlijke karakter van hun aanwezigheid tijdens de betoging (of meer algemeen: in België) kunnen duiden. In de meeste artikels duidt de term gastarbeider of buitenlander namelijk op een man. Volgende passage toont dit heel duidelijk aan:

“Het gevolg is dat elke buitenlander hier ongestoord illegaal aan het werk kan blijven. Maar hij bestaat in feite niet, d.w.z. hij kan zich niet beroepen op de sociale wetgeving en in de praktijk is hij veelal overgeleverd aan weinig scrupuleuze tussenpersonen. Hij geniet van geen enkele bescherming.” (G. Despiegelaere, “Blijven illegale immigranten ongestoord en onbeschermd?,” *Het Nieuwsblad*, 02.04.1974.)

In enkele andere artikels wordt evenwel melding gemaakt van de aanwezigheid van geïmmigreerde vrouwen (en kinderen), maar dan in het kader van een gezinshereniging. Er wordt dan gesproken over “*gastarbeider gezinnen*”, “*gezinnen van vreemde arbeiders*” of “*gastarbeiders en hun gezinsleden*”.²⁷² Dergelijke gezinshereniging werd in Wallonië als een element van de officiële bevolkingspolitiek gezien, maar kon eveneens op een irreguliere manier plaatsvinden. Er worden in het discours van Het Nieuwsblad geen verschillende visies over de integratie van mannen, vrouwen of kinderen weergegeven; het hele gezin moet samen maatschappelijk geïntegreerd worden.²⁷³

1977²⁷⁴

Conceptualisering van integratie

In 1977 is het discours op vlak van conceptualisatie van het begrip integratie nog beknopter dan in 1974. Het klein aantal artikels dat voor deze periode geselecteerd werd en het slechts éénmaal vermelden van het woord is hier een bewijs voor. De voornaamste elementen die in het toenmalige krantendiscours onder integratie vallen zijn geschikte huisvesting, beschikken over de nodige legale statuten en het hebben van werk. Maar ook normen, waarden en gebruiken spelen een rol in het toenmalige integratiediscours in de media. In een artikel over woonwagendwoningbewoners in Wetteren wordt dit heel duidelijk gesteld:

²⁷² “400 gezinnen willen niet weg uit Schaarbeek”; Klopjacht op koppelbazen”; “Blijven illegale immigranten ongestoord en onbeschermd?”

²⁷³ “Blijven illegale immigranten ongestoord en onbeschermd?”

²⁷⁴ In deze periode werden zes relevante artikels geselecteerd, waarvan er twee artikels voor en vier artikels na de verkiezingsdag (17/04/1977) verschenen.

“De mensen van de Zuiderdijk in Wetteren zijn geen zigeuners. Ze staan dicht bij de westerse samenleving, en kunnen zich ook beter integreren.” (M.V.O., “Nomaden: ‘Men jaagt ons weg.’ Woonwagenvolk moet weg uit centrum Wetteren,” *Het Nieuwsblad*, 30.03.1977.)

Zigeuners en woonwagenbewoners worden heel duidelijk als antoniemen voorgesteld, waarbij leden van de tweede groep *“in veel gevallen al tientallen jaren in Wetteren gedomicilieerd zijn of er regelmatig verblijven”*, *“regelmatig werk hebben in de streek”*, en ondanks het verschil in leefgewoontes *“volledig geïntegreerd”* zijn in vergelijking met zigeuners. Deze laatste groep kent namelijk andere normen en gebruiken, aldus het discours, en zijn daarom moeilijker te integreren in de westerse samenleving.²⁷⁵

Elementen zoals onderwijs en verenigingsleven, rechten en plichten van immigranten, het kennen van de Nederlandse taal of toegang tot de gezondheidszorg worden in 1977 niet vermeld in het integratiediscours van de krant Het Nieuwsblad.

Actoren in het integratieproces

In 1977 is er zeer duidelijk sprake van een discours waarin ‘wij’ en ‘zij’ tegenover elkaar worden afgezet. Het bovengenoemde voorbeeld toonde dit al aan: woonwagenbewoners en zigeuners zijn twee zeer verschillende groepen mensen, waarbij de woonwagenbewoners meer als deel van de ‘wij’-groep worden gezien door gepercipieerde overeenkomsten in normen en waarden. Ook het verschil in cultuur, zeden en gebruiken tussen Belgen en immigranten wordt dikwijls in de verf gezet in dit wij-zij discours in Het Nieuwsblad. Onderstaand voorbeeld toont dit aan:

“De tolk in de gerechtszaal weidde op verzoek van een jurylid even uit over de gebruiken in Turkije. De echtgenotes worden vaak als dienstboden beschouwd van de mannen. Het is verder normaal dat een man een minnares heeft.” (“Een vrouw is als een schoen die men kan kopen en wegdoen. Assisen Luik,” *Het Nieuwsblad*, 12.05.1977.)

Door de zinsconstructie *“Het is verder normaal dat...”* te gebruiken, wijst deze passage juist op het – vanuit het perspectief van de krant – abnormale karakter van deze gewoonte. Opvallend is ook dat, net zoals andere artikels die gaan over verschillende waarden en normen, het artikel een rechtszaak bespreekt. In soortgelijke artikels is het telkens een mannelijke immigrant die is *“gebonden door de Griekse zeden”* of *“handelde volgens zijn Turks eergevoel”* en daarom een in België strafbaar feit beging.²⁷⁶

Verder wordt dit wij-zij discours ondersteund door het herhaaldelijk vermelden van de nationaliteit en afkomst van de immigranten. Ook de term *“landgenoot”* die vaak wordt gebruikt als het over meerdere mensen van hetzelfde land gaan, benadrukt het verschil tussen de ‘wij’-groep en ‘de ander’.

Over de rol die de overheid of de samenleving zou moeten spelen in het integratieproces is het krantendiscours in 1977 stil, er wordt nergens melding gemaakt van een duidelijke rolverdeling tussen de verschillende actoren.

²⁷⁵ M.V.O., “Nomaden: ‘Men jaagt ons weg.’ Woonwagenvolk moet weg uit centrum Wetteren,” *Het Nieuwsblad*, 30.03.1977.

²⁷⁶ “Arts: Sivimli was geen beroepsdoder. Assisenhof Luik,” *Het Nieuwsblad*, 11.05.1977; rl, “Vader moet ‘zitten’ voor eer familie. Rechtbank Brussel,” *Het Nieuwsblad*, 24.04.1977.

De doelgroep van het integratiebeleid, vervolgens, ofwel de 'te integreren groep' wordt in 1977 omschreven als gastarbeiders, zigeuners en woonwagenbewoners, ook wel nomaden genoemd. Deze laatste groep staat volgens de krant het verste in het integratieproces in de westerse maatschappij dankzij hun meer gelijkaardige normen en gebruiken. Het zijn ook de woonwagenbewoners die actief het woord nemen om hun bedreigde situatie aan te klagen:

*"Het woonwagenvolk van de Zuiderdijk in Wetteren beweert voor vrijdag haar zoveelste 'voorlopige' standplaats te moeten ontruimen. De woonwagenbewoners die in veel gevallen al tientallen jaren in Wetteren gedomicilieerd zijn of regelmatig verblijven, zien in de nieuwe bedreiging de zoveelste etappe van hun 'eeuwige verjaging.'" (M.V.O., "Nomaden: 'Men jaagt ons weg.' Woonwagenvolk moet weg uit centrum Wetteren," *Het Nieuwsblad*, 30.03.1977.)²⁷⁷*

Beoordeling integratie en integratiebeleid

In lijn van het expliciete wij-zij discours in 1977 wordt het integratiebeleid voornamelijk als gefaald gezien en in die zin dus ook negatief beoordeeld. Zo wordt er bijvoorbeeld kritiek geuit op het overheidsbeleid door de woonwagenbewoners. Zij beweren namelijk slachtoffer te zijn van een "eeuwige verjaging" door de overheid die bovendien hun problemen, zoals een gebrek aan nutsvoorzieningen, niet grondig aanpakt. Deze groep wordt veel positiever gepercipieerd in vergelijking met zigeuners, die ongeveer dezelfde problemen ervaren. Zigeuners slagen er volgens het discours namelijk niet in zich te integreren, voor woonwagenbewoners lukt dit wel; zij worden beschreven als positieve voorbeelden van een geslaagde integratie. De zigeuners worden bovendien veel minder vanuit het slachtofferperspectief beschreven; de grotere ervaren afstand tot de westerse maatschappij op vlak van waarden en gebruiken wordt in hun geval als een soort verklaringsgrond of zelfs legitimatie van schuld voor de huidige (probleem)situatie van zigeuners aangewend in het krantendiscours.²⁷⁸

Het verschil en vooral de botsing tussen de waarden en normen van immigranten en die van Belgen worden in het discours gebruikt om de gefaalde integratie van de migranten te verklaren en de migranten hier dus een veel grotere rol of verantwoordelijkheid in te geven. Deze mislukte maatschappelijke integratie wordt in het discours vaak aangetoond door te berichten over gepleegde misdaden die gemotiveerd werden door bepaalde zeden of gewoonten van immigranten. Door de immigranten op die manier te linken aan criminaliteit wordt hun integratieproces negatief beoordeeld en creëert de krant een onveiligheidsgevoel bij het lezerspubliek:

*"In zijn rekvisitoor gewaagde eerste-substituut Jaspas over de Griekse zeden, waarbij de eer van de familie heel wat intenser dan in onze gewesten wordt aangevoeld. Zulks belet niet dat de Griek daden pleegde die onmogelijk kunnen worden geduld." (R.L., "Vader moet 'zitten' voor eer familie. Rechtbank Brussel," *Het Nieuwsblad*, 24.04.1977.)*

²⁷⁷ In dit fragment valt echter het woord "beweert" op; een verwoording die vaak in krantendiscoursen wordt gebruikt om enige kritiek te suggereren of twijfel te zaaien over de gebruikte bron.

²⁷⁸ "Nomaden: 'Men jaagt ons weg.' Woonwagenvolk moet weg uit centrum Wetteren."

“Sevimli handelde niet impulsief, maar wel volgens zijn Turkse eergevoel. Hij kon het onrecht dat hem door Ogur was aangedaan (nl. met zijn vriendin slapen) niet dulden zonder zich met een misdaad te wreken.” (“Arts: Sivimli was geen beroepsdoder. Assisenhof Luik,” *Het Nieuwsblad*, 11.05.1977.)

Gender

Heeft gender ten slotte een invloed op de perceptie over integratie in *Het Nieuwsblad*? Een artikel dat gaat over een misdaad gepleegd onder invloed van Griekse zeden beoordeelt de integratie van de dader wel als negatief, maar beschrijft de man eveneens op een meer onschuldige manier als een *“vader van vier kinderen die naar België kwam om wat meer te verdienen.”*²⁷⁹ Als het in de krant gaat over gezinnen of gezinshereniging, worden dergelijke zaken veel meer met een positief oordeel en zelfs vanuit een slachtofferperspectief beschreven:

“Gekleed met een onder bloedspatten zittende anorak vertelde Marina Poppe (18), die zeer vlot Turks spreekt, haar verhaal aan een paar wanhopige Turkse vrouwen. ‘Zoals ik bijna dagelijks doe bracht ik een bezoekje aan mijn Turkse vrienden hier In de straat. De Turkse gezinnen hebben het wegens de taalbarrière bijzonder moeilijk om zich te integreren.” (H.D.W., “Peuters op straat gegooid. Moeder in paniek bij brand: vier zwaar gewonden,” *Het Nieuwsblad*, 01.04.1977.)

De taalbarrière wordt als obstakel gezien, maar zonder de schuld expliciet bij de Turkse gezinnen te leggen. De vrouwen worden bovendien als wanhopig beschreven in dit artikel over een huisbrand – een mogelijk bewijs voor slechte en gevaarlijke woonomstandigheden waar zij zelf weinig vat op hebben. Ook in de misdaadberichtgeving lijken vrouwen vaak het slachtoffer van de normen en gebruiken uit hun land van herkomst. In de onderlinge relatie tussen mannen en vrouwen (volgens de Griekse of Turkse zeden) worden zij als onderdanig en minderwaardig beschreven in het krantendiscours.²⁸⁰ Dit valt opnieuw te kaderen in de typische slachtofferrol die kenmerkend is in het discours over migrantenvrouwen.

1978²⁸¹

Conceptualisering van integratie

In het krantendiscours in 1978 kunnen verschillende elementen als onderdeel van het integratieproces worden onderscheiden. Op een studiedag georganiseerd door het Vlaams Overlegcomité Opbouwwerk Migratie (VOCOM) is sprake van een zogenoemd *“migrantenbeleid”* waarin een bredere visie over integratie opvalt:

“Werkgroepen hielden zich bezig met huisvesting, juridisch-administratieve opvang, socio-culturele organisatie, naschoolse begeleiding, gezondheidszorg, de actie gezinshereniging. (...) Het Kontaktorgaan wil ook een statuut verkrijgen dat de sociale, culturele en politieke aangelegenheden

²⁷⁹ rl, “Vader moet ‘zitten’ voor eer familie. Rechtbank Brussel,” *Het Nieuwsblad*, 24.04.1977.

²⁸⁰ “Een vrouw is als een schoen die men kan kopen en wegdoen. Assisen Luik.”

²⁸¹ In deze periode werden negen relevante artikels geselecteerd, waarvan er acht artikels voor en één artikels na de verkiezingsdag (17/12/1978) verschenen.

van de gastarbeiders en hun gezin regelt.” (“Migrantenproblemen aan de orde in Antwerpen,” *Het Nieuwsblad*, 20.11.1978.)

Zaken zoals onderwijs, degelijke huisvesting, toegang tot gezondheidszorg en het beschikken over een degelijk en vooral duidelijk statuut (dat leidt tot meer rechtszekerheid) worden in verschillende artikels herhaald en lijken dus centraal te staan in de toenmalige conceptualisatie van integratie.²⁸² Door artikels die gaan over de partijstandpunten van het Vlaams Blok komen ook elementen zoals arbeidsvergunningen en mogelijkheden tot naturalisatie voor in het integratiediscours van Het Nieuwsblad.²⁸³

In hun verkiezingsprogramma roept het Vlaams Blok vervolgens op tot *“Niet-assimilatie op cultureel en politiek gebied.”* Dit kan erop wijzen dat dergelijke zaken in 1978 al een rol beginnen te spelen in het integratiediscours. Er wordt echter niet geëxpliceerd wat men met dit *“cultureel en politiek gebied”* precies bedoelt.²⁸⁴ Ook wat de *“culturele en politieke aangelegenheden”* betreft, waarvoor het VOCOM een statuut wilt, blijft de exacte invulling van deze elementen onduidelijk.²⁸⁵

Actief en zelfstandig deelnemen aan de samenleving, via de arbeidsmarkt of via het sociocultureel verenigingsleven, speelt eveneens een rol in het krantendiscours over integratie in 1978. Gedeelde waarden, normen en gebruiken komen dan weer impliciet aan bod in het integratiediscours. Opvallende zaken die afwezig blijven zijn rechten en plichten van immigranten en het kunnen spreken van de Nederlandse taal. Ook over de toegang tot sociale zekerheid blijft het in 1978 stil.

Actoren in het integratieproces

In 1978 wordt het wij-zij discours vormgegeven door meermaals de nationaliteit (*“Griek”, “Marokkaan”, “Turk”, “Portugees”* ...) expliciet te benoemen en vooral dikwijls (ook in hetzelfde artikel) te herhalen. Ook de term *“landgenoot”* komt aan bod als het artikel spreekt over meerdere personen van dezelfde nationaliteit. Net als bij het vermelden van meer culturele elementen die wijzen op verschil (*“buitenlandse folkloregroepen”, “nationale restaurants”*) gebeurt dit telkens op een relatief neutrale manier.²⁸⁶ Normen, waarden en gebruiken worden in het discours dan weer gebruikt om ‘de ander’ op een veel negatievere wijze in beeld te brengen:

“Uit gesprekken, die we achteraf hadden met burens en kennissen, bleek dat het meisje sinds enige tijd het hof gemaakt werd door een landgenoot. Zij wees zijn avances echter af en ook haar ouders verzetten zich, wegens haar jeugdige leeftijd, tegen een huwelijk. Volgens oude Turkse gewoonte werd het meisje dan maar met geweld ontvoerd.” (J.O.G., *“Turken kwamen een jonge bruid roven. Getuige: ik moest wenen als een kind,”* *Het Nieuwsblad*, 28.11.1978.)

²⁸² “Migrantenproblemen aan de orde in Antwerpen,” *Het Nieuwsblad*, 20.11.1978; mm, “Eerste ‘Festival van de immigrant’ in Antwerpen,” *Het Nieuwsblad*, 20.11.1978; JOG, “‘Blij dat ik in België ben.’ Indochinese vluchtelingen in Zaventem,” 01.12.1978.

²⁸³ “Vlaams Blok: Vlamingen willen 62 t.h. van koek,” *Het Nieuwsblad*, 03.12.1978; “Kiezen uit partijprogramma’s: Vlaams Blok,” *Het Nieuwsblad*, 13.12.1978.

²⁸⁴ “Kiezen uit partijprogramma’s: Vlaams Blok,” *Het Nieuwsblad*, 13.12.1978.

²⁸⁵ “Migrantenproblemen aan de orde in Antwerpen,” *Het Nieuwsblad*, 20.11.1978.

²⁸⁶ J.O.G., “Turken kwamen een jonge bruid roven. Getuige: ik moest wenen als een kind,” *Het Nieuwsblad*, 28.11.1978; mm, “Eerste ‘Festival van de immigrant’ in Antwerpen,” *Het Nieuwsblad*, 20.11.1978.

De rol van de overheid in het integratiebeleid is niet altijd even duidelijk, zo blijkt uit het mediadiscours. Op een studiedag van het VOCOM wordt gepleit voor een *“inhoudelijke verdieping van het te voeren beleid inzake opbouwwerk met migranten”* en worden er verwachtingen en kerntaken van de overheid omschreven. De concrete problemen waar immigranten mee te kampen hebben (zoals woningnood, wisselvallige rechtszekerheid, schoolproblemen ...) moeten opgelost worden door de overheid, aldus het betoog. Ook moet er dringend werk worden gemaakt van het goedkeuren van een wetsvoorstel *“dat het mogelijk zou maken ‘bepaalde door racisme en vreemdelingenhaat ingegeven daden’ te bestraffen.”*²⁸⁷ Verder is de overheid verantwoordelijk voor het goedkeuren van asielaanvragen en de opvang en installatie van vluchtelingen.²⁸⁸

Een alternatieve stem in dit discours is die van het Vlaams Blok, die op vele vlakken een zeer restrictieve en uitsluitende overheid wil door arbeidsvergunningen niet te hernieuwen, strenger te zijn op vlak van naturalisatiewetgeving en langdurig werkloze buitenlanders zelfs terug naar hun land van herkomst te sturen.²⁸⁹

Aan de samenleving wordt een relatief beperkte en vage rol in het integratieproces toegeschreven door Het Nieuwsblad. Slechts twee keer wordt deze houding benoemd: een deel van de problemen van de Brusselse zigeuners kan door *“lokale goodwill”* worden opgelost en de Indochinese vluchtelingen worden aan de luchthaven opgewacht door vertegenwoordigers van verschillende christelijke hulpverenigingen, zoals Caritas Catholica.²⁹⁰ De hoofdverantwoordelijkheid voor het integratiebeleid ligt volgens Het Nieuwsblad echter wel bij de overheid.

Maar ook de immigranten zelf worden vaak als positieve actor in het integratieproces weergegeven. Ze denken actief na over hun situatie en stellen oplossingen voor, zo nemen bijvoorbeeld enkele *“migrant van verschillende nationaliteiten”* deel aan een studiedag over het migrantenbeleid of organiseren ze *“een ‘Festival van de immigrant’ (...) met het oog op de betere vriendelijke integratie van de vreemdelingen die in en om Antwerpen verblijven.”*²⁹¹ Ook aan vluchtelingen wordt in het krantendiscours een actieve rol toegeschreven; de asielaanvraag werd bewust in België ingediend en de vluchteling uit expliciet de hoop om *“in België een nieuwe toekomst op te bouwen”*.²⁹² Dergelijke positieve blik op de rol van de immigrant (en zijn gezin) in het integratieproces staat in contrast met artikels die schrijven over mannelijke immigranten die, gedreven door de eigen normen, bepaalde misdaden plegen. Hierin worden zij ook als actor, maar juist zeer negatief afgebeeld.²⁹³ In het discours van het Vlaams Blok worden gastarbeiders bovendien beschreven als *“langdurig werkloze buitenlanders”*; zij worden er dus eveneens zeer negatief weergegeven.²⁹⁴

Zoals al blijkt uit bovenstaande voorbeelden, worden de termen gastarbeider en immigrant het meest gebruikt om de zogenaamde doelgroep van het integratiebeleid te omschrijven. Zij worden eveneens soms migrant of buitenlandse arbeider genoemd. Al deze woorden gelden eigenlijk als synoniem voor

²⁸⁷ “Migrantproblemen aan de orde in Antwerpen”; “Eerste ‘Festival van de immigrant’ in Antwerpen.”

²⁸⁸ “‘Blij dat ik in België ben.’ Indochinese vluchtelingen in Zaventem.”

²⁸⁹ “Vlaams Blok: Vlamingen willen 62 t.h. van koek”; “Kiezen uit partijprogramma’s: Vlaams Blok.”

²⁹⁰ Herwig Smet, “Ratten bijten kinderen. Zigeuners in Brussel leven net als in de middeleeuwen,” *Het Nieuwsblad*, 17.12.17978; “‘Blij dat ik in België ben.’ Indochinese vluchtelingen in Zaventem.”

²⁹¹ “Migrantproblemen aan de orde in Antwerpen”; “Eerste ‘Festival van de immigrant’ in Antwerpen.”

²⁹² “‘Blij dat ik in België ben.’ Indochinese vluchtelingen in Zaventem.”

²⁹³ “Turken kwamen een jonge bruid roven. Getuige: ik moest wenen als een kind”; “Dodelijke messteek te Mechelen einde Marokkaanse vete?”

²⁹⁴ “Kiezen uit partijprogramma’s: Vlaams Blok.”

elkaar. Enkele artikels spreken ten slotte over (Rom)zigeuners of nomaden, vluchtelingen en meer algemeen vreemdelingen.

Beoordeling integratie en integratiebeleid

Over de positieve of negatieve perceptie van het integratiebeleid is al het een en ander duidelijk uit de bovenstaande bevindingen. Zo vormt het Vlaams Blok een stem in het krantendiscours die integratie, als concept op zich, zeer negatief beoordeelt. Zij pleiten bijvoorbeeld voor “*werk in eigen streek*”, “*een restrictieve toepassing van de wetten op de naturalisaties*” en “*repatriëring van langdurig werkloze buitenlanders*”. Uit dit alles blijkt een zeer pessimistische blik over immigranten en hun integratie: die is eigenlijk niet nodig aangezien het Vlaams Blok in 1978 liever gewoonweg geen gastarbeiders in België wil.²⁹⁵

De titel van het artikel “*Migrantenproblemen aan de orde in Antwerpen*” duidt eveneens op een negatieve connotatie rond migranten en hun integratie in het krantendiscours. Deze titel lijkt namelijk te insinueren dat er een probleem is mét migranten. De rest van het artikel verduidelijkt echter dat het gaat over problemen waarmee migranten te kampen hebben, en dient dus als een teken van het gefaalde beleid te worden gezien.²⁹⁶ In het discours worden enkele concrete voorbeelden van dit mislukte integratiebeleid aangehaald: onvoldoende toegang tot onderwijs, racistische incidenten, langdurige werkloosheid en slechte woonomstandigheden voor nomaden. Dit “*aanslepende zigeunerprobleem*” en de hieruit volgende “*jacht*” op nomaden zijn volgens het discours te wijten aan een te trage overheid. De jachtmetafoor stelt de zigeuners hier expliciet als slachtoffers en de overheid als schuldige voor. Ook de afbeelding bij dit artikel toont “*het terrein als een ware verschrikking*” waarop onschuldige kinderen moeten spelen in een omgeving vol lawaai- en luchtvervuiling.²⁹⁷

De negatieve beoordeling van het integratieproces wordt echter ook gestaafd door te wijzen op de verschillende waarden, normen en gebruiken die de immigranten hebben in vergelijking met Belgen. Door deze andere zeden telkens in context van misdaadberichtgeving te plaatsen, wordt een bepaalde connectie tussen beide voorgesteld.²⁹⁸ De link met misdaad of zelfs oorlog wordt soms zeer expliciet gelegd:

“In Mechelen wordt nu gevreesd dat deze dodelijke steekpartij wel eens het begin zou kunnen zijn van regelrechte ‘stammenoorlog’ tussen de in Mechelen verblijvende Marokkaanse families.” (“Dodelijke messteek te Mechelen einde Marokkaanse vete?” *Het Nieuwsblad*, 10.01.1979.)

Toch wordt integratie als algemeen concept niet als iets negatiefs beoordeeld, op de stem van het Vlaams Blok na. Het organiseren van een ‘Festival van de immigrant’ en een studiedag over migrantenbeleid kennen beiden een duidelijk positieve connotatie. Hier wordt ook openlijk gepleit voor een “*betere vriendelijke integratie van vreemdelingen*” en “*een verbeterde leefsituatie voor gastarbeiders in ons land*”. De culturele uitwisseling die plaatsvindt wanneer buitenlandse

²⁹⁵ “Vlaams Blok tegen Egmont ook tegen gastarbeiders,” *Het Nieuwsblad*, 19.11.1978; “Vlaams Blok: Vlamingen willen 62 t.h. van koek”; “Kiezen uit partijprogramma’s: Vlaams Blok.”

²⁹⁶ “Migrantenproblemen aan de orde in Antwerpen.”

²⁹⁷ “Ratten bijten kinderen. Zigeuners in Brussel leven net als in de middeleeuwen.”

²⁹⁸ “Turken kwamen een jonge bruid roven. Getuige: ik moest wenen als een kind”; “Dodelijke messteek te Mechelen einde Marokkaanse vete?”

folkloregroepen optreden op het festival wordt verder als iets positiefs omschreven en het geslaagde voorbeeld van de integratie van Brusselse gastarbeiders wordt gebruikt om deze positieve beoordeling over integratie te staven.²⁹⁹ De expliciete wil tot integratie van de Indochinese vluchtelingen wordt tot slot zeer positief beoordeeld in het krantendiscours.³⁰⁰

Gender en integratie

Opnieuw worden mannen, vrouwen en zeker gezinnen met kinderen anders voorgesteld in de media. Verschillende artikels geven blijk van de mogelijkheid tot gezinshereniging voor migranten. Maar:

“de problematiek rond de zgn. ‘Gezinsvereniging’ spreekt boekdelen over de wantoestanden. Rond deze kwestie heeft het contactorgaan zich voorgenomen de grootste aandacht en waakzaamheid te besteden in samenwerking met alle andere verenigingen die zich voor het welzijn van de immigrant inzetten.” (mm, “Eerste ‘Festival van de immigrant’ in Antwerpen,” *Het Nieuwsblad*, 20.11.1978.)

Deze situatie wordt dus sterk geproblematiseerd in het discours van *Het Nieuwsblad*. Het gebrek aan een duidelijk statuut “van de gastarbeiders en hun gezin” leidt blijkbaar in vele gevallen tot wantoestanden die het welzijn van de migrant kunnen schaden. Het migrantengezin wordt als een onschuldig slachtoffer voorgesteld. Dat slachtofferperspectief wordt bovendien bevestigd in de afbeeldingen die bij de artikels horen. In het artikel over Indochinese vluchtelingen worden jonge families getoond die vanuit een vliegtuig de eerste stappen in “hun nieuwe vaderland” zetten.³⁰¹ De afbeelding bij het artikel over het nomadenkamp ondersteunt eveneens het slachtofferdiscours over immigrantengezinnen: de foto bij het artikel toont twee kleine kinderen die spelen op het modderige terrein.³⁰² Dit slachtofferperspectief van het onschuldige gezin is ook duidelijk zichtbaar in het onderstaande voorbeeld:

“Wat gaat er nu met dat meisje gebeuren? Ze was zo lief. Ik kende haar als buurmeisje. Ze ging niet om met jongens en haar ouders zijn nette, werkzame mensen.” (J.O.G., “Turken kwamen een jonge bruid roven. Getuige: ik moest wenen als een kind,” *Het Nieuwsblad*, 28.11.1978.)

Op vlak van de verhouding tussen man en vrouw ten slotte worden enkel de vrouwen als slachtoffer voorgesteld in het discours; de man is hier duidelijk de dader en wordt zeer negatief gepercipieerd. Hij houdt zich zeer strikt aan oude Turkse gewoontes en pleegt daarom een (in de ogen van de westerse samenleving) onaanvaardbaar feit. Terwijl de vrouw, en meer algemeen het gezin, als beter geïntegreerd in die samenleving worden gezien, lijkt de integratie van de man - ten minste op vlak van gedeelde normen en gebruiken - mislukt:

“Omdat haar ouders, en ook zijzelf, zich tegen een huwelijk verzetten, is maandagmorgen te Anderlecht een 17-jarig Turks meisje door haar Turkse aanbieder met geweld ontvoerd.” (J.O.G., “Turken kwamen een jonge bruid roven. Getuige: ik moest wenen als een kind,” *Het Nieuwsblad*, 28.11.1978.)

²⁹⁹ “Migrantenproblemen aan de orde in Antwerpen”; “Eerste ‘Festival van de immigrant’ in Antwerpen.”

³⁰⁰ “‘Blij dat ik in België ben.’ Indochinese vluchtelingen in Zaventem.”

³⁰¹ Ibid.

³⁰² “Ratten bijten kinderen. Zigeuners in Brussel leven net als in de middeleeuwen.”

1981³⁰³

Conceptualisering van integratie

Uit een opiniestuk van de toenmalige politiek hoofdredacteur Manu Ruys op 23 oktober 1981 lijkt een relatief brede visie op integratie zichtbaar in het krantendiscours. Er wordt namelijk gepleit om “*het probleem*” vanuit verschillende perspectieven te benaderen:

“Het probleem moet in zijn geheel worden bekeken, ook in zijn economische, sociale en culturele implicaties. En vanuit de eerbied die men ieder mens verschuldigd is. Discriminatie op grond van huidskleur of godsdienst is afschuwelijk. Maar het mag niet zijn, dat men misbruiken of misdadige toestanden gedooft, enkel en alleen omdat zij verband houden met lieden die niet tot onze gemeenschap behoren.” (Manu Ruys, “Onbehagen over immigranten,” *Het Nieuwsblad*, 23.10.1981.)

Ruys benadrukt de noodzakelijke tolerantie als het gaat over gedragingen van mens tot mens. Bovenstaande quote is echter eveneens een toonbeeld van een discours dat de maatschappelijke integratie van een grote groep mensen problematiseert door expliciet de link tussen immigratie en criminaliteit uit te vergroten en te veralgemenen. Zoals zal blijken uit de onderstaande analyse kan deze passage (ten minste gedeeltelijk) als voorbeeld van de toon van het algemene betoog over integratie in 1981 gelden. Maar wat houden die “*economische, sociale en culturele implicaties*” dan in volgens het krantendiscours? Met andere woorden, welke elementen worden onder het begrip integratie gezien?

Doorheen verschillende artikels valt allereerst een focus op legale statuten op. Het verkrijgen van verblijfsvergunningen of ingeschreven zijn in het bevolkingsregister (meer specifiek het vreemdelingenregister) lijken een eerste stap in het integratieproces te zijn.³⁰⁴ Hier is het dus de overheid die een zeer grote rol speelt in de integratie van immigranten door hen al dan niet wettig te erkennen en in te schrijven in een gemeente. Ook in het geval van vluchtelingen ligt de eerste stap in het integratieproces bij de overheid: zij verlenen namelijk al dan niet het statuut van politieke vluchteling aan bepaalde mensen.³⁰⁵ Het krantendiscours geeft dus blijk van een soort initieel selectiemechanisme – gestuurd door de overheid – in het integratiebeleid. Bepaalde elementen spelen hierin een duidelijke rol. Zo lijkt het erop dat het hebben van werk als zeer belangrijk wordt geacht in dit selectieproces: Het Nieuwsblad bericht over drie Brusselse burgemeesters die “*werkloze gastarbeiders van buiten de EG-landen niet meer toelaten in hun gemeenten.*”³⁰⁶ In lijn van deze focus op het hebben van werk kan ook de toegang tot de sociale zekerheid als een onderdeel van de integratie van immigranten worden gezien. In het krantendiscours wordt dit element echter eenzijdig

³⁰³ In deze periode werden twintig relevante artikels geselecteerd, waarvan er dertien artikels voor en zeven artikels na de verkiezingsdag (08/11/1981) verschenen.

³⁰⁴ “Nols verdedigt vreemdelingenstop,” *Het Nieuwsblad*, 22.10.1981; Manu Ruys, “Onbehagen over immigranten,” *Het Nieuwsblad*, 23.10.1981; TVK, “Nog twee Brusselse burgemeester tegen vreemdelingen. Kort geding: rechtbank verklaart zich onbevoegd,” *Het Nieuwsblad*, 01.11.1981.

³⁰⁵ Herwig Smet, “Poolse vluchtelingen massaal naar België. 6.000 mensen willen hier nieuw bestaan opbouwen,” *Het Nieuwsblad* 20.10.1981; Th.C.M., “Syrisch-Orthodoxe gemeenschap België heeft eerste priester,” *Het Nieuwsblad*, 30.11.1981.

³⁰⁶ “Nog twee Brusselse burgemeester tegen vreemdelingen. Kort geding: rechtbank verklaart zich onbevoegd.”

negatief behandeld en vormelijk ondersteund door ziekte-metaforen. Zo wordt er geschreven over *“misbruiken die worden vastgesteld (...) inzake tewerkstelling, werkloosheid, pensionering enz.”* en *“vreemdelingen - die wel rechten opeisen maar geen plichten aanvaarden – eindeloos blijven parasiteren op de actieve bevolking”*.³⁰⁷

Deze opgeëiste rechten komen in verschillende artikels aan bod. In 1981 weerklinkt bijvoorbeeld voor het eerst een zeer expliciete eis van immigranten tot politieke rechten, namelijk de oproep tot het stemrecht voor gastarbeiders bij gemeenteraadsverkiezingen. De beweging ‘Objectif ‘82’ pleit voor *“een meer waarachtige democratie, waarin buitenlandse werknemers en werkneemsters de plaats krijgen die hun toekomst.”*³⁰⁸ Het stemrecht voor migranten krijgt hierdoor voor het eerst een prominente plaats in het integratiediscours in de media. Een tweede recht voor immigranten dat een rol speelt in het betoog is het *“recht op een eigen cultuur”*. Dit thema komt aan bod in artikelen die gaan over de culturele eigenheid van migranten en de meerwaarde die culturele uitwisseling voor beide groepen met zich meebrengt.³⁰⁹

De plichten die daartegenover zouden staan, worden echter veel minder expliciet geuit in het betoog. Naast werk hebben speelt het kunnen spreken van de Nederlandse taal en het delen in de Vlaamse cultuur een rol in het krantendiscours over integratie. Dergelijke elementen worden ook door de migranten zelf erkend, zo blijkt uit een artikel over Nederlandse taallessen die georganiseerd worden voor en door Marokkanen.³¹⁰ Ook op vlak van religie zien zij de nood tot een goede *“verstandhouding tussen de mohammedaanse en christelijke godsdiensten”* in.³¹¹ Tot slot wordt ook onderwijs aangehaald als onderdeel van integratie. In dit discours ligt de focus sterk bij de jongeren.³¹²

Naast de term integratie worden in het krantendiscours in 1981 ook nog enkele andere begrippen gebruikt die gaan over de incorporatie van immigranten. Zo wordt er in de Brusselse context waarin enkele burgemeesters weigeren om vreemdelingen toe te laten in hun gemeenten gesproken over *“maatregelen om de inwerking van vreemdelingen tegen te gaan.”*³¹³ Deze term lijkt te duiden op meer dan enkel de inschrijving in het vreemdelingenregister, maar wat er precies mee bedoeld wordt, is onduidelijk. Verder wordt er in een artikel over gemengde huwelijken tussen een moslimman en een Belgische vrouw gesproken over het *“aanpassen”* van opvattingen van de man.³¹⁴

Naast dergelijke begrippen die gerelateerd zijn aan integratie kan ook het een en ander worden opgemaakt uit artikels die gaan over het buitenlandse migratie- en integratiebeleid. In het discours van Het Nieuwsblad lijken deze artikels voornamelijk te dienen om de situatie in Vlaanderen af te zetten tegenover buitenlandse voorbeelden. Zo spreekt een artikel over de West-Duitse beslissing over het verminderen van *“de toevloed van moeilijk te integreren vreemdelingen”* en *“Turken die zich veelal*

³⁰⁷ “Onbehagen over immigranten.”

³⁰⁸ “Objectif ‘82: stemrecht voor gastarbeiders,” *Het Nieuwsblad*, 22.11.1981; “Festival van de Immigrant. Onhoudbaar druk in de Handelsbeurs,” *Het Nieuwsblad*, 01.12.1981.

³⁰⁹ Jdt, “Turkse meisjes dansen in Antwerps stadhuis,” *Het Nieuwsblad*, 20.11.1981.

³¹⁰ JDT, “Marokkanen reiken de hand met ’n verbroederingsfeest. In de stedelijke feestzaal Kielpark,” *Het Nieuwsblad*, 28.10.1981.

³¹¹ MVW, “Islamieten vieren begin van hun vijftiende eeuw,” *Het Nieuwsblad*, 29.10.1981.

³¹² “Marokkanen reiken de hand met ’n verbroederingsfeest. In de stedelijke feestzaal Kielpark”; Herwig Smet, “Poolse exodus,” *Het Nieuwsblad*, 20.10.1981.

³¹³ “Nog twee Brusselse burgemeester tegen vreemdelingen. Kort geding: rechtbank verklaart zich onbevoegd.”

³¹⁴ Tilly Stuckens, “Kinderen door hun vader naar zijn land ‘ontvoerd’. Moeders smeken de Belgische overheid tevergeefs om hulp,” *Het Nieuwsblad*, 08.11.1981.

*niet kunnen of willen aanpassen aan het maatschappelijk leven in West-Duitsland.*³¹⁵ In deze casus staat integratie dus voor het maatschappelijk aanpassen van de immigrant en wordt de verantwoordelijkheid hiervan volledig bij de immigrant gelegd, iets wat in het integratiediscours over Vlaanderen niet zo expliciet wordt geuit. Verder wordt ook gewaarschuwd voor de eventuele escalatie van de ‘probleemsituatie’ door de vergelijking te maken met de *“onlusten en het straatgeweld zoals in Groot-Brittannië.”*³¹⁶ Dergelijke verwijzingen naar de negatieve buitenlandse situatie dragen impliciet bij tot de problematisering van integratie en het integratiebeleid in Vlaanderen.

Actoren in het integratieproces

Het krantendiscours in 1981 wordt zeker gekenmerkt door een bepaalde indeling in de ‘wij’-groep en de ‘zij’-groep. In het algemeen spelen de cultuurverschillen tussen de Belgische bevolking en de immigranten de grootste rol in het betoog. Dit discours van verschil wordt op diverse manier geuit en wordt zowel positief als negatief of eerder neutraal ingekleurd. De positieve invulling van het wij-zij discours krijgt vooral vorm in artikels over festiviteiten georganiseerd door immigranten. Verwoordingen zoals *“verbroederingsfeest”* en *“festival”* hebben een universele positieve connotatie. Verder wordt er geschreven over *“Marokkaanse gastronomie”*, *“folkloristische dansen”* en *“muziek en poëzie uit hun landen”*: telkens worden de cultuurverschillen heel positief benadrukt.³¹⁷ Er worden eveneens voorbeelden gegeven waarin die verschillen op vlak van taal of cultuur wel aanwezig maar ondertussen veel minder zichtbaar zijn:

“Vele jonge Marokkanen staan dicht bij onze cultuur dan bij deze van hun ouders. Willen zij de banden behouden met hun eigen natuurlijke cultuur, dan is het noodzakelijk dat zij de Arabische taal ook machtig worden. Overigens is de kennis van die taal ook noodzakelijk, in het vooruitzicht dat deze jongeren ooit naar hun land zullen terugkeren.” (J.D.T., “Marokkanen reiken de hand met ’n verbroederingsfeest. In de stedelijke feestzaal Kielpark,” *Het Nieuwsblad*, 28.10.1981.)

In de bovenstaande passage worden *“onze cultuur”* en *“hun eigen natuurlijke cultuur”* als antoniemen voorgesteld, zonder dat deze tegenstelling echter geproblematiseerd wordt. In tegendeel, het kunnen spreken van de Arabische taal wordt haast als noodzakelijk gezien in kader van eventuele remigratie en het in stand houden van de ‘eigen’ culturele banden. In datzelfde artikel worden *“de buitenlandse werknemers en hun gezinnen enerzijds”* en *“anderzijds de bevolking van het gastland België”* expliciet als elkaars tegengestelde voorgesteld, maar dan wel *“in het kader van een duidelijke wil tot integratie en met de hoop op een goede verstandhouding”*.³¹⁸ Opnieuw wordt het wij-zij discours zeer positief ingekleurd.

Voorbeelden van een eerder neutrale invulling van het wij-zij discours zijn verwoordingen zoals *“buitenlanders in België”* en het herhaaldelijk vermelden van een niet-Belgische nationaliteit of origine

³¹⁵ AH, “Bonn wil minder vreemdelingen,” *Het Nieuwsblad*, 04.12.1981.

³¹⁶ “Onbehagen over immigranten.”

³¹⁷ “Marokkanen reiken de hand met ’n verbroederingsfeest. In de stedelijke feestzaal Kielpark”; “Turkse meisjes dansen in Antwerps stadhuis”; “Festival van de Immigrant. Onhoudbaar druk in de Handelsbeurs.”

³¹⁸ “Marokkanen reiken de hand met ’n verbroederingsfeest. In de stedelijke feestzaal Kielpark.”

(“Polen”, “Tunesiër”, “Marokkanen en Turken”, “vreemdelingen van buiten de EG”).³¹⁹ Een artikel met de titel “Immigranten vormen 9 t.h. van Belgische bevolking” beschrijft vervolgens de statistische samenstelling van de Belgische bevolking relatief neutraal. De immigranten worden in dit artikel dus echt als deel van die bevolking gezien. Wel wordt er een onderscheid gemaakt tussen de wettige en de “klandestien in ons land verblijvende vreemdelingen”: deze laatste groep is net zoals de diplomaten geen deel van de Belgische bevolking, aldus het artikel.³²⁰

Toch zijn er ook enkele opmerkelijk negatieve beoordelingen over de verschillen tussen de ‘wij’- en de ‘zij’-groep zichtbaar in het krantendiscours. Hier speelt opnieuw de cultuur, maar dan in de betekenis van een verschillend waardenpatroon en religieuze overtuiging, een grote rol. Zo worden Marokkanen en Turken (in een artikel getiteld “Onbehagen over immigranten”) beschreven als mensen “afkomstig uit en nog steeds in grote mate behorende tot de islam gebieden aan de Middellandse Zee”. Verder wordt geschreven over “mensen uit islamlanden” en de bedreiging die deze groep kan vormen voor de “normale leefwijze” van “de autochtone bevolking”.³²¹ In dit betoog worden de culturele en religieuze verschillen dus op een expliciet negatieve wijze belicht. Ook artikels over de botsingen of spanningen op vlak van waarden en normen in geval van een gemengd huwelijk tussen een “Europese vrouw en een mohammedaan” benadrukken op een heel sterke en negatieve manier de verschillen tussen de ‘wij’- en de ‘zij’-groep:

“Dat we het niet hebben over ‘schakingen’ door niet moslims (mannen of vrouwen), komt voort uit het feit dat de jongste jaren duidelijk is geworden dat de problematiek omtrent het hoederecht over de kinderen (na een echtscheiding), des te erger is naarmate de culturele, religieuze, maatschappelijke verschillen tussen de echtgenoten groter zijn.” (Tilly Stuckens, “Kinderen door hun vader naar zijn land ‘ontvoerd’. Moeders smeken de Belgische overheid tevergeefs om hulp,” *Het Nieuwsblad*, 08.11.1981.)

Op het vlak van rolverdeling tussen de verschillende actoren binnen het integratieproces vallen in het discours van 1981 vervolgens ook enkele zaken op. De overheid is bevoegd voor diverse taken, die deels afhankelijk zijn van de ‘doelgroep’ van het beleid. Voor vluchtelingen voorziet de overheid bijvoorbeeld in opvang en onthaal, en geeft de Belgische afdeling bij het Hoge Commissariaat voor Politieke Vluchtelingen (van de Verenigde Naties) hen – na officiële erkenning – een statuut als politiek vluchteling.³²² Zoals al vermeld bij de conceptualisering van integratie schrijft de gemeente vreemdelingen in in het lokale vreemdelingenregister en leveren zij verblijfsvergunningen af.³²³ Het krantendiscours geeft dus blijk van een soort initieel selectiemechanisme in het integratiebeleid, gestuurd door de overheid. Ook in het geval van de zigeuners beschrijft het discours een bepaald takenpakket voor de overheid. Zo wordt er verwacht dat zowel het gemeentebestuur als de hogere overheid het gebrek aan nutsvoorzieningen in het nomadenkamp oplossen en voorzien in wetgeving

³¹⁹ “Nols verdedigt vreemdelingenstop”; “Poolse vluchtelingen massaal naar België. 6.000 mensen willen hier nieuw bestaan opbouwen”; “Onbehagen over immigranten”; jog, “Hof van beroep bevestigt straf voor rijkswachters die Tunesiër afranselden,” *Het Nieuwsblad*, 22.10.1981.

³²⁰ “Immigranten vormen 9 t.h. van Belgische bevolking,” *Het Nieuwsblad*, 08.11.1981.

³²¹ “Onbehagen over immigranten.”

³²² “Poolse vluchtelingen massaal naar België. 6.000 mensen willen hier nieuw bestaan opbouwen”; “Syrisch-Orthodoxe gemeenschap België heeft eerste priester.”

³²³ “Nog twee Brusselse burgemeester tegen vreemdelingen. Kort geding: rechtbank verklaart zich onbevoegd.”

en/of bemiddeling om de problemen met de buurtbewoners weg te werken.³²⁴ Verder wijst het krantendiscours ook op de rol van de overheid in het bestrijden van racisme door bijvoorbeeld de wet tegen het racisme toe te passen.³²⁵ Net zoals de vraag tot het verlenen van gemeentelijk stemrecht voor gastarbeiders is dit een taak die door de immigranten zelf bij de overheid wordt gelegd.³²⁶

Tot slot wordt er in het discours van Het Nieuwsblad een duidelijke verantwoordelijkheid gelegd bij de overheid in het kader van het voorzien van informatie over de gevolgen van een gemengd huwelijk, bijvoorbeeld met betrekking tot de nationaliteit van de kinderen. Er wordt in de krant namelijk gewaarschuwd voor de risico's die *"huwen met een moslim"* met zich meebrengen. Het artikel problematiseert dus in grote mate dergelijke gemengde huwelijken en schrijft de overheid in deze een grote informatieverstrekende rol toe.³²⁷

Over de rol van de samenleving in het integratieproces is het mediadiscours minder concreet. Toch worden impliciet bepaalde verwachtingen gesteld van de maatschappij; racisme wordt veroordeeld en de Belgische bevolking moet een gastvrije en tolerante houding aannemen ten aanzien van de immigranten.³²⁸ Tegelijk erkent het discours echter de angst die leeft binnen de samenleving voor grote groepen immigranten, en worden bepaalde ongestuvige gedragingen vergoelikt door dergelijke angstgevoelens. Dit is bijvoorbeeld duidelijk in de onderstaande passage:

"Waar deze buitenlanders massaal neerstrijken, krijgt de autochtone bevolking het benauwd. Zij vreest dat haar normale leefwijze bedreigd gaat worden. Huizen en straten worden geleidelijk verlaten en prijsgegeven aan de nieuwkomers." (Manu Ruys, "Onbehagen over immigranten," *Het Nieuwsblad*, 23.10.1981.)

Naast de overheid en de samenleving spelen uiteraard ook de migranten zelf een bepaalde rol in het integratieproces. Maar welke rol is dit dan precies en op welke manier wordt de beeldvorming over deze mensen gekleurd? In het krantendiscours in 1981 wordt de 'doelgroep' van het integratiebeleid over het algemeen als een actieve actor beschreven. Het betoog doet dit echter op een genuanceerde wijze, waarbij deze actoren soms heel positief en soms juist heel negatief worden omschreven. Slechts in bepaalde gevallen worden specifieke groepen immigranten als passief weergegeven, namelijk door hen als slachtoffers af te beelden. Dit geldt voor vreemdelingen die slachtoffer zijn van directe racistische daden, politieke vluchtelingen die in hun thuisland omwille van religieuze redenen werden lastiggevallen en bepaalde groepen zigeuners die slachtoffer zijn van de algemeen negatieve beeldvorming over zigeuners in de media.³²⁹

³²⁴ Mm, "Zigeuner-perikelen voor raad Mortsel. Vast nomadenkamp een zorg en een bron van ergernis," *Het Nieuwsblad*, 16.10.1981.

³²⁵ "Turkse meisjes dansen in Antwerps stadhuis"; "Festival van de Immigrant. Onhoudbaar druk in de Handelsbeurs."

³²⁶ "Objectif '82: stemrecht voor gastarbeiders."

³²⁷ "Kinderen door hun vader naar zijn land 'ontvoerd'. Moeders smeken de Belgische overheid tevergeefs om hulp."

³²⁸ "Poolse vluchtelingen massaal naar België. 6.000 mensen willen hier nieuw bestaan opbouwen"; "Marokkanen reiken de hand met 'n verbroederingsfeest. In de stedelijke feestzaal Kielpark."

³²⁹ "Hof van beroep bevestigt straf voor rijkswachters die Tunesiër afranselden"; "Syrisch-Orthodoxe gemeenschap België heeft eerste priester"; "Zigeuner-perikelen voor raad Mortsel. Vast nomadenkamp een zorg en een bron van ergernis."

Wanneer immigranten op een positieve wijze in de krant komen, worden ze afgebeeld als mensen met een actieve rol in het integratieproces. Een toonaangevend voorbeeld van dit betoog is het artikel met de titel *“Marokkanen reiken de hand met ’n verbroederingsfeest”* waarin door Marokkanen heel expliciet gepleit wordt voor een goede verstandhouding met de Belgische bevolking en een duidelijke wil tot integratie wordt geuit.³³⁰ De gastarbeiders die zich inzetten in de beweging Objectif ’82 tonen evenwel een niet mis te verstane integratiewens.³³¹ Verder verschijnen er in 1981 artikels over gezamenlijke festiviteiten van *“vreemdelingen en Belgen”* en religieuze vieringen waarin wordt *“gepleit voor een betere verstandhouding tussen de mohammedaanse en christelijke godsdiensten.”*³³² Een andere context waarin vreemdelingen als heel actief worden beschreven zijn de artikels over de enkele vreemdelingen die een rechtszaak inspannen tegen de gemeente Schaarbeek wanneer die gemeente hen niet wil inwerken in de gemeente: hier nemen ze echt actief het heft in eigen handen om hun probleemsituatie trachten op te lossen.³³³ Ook de Poolse vluchtelingen worden in een artikel, ondanks de negatieve titel *“Poolse exodus”* aan het woord gelaten en op een relatief positieve manier beschreven: zij komen naar hier om hun lot te verbeteren.³³⁴

De ‘doelgroep’ van het integratiebeleid wordt in 1981 echter ook zeer negatief in beeld gebracht. Zulke negatieve beeldvorming wordt telkens sterk ondersteund door bepaalde vormelementen, zoals ziekte- of watermetaforen en hyponiemen die de link tussen immigratie en criminaliteit sterk uitvergroten. Zo wordt er gesproken over een *“golf van inwijkelingen, die zich (...) vaak schuldig maken aan misbruiken.”*³³⁵ Dergelijke beschuldigingen worden vaak op een actieve manier verwoord:

“Zo veranderen sommigen om de haverklap van naam om fiscale en strafrechtelijke redenen. Anderen vervalsen hun geboortedatum om sneller van een pensioen te kunnen genieten of om sneller werklozensteun te trekken.” (“Nols verdedigt vreemdelingenstop,” *Het Nieuwsblad*, 22.10.1981.)

Verder wordt de aanwezigheid van migranten geproblematiseerd door verwoordingen zoals *“stadsproletariaat”* of *“getto’s in wording”* en wordt het *“dossier van de gastarbeiders”* als *“explosief”* en in *“reeds acuut crisis gevaar”* omschreven.³³⁶ Ook het zigeunerkamp in Mortsel wordt gelijkgesteld aan een *“zware zorg voor het gemeentebestuur en tevens een niet te stuiten bron van ergernis en angst voor de boeren.”*³³⁷ Een belangrijke nuance hierin is echter dat het artikel benadrukt dat de meeste overlast wordt veroorzaakt door nomaden die slechts tijdelijk in het kamp verblijven. Zonder het expliciet te stellen wordt hier waarschijnlijk wel verwezen naar Rom-zigeuners en niet naar woonwagenbewoners met de Belgische nationaliteit. Tot slot zijn er de moslimmannen, die na een mislukt huwelijk met een Europese vrouw hun kinderen *“ontvoeren”* naar hun land van herkomst: ook deze groep mensen wordt op een heel actieve, hetzij expliciet negatieve manier afgebeeld als daders in het krantendiscours.³³⁸

³³⁰ “Marokkanen reiken de hand met ’n verbroederingsfeest. In de stedelijke feestzaal Kielpark.”

³³¹ “Objectif ’82: stemrecht voor gastarbeiders.”

³³² “Islamieten vieren begin van hun vijftiende eeuw”; “Festival van de Immigrant. Onhoudbaar druk in de Handelsbeurs.”

³³³ RL, “Is rechtbank onbevoegd in geschil tussen Scharbeek en de vreemdelingen?,” *Het Nieuwsblad*, 25.10.1981.

³³⁴ “Poolse exodus.”

³³⁵ “Nols verdedigt vreemdelingenstop.”

³³⁶ “Onbehagen over immigranten.”

³³⁷ “Zigeuner-perikelen voor raad Mortsel. Vast nomadenkamp een zorg en een bron van ergernis.”

³³⁸ “Kinderen door hun vader naar zijn land ‘ontvoerd’. Moeders smeken de Belgische overheid tevergeefs om hulp.”

Met welke termen wordt de 'doelgroep' van het integratiebeleid vervolgens beschreven? Een belangrijke opmerking hier is dat Het Nieuwsblad bewust was van bepaalde verschillen binnen de diverse groep 'vreemdelingen'. Daaruit blijken zeer duidelijk andere noden als het gaat over het integratiebeleid:

"Binnen de groep zijn er grote sociale verschillen. De welgestelde buitenlanders in de internationale instanties en vennootschappen bezitten geen raakvlakken met de Marokkanen en Turken die het proletariaat van de grote steden vormen." (Manu Ruys, "Onbehagen over immigranten," *Het Nieuwsblad*, 23.10.1981.)

De specifieke terminologie die gebruikt wordt om te beschrijven wie onder integratie valt, is eveneens gevarieerd. Zo komt het woord gastarbeider nog steeds vaak voor ook al lijkt het in 1981 wel grotendeels duidelijk – zo blijkt uit de meer alomvattende conceptualisering van integratie – dat de immigranten niet langer 'gasten' waren, maar zich definitief in België hadden gevestigd. Vaak wordt de werkloosheid en de afkomst ("*buiten de EG-landen*") van deze gastarbeiders benadrukt.³³⁹ Hiernaast beschrijft Het Nieuwsblad in meerdere artikels de situatie van (politieke) vluchtelingen en spreekt de krant vaak over immigranten. Een opvallende link wordt tot slot gelegd tussen de termen 'klandestien' en 'vreemdeling' door de vaak herhaalde verwoording "*klandestien in ons land verblijvende vreemdelingen*": beide woorden worden als synoniem gebruikt en zijn inwisselbaar in het krantendiscours in 1981.³⁴⁰

Beoordeling integratie en integratieproces

Een volgend element in het integratiediscours in de media gaat over de beoordeling die enerzijds over het concept integratie en anderzijds over het integratiebeleid wordt gegeven in Het Nieuwsblad. In 1981 wordt het beleid grotendeels als gefaald weergegeven. De journalisten van Het Nieuwsblad schetsen een heel negatief beeld over het migratie- en integratiebeleid in Vlaanderen. Deze evaluatie wordt, zoals uit de reeds besproken voorbeelden blijkt, rijkelijk ondersteund door vormelijke elementen.

De extreemrechtse partij het Vlaams Blok is bijvoorbeeld van oordeel dat de integratie van gastarbeiders mislukt is en stelt het volgende voor:

"Gastarbeiders krijgen geen stemrecht, en moeten op termijn terugkeren naar hun vaderland 'voor werk in eigen streek en eigen leefmilieu'." ("Vlaams Blok met krachtige taal," *Het Nieuwsblad*, 30.10.1981.)

Deze partij pleit dus expliciet tegen de integratie van de immigranten die in Vlaanderen verblijven: deze mensen moet zeker geen stemrecht krijgen en moeten liefst zo snel mogelijk remigreren. Dergelijke standpunten zijn echter niet dominant in het krantendiscours. Dit betekent niet dat de idee rond remigratie onbestaande is in 1981, wel dat er genuanceerd mee wordt omgegaan. Er wordt bijvoorbeeld voorgesteld "*dat in bepaalde gevallen een sociaal begeleide terugkeer naar het land van herkomst overweging verdient*".³⁴¹ De Brusselse burgemeesters die weigeren om nog meer vreemdelingen (van buiten de Europese Gemeenschap) op te nemen in hun gemeenten, vormen naast

³³⁹ "Nog twee Brusselse burgemeester tegen vreemdelingen. Kort geding: rechtbank verklaart zich onbevoegd."

³⁴⁰ "Immigranten vormen 9 t.h. van Belgische bevolking."

³⁴¹ "Onbehagen over immigranten."

het Vlaams Blok overigens wel een tweede stem in het discours die er een weerspannige houding ten aanzien van integratie op nahouden.³⁴²

Verder worden in het discours ook botsingen of spanningen tussen immigranten en de rest van de Belgische bevolking aangehaald om aan te tonen dat het integratiebeleid gefaald is. Het reeds besproken artikel over de mislukte gemengde huwelijken is hier een ideaal voorbeeld van. Daarin wordt namelijk aangeklaagd dat de (islamitische) echtgenoot er *“totaal andere opvattingen aangaande huwelijk, gezin, man vrouw relatie”* op nahoudt. Verder wordt gesteld dat *“huwen met een moslim” “bepaalde risico’s”* inhoudt, *“gezien de filosofische-religieuze-sociale verschillen”* in de houding en het waardenpatroon van de echtgenoot.³⁴³ Ook de berichtgeving over de situatie rond het nomadenkamp in Mortsel wordt gekenmerkt door spanningen met buurtbewoners en een sterke link tussen zigeuners en criminaliteit door te schrijven over een schietpartij en *“vandalenstreken”*.³⁴⁴ In lijn met de reeds besproken veralgemeningen rond immigratie en criminaliteit bericht Het Nieuwsblad dat *“het groot aantal vreemdelingen te Brussel een klimaat van onveiligheid voor de Belgen schept.”*³⁴⁵ Op dit vlak wordt de integratie van immigranten dus eveneens als gefaald beschouwd. De situatie is zelfs zo negatief geëvolueerd dat er sprake is van een *“allergie voor de vreemdelingen”*, aldus het krantendiscours.³⁴⁶ Dit is opnieuw een typische ziektemetafoor die het betoog verder problematiseert. In 1981 wordt er vervolgens vaak geschreven over *“migrantenproblemen”*, iets wat in de jaren voordien ook al wel voorkwam in het betoog. Het grote verschil met de voorgaande jaren is echter de verschoven betekenis van de term migrantenprobleem: waar deze voorheen voornamelijk duidde op de problemen die de migranten zelf ervaarden, doelt het begrip nu meer op de migranten zelf die als probleem worden gezien. De blijvende aangroei van immigranten wordt als onhoudbaar beschreven; hun aanwezigheid op zich vormt de kern van *“het vreemdelingenvraagstuk”*.³⁴⁷ De verantwoordelijkheid van deze situatie wordt in het krantendiscours zowel bij de overheid als bij de immigranten, en dan vooral bij hun verschillende cultuur en gebruiken, gelegd. Er wordt bijvoorbeeld geschreven dat de overheid *“jarenlang het probleem genegeerd of onderschat”* heeft en *“nagenoeg passief is gebleven”* voor de situatie:

“De immigratiestop werd niet geërbiedigd. België is als een zee. Wie wil, komt binnen en blijft, ook illegaal.” (Manu Ruys, “Onbehagen over immigranten,” *Het Nieuwsblad*, 23.10.1981.)

Verder wordt er geschreven over concentratiescholen (*“De scholen zitten vol vreemde kinderen.”*), slechte woonomstandigheden (*“getto’s in wording”*) en een *“alarmerende toename van de werkloosheid”* om te duiden op het gefaalde integratiebeleid.³⁴⁸ Opvallend is dat in deze negatieve evaluatie van het integratiebeleid het al dan niet kunnen spreken van de Nederlandse taal geen rol speelt in de beoordeling.

³⁴² “Nog twee Brusselse burgemeester tegen vreemdelingen. Kort geding: rechtbank verklaart zich onbevoegd.”

³⁴³ “Kinderen door hun vader naar zijn land ‘ontvoerd’. Moeders smeken de Belgische overheid tevergeefs om hulp.”

³⁴⁴ “Zigeuner-perikelen voor raad Mortsel. Vast nomadenkamp een zorg en een bron van ergernis.”

³⁴⁵ “Is rechtbank onbevoegd in geschil tussen Scharbeek en de vreemdelingen?”

³⁴⁶ “Onbehagen over immigranten.”

³⁴⁷ “Nols verdedigt vreemdelingenstop”; “Onbehagen over immigranten.”

³⁴⁸ “Nols verdedigt vreemdelingenstop”; “Onbehagen over immigranten.”

Tot slot kunnen ook de vernoemde uitingen van racisme aantonen dat het integratieproces niet geslaagd is, toch niet vanuit het perspectief van de lokale samenleving.³⁴⁹ Tegelijk is er in het discours echter ook sprake van een positieve beoordeling van het concept integratie – in tegenstelling tot de evaluatie over het beleid. Zo werden reeds verschillende voorbeelden aangehaald waarin migranten een expliciete wil tot integratie en de hoop op een nieuwe toekomst en op een goede verstandhouding uitten. De migranten zelf, en in het verlengde daarvan de diverse organisaties die hun steunen, beoordelen het concept integratie namelijk wel als iets goeds. Zij streven dan ook naar een betere, meer duurzame integratie in de Vlaamse maatschappij op langere termijn, bijvoorbeeld door het verkrijgen van stemrecht.³⁵⁰ Het discours beschrijft voorbeelden van geslaagde integratie van jongeren en een verbeterde situatie in vergelijking met vroeger:

*“Vele jonge Marokkanen staan dicht bij onze cultuur dan bij deze van hun ouders.” (J.D.T., “Marokkanen reiken de hand met ’n verbroederingsfeest. In de stedelijke feestzaal Kielpark,” *Het Nieuwsblad*, 28.10.1981.)*

Het onthaal van politieke vluchtelingen wordt eveneens vanuit een positieve beoordeling beschreven.³⁵¹ Tot slot worden de cultuurverschillen als zeer waardevol omschreven in het kader van een rijke culturele uitwisseling en de meerwaarde die integratie op dit vlak met zich meebrengt.³⁵²

Gender en integratie

Het laatste element in de bespreking van het krantendiscours in 1981 houdt verband met de invloed die gender heeft op het betoog over integratie van mannen en vrouwen. Wanneer men bijvoorbeeld schrijft over de aanwezigheid van migrantengezinnen of gezinshereniging wordt dit meestal vanuit een meer positieve invalshoek gedaan dan wanneer het enkel over mannelijke migranten gaat. Zo worden de Poolse vluchtelingen die aankomen in België beschreven als *“een ware invasie van Polen”*, maar doordat vele onder hen dit in familieverband doen en om een nieuw bestaan uit te bouwen, gelden als het ware verzachtende omstandigheden bij de negatieve connotatie van het woord invasie.³⁵³ Een dergelijk genuanceerde beoordeling is eveneens merkbaar in een artikel met de relatief negatieve titel: *“Deurne verliest nog steeds veel inwoners. Eén Deurnenaar op 78 is Marokkaan”*. In het artikel zelf wordt de komst en de aanwezigheid van migranten en hun gezin echter omschreven als een onderdeel van de bevolkingspolitiek: *“Dank zij de komst van deze vreemdelingen is het bevolkingscijfer niet nog sterker gedaald.”*³⁵⁴ Ook over *“de ‘tweede generatie’ van Marokkanen”*, dat zijn de kinderen van migranten, wordt positief geschreven: zij vormen een voorbeeld van geslaagde integratie.³⁵⁵ Over het algemeen worden gezinnen en kinderen dus vanuit een positief oogpunt bekeken in het krantendiscours.

³⁴⁹ “Turkse meisjes dansen in Antwerps stadhuis.”

³⁵⁰ “Marokkanen reiken de hand met ’n verbroederingsfeest. In de stedelijke feestzaal Kielpark”; “Objectief ’82: stemrecht voor gastarbeiders.”

³⁵¹ “Syrisch-Orthodoxe gemeenschap België heeft eerste priester.”

³⁵² “Marokkanen reiken de hand met ’n verbroederingsfeest. In de stedelijke feestzaal Kielpark.”

³⁵³ “Poolse vluchtelingen massaal naar België. 6.000 mensen willen hier nieuw bestaan opbouwen.”

³⁵⁴ AP, “Deurne verliest nog steeds veel inwoners. Eén Deurnenaar op 78 is Marokkaan,” *Het Nieuwsblad*, 25.11.191.

³⁵⁵ “Marokkanen reiken de hand met ’n verbroederingsfeest. In de stedelijke feestzaal Kielpark.”

Gemengde huwelijken tussen Belgische vrouwen en islamitische migrantenmannen worden in tegenstelling tot migrantengezinnen zeer expliciet geproblematiseerd in Het Nieuwsblad. Er wordt bijvoorbeeld geschreven over de ontvoeringen van de kinderen door hun vader na een scheiding. De oorzaak van deze scheiding ligt vaak in *“de totaal andere opvattingen aangaande huwelijk, gezin, man vrouw relatie die men er in islammiddens op nahoudt”*, aldus het discours. De mannen in zulke huwelijken verwachten namelijk dat de vrouwen zich zouden plooiën naar de waarden en gebruiken van de islam, bijvoorbeeld geen varkensvlees eten, lange kleren dragen, de koran lezen en de zoontjes laten besnijden. In *“islamlanden waar men een totaal andere visie heeft op de man vrouw relatie, het huwelijk, de opvoeding...”* gelden andere rechten voor man en vrouw, bijvoorbeeld: *“In de meeste Arabische landen is de vrouw volledig ondergeschikt aan de man.”*³⁵⁶ In deze context wordt dus niet rechtstreeks over de integratie van vrouwelijke migranten gesproken, maar wordt het gedrag van de mannelijke migrant en diens opvattingen over man-vrouwrelaties wel sterk geproblematiseerd; zowel in context van gemengde huwelijken als in het algemeen. Er wordt bijvoorbeeld ook verwezen naar *“de misbruiken die worden vastgesteld inzake gezinstoestand - het schandaal van de verstoten vrouwen, de polygamie”*.³⁵⁷ In dit genderdiscours over integratie worden mannen duidelijk als daders afgeschilderd en vrouwen – zowel Belgische als migranten – als slachtoffers van dit verschillende normenpatroon. Op één artikel na wordt er in het krantendiscours in 1981 dus anders gesproken over integratie als het gaat over mannen of vrouwen. Het specifieke artikel dat tegen het algemene betoog ingaat bericht over *“buitenlandse werknemers en werkneemsters”*. In dit geval – en vooral vanuit een meer economische invalshoek – worden mannelijke en vrouwelijke migranten dus wel als gelijken bestempeld en lijkt gender weinig invloed te hebben op het integratiediscours in de media.³⁵⁸

1985³⁵⁹

Conceptualisering van integratie

Gezien het kleine aantal artikels blijft ook de conceptualisering rond integratie in het krantendiscours van 1985 relatief beperkt. Een toonbeeld hiervan is het feit dat het woord integratie op zich niet voorkomt in het betoog. Er wordt wel geschreven over gastarbeiderskinderen die na een gezinshereniging, ondanks de moeilijkheden, hun best doen om zich aan te passen aan *“het vreemde België”* maar voorts wordt hier nergens dieper op ingegaan.³⁶⁰

Wat opnieuw opvalt in het Vlaamse integratiediscours is een aandacht voor legale statuten als een eerste stap in het integratieproces. De overheid schrijft vreemdelingen in in het vreemdelingenregister en staat de migratie van bepaalde individuen al dan niet toe door een reispas of verblijfsvisum te

³⁵⁶ “Kinderen door hun vader naar zijn land ‘ontvoerd’. Moeders smeken de Belgische overheid tevergeefs om hulp.”

³⁵⁷ “Onbehagen over immigranten.”

³⁵⁸ “Objectief ’82: stemrecht voor gastarbeiders.”

³⁵⁹ In deze periode werden acht relevante artikels geselecteerd, waarvan er vier artikels voor en vier artikels na de verkiezingsdag (13/10/1985) verschenen.

³⁶⁰ “‘Ik ben een Catalaans meisje, als je wilt kan je me leren kennen.’ Confettiboek: brug tussen onze kinderen en die van migranten,” *Het Nieuwsblad*, 11.10.1985.

voorzien.³⁶¹ Een ander element in het integratieproces dat in het discours voorkomt is het stemrecht voor migranten. In 1985 wordt dit politieke recht niet door de migranten zelf, maar door een stuurgroep van de Vlaamse overheid op de agenda gezet.³⁶² Het belang van een goede opleiding en toegang tot het onderwijsnetwerk worden, net als het kunnen spreken van de Nederlandse taal en het hebben van werk, eerder impliciet vermeld als een onderdeel van integratie.³⁶³ Opvallende elementen die in 1985 niet onder integratie vallen zijn (gedeelde) waarden en culturele gebruiken, toegang tot het verenigingsleven, de sociale zekerheid of de gezondheidszorg en participatie in de samenleving. Ook zaken die gaan over een degelijke huisvesting, religie of rechten en plichten van migranten, komen in 1985 niet aan bod in het integratiediscours van Het Nieuwsblad.

Actoren in het integratieproces

In 1985 is het wij-zij discours niet super uitgesproken en krijgt het bovendien een eerder neutrale invulling. De nationaliteit of afkomst van immigranten wordt bijvoorbeeld herhaaldelijk vernoemd; woorden zoals Marokkaans, Noord Afrikaans, Turks, Grieks, Pools of Spaans komen dus vaak aan bod, maar dit op een relatief objectieve wijze. Voor het eerst wordt ook de Nederlandse nationaliteit vermeld, zij vormen namelijk de tweede grootste groep vreemdelingen in Antwerpen.³⁶⁴ De culturele verschillen tussen deze diverse nationaliteiten worden vervolgens op een neutrale of zelfs positieve manier benadrukt in het wij-zij discours:

*“Voor acht Turkse meisjes wordt de trip de eerste kennismaking met hun vaderland. Hun ouders kwamen in de jaren zestig vanuit Turkije naar de mijnstreek om er de kost te verdienen. Voor de anderen, een Grieks, een Marokkaans en acht Belgische meisjes, is het een kans om de cultuur van de omvangrijke Turkse gemeenschap in onze wijk beter te leren begrijpen en te kennen.” (“Drie weken naar Turkije,” *Het Nieuwsblad*, 18.10.1985.)*

Een verschil in waarden en normen wordt tot slot niet aangehaald in het krantendiscours om de scheiding tussen de ‘wij’- en de ‘zij’-groep te benadrukken.

Over de rol van de samenleving en de overheid is het betoog van Het Nieuwsblad in 1985 eveneens redelijk beknopt. De overheid wordt geacht om het racisme binnen de samenleving aan te pakken (door bijvoorbeeld te voorzien in antiracisme wetgeving) en is verder verantwoordelijk voor het inschrijven van vreemdelingen in het juiste register en het verstrekken van een reispas of visum. Waar deze overheidsfuncties voornamelijk gericht zijn op formaliteiten wordt van de samenleving een zachtere rol verwacht: zij mag volgens het krantendiscours niet-racistisch zijn en er een tolerante houding op nahouden door bijvoorbeeld te trachten de *“moeilijkheden van zo’n (gastarbeiders)kind beter te begrijpen”*.³⁶⁵

³⁶¹ DM, “Maandelijks zo’n 100 vreemdelingen erbij. Blijkens jaarverslag Antwerpse Bevolking,” *Het Nieuwsblad*, 01.11.1985; ag, “Poolse toeriste smeekt om reispas en visum,” *Het Nieuwsblad*, 11.10.1985.

³⁶² HDB, “Immigranten kiezen ook,” *Het Nieuwsblad*, 22.09.1985.

³⁶³ “‘Ik ben een Catalaans meisje, als je wilt kan je me leren kennen.’ Confettiboek: brug tussen onze kinderen en die van migranten.”

³⁶⁴ “Maandelijks zo’n 100 vreemdelingen erbij. Blijkens jaarverslag Antwerpse Bevolking.”

³⁶⁵ “‘Ik ben een Catalaans meisje, als je wilt kan je me leren kennen.’ Confettiboek: brug tussen onze kinderen en die van migranten.”

De laatste actor in het integratieproces die in deze analyse nog niet besproken is, is de migrant zelf. Welke rol is er voor hem of haar weggelegd in het krantendiscours van 1985? Over het algemeen wordt de 'doelgroep' van het integratiebeleid als een actieve actor omschreven. Enkel wanneer deze mensen vanuit een slachtofferperspectief worden belicht, worden ze op een meer passieve manier beschreven. Voorbeelden hiervan zijn de artikels over de slachtoffers van racistische daden binnen de samenleving en over een Poolse toeriste die de dupe is van een trage en weigerachtige overheid.³⁶⁶ Voorts wordt de 'doelgroep' dus als zeer actief afgebeeld; meestal in de positieve zin van het woord. Immigranten nemen het heft in eigen handen door deel te nemen aan georganiseerde 'migrantenverkiezingen' en zich burgerlijke partij te stellen in een rechtszaak tegen racisme.³⁶⁷ In een meer negatieve zin worden de acties van migranten gelinkt aan misdragingen of worden ze beschreven als herrieschoppers.³⁶⁸ Tot slot wordt ook de maandelijkse stijging van het aantal vreemdelingen in Antwerpen als iets kwalijks omschreven, zeker wanneer erbij vermeld wordt dat het aantal Belgen daalt in vergelijking met het aantal vreemdelingen.³⁶⁹

De termen die in 1985 gebruikt worden om de 'doelgroep' te omschrijven zijn voornamelijk immigranten en migranten, vaak als synoniemen gebruikt. Die woorden worden in bepaalde artikels ook gelijkgesteld aan gastarbeiders.³⁷⁰

Beoordeling integratie en integratiebeleid

Op vlak van de beoordeling over het concept integratie en het integratiebeleid toont het discours gelijkaardige trends als de voorgaande jaren: waar het beleid dikwijls als gefaald wordt beschreven, kent het begrip integratie op zich niet per se een negatieve evaluatie, in tegendeel, migranten geven vaak blijk van een expliciete wil tot integratie. De perceptie over het falen van het beleid komt vooral tot uiting in artikels over racistische incidenten tegenover migranten. Een voorbeeld hiervan is de rechtszaak tegen de uitbater van een Mechelse dancing die een groepje jonge Marokkanen herhaaldelijk de toegang weigerde.³⁷¹ Op die manier lijkt het discours aan te geven dat de samenleving de integratie als mislukt aanziet; de intolerante houding naar migranten toe is hier dan een uiting van. Deze perceptie legt de verantwoordelijkheid voor de gefaalde integratie dus helemaal niet bij de migranten, maar eerder bij de samenleving in het geheel. Dit wordt ook bevestigd door het feit dat er in het krantendiscours in 1985 geen aandacht gaat naar aanpassingsproblemen, botsende waarden en normen, 'migrantenproblemen' of werkloosheid: zaken waarbij de verantwoordelijkheid of 'schuld' sneller in de schoenen van de migrant wordt geschoven. Zelfs de taalbarrière (van vrouwelijke

³⁶⁶ "Marokkanen in dancing weigeren is 'racisme'. Uitspraak van rechtbank vormt een juridisch precedent"; "Poolse toeriste smeekt om reispas en visum."

³⁶⁷ "Immigranten kiezen ook;" "Is uitbater Mechelse dancing een 'racist'? Weigerde toegang aan jonge Marokkanen. RECHTBANK MECHELEN," 27.09.1985.

³⁶⁸ "Is uitbater Mechelse dancing een 'racist'? Weigerde toegang aan jonge Marokkanen. RECHTBANK MECHELEN."

³⁶⁹ "Maandelijks zo'n 100 vreemdelingen erbij. Blijkens jaarverslag Antwerpse Bevolking."

³⁷⁰ "'Ik ben een Catalaans meisje, als je wilt kan je me leren kennen.' Confettiboek: brug tussen onze kinderen en die van migranten."

³⁷¹ DM, "Marokkanen in dancing weigeren is 'racisme'. Uitspraak van rechtbank vormt een juridisch precedent," *Het Nieuwsblad*, 25.10.1985.

migranten!) die in sommige artikels wordt beschreven, wordt niet sterk geproblematiseerd.³⁷² Ook de beleidsmakers blijven in 1985 buiten schot voor kritiek.

Over het begrip integratie zelf is het discours veel positiever; er zijn verschillende voorbeelden van migranten die in de krant expliciet hun integratiewens uiten en actie voeren voor de verbetering van hun situatie, bijvoorbeeld door het streven naar stemrecht. Culturele uitwisseling wordt vervolgens als iets positief omschreven:

*“De bedoeling is ‘een brugfunctie’ te vervullen tussen de Nederlandse cultuur en die van de herkomstlanden van immigranten en zodoende de culturele uitwisseling tussen kinderen te bevorderen.” (“Ik ben een Catalaans meisje, als je wilt kan je me leren kennen.’ Confettiboek: brug tussen onze kinderen en die van migranten,” *Het Nieuwsblad*, 11.10.1985.)*

Verder wordt de kennismaking met de cultuur van de Turkse gemeenschap ook beschreven als een leerrijke culturele uitwisseling en vooral als iets noodzakelijk om een tolerante houding te stimuleren.³⁷³ Tot slot wordt het belang van een verdraagzame attitude van de samenleving en vooral de rol voor de overheid met betrekking tot de racismewetgeving benadrukt in het krantendiscours.³⁷⁴

Gender en integratie

Als laatste element in de discoursanalyse van 1985 wordt hieronder het effect van gender op het mediadiscours besproken. Opnieuw wordt er geschreven over kinderen van immigranten en meer algemeen over gezinshereniging. Net als de voorgaande jaren gebeurt dit voornamelijk vanuit een positief perspectief: er wordt begrip gevraagd voor de moeilijkheden die gastarbeiderskinderen ervaren in het aanpassen aan een vreemd land en culturele uitwisseling tussen kinderen wordt geprezen.³⁷⁵ Een artikel over een jonge Poolse toeriste die door haar eenzame grootmoeder wordt gesmeekt om in België te blijven, is eveneens een toonbeeld van dit positieve perspectief. Beide vrouwen worden op een gunstige manier afgebeeld: de eenzame oma is slachtoffer van een taalbarrière en ziekte en de Poolse vrouw wordt als een goede kleindochter omschreven: ze is namelijk bereid om in België te blijven voor haar oma.³⁷⁶ De migrantenmannen worden in tegenstelling tot de vrouwen niet altijd vanuit een positief standpunt beschreven: soms zijn ze het slachtoffer van racisme, maar eveneens worden ze ervan beschuldigd herrieschoppers te zijn die zich misdragen in het uitgaansleven.³⁷⁷

³⁷² “Poolse toeriste smeekt om reispas en visum”; “Ik ben een Catalaans meisje, als je wilt kan je me leren kennen.’ Confettiboek: brug tussen onze kinderen en die van migranten.”

³⁷³ ‘Drie weken naar Turkije,’ *Het Nieuwsblad*, 18.10.1985.

³⁷⁴ “Marokkanen in dancing weigeren is ‘racisme’. Uitspraak van rechtbank vormt een juridisch precedent.”

³⁷⁵ “Ik ben een Catalaans meisje, als je wilt kan je me leren kennen.’ Confettiboek: brug tussen onze kinderen en die van migranten.”

³⁷⁶ “Poolse toeriste smeekt om reispas en visum.”

³⁷⁷ “Is uitbater Mechelse dancing een ‘racist’? Weigerde toegang aan jonge Marokkanen. RECHTBANK MECHELEN.”

1987³⁷⁸

Conceptualisering van integratie

Op het eerste zicht komen er in het krantendiscours van 1987 zeer diverse elementen aan bod in de algemene conceptualisering van het begrip integratie. Dit geeft aanleiding tot een relatief brede definiëring van het concept. Ook het feit dat het woord integratie of “geïntegreerd” meermaals wordt gebruikt door de krant, toont aan dat de idee wel degelijk leeft in de samenleving aan het einde van de jaren 1980. Als we kijken vervolgens naar woorden die gerelateerd zijn aan integratie wordt de term “*verwesterd zijn*” in het krantendiscours gebruikt als synoniem voor geïntegreerd zijn. Maar wat betekent dit juist volgens Het Nieuwsblad?

Een onderdeel dat, net als de voorgaande jaren, aan bod komt in de conceptualisering van integratie zijn de legale statuten en vergunningen die door de overheid al dan niet worden uitgereikt aan immigranten. Naast de reeds beschreven erkenning als politieke vluchteling, inschrijving in het vreemdelingenregister en het uitschrijven van (voorlopige) arbeids- en verblijfsvergunningen vormt de naturalisatieprocedure, waarbij een immigrant de Belgische nationaliteit kan verkrijgen, een opvallend nieuw element in het mediadiscours in 1987.³⁷⁹ Het opstarten van dergelijke procedures wordt in het discours beschouwd als het ultieme toonbeeld van een geslaagde integratie en beschreven als een expliciete uiting van de wens van de immigrant om blijvend deel uit te maken van de Belgische samenleving. Een soortgelijke uiting is volgens het discours ook op te merken bij migranten die in plaats van te wonen in een oud, verkommerd en daarom dikwijls gevaarlijk huis, ervoor kiezen een woning te kopen en die vervolgens op te knappen.³⁸⁰

Ook andere klassieke elementen in het integratiediscours komen opnieuw aan bod. Zo wordt het hebben van werk ook in 1987 beschouwd als een standaardonderdeel van integratie, zowel door politieke bestuurders als door de migranten zelf. Twee voorbeelden tonen deze visie aan. Het eerste voorbeeld beschrijft een Poolse man, die ondanks een duidelijke wil tot integratie, niet erkend wordt als politiek vluchteling door de hogere overheid. In een attest dat de plaatselijke burgemeester schrijft om de overheid te overtuigen van het voorbeeldige gedrag van de Pool, benadrukt hij de tewerkstelling en daardoor ook de zelfredzaamheid van de man:

“Burgemeester Jean De Schryver van Lochristi stelde ten behoeve van het Pools gezin een attest op waarin hij schrijft dat het gezin zich voorbeeldig gedraagt, dat Adam Wiatrzyk werkt en dat zijn loon hem in staat stelt in de dagelijkse behoeften van het gezin te voorzien.” (Rudy Tollenaere, “Poolse kerst in Lochristi. Pools gezin dat normaal gezien vandaag de grens over moest, mag toch blijven,” *Het Nieuwsblad*, 25.12.1987.)

³⁷⁸ In deze periode werden zestien relevante artikels geselecteerd, waarvan er drie artikels voor en acht artikels na de verkiezingsdag (13/12/1987) verschenen.

³⁷⁹ Rudy Tollenaere, “Poolse kerst in Lochristi. Pools gezin dat normaal gezien vandaag de grens over moest, mag toch blijven,” *Het Nieuwsblad*, 25.12.1987; GF, “Steeds meer immigranten. Terugkeer-beleid mislukte volkomen,” *Het Nieuwsblad*, 05.01.1988; VH, “Naamloze Marokkaan leefde in mensonterende omstandigheden,” *Het Nieuwsblad*, 13.01.1988; André Peeters, “Belg Mehmet laat Emirdag niet los. ‘Ik heb de plicht voor mijn geboortedorp iets te doen,’” *Het Nieuwsblad*, 08.01.1988.

³⁸⁰ “Belg Mehmet laat Emirdag niet los. ‘Ik heb de plicht voor mijn geboortedorp iets te doen.’”

Gelinkt aan de tewerkstelling is ook de toegang tot sociale zekerheid een onderdeel in het krantendiscours over integratie in 1987. Een opvallende vaststelling hierin zijn de artikels waarin beschreven wordt dat migranten wel toegang hebben tot de sociale zekerheidsinstellingen in België, maar zelf prefereren daar geen of weinig gebruik van te maken, zoals volgend voorbeeld aantoont:

“In een aanvangsfase hoefden ze geen huur te betalen, nu doen ze dat wel en correct. Adam Wiatrzyk is van oordeel dat hij niet moet genieten van steun van openbare instellingen, maar dat hij zelf moet kunnen instaan voor de levensnoodzakelijke behoeften van zijn gezin.” (Rudy Tollenaere, “Poolse kerst in Lochristi. Pools gezin dat normaal gezien vandaag de grens over moest, mag toch blijven,” *Het Nieuwsblad*, 25.12.1987.)

In lijn van deze actieve houding speelt ook het verenigingsleven en de participatie in de samenleving een rol in het mediadiscours over integratie in 1987. Voorbeelden worden gegeven van Turken die in België actief zijn in socialistische of andere arbeidsverenigingen, lid zijn van migrantenorganisaties, volkshuizen leiden of tolkdiensten aanbieden bij bijvoorbeeld rechtbanken.³⁸¹ Ook de acties die diverse migrantenverenigingen organiseren *“om de eis tot stemrecht voor migranten kracht bij te zetten”*, zoals bijvoorbeeld het organiseren van *“alternatieve verkiezingen voor migranten van alle nationaliteiten”* worden in het discours beschreven als een uiting van een integratiewens.³⁸² Het Vlaams Blok is hier een duidelijke tegenstem in het discours en stelt dat het *“kiesrecht voor vreemdelingen volstrekt wordt uitgesloten.”*³⁸³

Verder wordt ook onderwijs in het discours in 1987 als onderdeel van integratie gezien. Een artikel over *“teruggekeerde Turken”* beschrijft bijvoorbeeld de kinderen van gastarbeiders die allen in België schoolliepen en dat bovendien zeer goed deden.³⁸⁴ Onderwijs speelt dus een grote rol in het integratieproces voor jongeren en kinderen van immigranten volgens de krant. Dit blijkt ook uit het voorstel van Vlaams Blok om gastarbeiderskinderen apart – *“in hun taal, godsdienst en cultuur”* – te onderwijzen. Zo wordt de integratie in de Belgische samenleving namelijk als het ware tegengehouden om *“hun snelle en volwaardige terugkeer naar hun land van herkomst mogelijk te maken.”*³⁸⁵

Het kunnen spreken van de Nederlandse taal is vervolgens ook een element in het integratiediscours van Het Nieuwsblad. Dit komt vooral impliciet tot uiting wanneer voorbeelden van een geslaagde integratie worden besproken in de krant: deze migranten spreken telkens goed Nederlands.³⁸⁶ In deze artikels wordt naast de taal ook aandacht gevestigd op voorbeelden van een gedeelde cultuurbeleving tussen migranten en Belgen, zoals bijvoorbeeld Kerstmis vieren. Ook waarden en gebruiken spelen een rol in het integratiediscours van Het Nieuwsblad: er wordt geschreven over Turkse jongeren die zijn *“weg gegroeid van de Turkse gewoontes en nog sterker geïntegreerd in onze samenleving.”*³⁸⁷ Dit is dan ook noodzakelijk, zo vindt de tot Belg genaturaliseerd Mehmet:

³⁸¹ Rudy Tollenaere, “Poolse kerst in Lochristi. Pools gezin dat normaal gezien vandaag de grens over moest, mag toch blijven,” *Het Nieuwsblad*, 25.12.1987; JdT, “De migranten ‘zonder stem’ stemden toch,” *Het Nieuwsblad*, 14.12.1987; André Peeters, “Teruggekeerde Turken: vreemd in eigen land,” *Het Nieuwsblad*, 27.12.1987.

³⁸² “De migranten ‘zonder stem’ stemden toch.”

³⁸³ LNS, “Voor Vlaams Blok telt ‘eigen volk eerst’,” *Het Nieuwsblad*, 18.11.1987.

³⁸⁴ “Teruggekeerde Turken: vreemd in eigen land.”

³⁸⁵ “Voor Vlaams Blok telt ‘eigen volk eerst’.”

³⁸⁶ “Teruggekeerde Turken: vreemd in eigen land”; “Poolse kerst in Lochristi. Pools gezin dat normaal gezien vandaag de grens over moest, mag toch blijven.”

³⁸⁷ “Belg Mehmet laat Emirdag niet los. ‘Ik heb de plicht voor mijn geboortedorp iets te doen.’”

“Natuurlijk kan men goede gebruiken behouden en waardering behouden voor de culturele gewoontes maar een vergaande integratie is echt nodig.” (André Peeters, “Belg Mehmet laat Emirdag niet los. ‘Ik heb de plicht voor mijn geboortedorp iets te doen’,” *Het Nieuwsblad*, 08.01.1988.)

Actoren in het integratieproces

In het krantendiscours van 1987 wordt de scheiding tussen de ‘wij’- en de ‘zij’-groep heel expliciet benadrukt door het Vlaams Blok die in hun verkiezingslogan pleit voor “*Eigen volk eerst*”. Zij willen eveneens dat zoveel mogelijk van “*de niet-Europese gastarbeiders naar hun land van herkomst*” terugkeren en wilt deze remigratie vergemakkelijken door kinderen van migranten te onderwijzen in “*hun taal, godsdienst en cultuur*”.³⁸⁸ Dergelijke extreme standpunten voeden de perceptie van een onoverbrugbare scheiding tussen de ‘wij’- en de ‘zij’-groep. Het kernidee achter dergelijke standpunten – dat migranten meestal een andere taal spreken en een andere cultuur hebben – wordt echter ook door andere stemmen in het discours, hetzij op meer impliciete en veel minder negatieve manier, ondersteund.

Net als in de voorgaande jaren worden bijvoorbeeld nationaliteit en afkomst van de migranten vaak vernoemd en herhaald (“*Polen*”, “*Algerijn*”, “*Marokkanen en Turken*”, “*zuidering*”). Een genuanceerd beeld wordt eveneens gegeven van de gepercipieerde cultuurverschillen tussen immigranten en Belgen. Jonge Turken die zich, aldus het discours, goed geïntegreerd hebben in de Belgische samenleving worden door familieleden beschreven als “*verwesterd, geen echte Turken meer*”. Maar tegelijk voelen die jonge Turken zich “*geen echte Belg*”; “*zij leven tussen twee culturen*”, aldus het krantendiscours.³⁸⁹ Kinderen van gastarbeiders ervaren soortgelijke situaties die voortkomen uit hun tweezijdige culturele identiteit. Althans, dat is hoe hun vaders het beschrijven in de krant:

“*Ik vond dat ik moest terugkomen,*’ zegt hij. *‘De oudste kinderen werden groter en dan is het moeilijk om als islamiet tussen westerlingen te leven. Zolang ze klein zijn, gaat het nog, later niet meer.’*” (André Peeters, “Teruggekeerde Turken: vreemd in eigen land,” *Het Nieuwsblad*, 27.12.1987.)

De bovenstaande beschrijving van de situatie van de tweede generatie van migranten geeft dus wel degelijk blijk van het bestaan van cultuurverschillen – wat het wij-zij discours ondersteunt – maar kan tegelijkertijd worden aanzien als toonbeeld van een vervaging van de grenzen tussen die beide culturen – wat het wij-zij discours dus deels ondergraaft.

Op vlak van het verschil in waarden en gebruiken valt tot slot een minder genuanceerd beeld waar te nemen in het discours. Het betoog stelt dat er een duidelijk verschil is tussen de “*Turkse gewoontes*” of “*de geboden en tradities van het thuisland*” en de “*westerse samenleving*” en diens normen.³⁹⁰ Ook een artikel over een soort ontvoering van zijn gezin door een Algerijnse vader spreekt over “*een botsing van totaal verschillende levensgewoonten en mentaliteiten*” tussen een Belgische moeder en een Algerijnse vader.³⁹¹

³⁸⁸ “Voor Vlaams Blok telt ‘eigen volk eerst’.”

³⁸⁹ “Belg Mehmet laat Emirdag niet los. ‘Ik heb de plicht voor mijn geboortedorp iets te doen.’”

³⁹⁰ “Belg Mehmet laat Emirdag niet los. ‘Ik heb de plicht voor mijn geboortedorp iets te doen.’”

³⁹¹ LDL, “Berooide moeder met haar 5 kinderen terug uit Algerije. Dank zij hulp van Euro-parlementslid,” *Het Nieuwsblad*, 11.01.1988.

Het krantendiscours beschrijft ook in 1987 bepaalde verwachtingen over de rol van de overheid en de rol van de samenleving in het integratieproces. Het Vlaams Blok vormt opnieuw een extreme stem in het discours: zij verwachten dat de overheid de terugkeer van migranten faciliteert en hier actief op inzet.³⁹² Dit is ook gedeeltelijk zo; sinds 1984 is de *“reïntegratiepremie (...) voor vreemdelingen die in ons land tenminste een jaar werkloos zijn en terug naar hun land willen”* een deel van het terugkeerbeleid van de overheid.³⁹³ Dit beleid is echter volkomen mislukt, en wordt sterk bekritiseerd door migrantenorganisaties, die het een *“oprotpremie”* noemen.³⁹⁴

Naast de klassieke overheidstaken, zoals het uitschrijven van verblijfsvergunningen en het erkennen van politieke vluchtelingen, worden in het discours meer impliciet enkele andere verantwoordelijkheden bij de overheid gelegd. Er wordt bijvoorbeeld geklaagd over het gebrek aan een onthaalbeleid voor migranten in het verleden. De integratie van de eerdere migranten werd, aldus Turkse jongeren in 1987, bemoeilijkt door een gebrek aan Nederlandse taallessen en het uitblijven van een ruimtelijk spreidingsplan voor migranten; *“men heeft ze aan hun lot overgelaten en daarom zijn zij elkaar gaan zoeken.”* Dergelijke zaken – of meer algemeen een uitgewerkt migrantenbeleid – worden in 1987 dus wel verwacht van de overheid, zo blijkt uit het krantendiscours.³⁹⁵

Verder staat de overheid volgens het discours in voor de organisatie van informatiecampagnes over onveilige woningen en komt ze diplomatiek tussenbeide in geval van mislukte gemengde huwelijken.³⁹⁶ Ook wordt van de overheid verwacht dat ze probeert om *“'de kleine man' tot een antiracistische houding te overtuigen”* en de wet tegen het racisme toe te passen.³⁹⁷

Dit brengt ons bij de rol die in het discours wordt toegeschreven aan de samenleving. Een campagne voor vluchtelingen stelt heel expliciet bepaalde verwachtingen aan de maatschappij:

“Er wordt opgeroepen voor een open houding. OOSA (Overlegorgaan Ontwikkelingssamenwerking Antwerpen) is ervan overtuigd dat heel wat mensen, groepen en organisaties hun bijdrage willen leveren om vluchtelingen op te vangen en integreren.” (“Campagne voor vluchtelingen in de grootstad,” Het Nieuwsblad, 27.12.1987.)

Het betoog toont naast deze duidelijke eis ook enkele voorbeelden waarbij de lokale gemeenschap (zoals de burens en de kennissenkring) een actieve rol spelen in het integratieproces van migranten, door hen te steunen en te helpen waar nodig.³⁹⁸

Naast een rol voor de overheid en de samenleving beschrijft het betoog ook een bepaalde actieve houding van de migranten zelf. Verschillende artikelen berichten over migranten die *“zich trachten te integreren in onze maatschappij”* en dat laten blijken door hard te werken, zich voorbeeldig te

³⁹² “Voor Vlaams Blok telt ‘eigen volk eerst’.”

³⁹³ “Steeds meer immigranten. Terugkeer-beleid mislukte volkomen.”

³⁹⁴ “Teruggekeerde Turken: vreemd in eigen land.”

³⁹⁵ “Belg Mehmet laat Emirdag niet los. ‘Ik heb de plicht voor mijn geboortedorp iets te doen.’”

³⁹⁶ “Helpt van kacheldoden in Brussel migranten”; “Berooide moeder met haar 5 kinderen terug uit Algerije. Dank zij hulp van Euro-parlementslid.”

³⁹⁷ DM, “PVDA-protest tegen racistisch vuurwerk,” *Het Nieuwsblad*, 17.12.1987; Dirk Martens, “‘Racisme’ van meet af aan splijtzwaam in provincieraad,” *Het Nieuwsblad*, 20.12.1987; “Campagne voor vluchtelingen in de grootstad,” *Het Nieuwsblad*, 27.12.1987.

³⁹⁸ “Poolse kerst in Lochristi. Pools gezin dat normaal gezien vandaag de grens over moest, mag toch blijven.”

gedragen en de taal te spreken.³⁹⁹ De beschreven migranten benadrukken ook zelf de noodzaak van een actieve rol in hun integratieproces:

“De jongeren moeten uit de eigen groep treden, contact zoeken met Belgen, hoe moeilijk dat ook is.’ (...) *‘Natuurlijk kan men goede gebruiken behouden en waardering behouden voor de culturele gewoontes maar een vergaande integratie is echt nodig.’* (André Peeters, “Belg Mehmet laat Emirdag niet los. ‘Ik heb de plicht voor mijn geboortedorp iets te doen’,” *Het Nieuwsblad*, 08.01.1988.)

Het discours stelt de ‘doelgroep’ dus in het algemeen voor als actieve actoren die een positieve bijdrage leveren aan hun integratieproces. Toch worden migranten niet altijd op een positieve manier afgebeeld in de krant. Zo spreekt het Vlaams Blok uitsluitend op een slechte manier over migranten, en heeft het bijvoorbeeld over *“het probleem van de gastarbeiders”*.⁴⁰⁰ Een artikel over Zwitserland dat *“de jongste weken een vloed van asielzoekers en kandidaat-gastarbeiders te verwerken heeft”* en een artikel over de Nederlandse situatie met betrekking tot *“malafide asielzoekers”* en *“schijnvluchtelingen”* zijn eveneens toonbeelden van een zeer negatieve representatie van migranten in de media.⁴⁰¹ In dergelijke voorbeelden versterken verwoordingen zoals *“een vloed”* of de bijschriften bij afbeeldingen (*“Asielzoekers: niemand wil ze écht.”*) nog meer de negatieve bijklank van de berichtgeving.

Tot slot wordt de ‘doelgroep’ van het integratiebeleid soms ook meer passief weergegeven in het discours. Ze zijn dan bijvoorbeeld het slachtoffer van racisme of worden beschreven als *“arme gezinnen”* en *“bewoners van oude huizen”* die een veel hoger risico lopen op een koolstofvergiftiging in vergelijking met Belgische families.⁴⁰² Ook in geval van een mislukt gemengd huwelijk tussen een Belgische vrouw en een geïmmigreerde man wordt de vrouw als slachtoffer, namelijk als een *“berooide moeder”*, beschreven.⁴⁰³

Met welke termen wordt deze ‘doelgroep’ dan omschreven? In 1987 worden verschillende woorden door elkaar gebruikt. Opvallend is dat het woord gastarbeider voor het eerst openlijk bekritiseerd wordt – door het Vlaams Blok nota bene:

“Het begrip ‘gastarbeider’ moet internationaal worden afgewezen als strijdig met de rechten van de mens.” (LNS, “Voor Vlaams Blok telt ‘eigen volk eerst’,” *Het Nieuwsblad*, 18.11.1987.)

Toch wordt het begrip in 1987 nog vaak gebruikt, zowel om de migratie van bepaalde groepen mensen in de jaren 1960 en 1970 te omschrijven als in een hedendaagse context.⁴⁰⁴ Synoniem zijn bijvoorbeeld vreemdeling, migrant of immigrant. Vluchtelingen worden meer als een apart geval beschreven, en

³⁹⁹ “Poolse kerst in Lochristi. Pools gezin dat normaal gezien vandaag de grens over moest, mag toch blijven”; “Teruggekeerde Turken: vreemd in eigen land.”

⁴⁰⁰ “Voor Vlaams Blok telt ‘eigen volk eerst’.”

⁴⁰¹ “Gastarbeiders, asielzoekers stromen naar Zwitserland. Vóór op 1 januari strengere bepalingen gaan gelden,” *Het Nieuwsblad*, 23.12.1987; R. Bq, “Asielzoekers botsen in Nederland op stevige administratieve muur. Slechte tijd voor schijnvluchtelingen,” *Het Nieuwsblad*, 18.11.1987.

⁴⁰² “PVDA-protest tegen racistisch vuurwerk”; “Helpt van kacheldoden in Brussel migranten.”

⁴⁰³ “Berooide moeder met haar 5 kinderen terug uit Algerije. Dank zij hulp van Euro-parlementslid.”

⁴⁰⁴ “Teruggekeerde Turken: vreemd in eigen land”; “‘Racisme’ van meet af aan splijtzwaam in provincieraad.”

uitsluitend vanuit een positief of slachtofferperspectief.⁴⁰⁵ Over asielzoekers wordt er ten slotte enkel bericht in een buitenlandse context.⁴⁰⁶

Beoordeling integratie en integratiebeleid

In 1987 wordt het integratiebeleid door verschillende stemmen in het discours bekritiseerd of als gefaald beoordeeld. Een opvallende vaststelling hier is dat ook migranten zich beklagen over het integratiebeleid uit het verleden – en dan vooral het gebrek daaraan. De beleidskeuzes van toen hebben een structurele invloed op de situatie van de jongeren vandaag, menen enkele Turkse jongeren:

“Men heeft ze aan hun lot overgelaten en daarom zijn zij elkaar gaan zoeken. Dan is er veel scheefgegroeid tussen de Belgen en de vreemdelingen. De jongeren hebben daar nu last van, zij leven tussen twee culturen.” (André Peeters, “Belg Mehmet laat Emirdag niet los. ‘Ik heb de plicht voor mijn geboortedorp iets te doen’,” *Het Nieuwsblad*, 08.01.1988.)

Het afwezige onthaalbeleid in het verleden heeft volgens dit betoog dus geleid tot scheve verhoudingen tussen Belgen en migranten in 1987. Een duidelijke taalbarrière en de ruimtelijke concentratie van migranten in *“buurten waar vooral oude huizen staan”* zijn hier voorbeelden van.⁴⁰⁷ Het feit dat de levenssferen van beide groepen in het verleden sterk gescheiden bleven, heeft in sommige gevallen tot onbegrip voor ‘de ander’ geleid in beide groepen. Zo wordt de gediversifieerde culturele identiteit van de migrantenjongeren door sommigen uit de oudere generatie migranten in 1987 als probleem beschouwd en kunnen in het krantendiscours verschillende uitingen van racisme worden vastgesteld.⁴⁰⁸

Het Vlaams Blok vormt een tweede kritische stem in het discours over het Vlaamse integratiebeleid. Deze partij pleit heel expliciet voor *“eigen volk eerst”* en heeft het over *“het probleem van de gastarbeiders”*, beide voorbeelden van een zeer negatieve beoordeling over integratie; het beleid is gefaald, maar ook het concept integratie wordt door het Vlaams Blok geproblematiseerd. Zij zien *“een geleidelijke en humane terugkeer van de niet-Europese gastarbeiders naar hun land van herkomst”* als oplossing voor de ‘probleemsituatie’.⁴⁰⁹

Een dergelijke remigratie is in 1987 al enkele jaren deel van het overheidsbeleid, maar dan op een vrijwillige en vooral niet (zoals het Vlaams Blok wel doet) geproblematiseerde manier. De terugkeer wordt door de overheid gestimuleerd door de zogenoemde terugkeerpremie. Dit beleid mislukte volgens een onderzoek echter volledig en ook het artikel over *“Teruggekeerde Turken”* bekritiseert de premie.⁴¹⁰ Een belangrijke nuance hier is dat het idee van remigratie op zich niet geproblematiseerd

⁴⁰⁵ “Poolse kerst in Lochristi. Pools gezin dat normaal gezien vandaag de grens over moest, mag toch blijven”; “Campagne voor vluchtelingen in de grootstad.”

⁴⁰⁶ “Gastarbeiders, asielzoekers stromen naar Zwitserland. Vóór op 1 januari strengere bepalingen gaan gelden”; “Asielzoekers botsen in Nederland op stevige administratieve muur. Slechte tijd voor schijnvluchtelingen.”

⁴⁰⁷ “Helpt van kacheldoden in Brussel migranten.”

⁴⁰⁸ “PVDA-protest tegen racistisch vuurwerk”; “‘Racisme’ van meet af aan splijtzwam in provincieraad.”

⁴⁰⁹ “Voor Vlaams Blok telt ‘eigen volk eerst’.”

⁴¹⁰ “Steeds meer immigranten. Terugkeer-beleid mislukte volkomen”; “Teruggekeerde Turken: vreemd in eigen land.”

wordt in het discours – integendeel - de verschillende Turkse families die in het artikel aan het woord komen, zijn teruggekeerd uit eigen keuze van de vader. Die beslissing werd gemotiveerd door de toenmalige situatie die door vele Turkse mannen als uitzichtloos werd gepercipieerd: langdurige werkloosheid en een onverzoenbare dubbele culturele identiteit voor de kinderen (*“geen echte Belg, geen echte Turk”*).⁴¹¹

Opvallend is dat de kinderen in vele gevallen tegen hun zin terugkeerden: zij waren liever in België, hun geboorteland, gebleven.⁴¹² Bovenstaande vaststelling kan aantonen dat sommige oudere migranten een negatief oordeel vellen over integratie of dit minder noodzakelijk vinden gezien het oog op de uiteindelijke terugkeer. De volgende generatie lijkt hier heel anders over te denken, zo blijkt uit onderstaande passage:

“Mehmet heeft uitgesproken ideeën over de Turkse jongeren in ons land: ‘Zij blijven hier. Goed, dan moeten zij zich ook integreren en gelukkig hebben meer en meer families dat door. Vroeger werd er verschrikkelijk hard gespaard want het geld was nodig voor de terugkeer. De woning verkommerde want was onbelangrijk, tijdelijk. Nu zie ik in Antwerpen steeds meer mensen een huis kopen en dat netjes opknappen. Zij kopen ook nieuwe meubelen, geen tweedehandse.” (André Peeters, “Belg Mehmet laat Emirdag niet los. ‘Ik heb de plicht voor mijn geboortedorp iets te doen’,” *Het Nieuwsblad*, 08.01.1988.)

Dit fragment is een toonbeeld van een duidelijke wil tot een langdurige integratie in de samenleving van jongeren met een migratieachtergrond. Zij beoordelen het concept integratie dus vaak wel als iets positiefs, volgens de krant. De zeer uitgesproken integratiewens van een jong, Pools vluchtelingengezin, de *“morele en effectieve steun van burens en hun kennissenkring”* die ze hierin krijgen en *“de soepele houding van de lokale en nationale overheden”* zijn voorbeelden van een zeer tolerante ingesteldheid en een positieve kijk op integratie.⁴¹³ De verschillende vormen van actievoering voor en door migranten die vervolgens in het discours aan bod komen, zoals het organiseren van alternatieve verkiezingen of het oproepen tot een open houding voor vluchtelingen, ondersteunen deze positieve evaluatie eveneens.⁴¹⁴

Het ‘geslaagde integratie’-discours wordt verder gekenmerkt door een focus op jongeren en onderwijs. Zo wordt er geschreven over de moeilijkheden op vlak van taal, school en gewoontes die kinderen die in België opgroeiden meemaken bij de terugkeer van hun gezin naar Turkije of Algerije.⁴¹⁵ Er wordt als het ware gesuggereerd dat de kinderen van migranten gelijkaardige ‘aanpassingsproblemen’ ervaren als die van hun ouders destijds, maar dan in de omgekeerde richting. Dit omdat ze zodanig goed geïntegreerd zijn in de Vlaamse samenleving, aldus het discours.

Ten slotte is het opmerkelijk dat in de negatieve evaluatie van het integratiebeleid in de media geen directe link wordt gelegd met criminaliteit, iets wat in de voorgaande jaren wel gebeurde. Ook in de tegenovergestelde perceptie, waarin integratie als geslaagd wordt gezien, is er een bepaald thema

⁴¹¹ “Teruggekeerde Turken: vreemd in eigen land.”

⁴¹² “Teruggekeerde Turken: vreemd in eigen land.”

⁴¹³ “Poolse kerst in Lochristi. Pools gezin dat normaal gezien vandaag de grens over moest, mag toch blijven.”

⁴¹⁴ “De migranten ‘zonder stem’ stemden toch”; “Campagne voor vluchtelingen in de grootstad.”

⁴¹⁵ “Teruggekeerde Turken: vreemd in eigen land”; “Berooide moeder met haar 5 kinderen terug uit Algerije. Dank zij hulp van Euro-parlementslid.”

afwezig in het betoog in 1987. Er wordt namelijk niets geschreven over de positieve effecten van culturele uitwisseling tussen de migrantengemeenschap en de Belgische samenleving.

Gender en integratie

Welke rol speelt gender ten slotte in het mediadiscours over integratie? Een belangrijke vaststelling is dat er in 1987 vaak over migrantengezinnen wordt geschreven. Uit deze artikels blijkt dat het meestal de vader was die als eerste naar België kwam (meestal al in de jaren 1960) om dan via een procedure van gezinshereniging zijn echtgenote (of verloofde) en eventuele kinderen te laten overkomen.⁴¹⁶ Het discours beschrijft deze gezinnen, en dan vooral de kinderen, vanuit een positief oogpunt. Het Nieuwsblad beeldt hen af als voorbeelden van een geslaagde integratie of vertelt hun verhaal vanuit een slachtofferperspectief. Zo wordt de aandacht gevestigd op de onveilige woonomstandigheden van sommige Turkse en Marokkaanse families die leidden tot meer zogenaamde “kacheldoden” of wordt er bericht over een “racistische aanslag” met vuurwerk tegenover een Marokkaanse familie.⁴¹⁷ Dit slachtofferperspectief wordt ook gebruikt in het artikel over een jong Pools gezin waarvan de vader niet erkend werd als politiek vluchteling, ondanks de duidelijk integratiewens van de familie.⁴¹⁸ De Poolse man wil in België een nieuw leven opbouwen; op de foto bij het artikel wordt hij heel onschuldig afgebeeld met zijn dochtertje op de arm en naast zijn vrouw. Die foto staat in scherp contrast met de afbeelding die gebruikt wordt bij een artikel over “schijnvluchtelingen” in Nederland. Hierop worden drie oudere mannen afgebeeld met het bijschrift: “Asielzoekers: niemand wil ze écht”. Van het slachtofferperspectief dat bij de Poolse familie gebruikt werd, is geen sprake meer als het betoog over alleenstaande, oudere mannen gaat.

Een tweede element dat opvalt in het krantendiscours over integratie en gender is dat er een haast tegengestelde perceptie heerst over een gemengd huwelijk tussen een Belgische vrouw en een geïmmigreerde man enerzijds en een geïmmigreerde vrouw of vrouw met migratieachtergrond en een Belgische man anderzijds. In het eerste geval wordt het huwelijk en vooral de situatie met betrekking tot de kinderen vrij expliciet geproblematiseerd in de krant. Deze visie komt duidelijk aan bod in een artikel over een soort ontvoering van het gezin naar Algerije door de vader.⁴¹⁹ Dergelijke negatieve perceptie heerst echter niet wanneer er bericht wordt over een – volgens de krant – goed geïntegreerde Turkse vrouw die “trouwplannen heeft met een niet-Turk”; hier wordt relatief neutraal over geschreven.⁴²⁰

Een laatste punt in het genderdiscours over integratie gaat over de verhouding tussen man en vrouw en hoe hierover wordt gesproken in het betoog. Dat geeft duidelijk blijk van een andere genderverhouding in Turkije en België. Een Turkse vader wordt afgebeeld als het hoofd van de familie; hij beslist waar de kinderen later gaan werken en met wie ze al dan niet trouwen. Het is ook hij die de beslissing maakte om naar België te komen of terug te keren naar Turkije; zijn gezin zal hem hierin

⁴¹⁶ “Teruggekeerde Turken: vreemd in eigen land”; “Belg Mehmet laat Emirdag niet los. ‘Ik heb de plicht voor mijn geboortedorp iets te doen.’”

⁴¹⁷ “Helpt van kacheldoden in Brussel migranten”; “PVDA-protest tegen racistisch vuurwerk.”

⁴¹⁸ Rudy Tollenaere, “Toch plaats voor vluchtelingen,” *Het Nieuwsblad*, 25.12.1987.

⁴¹⁹ “Berooide moeder met haar 5 kinderen terug uit Algerije. Dank zij hulp van Euro-parlementslid.”

⁴²⁰ “Belg Mehmet laat Emirdag niet los. ‘Ik heb de plicht voor mijn geboortedorp iets te doen.’”

volgen, aldus het discours.⁴²¹ Turkse vrouwen en meisjes die in België opgroeiden, leggen zich daar echter niet altijd zomaar bij neer, zo blijkt uit de getuigenis van de tot Belg genaturaliseerde Mehmet:

“Meisjes eisen hun rechten, willen zich emanciperen, vrijer leven. Zij vinden dat man en vrouw gelijk zijn. De meisjes moeten volgens de Turkse tradities maagd blijven tot zij trouwen, de jongens niet. De mannen mogen dus gerust met Belgische meisjes omgaan, maar de Turkse meisjes moeten van de Belgische mannen wegblijven. Ik heb hier veel geleerd. Ik heb waardering voor de vrouw, zie mezelf als man niet belangrijker.” (André Peeters, “Belg Mehmet laat Emirdag niet los. ‘Ik heb de plicht voor mijn geboortedorp iets te doen’,” *Het Nieuwsblad*, 08.01.1988.)

Net als Mehmet nemen de Turkse meisjes waar hij het over heeft afstand van traditionele Turkse gebruiken en genderverhoudingen en erkennen ze de gelijke positie van man en vrouw. Deze vrouwen eigenen zich de gangbare genderverhoudingen in België toe en *“willen zich emanciperen”*. Voor hen lijkt het integratieproces – met de specifieke betekenis van het delen in waardenpatronen en ideeën over gendergelijkheid – ook een emancipatieproces ten aanzien van hun eigen gemeenschap en cultuur. In plaats van slachtoffer is de vrouw hier een sterke actor die een dubbele hindernis (met name haar benadeelde positie door de intersectie tussen gender en etniciteit) moet overwinnen – of heeft overwonnen. Een toonbeeld hiervan zijn de Turkse vrouwen waarover expliciet vermeld wordt dat ze hebben meegestemd in alternatieve verkiezingen voor migranten.⁴²²

1991⁴²³

Conceptualisering van integratie

Wat allereerst opvalt in 1991 is dat het begrip integratie talrijk wordt gebruikt in de krant *Het Nieuwsblad*. In de dagen onmiddellijk na de zogenoemde ‘Zwarte Zondag’ vormt *“de integratie van vreemdelingen”* een veelbesproken thema in de krant. Zo wordt er geschreven over het integratieproces, het integratiebeleid en de (niet uitgevoerde) integratievoorstellen van Paula D’Hondt.⁴²⁴ De begrippen immigratie en integratie worden rechtstreeks aan elkaar gelinkt en bovendien vaak in één adem genoemd met *“de bestrijding van vreemdelingenhaat”*.⁴²⁵ Dit is niet enkel zo in Vlaanderen of België, blijkt uit het discours. Ook in Groot-Brittannië is immigratie *“een brandend politiek thema”* en *“in vrijwel alle West Europese landen zijn hoge ambtenaren of politici belast met de integratie van vreemdelingen”*.⁴²⁶ Net als D’Hondt pleiten verschillende immigrantenorganisaties dan

⁴²¹ “Teruggekeerde Turken: vreemd in eigen land.”

⁴²² “De migranten ‘zonder stem’ stemden toch.”

⁴²³ In deze periode werden 58 relevante artikels geselecteerd, waarvan er 24 artikels voor en 34 artikels na de verkiezingsdag (24/11/1991) verschenen.

⁴²⁴ Guido Fonteyn, “‘Vlaams Blok is geen Antwerps probleem’. Koninklijk Kommissaris Paula D’Hondt: ‘Regering moet mijn nota’s uitvoeren’,” *Het Nieuwsblad*, 28.11.1991; MD, “De ‘andere’ is steeds de zondebok,” *Het Nieuwsblad*, 27.11.1991.

⁴²⁵ “‘Vlaams Blok is geen Antwerps probleem’. Koninklijk Kommissaris Paula D’Hondt: ‘Regering moet mijn nota’s uitvoeren’.”

⁴²⁶ Reuter, “Immigratie bij Britten heet hangijzer,” *Het Nieuwsblad*, 24.10.1991; “‘Vlaams Blok is geen Antwerps probleem’. Koninklijk Kommissaris Paula D’Hondt: ‘Regering moet mijn nota’s uitvoeren’.”

ook voor een gezamenlijk Europees *“immigrantenbeleid gebaseerd op integratie”*.⁴²⁷ Maar ook vóór de verkiezingsuitslag bekend was, was het begrip al alomtegenwoordig in het discours, zo blijkt uit onderstaande passage:

“Het staat modern over “integratie” te spreken. De stemmen die dat doen, nemen in aantal toe.” (HDB, “Migrant wil Nederlands leren, maar dat kan niet,” *Het Nieuwsblad*, 24.10.1991.)

De term integratie wordt voorts gelijkgesteld aan de *“inschakeling”* of *“inpassing van de allochtonen”* in onze maatschappij. Deze begrippen worden bovendien eveneens gebruikt om historische situaties te omschrijven zoals *“inpassingen’ uit lang vervlogen tijden”* van Spanjaarden en Joden in Antwerpen.⁴²⁸ Het bredere begrip ‘inpassen’ wordt door enkele politieke partijen – met name het Vlaams Blok en de liberale Partij voor Vrijheid en Vooruitgang (PVV) – gelijkgesteld aan een duidelijke plicht tot het ‘aanpassen’ van de migrant: *“wie dat niet wil of kan moet het land verlaten”*.⁴²⁹ Maar wat deze aanpassingen of inpassingen dan precies inhouden, wordt niet geëxpliceerd door die partijen. Door de krantenartikelen te analyseren wordt echter wel het één en ander duidelijk over wat men in 1991 onder de noemer integratie beschouwde in de media.

In enkele artikels wordt dit namelijk wel relatief duidelijk gesteld. Op Europees niveau bijvoorbeeld betekent dit *“o.a. stemrecht, het scheppen van werkgelegenheid en intercultureel onderwijs.”*⁴³⁰ Maar ook in een Vlaamse context worden enkele elementen genoemd die het integratieproces (van politieke vluchtelingen) kunnen sturen:

“gratis lessen Nederlands opstarten, sportmogelijkheden creëren, ter beschikking stellen van vervoer, de oprichting van een technisch atelier, informatieavonden over allerlei onderwerpen van dagelijks belang, zoals verzekeringen, werkgelegenheid, woonmogelijkheid, gezondheidszorg, onderwijs, integratiemogelijkheden voor de kinderen door spelgelegenheid met Lintse kinderen, schoolopvang, verplaatsing in buitenland, e.d. (...) De belangrijkste steun die Lint zijn asielzoekers kan geven, is een gastvrij onthaal in het dorpsbeeld en de eigen leefgemeenschap van het verenigingsleven. (...) De integratie begint bij de kinderen in de school, bij de volwassenen in het verenigings- en ontspanningsleven.” (F.S., “Gastvrij Lint wil graag verdwijnen,” *Het Nieuwsblad*, 27.12.1991.)

Deze passages leggen de aandacht bij talrijke maatschappelijke domeinen die ook in andere artikels aan bod komen. Een opvallende constante in het integratiediscours is bijvoorbeeld de focus op onderwijs, jeugd en taal. Zo worden in verschillende Vlaamse steden zogenoemde onthaalklassen opgericht *“om jongeren van 12 tot 15 jaar, die pas in ons land zijn aangekomen en de taal niet kennen, het Nederlands aan te leren zodat ze op relatief korte tijd in het normale onderwijssysteem kunnen worden ingeschakeld.”* Ook voor kinderen van de lagere school die onvoldoende Nederlands kennen wordt bijscholing voorzien.⁴³¹ In sportverenigingen zoals basketbalclubs worden bijlessen of taalondersteuning aangeboden en zowat elk *human interest* verhaal over migranten benadrukt het

⁴²⁷ Amp, “Europese top in Maastricht bespreekt migrantenprobleem,” *Het Nieuwsblad*, 29.11.1991.

⁴²⁸ VCE, “Integratie jonge migranten door basketbal,” *Het Nieuwsblad*, 21.11.1991; Manu Ruys, “Antwerpen, de stad met twee gezichten,” *Het Nieuwsblad*, 13.12.1991.

⁴²⁹ Luc Neugkermans, “PVV: ‘Migranten moeten zich aanpassen of land verlaten,’” *Het Nieuwsblad*, 28.10.1991; HDB, “Migrant wil Nederlands leren, maar dat kan niet,” *Het Nieuwsblad*, 24.10.1991.

⁴³⁰ “Europese top in Maastricht bespreekt migrantenprobleem.”

⁴³¹ AD, “Migranten betreuren weigering onthaalklas,” *Het Nieuwsblad*, 11.11.1991.

belang van onderwijs voor de taalverwerving en verdere maatschappelijke integratie van migrantenkinderen en -jongeren in Vlaanderen.⁴³² Een betere “*schoolse opleiding*” wordt eveneens genoemd om jongeren van de straatcriminaliteit weg te houden.⁴³³ Naast de school speelt ook het verenigingsleven een rol in de integratie van kinderen, aldus het discours. De krant beschrijft bijvoorbeeld hoe verschillende “*kinder- en jongerenwerkingen voor migranten*”, sportverenigingen en “*meisjeswerkingen*” een rol spelen in het integratieproces.⁴³⁴

Dergelijke actieve participatie in het verenigingsleven is ook voor volwassenen van belang, zo blijkt uit het artikel over asielzoekers in Lint. Ook taal vormt een cruciaal onderdeel in hun integratieproces; in die mate dat het spreken van de Nederlandse taal haast als plicht wordt aanzien door onder andere Paula D’Hondt:

“Als je moeilijk met een migrant kan praten door zijn gebrekkige kennis van het Nederlands, is het niet verkeerd te zeggen dat je ontgoocheld bent en dat je verwacht dat hij een inspanning doet.” (HDB, “Migranten worden onze verplegers,” *Het Nieuwsblad*, 01.12.0991.)

De migranten zelf lijken dit ook te beseffen, zo blijkt uit artikels over een zeer grote vraag naar Nederlandse taallessen.⁴³⁵ Taalkennis wordt in het discours eveneens gelinkt aan de toegang tot de arbeidsmarkt.⁴³⁶ Het hebben van een job blijft namelijk ook in 1991 een grote rol spelen in het mediadiscours over integratie. Werkgelegenheid bepaalt in grote mate het karakter van de migratie (tijdelijk of blijvend, al dan niet gezinshereniging) en beïnvloedt dus het integratieproces.⁴³⁷ De Nationale Arbeidsraad pleit dan ook “*voor een betere integratie van migranten in onze maatschappij, inzonderheid in het arbeidsmilieu.*”⁴³⁸ Naast arbeidsvergunningen spelen ook andere legale statuten net zoals de vorige jaren een grote rol in het integratieproces. In 1991 ligt de nadruk vooral op asielaanvragen en de erkenning als politiek vluchteling.⁴³⁹

Degelijke huisvesting is een volgend element dat onder integratie valt in het krantendiscours in 1991. Hier vallen vooral de tijdelijke opvanghuizen voor politieke vluchtelingen op. Deze opvangcentra ondersteunen vluchtelingen in hun zoektocht naar andere woongelegenheden.⁴⁴⁰ Verder wordt duidelijk dat het migrantenbeleid op vlak van huisvesting deel moet uitmaken van een bredere

⁴³² “Integratie jonge migranten door basketbal”; Tilly Stuckens, “‘Jonge Marokkaanse gezinnen vaak meer geëmancipeerd dan men denkt’,” *Het Nieuwsblad*, 13.12.1991; Tilly Stuckens, “Kerstmis vieren met moslimkinderen,” *Het Nieuwsblad*, 23.12.1991.

⁴³³ Hans Deridder, “‘Kriminaliteit in Brussel verdubbeld’. Uit vrees als racisten te worden bestempeld, houdt politie de cijfers geheim,” *Het Nieuwsblad*, 18.12.1991.

⁴³⁴ “Migranten betreuren weigering onthaalklas”; “Integratie jonge migranten door basketbal”; TS, “Meisjeswerking vooral nodig voor dochters van migranten,” *Het Nieuwsblad*, 06.11.1991.

⁴³⁵ “Migrant wil Nederlands leren, maar dat kan niet”; GF, “Nederlands voor migranten,” *Het Nieuwsblad*, 24.10.1991.

⁴³⁶ GF, “Arbeidsraad adviseert positieve acties voor migranten,” *Het Nieuwsblad*, 01.12.1991.

⁴³⁷ “‘Jonge Marokkaanse gezinnen vaak meer geëmancipeerd dan men denkt’”; Hans Deridder, “België, het Poolse beloofde land,” *Het Nieuwsblad*, 09.12.1991.

⁴³⁸ “Arbeidsraad adviseert positieve acties voor migranten.”

⁴³⁹ HDK, “Koppelbazen geven Polen slavenloon,” *Het Nieuwsblad*, 09.12.1991; belga, “Transitcentrum voor asielzoekers,” *Het Nieuwsblad*, 27.10.1991.

⁴⁴⁰ BMV, “Lint houdt hart vast bij komst asielzoekers,” *Het Nieuwsblad*, 20.12.1991.

investerings- en verfraaiingspolitiek om de leefbaarheid van de binnensteden te verhogen, zo pleit althans Paula D'Hondt.⁴⁴¹

Op vlak van toegang tot de gezondheidszorg is het discours zeer duidelijk: dit is een cruciaal onderdeel van integratie. Migranten kunnen een ander ziektebeeld vertonen en hun cultuur kan een hinderpaal vormen bij de hulpverlening:

“Misschien is de medische hulpverlening daarom hét gebied waar duidelijk wordt of onze aanpak van het migrantenprobleem slaagt of mislukt.” (Hein De Belder, “Kultuur van migrant dient als ekskuus om hem niet te helpen,” *Het Nieuwsblad*, 01.12.1991.)

Een laatste element dat deel uitmaakt van het mediadiscours over integratie in 1991 is het delen in waarden, normen en culturele gebruiken. De cultuur van migranten en de Vlaamse cultuur worden dan wel als verschillend beschreven, toch beschrijft het betoog enkele overeenkomsten op vlak van waarden en wordt cultuur niet als iets onveranderlijk aanzien. Zo schrijft het discours bijvoorbeeld over jonge Marokkaanse gezinnen die *“trachten uit beide beschavingen, de Marokkaanse en de Belgische, het beste te kiezen.”*⁴⁴² Een ander artikel gaat over de veranderde cultuur van de migrant in Vlaanderen:

“De Marokkanen en Turken die in België leven, zijn geen Marokkanen en Turken meer. (...) Hun bestaan in een ander land heeft tot veranderingen in hun cultuur geleid. Dé Marokkaanse cultuur bestaat hier niet. De migrant is een onderdeel van de Vlaamse samenleving geworden.” (Hein De Belder, “Kultuur van migrant dient als ekskuus om hem niet te helpen,” *Het Nieuwsblad*, 01.12.1991.)

Het discours benadrukt ten slotte dat het christendom en de islam gelijkaardige waarden hebben, en dat ook *“moslimkinderen”*, als gelovigen, daarom iets hebben aan de boodschap van Kerstmis.⁴⁴³ Bovenstaande voorbeelden lijken deel uit te maken van een heel open en tolerant discours op vlak van cultuur en leefgewoontes. Toch is enige nuance op zijn plaats. De culturele openheid waar het betoog het over heeft, gaat vooral over de veranderingen van de cultuur van de migrant en de aanpassingen van de migrant aan de Vlaamse samenleving en leefgewoontes – niet omgekeerd. In plaats van een zeer verdraagzame en open plek wordt Vlaanderen in het mediadiscours dus eerder omschreven als een regio *“waar plaats is voor eenieder die de leefwijze van de meerderheid eerbiedigt.”*⁴⁴⁴

Actoren in het integratieproces

Net als in de voorgaande jaren is er in 1991 sprake van een zeker wij-zij discours. Een zeer duidelijke stem hierin is die van het Vlaams Blok, een partij die haar afkeer van vreemdelingen niet onder stoelen of banken steekt. Karel Dillen, de toenmalige voorzitter van de partij, verduidelijkt waarom het Vlaams Blok zich zo hard afzet *“tegen mensen van een ander ras”* en de eigen waarden verdedigt:

“Het afzetten tegen andere mensen? Wanneer men belang hecht aan een aantal waarden dan moet men die weg opgaan. Het gaat niet tegen één mens of één familie, maar tegen een sociaal gebeuren.

⁴⁴¹ “‘Vlaams Blok is geen Antwerps probleem’. Koninklijk Kommissaris Paula D'Hondt: ‘Regering moet mijn nota's uitvoeren’.”

⁴⁴² “‘Jonge Marokkaanse gezinnen vaak meer geëmancipeerd dan men denkt’.”

⁴⁴³ “Kerstmis vieren met moslimkinderen.”

⁴⁴⁴ “Antwerpen, de stad met twee gezichten.”

We bekampen geen mensen, we bekampen programma's." (Willy François, "'Vlaams Blok volgt de weg die moet'. Voorzitter Karel Dillen neemt dag na elektorale triomf de (boks)handschoen weer op," *Het Nieuwsblad*, 26.11.1991.)

Het Nieuwsblad bekritiseert deze *"wij-tegen-de-rest-demagogie van uiterst-rechts"* in verschillende Europese landen zeer sterk:

"Die partijen wijzen wel op problemen die reëel zijn (...). Maar hun antwoord is demagogisch en speelt, (...) in op een even oud als verderfelijk instinct, het aanwijzen van een zondebok, die steeds 'de andere', de vreemdeling is. Alles wat niet 'volkseigen' is, vormt een potentiële bedreiging, en binnen de grenzen is de grote zondebok de immigrant die het werk van de 'eigen mensen afneemt', en die de hoofdschuldige is van de misdadigheid (wat door geen enkele statistiek geschraagd wordt)." (MD, "De 'andere' is steeds de zondebok," *Het Nieuwsblad*, 27.11.1991.)

Maar ondanks deze uitgesproken kritiek tegen het wij-zij discours draagt de krant er zelf – zowel impliciet als meer expliciet – toe bij. Zinnen zoals *"dat is wat zij van ons kerstfeest zien"*, verwoordingen als *"hun cultuur en leefwereld"* en het herhaaldelijk vermelden van nationaliteit en origine (*"Turks", "Marokkaans", "Pools", "niet-Europees"*) ondersteunen het betoog dat een onderscheid maakt tussen de 'wij'- en de 'zij'-groep.⁴⁴⁵ Toch wordt er ook bericht over het vermengen van de twee culturen, wat dan weer het wij-zij discours deels tegenspreekt.⁴⁴⁶

Binnen het integratieproces geldt volgens het discours in 1991 een duidelijke rolverdeling tussen de overheid, de samenleving en de migrant zelf. De overheid, allereerst, blijft verantwoordelijk voor het uitreiken van allerlei juridische statuten en vergunningen.⁴⁴⁷ Hiernaast blijkt ze in te staan voor de opvang van asielzoekers in transitcentra en voorziet ze (hulp in de zoektocht naar) huisvesting voor erkende politieke vluchtelingen.⁴⁴⁸ Het discours vestigt vervolgens de aandacht op het overheidsaanbod van taallessen voor migranten.⁴⁴⁹ Verder subsidieert de overheid bepaalde initiatieven die de integratie van jongeren bevorderen, zoals de organisatie van onthaalklassen om recent aangekomen migrantenjongeren snel Nederlands te leren en sportverenigingen die inzetten op integratie.⁴⁵⁰ Op vlak van immigratiebeleid tracht de Belgische overheid in samenwerking met andere Europese landen de illegale immigratie (vooral uit Oost-Europa) te beteugelen door bijvoorbeeld strengere grenscontroles.⁴⁵¹ Wat het binnenlandse *"migrantenbeleid"* precies inhoudt, is dan weer minder duidelijk, ondanks het feit dat dit een thema is dat vaak voorkomt in het krantendiscours. Er wordt bijvoorbeeld gesteld dat de traditionele partijen *"iets moeten doen aan de migrantenproblematiek"*, door bijvoorbeeld in te zetten op de algemene verfraaiing van de stad, het aanstellen van *"interculturele bemiddelaars"* in de hulpverlening of het implementeren van *"positieve*

⁴⁴⁵ "Kerstmis vieren met moslimkinderen"; "Meisjeswerking vooral nodig voor dochters van migranten."

⁴⁴⁶ "'Jonge Marokkaanse gezinnen vaak meer geëmancipeerd dan men denkt'; Hein De Belder, "Cultuur van migrant dient als ekskuus om hem niet te helpen," *Het Nieuwsblad*, 01.12.1991.

⁴⁴⁷ Belga, "Fruittelers willen regeling voor migrantenarbeiders," *Het Nieuwsblad*, 17.11.1991.

⁴⁴⁸ "Transitcentrum asielzoekers," *Het Nieuwsblad*, 19.12.1991; "Lint houdt hart vast bij komst asielzoekers."

⁴⁴⁹ "Migrant wil Nederlands leren, maar dat kan niet"; "Nederlands voor migranten."

⁴⁵⁰ "Migranten betreuren weigering onthaalklas"; "Integratie jonge migranten door basketbal."

⁴⁵¹ Anp, reuter, dpa, "Ministers ten strijde tegen immigratie uit Oost-Europa," *Het Nieuwsblad*, 03.11.1991.

akties" voor migranten op de arbeidsmarkt.⁴⁵² Sommige steden voeren vervolgens een "oppak-beleid" om mensen die illegaal in ons land verblijven het land uit te zetten.⁴⁵³ Het Vlaams Blok pleit in deze voor een breder remigratiebeleid door de overheid; de partij kiest voor "de begeleide terugkeer van de niet-Europese vreemdelingen naar hun landen van herkomst."⁴⁵⁴ Een laatste taak die het discours aan de overheid toeschrijft is het zorgen voor een goede ontvangst voor vluchtelingen in een tolerante samenleving. Dit door niet toe te geven aan "opflakkingen van vreemdelingenhaat" en "het debat rond het vluchtelingprobleem helder te maken, zodat er meer begrip wordt opgebracht voor het statuut van de échte vluchteling, en zodat diens situatie geprojecteerd wordt tegen het breder fenomeen van de immigratie."⁴⁵⁵

Dit brengt ons meteen bij de rol van de samenleving in het integratieproces. Het Nieuwsblad probeert de overwinning van het Vlaams Blok te verklaren door te wijzen op de "angstpsychose" die de "autochtone bevolking" heeft getroffen en de politieke ontevredenheid die zich volgens verschillende politici heeft gekristalliseerd rond de vreemdelingenproblematiek.⁴⁵⁶ In die zin erkennen ze dus de electorale houding van een groot deel Vlamingen. Toch lijkt het discours eerder voorstander van een tolerante en verdraagzame houding van de samenleving ten aanzien van vreemdelingen. Berichten die gaan over verenigingen die zich inzetten voor migrantenzorg, bijdrages over actievoering tegen racisme of voor meer verdraagzaamheid en artikels die pleiten voor een "harmonieus samenleven" in solidariteit geven hier blijk van.⁴⁵⁷ De casus van het Lintse opvangcentrum voor politieke vluchtelingen vormt een goed toonbeeld van het discours over de gewenste houding van de samenleving. Waar vóór de komst van de vluchtelingen een "storm van protest" heerste, kunnen de gevestigde asielzoekers al snel "rekenen op sympathie" van de bevolking en "delen ze in de Lintse gulheid en gastvrijheid". De hoop op de "medewerking van de plaatselijke bevolking" werd dus meer dan waargemaakt; verschillende ideeën om de vluchtelingen "te begeleiden in hun integratieproces" werden op papier gezet en Lint biedt "een gastvrij onthaal in het dorpsbeeld en verenigingsleven" aan.⁴⁵⁸

Welke rol is er in het discours ten slotte weggelegd voor de migrant zelf? Hoe wordt hij of zij afgebeeld? In 1991 worden vreemdelingen over het algemeen zowel positief als negatief in beeld gebracht in Het Nieuwsblad. In het eerste geval wordt er bijvoorbeeld verwezen naar de actieve houding van migranten (ook vrouwen) in het volgen van Nederlandse taallessen of het helpen organiseren van een

⁴⁵² "'Vlaams Blok is geen Antwerps probleem'. Koninklijk Kommissaris Paula D'Hondt: 'Regering moet mijn nota's uitvoeren'"; "Kultuur van migrant dient als ekskuus om hem niet te helpen"; "Migranten zijn de grootste slachtoffers," *Het Nieuwsblad*, 27.11.1991; "Arbeidsraad adviseert positieve acties voor migranten."

⁴⁵³ "Panorama gaat op zoek naar illegalen. Reportage," *Het Nieuwsblad*, 27.11.1991.

⁴⁵⁴ "Vlaams Blok: Eigen volk eerst. Uit zelfverdediging," *Het Nieuwsblad*, 24.11.1991.

⁴⁵⁵ PVM, "Meer dan een derde van de 17 miljoen vluchtelingen terug naar eigen land," *Het Nieuwsblad*, 19.11.1991.

⁴⁵⁶ RF, "Politici zoeken interpretatie voor ongenoegen kiezers," *Het Nieuwsblad*, 27.11.1991; Manu Ruys, "Verbittering is een slechte raadgever," *Het Nieuwsblad*, 29.11.1991.

⁴⁵⁷ "Migrant wil Nederlands leren, maar dat kan niet"; "Migranten zijn de grootste slachtoffers"; RP, "3000 betogers voor verdraagzaamheid," *Het Nieuwsblad*, 05.12.1991; Luc Soens, "Nodig met de Kerst een vluchteling uit. Aktie Open Grenzen slaat opvallend goed aan na verkiezingsuitslag," *Het Nieuwsblad*, 16.12.1991; Bernard Vanden Berghe, "Kerstmis vieren met machtelozen," *Het Nieuwsblad*, 24.12.1991.

⁴⁵⁸ BMV, "Lint krijgt nu toch 50 politieke vluchtelingen," *Het Nieuwsblad*, 22.11.1991; "Lint houdt hart vast bij komst asielzoekers"; FS, "Asielzoekers kunnen rekenen op sympathie," *Het Nieuwsblad*, 24.12.1991; FS, "Gastvrij Lint wil graag verdwijnen," *Het Nieuwsblad*, 27.12.1991.

onthaalklas voor jongeren.⁴⁵⁹ Naast deze onthaalklassen spelen migranten ook als intercultureel bemiddelaar in de gezondheidszorg of als leerkracht een grote rol in het integratieproces van anderen.⁴⁶⁰ Het discours beschrijft eveneens jonge migrantenvrouwen die bewust kiezen voor *“de weg van emancipatie en integratie”* en zo de belichaming vormen van een geslaagde culturele uitwisseling.⁴⁶¹ Verder nemen migranten volgens het discours het heft in eigen handen door op straat te komen tegen racisme samen met Belgische manifestanten.⁴⁶² Een laatste voorbeeld dat migranten heel positief afbeeldt is het artikel waarin de deken van Brussel schrijft over *“die Marokkaanse jongen die de boodschappen doet voor het oud Belgisch vrouwtje dat in hetzelfde huis woont; die religieuze gemeenschap die een stuk van haar klooster opengesteld heeft voor 12 gezinnen zonder huisvesting.”*⁴⁶³ Deze passage is eveneens een toonbeeld van het slachtofferperspectief dat vaak door de media gebruikt wordt om bijvoorbeeld vluchtelingen of asielzoekers af te beelden. Dit is zeker ook zo in 1991: migranten worden omschreven als de *“grootste slachtoffers”* van de stembusuitslag; migrantenvrouwen worden gediscrimineerd volgens Paula D’Hondt; de immigrant is de zondebok en de *“cultuur van de migrant dient als ekskuus om hem niet te helpen”*.⁴⁶⁴ Vele migranten, bijvoorbeeld Polen, verblijven illegaal in België en worden *“niet zelden op onmenselijke wijze uitgebuit”* door koppelbazen en wonen in erbarmelijke omstandigheden.⁴⁶⁵ Vluchtelingen worden vanuit dit slachtofferperspectief ten slotte omschreven als mensen die vooral op zoek zijn naar *“voedsel, veiligheid en vrijheid”*.⁴⁶⁶

Toch is het krantendiscours niet eenduidig positief over migranten, integendeel zelfs. In 1991 wordt er heel vaak geschreven over *“het migrantenprobleem”* en *“de vreemdelingenkwestie”*; beide verwoordingen met een expliciet negatieve bijklank. Het Vlaams Blok gaat hier nog verder in en spreekt over de komst van *“honderdduizenden, miljoenen inwijkelingen”* en *“een tijdbom die op dit ogenblik luidop tikt”*.⁴⁶⁷ Hun verkiezingsposter beeldt bovendien een bokshandschoen af naast de stelling: *“Uit zelfverdediging”* en een tekstje over *“de terugkeer van niet-Europese vreemdelingen”*: hier dragen zowel beeld als woord zeer expliciet bij aan de problematisering van het thema. Ook de PVV stelt zeer negatief dat de regering *“de kwestie gewoon (liet) rotten.”*⁴⁶⁸

⁴⁵⁹ “Migranten betreuren weigering onthaalklas”; “Migrant wil Nederlands leren, maar dat kan niet”; “Nederlands voor migranten.”

⁴⁶⁰ “Kultuur van migrant dient als ekskuus om hem niet te helpen”; “Kerstmis vieren met moslimkinderen.”

⁴⁶¹ “Meisjeswerking vooral nodig voor dochters van migranten”; “Jonge Marokkaanse gezinnen vaak meer geëmancipeerd dan men denkt’.”

⁴⁶² “3000 betogers voor verdraagzaamheid.”

⁴⁶³ “Kerstmis vieren met machtelozen.”

⁴⁶⁴ “Migranten zijn de grootste slachtoffers”; Tilly Stuckens, “‘Die wijven hier, wat is me dat?’ ‘Keien in de vijver’: twaalf bekende ‘oudstrijdsters’ schetsen geschiedenis Vlaams feminisme,” *Het Nieuwsblad*, 11.11.1991; “Kultuur van migrant dient als ekskuus om hem niet te helpen”; “De ‘andere’ is steeds de zondebok.”

⁴⁶⁵ “België, het Poolse beloofde land”; “Koppelbazen geven Polen slavenloon”; HDK, “Uitlaatklep dichtgeplakt: Polen stikken in krot,” *Het Nieuwsblad*, 19.12.1991.

⁴⁶⁶ “Nodig met de Kerst een vluchteling uit. Aktie Open Grenzen slaat opvallend goed aan na verkiezingsuitslag.”

⁴⁶⁷ Willy François, “Vlaams Blok volgt de weg die moet’. Voorzitter Karel Dillen neemt dag na elektorale triomf de (boks)handschoen weer op,” *Het Nieuwsblad*, 26.11.1991.

⁴⁶⁸ “Terwijl iedereen struikelde over ‘t migrantenprobleem, sleutelden wij aan ‘n migrantenbeleid,” *Het Nieuwsblad*, 14.11.1991.

Verder wordt de vreemde origine van actoren in misdaadberichtgeving zeer expliciet vermeld, en wordt de schuld en verantwoordelijkheid – door actieve werkwoordsvormen – zeer duidelijk bij die migranten gelegd.⁴⁶⁹ De krant legt ook meermaals impliciet de link tussen migranten en onveiligheid.⁴⁷⁰

Het groot aantal irregulier in België verblijvende mensen lijkt er volgens het discours ook uit eigen beweging te zijn; *“ze steken met de boot over”, “komen klandestien het land binnen”, “blijven er hangen”* en *“werken in het zwart”*.⁴⁷¹ De spanningen tussen bijvoorbeeld Polen en Brusselse buurtbewoners worden in het betoog eveneens volledig toegeschreven aan het gedrag van de Polen, gekenmerkt door *“lawaaï, afval, handeltjes, prostitutie en arrogantie.”*⁴⁷²

Wat in het krantendiscours van 1991 vervolgens opvalt zijn de woorden waarmee de ‘doelgroep’ van integratiebeleid wordt omschreven. Eén artikel merkt op dat *“politieke vluchtelingen vaak in hetzelfde vak geplaatst (worden door de bevolking) als economische vluchtelingen, migranten en ‘vreemdelingen in het algemeen’.*”⁴⁷³ Dit geldt eveneens voor het krantendiscours: vreemdeling vormt een soort overkoepelende term, die nu eens wordt gebruikt als synoniem voor migrant en dan weer gelijkgesteld wordt met vluchteling of asielzoeker. Over het algemeen is migrant het meest voorkomende woord; volgens de krant heerst er een *“migrantenprobleem”* en is er nood aan een *“migrantenbeleid”*: integratie gaat dus over hen. Hier wordt tevens een onderscheid gemaakt met clandestiene immigratie: de buitenlanders die irregulier in België verblijven worden beschreven als een *“stroom van illegalen en binnen- en buitengaande asielzoekers”* die onder controle moet gehouden worden.⁴⁷⁴ Het integratieproces van deze *“kandidaat-vluchtelingen”* lijkt pas te starten als ze erkend zijn als politiek vluchteling, zo blijkt uit de verwoordingen waarmee het discours hun verschillende situaties beschrijft. Voor het eerst duikt ten slotte de term allochtoon op; er wordt geschreven over *“de inpassing van allochtonen”* maar ook over *“de angstigen die oordelen dat de vestiging van Islamitische allochtonen de onveiligheid vergroot en de eigenheid van het vertrouwde milieu ondermijnt.”*⁴⁷⁵ In dit laatste voorbeeld krijgt de term dus meteen een negatieve bijklank en wordt het woord bovendien gelinkt aan een bepaalde religie.

Beoordeling integratie en integratiebeleid

In het discours van Het Nieuwsblad valt in 1991 een zekere verschuiving vast te stellen na de verkiezingsdag. Voor de zogenoemde Zwarte Zondag is het vooral het Vlaams Blok die een kritische stem over migratie en integratie vertegenwoordigde in het discours. De partij *“neemt de bokshandschoen op”*, verdedigt het principe van *“eigen volk eerst”* en pleit expliciet voor de *“begeleide*

⁴⁶⁹ SDF, “Migrant die bejaarde doodde kan 4 jaar celstraf krijgen,” *Het Nieuwsblad*, 27.11.1991; “Vluchteling kumuleerde loon en uitkeringen,” *Het Nieuwsblad*, 11.11.1991.

⁴⁷⁰ “‘Kriminaliteit in Brussel verdubbeld’. Uit vrees als racisten te worden bestempeld, houdt politie de cijfers geheim.”

⁴⁷¹ “Panorama gaat op zoek naar illegalen. Reportage.”

⁴⁷² “België, het Poolse beloofde land.”

⁴⁷³ “Meer dan een derde van de 17 miljoen vluchtelingen terug naar eigen land.”

⁴⁷⁴ “‘Vlaams Blok is geen Antwerps probleem’. Koninklijk Kommissaris Paula D’Hondt: ‘Regering moet mijn nota’s uitvoeren’.”

⁴⁷⁵ “Antwerpen, de stad met twee gezichten”; “Verbittering is een slechte raadgever.”

terugkeer van niet-Europese vreemdelingen".⁴⁷⁶ Hiernaast laat ook de liberale PVV zich eerder negatief uit over migranten; zij stellen namelijk dat er maatregelen moeten worden getroffen "om de terugkeer mogelijk te maken voor migranten die zich niet aanpassen".⁴⁷⁷ Op die manier dragen ze dus ook bij aan de problematisering van integratie door te wijzen op zagezegde aanpassingsproblemen. Naast deze negatieve beoordelingen over migranten wordt het discours vóór de verkiezingsdag zeker ook gekenmerkt door een positieve evaluatie over integratie. Zo verschijnen er verschillende artikels over "meisjeswerkingen" en sportverenigingen die integratie bevorderen en migranten die actief Nederlands willen leren. In dit laatste geval pleit Het Nieuwsblad voor meer middelen hiervoor aangezien de vraag naar taallessen zelfs groter is dan het overheidsaanbod.⁴⁷⁸ Verder beschrijft het betoog lokale integratiecentra die al jaren bestaan – het concept integratie wordt voor Zwarte Zondag dus in het algemeen wel als iets positiefs beschouwd.

Na de verkiezingsoverwinning van het Vlaams Blok wordt er door politici en journalisten echter volop gezocht naar verklaringen en dit discours stelt, in navolging van het betoog van het Vlaams Blok, een negatieve beoordeling van integratie (en vooral van het -beleid) voorop. Hoewel de "anti-migrantenthesi van Filip De Winter" wordt bekritiseerd, dragen de verschillende actoren in het discours (impliciet) toch bij tot de problematisering van het thema door consequent te verwijzen naar "de migrantenproblematiek".⁴⁷⁹ De verantwoordelijke voor deze situatie lijkt in de eerste plaats de overheid te zijn "omdat er te lang een taboe rustte op immigratie en integratie", aldus het betoog.⁴⁸⁰ De woordvoerder van een Mechelse migrantenvereniging beschrijft treffend de schuld van de traditionele partijen:

"Allemaal weten ze waar het schoentje wringt, maar niemand onderneemt iets. Paula D'Hondt heeft prachtig werk verricht, maar op het vlak van uitvoering staan we nergens." ("Migranten zijn de grootste slachtoffers," *Het Nieuwsblad*, 27.11.1991.)

Het fenomeen van de concentratiescholen, waar zo goed als alleen "moslimkinderen" zitten, wordt in het discours aangewend als een voorbeeld van het gefaalde integratiebeleid. Ook al voelen de kinderen en ouders zich er dikwijls wel thuis, vormen zulke scholen volgens de krant een grote hinderpaal voor het verwerven van de Nederlandse taal "doordat de kinderen onder elkaar Turks blijven spreken".⁴⁸¹ Zowel onder de kinderen en jongeren als onder de volwassenen zijn er bovendien migranten die de Nederlandse taal niet voldoende kennen; sommige migrantengezinnen houden er voorts andere opvattingen op na over het belang van onderwijs voor meisjes en verschillende artikels gaan ten slotte over spanningen tussen migranten en Vlamingen: stuk voor stuk zijn dit voorbeelden

⁴⁷⁶ LNS, "Vlaams Blok neemt de bokhandschoen op. Partij rekent op verdubbeling van aantal zetels," *Het Nieuwsblad*, 25.10.1991; "Vlaams Blok: Eigen volk eerst. Uit zelfverdediging."

⁴⁷⁷ "Terwijl iedereen struikelde over 't migrantenprobleem, sleutelden wij aan 'n migrantenbeleid."

⁴⁷⁸ "Meisjeswerking vooral nodig voor dochters van migranten"; "Migrant wil Nederlands leren, maar dat kan niet"; "Nederlands voor migranten"; "Migranten betreuren weigering onthaalklas"; "Integratie jonge migranten door basketbal."

⁴⁷⁹ "'Vlaams Blok is geen Antwerps probleem'. Koninklijk Kommissaris Paula D'Hondt: 'Regering moet mijn nota's uitvoeren'."

⁴⁸⁰ "De 'andere' is steeds de zondebok."

⁴⁸¹ "Kerstmis vieren met moslimkinderen."

van een discours waarin de integratie als gefaald wordt aanzien.⁴⁸² Berichtgeving over de soms erbarmelijke woon- en werkomstandigheden van irregulier in België verblijvende buitenlanders zoals Polen ondersteunen eveneens dit negatieve discours.⁴⁸³

Wat verder opvalt in de negatieve beoordeling van het integratiebeleid na Zwarte Zondag is de link die wordt gelegd (en lang niet alleen door het Vlaams Blok) tussen migranten en criminaliteit – een thema waar de verantwoordelijkheden duidelijk verschuiven in de richting van de migrant zelf. Ondanks enkele meer genuanceerde artikels die wijzen op een onveiligheidsgevoel (en dus niet op effectieve onveiligheid) worden de *“moeilijkheden rond immigratie en toenemende onveiligheid”* vaak als aan elkaar gerelateerde begrippen gebruikt in het discours.⁴⁸⁴

Toch blijft de evaluatie van het concept integratie net zoals voor de verkiezingsdag (en ondanks de perceptie over het gefaalde beleid erna) over het algemeen wel positief in 1991. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de talrijke artikels over positieve actievoering voor en door migranten. Er wordt gepleit voor een betere integratie op de arbeidsmarkt en betoogd tegen racisme en voor meer verdraagzaamheid.⁴⁸⁵ Petities worden opgestart om aan te klagen hoe *“vluchtelingen en vreemdelingen in België behandeld worden”* en een groep Lintenaars die actief willen instaan voor de begeleiding van het integratieproces van enkele politieke vluchtelingen in hun gemeente worden hierin geholpen door de lokale bevolking.⁴⁸⁶ Verder excuseerden *“enkele Mechelaars zich voor het stemgedrag van hun stadsgenoten”* en worden initiatieven opgericht waarin *“de Belgische bevolking in contact (komt) met vreemdelingen”*.⁴⁸⁷ Al deze voorbeelden tonen aan dat Het Nieuwsblad in 1991 de ideeën achter integratie als iets goeds ziet. Dit blijkt ook uit de artikels die voorbeelden van een (volgens de krant) geslaagde integratie beschrijven. Deze gaan over migranten die het goed doen in het onderwijs, elementen uit de Vlaamse en eigen cultuur combineren in hun leefwijze en zelfs *“een onderdeel van de Vlaamse samenleving (zijn) geworden”*.⁴⁸⁸ Onderwijs en culturele uitwisseling vormen dus kernelementen in het positieve discours over integratie in 1991.

Gender en integratie

Het laatste luik in deze discoursanalyse over Het Nieuwsblad in 1991 gaat over de impact van gender op het discours: wordt er anders gesproken over de integratie van mannen, vrouwen of kinderen en gezinnen? Opvallend is dat deze laatste twee groepen, kinderen en gezinnen, een speciale aandacht genieten in het betoog. In de krant wordt er voornamelijk vanuit een positief oogpunt geschreven over hen. De vluchtelingen die in Lint zullen worden ondergebracht zijn bijvoorbeeld *“in hoofdzaak*

⁴⁸² *“Jonge Marokkaanse gezinnen vaak meer geëmancipeerd dan men denkt”*; *“Migranten worden onze verplegers”*; *“België, het Poolse beloofde land.”*

⁴⁸³ *“Koppelbazen geven Polen slavenloon”*; *“Uitlaatklep dichtgeplakt: Polen stikken in krot.”*

⁴⁸⁴ *“De ‘andere’ is steeds de zondebok”*; *“Politici zoeken interpretatie voor ongenoegen kiezers”*; RF, *“Hugo Schiltz geeft kiezer geen gelijk,” Het Nieuwsblad*, 29.11.1991.

⁴⁸⁵ *“Arbeidsraad adviseert positieve acties voor migranten”*; *“3000 betogers voor verdraagzaamheid”*; *“Betoging tegen stembusuitslag,” Het Nieuwsblad*, 09.12.1991.

⁴⁸⁶ *“Anti-racismepetitie wil 479.917 handtekeningen,” Het Nieuwsblad*, 16.12.1991; *“Gastvrij Lint wil graag verdwijnen.”*

⁴⁸⁷ *“Migranten zijn de grootste slachtoffers”*; *“Nodig met de Kerst een vluchteling uit. Actie Open Grenzen slaat opvallend goed aan na verkiezingsuitslag.”*

⁴⁸⁸ *“Jonge Marokkaanse gezinnen vaak meer geëmancipeerd dan men denkt”*; *“Kultuur van migrant dient als ekskuus om hem niet te helpen.”*

asielzoekende gezinnen” en *“jonge Marokkaanse gezinnen”* worden als *“vaker meer geëmancipeerd dan men denkt”* beschreven.⁴⁸⁹ In dit discours ligt de nadruk vaak op de rol van het onderwijs, de taal en sport- en spelgelegenheid in het integratieproces van kinderen.

Het discours over de integratie van vrouwen in 1991 legt vervolgens ook enkele specifieke klemtonen. Een belangrijk element hierin zijn de beschreven verschillen in genderverhoudingen in de cultuur van de migrant en de Vlaamse samenleving. De situatie waar veel migrantenvrouwen en -dochters in leven wordt namelijk omschreven als een *“thuismilieu waar ze onderworpen zijn aan hun vader en broers, een dienstrol moeten vervullen waarbij hun eigen verlangens en behoeften niet of nauwelijks aan bod komen.”* Daarom kiezen veel migrantenjongerenwerkingen ervoor om enkel met meisjes te werken, zodat *“zij zich positief leren waarderen”*.⁴⁹⁰ Integratie van migrantenvrouwen gaat volgens het discours dus hand in hand met een soort emancipatie ten aanzien van hun eigen gemeenschap en cultuur. Deze stelling wordt sterk verdedigd door Paula D’Hondt: zij komt naar eigen zeggen op voor de gediscrimineerde migrantenvrouwen en de maatschappelijk achtergestelde migrantenmeisjes.⁴⁹¹ Verder benadrukt zij heel sterk de nood aan solidariteit onder Vlaamse- en migrantenvrouwen, die bijvoorbeeld geuit werd op een *“Vlaams-Marokkaans vrouwenfeest”* dat zij bijwoonde.⁴⁹²

Het discours benadrukt vervolgens dat het emancipatieproces vanuit de migrantenmeisjes zelf moet komen.⁴⁹³ Dit lijkt ook te lukken, blijkt uit de voorbeelden uit het discours. Zo kan een Antwerps integratiecentra voor vrouwen vaststellen *“dat vooral de tweede generatie van migrantenvrouwen voor de weg van emancipatie en integratie had gekozen.”*⁴⁹⁴ Deze evolutie wordt in het discours gestaafd door migrantenvrouwen te beschrijven die belang hechten aan de eigen partnerkeuze, de vrijheid als vrouw en een gelijke taakverdeling in het huishouden tussen man en vrouw. Ook het belang van Nederlandse taalcursussen en (hogere) studies voor vrouwen wordt benadrukt door deze geëmancipeerde Marokkaanse en Turkse vrouwen.⁴⁹⁵ Sommige vrouwen blijven bepaalde traditionele Marokkaanse gebruiken wel belangrijk vinden, zoals bijvoorbeeld *“de traditie die wilt dat een meisje maagdelijk het huwelijk ingaat.”*⁴⁹⁶ Vrouwen worden in dit integratiediscours minder vanuit een slachtofferperspectief beschreven. Ze lijken actief voor emancipatie en integratie te kiezen, maar weten tegelijk bepaalde elementen uit hun eigen cultuur te behouden. Deze evolutie wordt positief beoordeeld in Het Nieuwsblad.

⁴⁸⁹ AD, BMV, *“Asielzoekers arriveren vandaag in Lint,” Het Nieuwsblad*, 19.12.1991; *“Jonge Marokkaanse gezinnen vaak meer geëmancipeerd dan men denkt’.”*

⁴⁹⁰ *“Meisjeswerking vooral nodig voor dochters van migranten.”*

⁴⁹¹ *“‘Die wijven hier, wat is me dat?’ ‘Keien in de vijver’: twaalf bekende ‘oudstrijdsters’ schetsen geschiedenis Vlaams feminisme.”*

⁴⁹² *“Migranten worden onze verplegers”; VJA, “Nationalistische jongeren bekogelen Paula D’Hondt,” Het Nieuwsblad*, 28.10.1991.

⁴⁹³ *“Meisjeswerking vooral nodig voor dochters van migranten.”*

⁴⁹⁴ *“‘Jonge Marokkaanse gezinnen vaak meer geëmancipeerd dan men denkt’.”*

⁴⁹⁵ *“Nederlands voor migranten”; “‘Jonge Marokkaanse gezinnen vaak meer geëmancipeerd dan men denkt’.”*

⁴⁹⁶ *“‘Jonge Marokkaanse gezinnen vaak meer geëmancipeerd dan men denkt’.”*

1995⁴⁹⁷

Conceptualisering van integratie

Deze discoursanalyse begint net zoals voorheen met de vraag over hoe integratie in het krantendiscours van 1995 wordt geconceptualiseerd. Een allereerste element dat opvalt is dat de term in 1995 regelmatig wordt gebruikt. Het gaat dan over migranten die zich “*volledig in de Belgische maatschappij integreren*” of de “*integratie in de westerse maatschappij*” die al dan niet bevorderd wordt door bepaalde gedragingen.⁴⁹⁸ Integratie wordt in het discours dus als een soort (individueel) streefdoel gezien dat na een bepaald integratieproces bereikt kan worden. Eén artikel heeft het in een soortgelijke betekenis over het “*laten akklimatizeren*” van mensen, en duidt op het gewenningsproces dat met integratie in een nieuwe omgeving gepaard kan gaan.⁴⁹⁹ Andere termen die gebruikt worden om de situatie te omschrijven zijn “*de inpassing van buitenlanders en de opvang van asielzoekers*” en de “*mogelijke massale insijpeling van economische vluchtelingen*.”⁵⁰⁰ Interessant hier is dat de reactie op de aanwezigheid of komst van deze verschillende groepen mensen – buitenlanders, asielzoekers en economische vluchtelingen – met een ander woord wordt omschreven; respectievelijk inpassing, opvang en insijpeling. Enkel de term inpassing geldt in het discours als synoniem voor integratie van buitenlanders. In dezelfde lijn ligt het woord aanpassen, dat ook in één artikel voorkomt: “*ze (Bosnische oorlogsvluchtelingen) hebben geen probleem om zich hier aan te passen*.”⁵⁰¹ Een laatste term die interessant is om te vermelden in deze conceptuele bespreking is de “*multiraciale samenleving*” of de “*multikulturele samenleving*”.⁵⁰² Deze begrippen worden in het discours gebruikt om de veranderde en verder veranderende maatschappelijke toestand in Vlaanderen te beschrijven als een “*samenleving waarin mensen van diverse culturen samenleven*.” Dit gegeven kent zowel voor als tegenstanders, zo blijkt uit het discours: het Vlaams Blok is “*principeel tegenstander*”; Agalev, een Vlaamse ecologische partij, gaat hier tegenin.⁵⁰³

In de krant wordt vervolgens regelmatig geschreven over “*geïntegreerde buitenlanders*” en ook de integratie van de Spanjaarden en Portugezen wordt als het best geslaagd in vergelijking met andere migrantengroepen bestempeld. In dit laatste geval wordt de situatie van de tweede generatie beschreven, dit zijn de kinderen van de oorspronkelijke migranten. Omdat zij scholing kregen in België zijn hun kansen op de arbeidsmarkt gestegen en zijn ze meestal rijker.⁵⁰⁴ Meer algemeen schept de volgende passage verdere duidelijkheid over wat er precies bedoeld wordt met “*geïntegreerd zijn*”:

⁴⁹⁷ In deze periode werden 28 relevante artikels geselecteerd, waarvan er negentien artikels voor en negen artikels na de verkiezingsdag (21/05/1995) verschenen.

⁴⁹⁸ Joachim Wannyn, “Sectie V Week Jongeren: Bevrijding. Armeense vluchtelingen willen een menswaardig bestaan,” *Het Nieuwsblad*, 08.05.1995; CDR, “Zairees tuigde Ronsenaar af,” *Het Nieuwsblad*, 19.05.1995.

⁴⁹⁹ RHO, “Roemeens vriendje moet blijven. Leerlingen Sint-Jozefschool Oudenaarde protesteren tegen mogelijke uitwijzing familie Dumitru,” *Het Nieuwsblad*, 11.05.1995.

⁵⁰⁰ Manu Ruys, “De verkiezingen van de onvrede,” *Het Nieuwsblad*, 19.05.1995.

⁵⁰¹ LDO, “Oosterzeelse Bosniërs danken helpers,” *Het Nieuwsblad*, 09.06.1995.

⁵⁰² S. Slegers, A. Kutlu, E. Herremans, “Sectie V Week Jongeren: Bevrijding. Er is geen racisme in Antwerpen,” *Het Nieuwsblad*, 08.05.1995; RHO, “Oudenaarde tekent tegen racisme. Dertig directies lagere en middelbare scholen zetten schouders onder non-discriminatiebeleid,” *Het Nieuwsblad*, 04.05.1995.

⁵⁰³ “De grote tema’s en de mening van de partijen erover,” *Het Nieuwsblad*, 16.05.1995.

⁵⁰⁴ WRB, “Aantal vreemdelingen in Brussel neemt toe,” *Het Nieuwsblad*, 12.05.1995.

“Het zijn buitenlanders die hier vaak geïntegreerd zijn: werk en woning hebben met schoolgaande kinderen, enz.” (MVDS, “Vreemdelingen worden in illegaliteit gejaagd,” *Het Nieuwsblad*, 09.05.1995.)

Een job en een woning hebben en kinderen die naar school gaan lijken de voornaamste onderdelen van het integratieproces in het krantendiscours in 1995. Dit wordt ook door andere artikels bevestigd. Het belang van het hebben van goed werk wordt bijvoorbeeld impliciet benadrukt in artikels die ofwel gaan over mensen die zich (aldus het discours) inspannen om zich te integreren ofwel in artikels die gaan over een migrant die nooit stabiel werk vond, begon te gokken en uiteindelijk een misdaad begaat.⁵⁰⁵ In dit eerste geval komt de vraag naar werk in het discours dikwijls van de migrant zelf. In de meeste gevallen is dit een afgewezen asielzoeker, iemand die dus illegaal in België verblijft. De overheid heeft de mogelijkheden om aan werk te geraken voor deze mensen namelijk beperkt, schrijft *Het Nieuwsblad*.⁵⁰⁶ Het discours is mild voor hen: er wordt geschreven over vluchtelingen en asielzoekers die *“niet meer dan een beetje vrede en rust vragen, om te mogen werken voor zichzelf of voor hun gezin te mogen zorgen, om iets te kunnen teruggeven aan de samenleving.”*⁵⁰⁷ Armeense vluchtelingen betreuren eveneens het feit dat zij zonder identiteitspapieren geen werk kunnen vinden:

“want we zouden ons graag volledig in de Belgische maatschappij integreren, alles kunnen meedoen met de normale mensen in België.” (Joachim Wannyn, “Sectie V Week Jongeren: Bevrijding. Armeense vluchtelingen willen een menswaardig bestaan,” *Het Nieuwsblad*, 08.05.1995.)

Een tweede belangrijk element dat benoemd wordt in het integratiediscours is een degelijke huisvesting. Een woning hebben lijkt in het betoog een noodzakelijke voorwaarde om te spreken over een geslaagde integratie. Zeker voor vluchtelingen speelt de onderdakverlening – die vaak door plaatselijke overheden of bevolking wordt voorzien – een cruciale rol in het integratieproces.⁵⁰⁸ Op vlak van huisvesting hebben ook de migranten zelf enkele plichten, aldus het discours. Zo moet iedereen bijvoorbeeld bijdragen aan *“de opbouw van de buurt en de verfraaiing van het straatbeeld”*.⁵⁰⁹

“Schoolgaande kinderen” hebben wordt door het discours vervolgens ook beschreven als een element dat bijdraagt aan het integratieproces van migranten. Deze focus op onderwijs en jeugd komt in verschillende artikels op een gelijkaardige manier aan bod als het hebben van werk: de kinderen van geïntegreerde families doen het goed op school terwijl de vroegere schoolloopbaan van een Marokkaanse man die een moord pleegde helemaal niet *“wilde lukken”*.⁵¹⁰ Verder zetten verschillende

⁵⁰⁵ “Roemeens vriendje moet blijven. Leerlingen Sint-Jozefschool Oudenaarde protesteren tegen mogelijke uitwijzing familie Dumitru”; “Oosterzeelse Bosniërs danken helpers”; WDB, “Khachani is verlegen en verafschuwt geweld,” *Het Nieuwsblad*, 13.06.1995.

⁵⁰⁶ Belga, “Volgens Liga zijn asielzoekers niet meer welkom in België,” *Het Nieuwsblad*, 05.06.1995.

⁵⁰⁷ Michel Vandersmissen, “Asielzoekers: de angst voor de kloep op de deur. Uit Suriname gevluchte zuster luistert naar afgewezen asielzoekers,” *Het Nieuwsblad*, 09.05.1995.

⁵⁰⁸ “Sectie V Week Jongeren: Bevrijding. Armeense vluchtelingen willen een menswaardig bestaan”; JPR, “‘Veel vluchtelingen grijpen kans niet.’ San Damiano in Ronse wil thuishaven zijn voor jonge asielzoekers,” *Het Nieuwsblad*, 12.05.1995; “Oosterzeelse Bosniërs danken helpers.”

⁵⁰⁹ “Oudenaarde tekent tegen racisme. Dertig direkties lagere en middelbare scholen zetten schouders onder non-discriminatiebeleid.”

⁵¹⁰ “Roemeens vriendje moet blijven. Leerlingen Sint-Jozefschool Oudenaarde protesteren tegen mogelijke uitwijzing familie Dumitru”; “Oosterzeelse Bosniërs danken helpers”; PVA, “Eeklo op straat voor Iraanse familie,” *Het Nieuwsblad*, 19.05.1995; “Khachani is verlegen en verafschuwt geweld.”

scholen zich in voor een *“consequent gelijke-kansen-beleid (...) voor alle kinderen, ongeacht hun ras of etnische herkomst”* en wordt er een soort quotasysteem gehanteerd *“om te voorkomen dat sommige scholen onevenredig veel migrantenkinderen aantrekken”* – een ontwikkeling die (als die zich zou voordoen) dus als negatief wordt gepercipieerd in het betoog.⁵¹¹ Het discours legt vervolgens de klemtoon op de aangepaste methoden die *“les geven aan een klas met kinderen uit verschillende culturen”* veronderstellen. Leerkrachten zouden hier een speciale opleiding voor moeten krijgen, want ieder kind heeft recht op (en nood aan) degelijk onderwijs, vindt de krant.⁵¹² Dit geldt voor alle migrantenkinderen, en in het bijzonder voor vluchtelingen, zo blijkt uit het discours:

“Hoofdprioriteit van het opvangcentrum is dat jongeren schoollopen. (...) Het grote probleem is dat de vluchtelingen geen Nederlands kennen. Een vrijgestelde leerkracht schoolt de jongeren viermaal per week bij. Nu lopen er geen jongeren meer school in Ronse. Wel volgen drie bewoners van San Damiano in Gent de lessen in de hoop er op één jaar voldoende Nederlands te leren om dan opnieuw aan te sluiten op hun niveau in het gewoon onderwijs.” (JPR, *“‘Veel vluchtelingen grijpen kans niet.’ San Damiano in Ronse wil thuishaven zijn voor jonge asielzoekers,” Het Nieuwsblad, 12.05.1995.*)

In bovenstaande passage wordt heel expliciet de link gelegd tussen jeugd, onderwijs en taal – een volgend element in het integratiediscours in de media. Niet alleen wordt er gepleit voor *“meer aandacht voor een betere taalverwerving van anderstalige kinderen”*, ook *“de ouders moeten onze taal leren”*. Sterker nog, dit is hun plicht, zo blijkt uit het discours.⁵¹³ Voor een partij als de CVP *“is integratie geen vrijblijvende zaak en moet de migrant bereid zijn Nederlands te leren.”*⁵¹⁴ Dit discours legt dus sterk de nadruk op plichten – en zelfs verplichtingen – van de migrant: Nederlands leren is hier één van. Maar het belang van taal wordt ook door migranten zelf beseft, zij volgen cursussen en doen hun best om Nederlands te spreken; dit lukt voor het merendeel van de beschreven gevallen al best goed.⁵¹⁵ Nog andere plichten van de migrant die in het discours aan bod komen zijn de inschakeling van hun kinderen in het verenigingsleven en *“blijk geven van grote verdraagzaamheid inzake godsdienst en levensbeschouwing.”*⁵¹⁶ De focus op het verenigingsleven komt ook aan bod in het artikel over de vluchtelingenjongeren die worden ondergebracht in een voormalig klooster in Ronse:

“Sommigen zijn aangesloten bij lokale sportklubs voor voetbal, karate, basket, powertraining, zwemmen. In de vakantie zorgen we ervoor dat de jongeren hun tijd op een zinvolle manier besteden met groepssporten, daguitstappen naar een museum, naar het Kluisbos...” (JPR, *“‘Veel vluchtelingen grijpen kans niet.’ San Damiano in Ronse wil thuishaven zijn voor jonge asielzoekers,” Het Nieuwsblad, 12.05.1995.*)

⁵¹¹ “Oudenaarde tekent tegen racisme. Dertig direkties lagere en middelbare scholen zetten schouders onder non-discriminatiebeleid.”

⁵¹² Hein De Belder, “Migranten onderwijzen, dat moet je leren. Normalscholen willen opleiding in ‘interkultureel onderwijs’ aanbieden,” *Het Nieuwsblad, 17.05.1995.*

⁵¹³ “Oudenaarde tekent tegen racisme. Dertig direkties lagere en middelbare scholen zetten schouders onder non-discriminatiebeleid.”

⁵¹⁴ “De grote thema’s en de mening van de partijen erover.”

⁵¹⁵ “Sectie V Week Jongeren: Bevrijding. Armeense vluchtelingen willen een menswaardig bestaan”; Manu Adriaens, “Limburger vindt liefde in vluchtelingenkamp,” *Het Nieuwsblad, 09.06.1995.*

⁵¹⁶ “Oudenaarde tekent tegen racisme. Dertig direkties lagere en middelbare scholen zetten schouders onder non-discriminatiebeleid.”

Een volgend belangrijk onderdeel van het integratieproces is het verkrijgen van de juiste juridische statuten. Wat opvalt in 1995 is dat er veel voorbeelden van geïntegreerde gezinnen of migranten worden gegeven, zonder dat deze mensen echter beschikken over de “goeie papieren” en dus beschreven worden als “*illegalen*”. In het discours van de voorgaande jaren daarentegen werden dergelijke legale statuten, zoals bijvoorbeeld een arbeids- of verblijfvergunning of de erkenning als politiek vluchteling, als het ware gezien als een soort toegangsticket tot integratie; als de vreemdeling over de juiste statuten beschikte kon het integratieproces beginnen. In 1995 worden mensen beschreven waarvan de asielaanvraag werd afgekeurd en die dus vanaf dat moment irregulier in België verblijven. Ondanks het feit dat deze mensen soms met uitwijzing bedreigd worden, zijn ze wel al geïntegreerd of spannen ze zich hiervoor in, aldus het discours.⁵¹⁷

Ten slotte kunnen ook de toegang tot sociale zekerheid en het verkrijgen van migrantenstemrecht genoemd worden als elementen in de conceptualisatie van integratie in de media. Dit eerste onderdeel, de sociale steun, wordt vaak vanuit een eerder negatief oogpunt beschreven door te impliceren dat sommige migranten er misbruik van maken.⁵¹⁸ In verband met de politieke rechten voor migranten benadrukt de krant de politieke discussie hieromtrent: “*de groenen pleiten voor stemrecht voor niet-Belgen*” en “*de CVP is tegen stemrecht voor migranten, ook op gemeentelijk niveau.*”⁵¹⁹ Het migrantenstemrecht vormt in 1995 al vele jaren een element in het integratiediscours zonder echter ingevoerd te zijn. Het wordt in het discours vooral naar voren geschoven als een middel om het integratieproces te bespoedigen of te vervolledigen. Over gedeelde waarden en normen of het belang van culturele uitwisseling in het integratieproces wordt in 1995 niets geschreven in Het Nieuwsblad.

Actoren in het integratieproces

In 1995 worden de verschillen tussen de ‘wij’- en de ‘zij’-groep vooral zeer sterk benadrukt door het Vlaams Blok. Zij vormen de voornaamste stem in het wij-zij discours door onder andere te stellen dat “*ze onze cultuur niet aanvaarden*” en dat “*de buitenlanders*” de bron zijn van “*alle gevaar*”.⁵²⁰ In deze verwoordingen worden de verschillen tussen beide groepen zeer sterk geproblematiseerd: “*ze*” – de buitenlanders – aanvaarden “*onze*” cultuur niet, en dit wordt als hun bewuste keuze afgeschilderd door het Vlaams Blok. Toch wordt dit betoog-van-verschil niet enkel door het Blok ondersteund; ook meer algemeen is er een zeker wij-zij discours op te merken in 1995. Zo wordt er geschreven over “*een klas met kinderen uit verschillende culturen*” of “*anderstaligen*”.⁵²¹ Deze laatste voorbeelden dragen echter niet bij tot de problematisering van die verschillen – integendeel, ze worden eerder objectief besproken. In diezelfde relatief neutrale lijn ondersteunen ook de diverse nationaliteiten die vermeld worden het wij-zij discours (bv. “*Marokkanen en Turken*”, verschillende Oost-Europese nationaliteiten). Enkel wanneer de nadruk wordt gelegd op “*niet-Europese migranten*” (vaak door het Vlaams Blok), gebeurt dit wel meer vanuit een negatief oogpunt. Wat verder opvalt is dat deze

⁵¹⁷ “Sectie V Week Jongeren: Bevrijding. Armeense vluchtelingen willen een menswaardig bestaan”; “Eeklo op straat voor Iraanse familie.”

⁵¹⁸ “Limburger vindt liefde in vluchtelingenkamp.”

⁵¹⁹ “De grote tema’s en de mening van de partijen erover.”

⁵²⁰ Luc Neuckermans, “Vlaams Blok zeker van overwinning,” *Het Nieuwsblad*, 02.05.1995.

⁵²¹ “Oudenaarde tekent tegen racisme. Dertig direkties lagere en middelbare scholen zetten schouders onder non-discriminatiebeleid”; “Migranten onderwijzen, dat moet je léren. Normalscholen willen opleiding in ‘interkultureel onderwijs’ aanbieden.”

negatievere invalshoek van het wij-zij discours vooral aanwezig is wanneer buitenlanders of migranten als groep worden omschreven: ‘zij’ hebben dan een andere cultuur en spreken een andere taal. Maar als er een artikel zich toespitst op één migrantenfamilie zijn deze taal- of cultuurverschillen veel minder aanwezig, of als ze er wel zijn vormen ze alleszins geen probleem, aldus het discours. In één van deze meer persoonlijke verhalen wordt zelfs expliciet gesteld dat een migrantenjongetje, dat met uitwijzing wordt bedreigd maar wel goed geïntegreerd is, als deel van de ‘wij’-groep wordt aanzien:

“Het gaat ons om een gezin, om vier mensen die recht hebben op geluk en vrede en, wat onze school betreft, om kleine Albert die wij als een van de onzen beschouwen.” (RHO, “Roemeens vriendje moet blijven. Leerlingen Sint-Jozefschool Oudenaarde protesteren tegen mogelijke uitwijzing familie Dumitru,” *Het Nieuwsblad*, 11.05.1995.)

Het krantendiscours veronderstelt vervolgens een bepaalde rolverdeling voor de samenleving, overheid en de migrant zelf binnen het integratieproces. Een opiniestuk van toenmalige politiek hoofdredacteur Manu Ruys verwoordt bijvoorbeeld zeer duidelijk één van de overheidstaken: *“van de overheid wordt aandacht gevraagd voor een mogelijke massale insijpeling van economische vluchtelingen.”*⁵²² Ook uit andere artikels blijkt dat de (lokale) overheid instaat voor de opvang en huisvesting van asielzoekers of meer algemeen voor *“een goed onthaal voor vreemdelingen in een gemeente.”*⁵²³ Zo gaan de betrokken gemeentes bijvoorbeeld verkrotting van bepaalde (migranten)wijken tegen en zet een stad als Oudenaarde in op een gespreide huisvesting van migranten.⁵²⁴

De overheid is verder ook verantwoordelijk voor het voorzien van de juiste legale statuten voor migranten en speelt dus een cruciale rol in hun integratieproces, zo blijkt uit het discours. De asielzoeker moet aan de Dienst Vreemdelingenzaken trachten te *“bewijzen”* dat hij of zij een politiek vluchteling is. Als deze aanvraag door de overheid wordt afgewezen, maakt de migrant – alle eigen maatschappelijke integratie-inspanningen ten spijt – kans om uitgewezen te worden.⁵²⁵ Verder merkt *Het Nieuwsblad* op dat de overheid op vlak van asielbeleid steeds repressiever optreedt, de asielwetgeving voortdurend verstrengt en dat sommige gemeentes *“geen kandidaat-politieke vluchtelingen meer in het bevolkingsregister”* inschrijven.⁵²⁶ Deze praktijken worden echter door verscheidene stemmen in de krant bekritiseerd, zoals onderstaande passages aantonen:

“Men wil enkel het aantal asielaanvragen zo sterk mogelijk verminderen en potentiële aanvragen ontmoedigen. De overheid kaatst zo het probleem gewoon terug naar waar het vandaan komt.” (MVDS, “Vreemdelingen worden in illegaliteit gejaagd,” *Het Nieuwsblad*, 09.05.1995.)

⁵²² “De verkiezingen van de onvrede.”

⁵²³ PEL, “Lochristi ziet geen kans om asielzoekers te huisvesten,” *Het Nieuwsblad*, 05.05.1995; PVDD, LNS, “Koning Albert pleit voor meer vreemdelingen bij ordediensten,” *Het Nieuwsblad*, 28.04.1995.

⁵²⁴ “Oudenaarde tekent tegen racisme. Dertig direkties lagere en middelbare scholen zetten schouders onder non-discriminatiebeleid.”

⁵²⁵ “Roemeens vriendje moet blijven. Leerlingen Sint-Jozefschool Oudenaarde protesteren tegen mogelijke uitwijzing familie Dumitru.”

⁵²⁶ “Volgens Liga zijn asielzoekers niet meer welkom in België”; MVDS, “Vreemdelingen worden in illegaliteit gejaagd,” *Het Nieuwsblad*, 09.05.1995; VCE, “Anderlecht schrijft geen vluchtelingen meer in,” *Het Nieuwsblad*, 15.06.1995.

“Dat beleid jaagt immers steeds meer buitenlanders in de niet-kontroleerbare schemerzone van de illegaliteit.” (Michel Vandersmissen, “Asielzoekers: de angst voor de klopp op de deur. Uit Suriname gevluchte zuster luistert naar afgewezen asielzoekers,” *Het Nieuwsblad*, 09.05.1995.)

Dergelijke kritieken worden vooral geuit wanneer een (volgens de krant) goed geïntegreerde familie of migrant door dit repressieve beleid het land moet verlaten; dit wordt als onrechtvaardig beschouwd in het discours.

Over de rol van de samenleving in het integratieproces worden in het betoog ook enkele verwachtingen gesteld. De krant beschrijft de houding van de burgers met betrekking tot de thema’s veiligheid, migratie en racisme bijvoorbeeld als volgt:

“Voor veel burgers is veiligheid steeds meer een acuut thema geworden. Ze voelen zich onveilig op straat door kriminaliteit en ontheemd door de verandering van hun woonomgeving. De migratie heeft velen het gevoel gegeven een vreemde in eigen huis te zijn. Sommigen reageren zich af met racisme.” (“De grote thema’s en de mening van de partijen erover,” *Het Nieuwsblad*, 16.05.1995.)

In deze passage wordt vooral het onveiligheidsgevoel benadrukt; dit wordt dus impliciet gescheiden van eventuele feitelijke onveiligheid. Hieruit blijkt langs de ene kant een soort begrip voor de angstgevoelens bij de burgers die zich kunnen uiten in racisme, maar langs de andere kant worden zulke uitingen ook veroordeeld in de krant. Bijvoorbeeld, in een artikel dat over een racistisch incident naar een jong buitenlands meisje uit Antwerpen bericht, wordt geschreven dat *“racisme diepgeworteld zit”* en wordt de afkeurende vraag gesteld: *“Is een multiculturele samenleving dan zo’n zware opdracht voor de beschaafde mens van de twintigste eeuw?”*⁵²⁷ In Oudenaarde, vervolgens, tekenden verschillende scholen een non-discriminatiebeleid en is het streefdoel om *“elke vorm van racisme uit de scholen te bannen”*.⁵²⁸ Uit dergelijke voorbeelden blijkt heel duidelijk dat het krantendiscours voor de samenleving een open en tolerante houding naar migranten voorschrijft. Deze ingesteldheid wordt ook door enkele voorbeelden bevestigd; lokale gemeenschappen komen op straat om te protesteren tegen de uitwijzing van gekende en geliefde vluchtelingenfamilies en verschillende initiatieven om vluchtelingen te ondersteunen in hun integratieproces worden door vrijwilligers georganiseerd.⁵²⁹ Ook de gastgezinnen die vluchtelingenjongeren uit een opvangcentrum tijdens het weekend of de vakanties onder hun vleugels nemen worden beschreven als toonbeeld van de gewenste houding van de Vlaamse samenleving.⁵³⁰ Een belangrijke nuance hier is dat deze gastvrije mentaliteit volgens enkele stemmen in het discours enkel aanwezig is tegenover gekende migrantengezinnen, en dat de bevolking zich tegenover andere, onbekende migranten of vluchtelingen meer gesloten opstelt:

“Dat zijn vluchtelingen die de gemeenschap leerde kennen. Voor vele anderen, en toch soortgelijke vluchtelingen, hebben ze alleen maar angst, uit onwetendheid.” (Michel Vandersmissen,

⁵²⁷ “Sectie V Week Jongeren: Bevrijding. Er is geen racisme in Antwerpen.”

⁵²⁸ “Oudenaarde tekent tegen racisme. Dertig direkties lagere en middelbare scholen zetten schouders onder non-discriminatiebeleid.”

⁵²⁹ “Sectie V Week Jongeren: Bevrijding. Armeense vluchtelingen willen een menswaardig bestaan”; “Oosterzeelse Bosniërs danken helpers”; “Eeklo op straat voor Iraanse familie”; “Roemeens vriendje moet blijven. Leerlingen Sint-Jozefschool Oudenaarde protesteren tegen mogelijke uitwijzing familie Dumitru.”

⁵³⁰ “Veel vluchtelingen grijpen kans niet.’ San Damiano in Ronse wil thuishaven zijn voor jonge asielzoekers.”

“Asielzoekers: de angst voor de klopp op de deur. Uit Suriname gevluchte zuster luistert naar afgewezen asielzoekers,” *Het Nieuwsblad*, 09.05.1995.)

Algemeen gesteld wordt de ‘doelgroep’ van het integratiebeleid zeer negatief afgebeeld in het discours. Het gaat dan inderdaad om de hele groep, individuele gevallen worden vaak vanuit een meer positief oogpunt beschreven. Het Vlaams Blok legt bijvoorbeeld heel sterk de link tussen de aanwezigheid van buitenlanders en criminaliteit. Zij menen dat “*de kriminaliteit bij vreemdelingen hoger (ligt) dan bij Belgen*” en stellen deze “*kriminele vreemdelingen*” hier actief verantwoordelijk voor, het zijn namelijk zij die “*onze cultuur niet aanvaarden*”.⁵³¹ Deze negatieve link komt echter in het gehele betoog voor, hetzij in minder expliciete mate dan de standpunten van het Vlaams Blok. Zo wordt de vreemde nationaliteit van de daders bij misdaadberichtgeving meermaals herhaald en hebben zowat alle gebruikte werkwoorden een actieve vorm, wat schuld en verantwoordelijkheid impliceert.⁵³² Verder wordt geïnsinueerd dat vluchtelingen de openbare orde zouden kunnen verstoren en dat velen onder hen de kansen die hen in opvangcentra worden gegeven eigenlijk niet grijpen.⁵³³ De link tussen criminaliteit en migratie wordt in het betoog verder gelegd door beide onderwerpen consequent samen te behandelen als verkiezingsthema. Eén van de grote thema’s wordt door Het Nieuwsblad bijvoorbeeld aangekondigd als “*Veiligheid, racisme en migratie*”. In de standpunten van de partijen dragen het Vlaams Blok maar ook de liberale VLD bij tot deze gepercipieerde connectie. Agalev is de enige partij die hier tegenin gaat door te stellen dat de strijd tegen criminaliteit de nadruk moet leggen “*op de georganiseerde misdaad en de witteboordencriminaliteit*”.⁵³⁴

Wanneer de ‘doelgroep’ daarentegen positiever in beeld wordt gebracht, is dit meestal in een individueel of familieverband. Er worden in 1995 enkele voorbeelden van een geslaagd integratieproces gegeven of van mensen die zich actief willen integreren in de samenleving door bijvoorbeeld de taal te leren of te willen werken. Dergelijke verhalen vertrekken vanuit een heel positief oogpunt en beschrijven de ‘doelgroep’ – dikwijls vluchtelingen – als actieve spelers in het eigen integratieproces.⁵³⁵ Deze mensen worden in het discours echter eveneens soms als slachtoffers omschreven. Ze ontvluchtten hun uitzichtloze situatie in het herkomstland of worden door “*oorlog, godsdienstonvrijheid, barslechte leefomstandigheden*” haast gedwongen om te vluchten en alles achter te laten, aldus het betoog.⁵³⁶ Eens aangekomen in België volgen nieuwe moeilijkheden door het strenge asielbeleid. Ook hier worden deze mensen beschreven als hulpeloze slachtoffers:

“*Dat beleid jaagt immers steeds meer buitenlanders in de niet-kontroleerbare schemerzone van de illegaliteit.*” (Michel Vandersmissen, “Asielzoekers: de angst voor de klopp op de deur. Uit Suriname gevluchte zuster luistert naar afgewezen asielzoekers,” *Het Nieuwsblad*, 09.05.1995.)

⁵³¹ AF, “Programma’s doorgelicht,” *Het Nieuwsblad*, 16.05.1995; “Vlaams Blok zeker van overwinning.”

⁵³² “Khachani is verlegen en verafschuwt geweld”; “Zaïrees tuigde Ronsenaar af.”

⁵³³ “‘Veel vluchtelingen grijpen kans niet.’ San Damiano in Ronse wil thuishaven zijn voor jonge asielzoekers”; “Anderlecht schrijft geen vluchtelingen meer in.”

⁵³⁴ “De grote tema’s en de mening van de partijen erover.”

⁵³⁵ “Sectie V Week Jongeren: Bevrijding. Armeense vluchtelingen willen een menswaardig bestaan”; “Eeklo op straat voor Iraanse familie.”

⁵³⁶ “Sectie V Week Jongeren: Bevrijding. Armeense vluchtelingen willen een menswaardig bestaan.”

Dat bepaalde mensen in de illegaliteit belanden is volgens het betoog dus niet hun schuld, maar wel die van het beleid. Zeker wanneer deze mensen al enige tijd in België verblijven en reeds grote stappen in het integratieproces hebben gezet of zich hier voor inspannen, is het discours kritisch over het overheidsbeleid en de uitwijzing waarmee sommige gezinnen worden bedreigd. Deze situaties worden als heel oneerlijk en onrechtvaardig beschreven in de krant.⁵³⁷

Op vlak van de terminologie waarmee de 'doelgroep' wordt omschreven vallen ten slotte ook enkele zaken op. De woorden asielzoeker en vluchteling worden in 1995 als synoniemen gebruikt. Binnen de groep van de vluchtelingen wordt er echter wel een onderscheid gemaakt tussen politieke, economische en oorlogsvluchtelingen. Er wordt ook benadrukt dat "*de meerderheid van de asielzoekers echte vluchtelingen zijn*" om zo de "*de kwalijke reputatie van asielzoekers en illegalen*" te ontkrachten.⁵³⁸ De meest voorkomende vluchteling in 1995 is de politieke vluchteling. Deze persoon wordt in de krant omschreven als een asielzoeker waarvan de asielaanvraag werd goedgekeurd, hij of zij krijgt dan een erkend statuut. Als deze asielaanvraag echter wordt afgewezen, wordt de vluchteling beschreven (dikwijls vanuit een slachtofferperspectief) als "*illegaal*" of als iemand "*zonder papieren*". Een belangrijke nuance in het discours over asielzoekers is dat de krant het heeft over de "*opvang*" van asielzoekers en de "*inpassing*" van buitenlanders als afzonderlijke zaken.⁵³⁹ De term buitenlander wordt net zoals vreemdeling of migrant meer als een algemene term gebruikt die een bredere groep mensen omvat. Toch gaan ook deze woorden dikwijls gepaard met een negatieve connotatie, door te spreken over "*ongewenste buitenlanders*" en "*het vreemdelingenvraagstuk*".⁵⁴⁰ Een laatste opvallend begrip in het krantendiscours is de "*nieuwe Belg*": deze persoon is genaturaliseerd tot Belg en kan daarom bijvoorbeeld gaan stemmen.⁵⁴¹

Beoordeling integratie en integratieproces

Het discours van Het Nieuwsblad in 1995 wordt gekenmerkt door verschillende stemmen die elkaar soms tegenspreken in verband met het oordeel over integratie en het integratiebeleid. De negatieve beoordeling, allereerst, gaat niet expliciet over het beleid, iets wat de voorgaande jaren wel duidelijker het geval was. In 1995 wordt ook het idee achter integratie namelijk impliciet bekritiseerd door sommigen. Opnieuw vormt het Vlaams Blok de voornaamste stem in dit gefaalde-integratiediscours. Zoals al vermeld wordt de 'doelgroep' van integratie soms zeer negatief belicht, door bijvoorbeeld te schrijven over "*ongewenste buitenlanders*" of de "*vreemdelingenkwestie*" als een verkiezingsthema te benoemen. Verder wordt in dit negatieve discours heel sterk de link gelegd tussen migratie en criminaliteit. Beide thema's worden door het Vlaams Blok als samenhangende kernstandpunten naar voren geschoven en deze vermeende connectie wordt ook in de krant opgepikt.⁵⁴² Vele burgers voelen zich volgens Het Nieuwsblad "*een vreemde in eigen huis*" en zijn "*onthoemd door de verandering van*

⁵³⁷ "Eeklo op straat voor Iraanse familie"; "Roemeens vriendje moet blijven. Leerlingen Sint-Jozefschool Oudenaarde protesteren tegen mogelijke uitwijzing familie Dumitru."

⁵³⁸ "Asielzoekers: de angst voor de kloep op de deur. Uit Suriname gevluchte zuster luistert naar afgewezen asielzoekers."

⁵³⁹ "De verkiezingen van de onvrede."

⁵⁴⁰ "Asielzoekers: de angst voor de kloep op de deur. Uit Suriname gevluchte zuster luistert naar afgewezen asielzoekers."

⁵⁴¹ VJA, "Migranten kunnen hele weekeinde alternatief stemmen," *Het Nieuwsblad*, 18.05.1995.

⁵⁴² Luc Neuckermans, "Blok heeft één programma," *Het Nieuwsblad*, 26.04.1995.

hun woonomgeving".⁵⁴³ Volgens het Blok is de integratie mislukt, de schuld ligt hier volgens hen expliciet bij 'de ander':

"Niet omdat ze een misdadige aanleg hebben, maar omdat ze hier niet aarden, omdat de smeltkroespolitiek niet aanslaat, omdat ze onze cultuur niet aanvaarden." (Luc Neuckermans, "Vlaams Blok zeker van overwinning," *Het Nieuwsblad*, 02.05.1995.)

Het idee achter integratie is volgens de partij dus gewoon fout, maar het is ook de migrant die verantwoordelijk wordt gesteld voor dit falen. Het Vlaams Blok is "*princiepelijk tegenstander van de multiculturele samenleving waarin mensen van diverse culturen samenleven*", dus als 'zij' "*onze cultuur niet aanvaarden*" – dat betekent impliciet: als 'zij' zich niet (willen) assimileren – blijft er voor het Blok nog maar één oplossing over: "*een menselijke maar kordate terugkeerpolitiek naar hun herkomstlanden voor de overgrote meerderheid van de hier verblijvende niet-Europese vreemdelingen.*"⁵⁴⁴ Dit geldt dus voor alle niet-Europese vreemdelingen, maar in het bijzonder voor de "*illegalen en vreemdelingen die delikten hebben begaan*"; deze mensen moeten meteen worden teruggezonden. Ook de VLD pleit hiervoor: de verblijfsvergunning van "*legale migranten die strafbare feiten plegen*" moet worden ingetrokken.⁵⁴⁵ Doordat politieke partijen hier zo sterk op in te zitten wordt het mediadiscours sterk geproblematiseerd en de vermeende link tussen criminaliteit en migratie versterkt.

Er komt echter ook kritiek op het overheidsbeleid vanuit de krant: vooral het strenge asielbeleid wordt onder vuur genomen. Dat beleid jaagt vreemdelingen, die hun onveilige thuissituatie ontvlucht zijn, in de illegaliteit, aldus het betoog.⁵⁴⁶ Er worden verschillende voorbeelden gegeven van gezinnen die zich trachten te integreren, maar waarvan het integratieproces gehinderd wordt door de onzekere legale situatie waarin deze mensen zich bevinden. Er wordt dan bijvoorbeeld gesproken over "*geïntegreerde buitenlanders zonder papieren*" of "*geïntegreerde illegalen*".⁵⁴⁷ Tegen deze situatie wordt zowel in de krant als op straat geprotesteerd.⁵⁴⁸ In deze artikels wordt het concept integratie dus wel als iets positiefs beschouwd, maar is het de overheid die het proces bemoeilijkt. Andere vormen van actievoering zoals het organiseren van een alternatief stembureau voor migranten of het inrichten van taalcurricula voor vluchtelingen geven eveneens blijk van een positieve kijk op het concept integratie.⁵⁴⁹ Deze positieve evaluatie wordt verder ook ondersteund vanuit een cultureel standpunt: de interculturele uitwisseling in het onderwijs wordt als een doel van het integratiebeleid omschreven.⁵⁵⁰ Deze sterke focus op onderwijs en jeugd werd voorheen al vermeld. De school wordt

⁵⁴³ "De grote thema's en de mening van de partijen erover."

⁵⁴⁴ "De grote thema's en de mening van de partijen erover"; "Blok heeft één programma."

⁵⁴⁵ "De grote thema's en de mening van de partijen erover."

⁵⁴⁶ "Vreemdelingen worden in illegaliteit gejaagd."

⁵⁴⁷ "Asielzoekers: de angst voor de kloep op de deur. Uit Suriname gevluchte zuster luistert naar afgewezen asielzoekers"; "Vreemdelingen worden in illegaliteit gejaagd."

⁵⁴⁸ "Eeklo op straat voor Iraanse familie"; "Roemeens vriendje moet blijven. Leerlingen Sint-Jozefschool Oudenaarde protesteren tegen mogelijke uitwijzing familie Dumitru."

⁵⁴⁹ "Sectie V Week Jongeren: Bevrijding. Armeense vluchtelingen willen een menswaardig bestaan"; "Migranten kunnen hele weekeinde alternatief stemmen."

⁵⁵⁰ "Oudenaarde tekent tegen racisme. Dertig direkties lagere en middelbare scholen zetten schouders onder non-discriminatiebeleid"; "Migranten onderwijzen, dat moet je leren. Normalscholen willen opleiding in 'interkultureel onderwijs' aanbieden."

in dit discours echt gezien als een cruciale plaats om integratie van jongeren te bevorderen. Hier wordt tegelijk ingezet op de houding van de Vlaamse samenleving, vanuit de school worden de klemtonen gelegd op *“samenwerking, tolerantie, samenspraak en interculturele uitwisseling”*.⁵⁵¹

Ten slotte dragen ook artikels die bepaalde situaties bekritisieren impliciet bij aan de positieve beoordeling van integratie. Zo wordt er verschillende keren geschreven over de slechte woonomstandigheden van sommige migranten, maar wordt dit telkens vanuit een vraag naar verbetering gedaan. Ook een artikel over koning Albert II die pleit om *“het aantal allochtonen in de ordediensten op te drijven”* omdat *“de ervaring in andere landen toonde dat deze maatregel op termijn (...) de verstandhouding tussen gemeenschappen van verschillende herkomst bevordert”* vertrekt vanuit een logica tot verbetering.⁵⁵² Hieruit kan dus worden afgeleid dat ook deze artikels het idee achter integratie wel genegen zijn.

Gender en integratie

Op vlak van gender ten slotte is het discours relatief beperkt en kunnen de voornaamste bevindingen slechts impliciet worden vastgesteld. In 1995 wordt er namelijk niet meteen op een heel andere manier over de integratie van mannen of vrouwen gesproken. Toch zijn enkele zaken interessant. Een eerste opmerking is dat de vluchtelingenfamilies die aan bod komen zeer duidelijk vanuit een slachtofferperspectief worden beschreven. Een artikel bespreekt bijvoorbeeld de onveilige omstandigheden in Armenië en besluit het volgende:

“Geen wonder dus dat ook hier hele gezinnen hun land ontvluchten om elders in de wereld een nieuw rustig en menswaardig bestaan op te bouwen.” (Joachim Wannyn, “Sectie V Week Jongeren: Bevrijding. Armeense vluchtelingen willen een menswaardig bestaan,” *Het Nieuwsblad*, 08.05.1995.)

Maar ook individuele vluchtelingen worden als slachtoffers aanzien in het discours. Zij willen bijvoorbeeld niets liever dan hun familie laten overkomen via een procedure van gezinshereniging maar dit wordt erg bemoeilijkt door de strenge overheid.⁵⁵³ Ook de families die volgens de krant goed geïntegreerd zijn of hier inspanningen voor doen, maar toch uitgewezen worden, krijgen veel medeleven vanuit *Het Nieuwsblad*; het gaat dan bijvoorbeeld *“om vier mensen die recht hebben op geluk en vrede”*, aldus de krant.⁵⁵⁴ Dit discours richt zich duidelijk op individuele gevallen. Dit wordt ondersteund door de bijgevoegde afbeeldingen. De schattige en kleine Albert Dumitru wordt aan het hoofd van de optocht afgebeeld met een bordje rond zijn nek: *“Help, ik wil blijven!!!”*. In de optocht voor een Iraanse familie in Eeklo die met uitwijzing wordt bedreigd, wordt de dochter afgebeeld op de plakaten, met als bijschrift: *“Kiezen om mij weg te sturen, lost dat iets op?”*.

Over de verhoudingen tussen de migrantenman en -vrouw leren we vervolgens ook impliciet enkele zaken. De krant beschrijft huwelijksmigratie bijvoorbeeld nog steeds als een veelvoorkomend

⁵⁵¹ “Oudenaarde tekent tegen racisme. Dertig direkties lagere en middelbare scholen zetten schouders onder non-discriminatiebeleid.”

⁵⁵² “Koning Albert pleit voor meer vreemdelingen bij ordediensten.”

⁵⁵³ “Limburger vindt liefde in vluchtelingenkamp”; Bert Balcaen, “Sectie V Week Jongeren: Bevrijding. Een Roemeen alleen,” *Het Nieuwsblad*, 08.05.1995.

⁵⁵⁴ “Roemeens vriendje moet blijven. Leerlingen Sint-Jozefschool Oudenaarde protesteren tegen mogelijke uitwijzing familie Dumitru.”

fenomeen, het is dan de man die vanuit zijn *“eigen land”* een bruid zoekt volgens het betoog.⁵⁵⁵ Opmerkelijk is dat partij VLD bijdraagt tot de problematisering van dit thema door hier te wijzen op het risico van schijnhuwelijken.⁵⁵⁶ Een gemengd huwelijk tussen een migrantenvrouw en een Vlaamse man wordt niet vanuit dit geproblematiseerde perspectief bekeken. Het *human interest* verhaal over de Limburgse vrijwilliger die verliefd wordt *“het moslimmeisje Selma”* bijvoorbeeld schetst enerzijds een slachtofferverhaal over de jonge vluchteling, maar beschrijft haar integratieproces anderzijds als voorspoedig.⁵⁵⁷ De gebruikelijke verhoudingen tussen een Marokkaanse man en zijn vrouw worden dan wel weer uit een meer afkeurend oogpunt beschreven. Een artikel dat over de rechtszaak van een Marokkaanse man bericht stelt namelijk dat de man, ondanks zijn criminele daden, *“een goede echtgenoot en uitstekende vader”* bleef volgens zijn vrouw: *“hij gebruikte nooit geweld, dronk niet en hield van zijn kinderen.”* Door de nadruk op dit goed gedrag kan het artikel impliceren dat dit niet overal de gebruikelijke stijl en omgangsm manier is van een vader in een Marokkaanse familie. Een laatste element dat in deze discoursanalyse over gender en integratie interessant kan zijn is een artikel waaruit blijkt dat onderwijs een manier kan zijn voor migrantenmeisjes om zich te emanciperen door bijvoorbeeld een buitenlandse stage te doen.⁵⁵⁸ Verder werden geen bijzondere verschillen in het integratiediscours over mannen of vrouwen opgemerkt.

1999⁵⁵⁹

Conceptualisering van integratie

De eerste vraag van deze discoursanalyse is hoe integratie wordt geconceptualiseerd in het krantendiscours van 1999. In tegenstelling tot de voorgaande jaren maakt de krant dit nooit expliciet duidelijk. Er wordt bijvoorbeeld wel geschreven over verschillende integratiecentra maar wordt er niet dieper ingegaan op de precieze functie van deze instellingen of de definitie van het begrip integratie. Dit geldt eveneens voor een synoniem voor integratie; inburgering. In context van de regeringsonderhandelingen over het al dan niet invoeren van het migrantenstemrecht wordt door de liberale VLD namelijk een *“herkenbare ‘inburgeringswil’* geëist. Dit zou uit een soort vragenlijst of formulier kunnen blijken, iets wat door de andere partijen als onnodig wordt bevonden, aldus de krant.⁵⁶⁰ In 1999 komt de term inburgering dus voor het eerst voor in het krantendiscours, zonder echter duidelijk omschreven te worden. Een ander woord dat door sommigen als synoniem voor integratie wordt gebruikt is aanpassing. In 1999 wordt deze term gebruikt in context van de cultuurverschillen tussen Vlamingen en migranten. Een artikelenreeks waarin de mening van de kandidaten van het populaire televisieprogramma *“De Mol”* over bepaalde verkiezingsthema's wordt gevraagd, schrijft daarover het volgende:

⁵⁵⁵ “Aantal vreemdelingen in Brussel neemt toe.”

⁵⁵⁶ “De grote tema's en de mening van de partijen erover.”

⁵⁵⁷ “Limburger vindt liefde in vluchtelingenkamp.”

⁵⁵⁸ Alex Florijn, “Visumplicht zet veel kwaad bloed. Marokkaanse Sabah mocht niet meer naar Engeland,” *Het Nieuwsblad*, 16.06.1995.

⁵⁵⁹ In deze periode werden 31 relevante artikels geselecteerd, waarvan er zeventien artikels voor en veertien artikels na de verkiezingsdag (13/06/1999) verschenen.

⁵⁶⁰ Derk Jan Eppink, “Migrantenstemrecht hobbelt in formatie,” *Het Nieuwsblad*, 01.07.1999.

“Misschien hebben wij ons te weinig ingeleefd in hun cultuur toen we Noord-Afrikanen hebben aangetrokken. De oudere mensen bijvoorbeeld zijn brave mensen, maar het zijn die jongens die de leeglopers zijn, dat komt door hun cultuur. In hun cultuur zijn dat de goden die alles mogen.”

“Moeten wij ons daaraan aanpassen? Dat moet een wisselwerking zijn, migranten moeten zich ook aan ons aanpassen. Ik ben geen racist, want iedereen heeft handen en voeten, of hij nu blauw of zwart, geel of rood ziet. Maar als gij in Turkije gaat wonen, ga je er niet zoveel tamtam moeten maken als die jongens hier.” (Peter De backer, Sylvia D’Hoore, Pol Van Den Driessche, Wim Winckelmans, “De stem van de mol. Onveiliger dan vijf jaar geleden,” *Het Nieuwsblad*, 17.05.1999.)

Hier wordt de aanpassing van migranten aan de Vlaamse cultuur en samenleving beschreven als deel van een wisselwerking tussen beide groepen – hetzij met een impliciete nadruk op het aanpassen van de migranten. Verder wordt op dit thema niet ingegaan in het betoog. De conceptualisatie van integratie in de media die hieronder volgt, is dus voornamelijk gebaseerd op impliciete aannames over wat er in 1999 onder integratie wordt gezien in *Het Nieuwsblad*.

Een eerste opvallend element dat in lijn ligt met de analyse van de vorige jaren, is de focus op jeugd en onderwijs in het integratiediscours. Volgens een kandidaat van “De Mol” kunnen alle (gepercipieerde) problemen betreffende migrantenjongeren en werkloosheid heel eenvoudig weggewerkt worden: *“de oplossing begint op school”*.⁵⁶¹ Dit wordt in andere artikels bevestigd. In de verschillende *human interest* verhalen waarin een volgens de krant geslaagde integratie wordt beschreven, komt het belang van onderwijs aan bod.⁵⁶² Wanneer Vlaamse jongeren *“al in het onderwijs kennis zouden maken met andere culturen, met vreemdelingen”* zou dit volgens een “De Mol”-kandidaat bovendien al veel perceptieproblemen wegnemen.⁵⁶³ Uit dergelijke artikels blijkt dus dat het onderwijs niet alleen een grote rol kan spelen in het integratieproces van de migrant zelf, maar ook van belang is om een tolerante en open houding van de Vlaamse jongeren – of breder: samenleving – te bevorderen. Ook het verenigingsleven en vrijetijdsbesteding draagt bij tot het integratieproces van jongeren, aldus het discours.⁵⁶⁴ Dit geldt ook voor volwassenen of gezinnen; de Bond voor Grote en Jonge Gezinnen zet hier dan ook actief op in, zo blijkt uit een artikel. Zij organiseren een *“multicultureel feest”* in *“nauwe samenwerking met tal van allochtone organisaties”* om zo *“een eerste, voorzichtige opening (...) naar allochtone gezinnen”* te bieden.⁵⁶⁵ In diezelfde zin ligt het belang van de meer algemene participatie in de samenleving voor migranten. In 1999 wordt dit onderdeel van integratie sterk naar voren geschoven door migrantenorganisaties en een integratiecentrum uit Antwerpen: zij stellen dat de stem van migranten gehoord moet worden in de samenleving en dat het stemrecht de enige weg hiertoe is. Door *“het recht om deel te nemen aan verkiezingen”* kunnen zij actief iets ondernemen tegen partijen zoals het Vlaams Blok die *“beogen ons terug te sturen of allerhande rechten af te nemen”*. Daarom zetten deze organisaties Marokkaanse Antwerpenaren ertoe

⁵⁶¹ Peter De backer, Sylvia D’Hoore, Pol Van Den Driessche, Wim Winckelmans, “De stem van de mol. Onveiliger dan vijf jaar geleden,” *Het Nieuwsblad*, 17.05.1999.

⁵⁶² EMV, “Walid haalt honderd procent voor wiskunde,” *Het Nieuwsblad*, 04.07.1999.

⁵⁶³ “De stem van de mol. Onveiliger dan vijf jaar geleden.”

⁵⁶⁴ ME, “Bilal wil op het rechte pad blijven,” *Het Nieuwsblad*, 07.07.1999.

⁵⁶⁵ Veerle Beel, “Bond ‘uiteraard’ tegen racisme. Rel over uitspraak van voorzitter Frans Van Mechelen,” *Het Nieuwsblad*, 24.05.1999.

aan de Belgische nationaliteit aan te vragen; zo verkrijgen ze namelijk automatisch het stemrecht.⁵⁶⁶ Het migrantenstemrecht is eveneens een politiek thema, zo blijkt uit het discours: het vormt zelfs een obstakel in de formatiebesprekingen. Interessant is dat de naturalisatie tot Belg hier als mogelijke compromisoplossing wordt voorgesteld door bepaalde partijen: *“Als migranten makkelijk „Belg” kunnen worden, is migrantenstemrecht overbodig, redeneerde men.”*⁵⁶⁷ Hieruit blijkt de grote rol van bepaalde legale statuten in het integratieproces. De naturalisatie – en het politieke stemrecht dat daaruit volgt – kan de integratie en de maatschappelijke betrokkenheid van de migrant bijvoorbeeld sterk bespoedigen. Maar ook andere legale statuten zijn belangrijk in het integratiediscours. De illegale verblijfssituatie van vreemdelingen kan soms jaren duren; de regularisatie kan hier dan meer rechtszekerheid en vooral een stabielere basis voor maatschappelijke integratie bieden. Voor het integratieproces van vluchtelingen zijn de juiste legale statuten eveneens cruciaal. Zonder de inschrijving als oorlogsvluchteling, het statuut van ontheemden of de erkenning als politiek vluchteling wordt het integratieproces van deze mensen sterk verhinderd. Zo zullen zij niet gemakkelijk aan goed werk geraken of komen zij niet in aanmerking voor opvang door de overheid.

In de krant wordt namelijk beschreven hoe erkende Kosovaarse vluchtelingen worden gehuisvest in verschillende opvangcentra en ook tijdelijk bij gastgezinnen worden ondergebracht. Deze mensen verblijven slechts tijdelijk in België, maar toch hechten ook zij veel belang aan eigen degelijke huisvesting. Dit wordt aangetoond door artikels die beschrijven hoe vluchtelingen een huurwoning of -appartement zoeken om *“weg te kunnen uit het (opvang)centrum”*.⁵⁶⁸ Uit dergelijke artikels kan impliciet worden opgemaakt dat huisvesting een grote rol kan spelen in het integratieproces van migranten.

Het hebben van werk wordt vervolgens ook als een belangrijk element van integratie beschreven in het krantendiscours van 1999. Zoals ook in andere jaren bleek kan de tewerkstelling van de migrantenvader een voorwaarde zijn voor de gezinshereniging.⁵⁶⁹ Verder is het hebben van werk ook van belang voor de integratie van vluchtelingen. Dit kan echter niet voor alle vluchtelingen, zo blijkt uit een artikel over zigeuners uit Praag: *“als niet erkend vluchteling kunnen ze aan geen job komen.”*⁵⁷⁰ Zij krijgen echter wel een OCMW-uitkering waarvan ze kunnen leven. Deze sociale steun voor migranten wordt in andere artikels sterk geproblematiseerd door uitspraken zoals de volgende:

“Die jongeren krijgen wel kansen, maar ze willen gewoon niet werken omdat ze ook een uitkering krijgen zonder te werken.” (Peter De backer, Sylvia D’Hoore, Pol Van Den Driessche, Wim Winckelmans, “De stem van de mol. Onveiliger dan vijf jaar geleden,” *Het Nieuwsblad*, 17.05.1999.)

Het krantendiscours in 1999 klasseert dus verschillende elementen onder het concept integratie. Zonder het echter expliciet te stellen, legt de krant de nadruk op de rol van onderwijs, legale statuten

⁵⁶⁶ Guy Fransen, “‘Kunnen stemmen is middel in verzet.’ Antwerpse Marokkanen krijgen oproep snel Belg te worden,” *Het Nieuwsblad*, 06.07.1999.

⁵⁶⁷ “Migrantenstemrecht hobbel in formatie.”

⁵⁶⁸ Marc Verstraeten, “Eerste gastgezin voor Kosovo. ‘Zo leert mijn zoontje ook wat Albanees’,” *Het Nieuwsblad*, 30.05.1999; BBD, “Vluchtelingen vertrouwen akkoord niet,” *Het Nieuwsblad*, 11.06.1999.

⁵⁶⁹ Jean-Charles Verwaest, “In de kijker: Fauzaya Talhaoui, AGALEV-gekozene,” *Het Nieuwsblad*, 15.06.1999.

⁵⁷⁰ Kris Naudts, “‘Skinheads knuppelden ons neer. ‘Tsjechische zigeuners wachten in Gent op erkenning als vluchteling,’” *Het Nieuwsblad*, 28.05.1999.

(en daaruit volgend stemrecht), huisvesting en werk in het integratieproces. Opvallende afwezige elementen in dit discours zijn de Nederlandse taal en de gedeelde normen en waarden.

Actoren in het integratieproces

In 1999 is net als in de voorgaande jaren sprake van een zeker wij-zij discours in Het Nieuwsblad. Het onderscheid wordt vooral gemaakt op vlak van cultuur. Zo wordt er geschreven over de verschillen tussen “onze cultuur” en “hun cultuur” of “andere culturen”.⁵⁷¹ Dit gebeurt echter niet altijd in een geproblematiseerde context. De uit Praag gevluchte zigeuners willen zich er bijvoorbeeld voor inzetten dat “Belgen onze cultuur leren kennen”; de culturele uitwisseling waar hier sprake van is wordt eerder positief beschreven.⁵⁷² Ook de verschillen in religie en waarden en normen, zoals de tradities rond uithuwelijking en de genderverhoudingen, worden aangewend om het wij-zij discours te ondersteunen.⁵⁷³ Het uitdrukkelijk vermelden van de nationaliteit of origine van migranten draagt eveneens bij aan dit discours; hetzij op een meer neutrale manier. In 1999 wordt vaak geschreven over Kosovaren, maar ook een Marokkaanse of Turkse afkomst is veelvoorkomend. Deze laatste twee groepen worden bovendien vaak samen genoemd. Interessant is dat er ook voor het eerst wordt gesproken over “Antwerpenaren van Marokkaanse origine” of “Belgen van Turkse origine”: deze verwoordingen zwakken het betoog-van-verschil dan weer af.⁵⁷⁴ Dit is eveneens het geval in het artikel over de noodzaak van naturalisaties om stemrecht te krijgen voor migranten. Hierin wordt duidelijk gesteld dat de Belgische nationaliteit en de Marokkaanse identiteit verzoenbaar zijn:

“Het (de naturalisatie) doet ook geen afbreuk aan uw tradities, uw geloof. Belg worden betekent niet dat u ophoudt een goede islamiet te zijn.” (Guy Franssen, “‘Kunnen stemmen is middel in verzet.’ Antwerpse Marokkanen krijgen oproep snel Belg te worden,” *Het Nieuwsblad*, 06.07.1999.)

Over de rol van de overheid en de samenleving in het integratieproces worden vervolgens ook enkele zaken duidelijk in het discours. Zoals ook in de vorige jaren beschrijft het betoog een overheid die het integratieproces zeer sterk beïnvloedt door het al dan niet uitschrijven van bepaalde juridische statuten. De erkenning als politiek vluchteling, de ontheemdenstatus of de naturalisatie tot Belg hebben stuk voor stuk een ingrijpende invloed op het leven en de integratiemogelijkheden van de migrant. Voor vluchtelingen voorziet de (lokale) overheid vervolgens opvang en huisvesting in vluchtelingencentra of bij gastgezinnen, zo beschrijft de krant.⁵⁷⁵ Ook bij de vrijwillige terugkeer van deze vluchtelingen voorziet de overheid middelen.⁵⁷⁶ Voor migranten (in het algemeen) zijn er integratiecentra, ook al wordt in de krant niet expliciet vermeld wat zij doen. Een laatste duidelijke taak die in het betoog aan de overheid wordt toegeschreven is de bestrijding van racisme. In 1999 wordt er bericht over verschillende racistische incidenten, zoals bijvoorbeeld de Antwerpse nachtclub Zillion die weigerde Marokkaanse scholieren toe te laten of een luchtvaartmaatschappij die geen last-

⁵⁷¹ “De stem van de mol. Onveiliger dan vijf jaar geleden.”

⁵⁷² “‘Skinheads knuppelden ons neer. ‘Tsjechische zigeuners wachten in Gent op erkenning als vluchteling.’”

⁵⁷³ Pol Van Mossevelde, “Gruwelmoorden voor familie-eer,” *Het Nieuwsblad*, 18.05.1999.

⁵⁷⁴ “‘Kunnen stemmen is middel in verzet.’ Antwerpse Marokkanen krijgen oproep snel Belg te worden”; Karel Van Keymeulen, “Geen last-minutes voor Turken. Turkse Belg dient klacht in tegen Air Alfa,” *Het Nieuwsblad*, 09.07.1999.

⁵⁷⁵ “Eerste gastgezin voor Kosovo. ‘Zo leert mijn zoontje ook wat Albanees’.”

⁵⁷⁶ Bart Dobbelaere, “Kosovaarse vluchtelingen kunnen terug,” *Het Nieuwsblad*, 01.07.1999.

minute-tickets verkoopt aan Turken.⁵⁷⁷ Naar aanleiding van zulke voorvallen wordt een klacht ingediend en moet de rechtbank telkens oordelen of de wet op het racisme al dan niet is geschonden.

Ook over de houding van de samenleving maakt het discours enkele zaken duidelijk. In het gesprek met de “De Mol”-kandidaten wordt, zoals reeds vermeld, gepleit voor een culturele openheid en “wisselwerking” tussen de migranten en de Vlaming op vlak van culturele aanpassingen. Verder staat het veiligheidsthema, dat expliciet gelinkt wordt aan de aanwezigheid van migranten, centraal in het artikel. Er wordt gediscussieerd of er eerder sprake is van een onveiligheidsgevoel bij vele mensen of dat de onveiligheid effectief is toegenomen. Sommigen uiten zich hier heel negatief over migranten, terwijl anderen veel toleranter en meer open naar andere mensen en culturen aankijken.⁵⁷⁸ Deze tolerante houding komt ook aan bod in het artikel over de vrijwillige gastgezinnen die zich over de Kosovaarse vluchtelingen ontfermen.⁵⁷⁹ Deze mensen tonen begrip voor de vluchtelingen en willen hen helpen; een ingesteldheid die zeer positief wordt beschreven in de krant. Ook de verschillende initiatieven en info-momenten die in bepaalde gemeenten werden georganiseerd als “*charm-offensief om de bevolking (...) meer begrip bij te brengen over de vluchtelingenproblematiek*” worden als zeer positief omschreven. Op die manier wordt de bevolking gemobiliseerd “*ten gunste van de vluchtelingen*”, aldus het betoog.⁵⁸⁰ Over het algemeen schrijft het discours dus een tolerante en behulpzame houding voor aan de samenleving. Dit geldt in het bijzonder ten aanzien van de vluchtelingen.

De ‘doelgroep’ van het integratiebeleid wordt vervolgens zowel op een positieve als negatieve manier afgebeeld in Het Nieuwsblad. In 1999 wordt de negatieve beeldvorming opnieuw ondersteund door de actieve werkwoordvormen in artikels over misdaad en criminaliteit. Op deze wijze wordt de schuld expliciet bij de migrant gelegd, dit zijn bovendien vaak jongeren. Er wordt bijvoorbeeld geschreven over “*in elkaar getimmerd worden door migranten*” of een groep migranten die een plakploeg van het Vlaams Blok heeft aangevallen.⁵⁸¹ Een ander artikel beschrijft de fruitboeren die “*zonder het te weten het slachtoffer van een georganiseerd circuit van illegalen*” zijn.⁵⁸² De berichtgeving over “*De moord aan het sprookjesstation*” benadrukt ten slotte zeer actief de schuld van een Marokkaanse jongen in een moordzaak: “*hier is ook eind vorig jaar een 31-jarige man door een Marokkaantje van dertien doodgeslagen met een ijzeren staaf.*”⁵⁸³

De meer positieve beeldvorming vertrekt vanuit een actieve houding van migranten. Zo worden bijvoorbeeld de hongerstaking van een illegaal in het land verblijvende man en de aanklacht wegens racisme van enkele “*niet-Belgische kandidaat-huurders*” tegen een sociale bouwmaatschappij aangehaald door de krant.⁵⁸⁴ Beide artikels vormen een toonbeeld van migranten die zich niet bij hun

⁵⁷⁷ Nicola Breuer, “Antwerpen klaagt Zillion aan voor racisme. Medewerkers megadancing geven toe dat weigeren van Marokkanen beleidslijn is,” *Het Nieuwsblad*, 14.05.1999; “Geen last-minutes voor Turken. Turkse Belg dient klacht in tegen Air Alfa.”

⁵⁷⁸ “De stem van de mol. Onveiliger dan vijf jaar geleden.”

⁵⁷⁹ “Eerste gastgezin voor Kosovo. ‘Zo leert mijn zoontje ook wat Albanees’.”

⁵⁸⁰ VBW, “Aperitief-confrontaties met Werkgroep Vluchtelingen,” *Het Nieuwsblad*, 20.06.1999.

⁵⁸¹ “De stem van de mol. Onveiliger dan vijf jaar geleden”; “Plakploeg Vlaams Blok aangevallen,” *Het Nieuwsblad*, 21.05.1999.

⁵⁸² Marc Verstraeten, “Minder zwartwerkers tussen aardbeien,” *Het Nieuwsblad*, 04.07.1999.

⁵⁸³ Paul Demeyer, “De moord aan het sprookjesstation,” *Het Nieuwsblad*, 18.05.1999.

⁵⁸⁴ GRI, “Hongerstaker in ziekenhuis,” *Het Nieuwsblad*, 17.06.1999; MBO, ADH, “Rechter moet oordelen over racisme bij bouwmaatschappij,” *Het Nieuwsblad*, 30.06.1999.

benarde situatie neerleggen maar actief opkomen voor hun rechten. Ook de briefactie die ondernomen werd om Antwerpenaren van Marokkaanse origine aan te zetten zich tot Belg te laten naturaliseren ligt in dezelfde lijn; het stemrecht wordt als *“één van de middelen”* in de strijd tegen extreemrechts beschreven.⁵⁸⁵ Een actieve houding wordt ook omschreven bij de zigeuners uit Praag, zij baten een café uit waarin ze proberen *“Belgen en zigeuners met elkaar in contact te brengen bij het spelen van zigeunermuziek”* en zo de *“Belgen onze cultuur leren kennen.”*⁵⁸⁶ Een laatste interessant artikel over de actieve attitude van migranten gaat over Fauzaya Talhaoui, *“de eerste allochtone vrouw die haar intrede doet in de Kamer van Volksvertegenwoordigers”*. Zij is naast parlamentslid ook *“al lang actief in organisaties die zich inzetten voor de bescherming van minderheden en de positie van de vrouw.”*⁵⁸⁷ Zowel zij als haar hele familie worden een zeer actieve houding in het integratieproces toegeschreven – iets wat duidelijk als positief wordt gepercipieerd: het gezin lijkt goed geïntegreerd volgens de krant.

In Het Nieuwsblad worden migranten echter ook vaak als slachtoffers afgebeeld. Dit geldt in het bijzonder voor vluchtelingen. In verschillende artikels wordt hun stresserende levenssituatie beschreven en wordt er verwezen naar wat ze hebben *“meegemaakt ginder”*.⁵⁸⁸ In artikel over een jong Kosovaars gezin dat pas na enkele maanden hun pasgeboren baby terugzag wordt heel uitdrukkelijk een slachtofferperspectief gehanteerd, dat ook ondersteund wordt door de gebruikte afbeelding waarin de geëmotioneerde ouders hun kind voor het eerst weerzien.⁵⁸⁹ Ook mensen die werden getroffen door uitingen van racisme worden vanuit dit perspectief beschreven, zoals bijvoorbeeld de Marokkaanse scholieren die de nachtclub niet binnen mogen, de Praagse zigeuners die aangevallen werden en de Turkse families die geen last-minute kunnen boeken.⁵⁹⁰

Op vlak van terminologie werden in de discoursanalyse ten slotte ook enkele zaken duidelijk. Het woord allochtoon wordt het meest gebruikt om de ‘doelgroep’ van integratie te omschrijven. Dit zowel vanuit een eerder neutrale als een meer negatieve invalshoek; bijvoorbeeld respectievelijk in de context van *“allochtone organisaties”* enerzijds en *“afkeer tegenover allochtonen”* anderzijds. Verder worden de termen migrant en vreemdeling als een soort algemene concepten gebruikt. Toch kent de ‘doelgroep’ wel onderlinge verschillen in het discours, zoals duidelijk wordt in onderstaande passage:

“‘We hoorden dat zelfs mensen van Turkse afkomst op het Blok gingen stemmen’, zegt Steven Gillis van het buurtcentrum aan het Rabot. ‘Want in hun ogen zijn het die politieke vluchtelingen die de wijk om zeep helpen.’ Er zijn altijd nog zwakkeren die als zondebok kunnen dienen. Alleen al in de Sleepstraat, op zich al een migrantengetto, zijn 100 Slovaakse asielzoekers ingeschreven. Niemand durft het aantal illegalen te schatten.” (Karel Verhoeven, “Veel druppels in emmer van Blok. Vlaams Blok wordt bijna grootste partij in Gent,” *Het Nieuwsblad*, 19.06.1999.)

⁵⁸⁵ “‘Kunnen stemmen is middel in verzet.’ Antwerpse Marokkanen krijgen oproep snel Belg te worden.”

⁵⁸⁶ “‘Skinheads knuppelden ons neer. ’Tsjechische zigeuners wachten in Gent op erkenning als vluchteling.”

⁵⁸⁷ “In de kijker: Fauzaya Talhaoui, AGALEV-gekozene.”

⁵⁸⁸ “Vluchtelingen vertrouwen akkoord niet.”

⁵⁸⁹ Geert Vanderhoeven, “Kushtrim heeft weer ouders. Te vroeg geboren baby bleef alleen in Kosovo achter,” *Het Nieuwsblad*, 25.06.1999.

⁵⁹⁰ “Antwerpen klaagt Zillion aan voor racisme. Medewerkers megadancing geven toe dat weigeren van Marokkanen beleidslijn is”; “‘Skinheads knuppelden ons neer. ’Tsjechische zigeuners wachten in Gent op erkenning als vluchteling”; “Geen last-minutes voor Turken. Turkse Belg dient klacht in tegen Air Alfa.”

Mensen van Turkse afkomst, politieke vluchtelingen, asielzoekers en illegalen worden hier omschreven als aparte groepen. In het algemene mediadiscours zijn deze scheidingslijnen echter veel minder vastomlijnd. Zo worden bijvoorbeeld ook zigeuners als vluchtelingen benoemd en gelden de termen *“illegale vreemdelingen”* en vluchtelingen soms als synoniemen.

Beoordeling integratie en integratiebeleid

In het krantendiscours van 1999 wordt integratie zowel negatief als positief beoordeeld. In het eerste geval kunnen na een analyse van het betoog verschillende thema's opgenoemd worden die deze negatieve beoordeling impliciet ondersteunen. Zo zijn er bijvoorbeeld enkele artikels die erop wijzen dat de ruimtelijke concentratie van migranten als een probleem wordt aanzien volgens de krant. Het beleid is op dit vlak gefaald aldus het discours. Dit wordt duidelijk door verwoordingen zoals *“een migrantengetto”* en *“gettovorming te vermijden”*.⁵⁹¹ Verder vormt de link die in het betoog wordt gelegd tussen criminaliteit en migranten ook een toonbeeld van het gefaalde-integratiediscours. Verschillende kandidaten van “De Mol” koppelen deze beide gegevens expliciet aan elkaar, en zijn van mening dat de onveiligheid een *“een reëel gegeven”* is, niet enkel een gevoel:

“(…) de angst is toegenomen. Ik ben bang om 's avonds op straat een mes tussen mijn ribben te krijgen of 'gemold' te worden. Ik weiger om het woord Marokkanen te verzwijgen, om te zeggen dat er geen onveiligheidsgevoel bestaat. Ik ben geen Vlaams Blokker, ik ben niet tegen Marokkanen, maar die onveiligheid is een realiteit.” (Peter De backer, Sylvia D'Hoore, Pol Van Den Driessche, Wim Winckelmans, “De stem van de mol. Onveiliger dan vijf jaar geleden,” *Het Nieuwsblad*, 17.05.1999.)

In bovenstaande passage wordt al naar het Vlaams Blok verwezen. Zij vormen een prominente stem in dit onveiligheidsdiscours door heel nadrukkelijk te wijzen op een vermeende samenhang met de aanwezigheid van migranten en toegenomen criminaliteit. De partij grijpt voorbeelden aan van concrete misdaden die door iemand van buitenlandse origine werden gepleegd en veralgemenen die zeer sterk:

“Politie en justitie moeten de kant kiezen van de slachtoffer en niet van de criminelen, net zoals het Vlaams Blok dat de kant kiest van Patrick Mombaerts en Christel Dejonghe en niet van Mohammed Ali en Youssef El Turck’, schalde Dewinter in jaren dertig stijl (…).” (Derk Jan Eppink, “Vlaams Blok houdt hoogmis voor de stormloop,” *Het Nieuwsblad*, 25.05.1999.)

Verder pleit de partij voor *“de verwerping van het ‘vreemdelingenstemrecht’”*.⁵⁹² Dergelijke standpunten duiden op een eerder negatieve visie op het idee achter integratie. Het stemrecht is volgens de partij overbodig aangezien dit de integratie en maatschappelijke betrokkenheid van migranten kan bevorderen, zo stelt de krant.

Andere artikels die schrijven over *“migrantenoverlast”*, *“migrantenrellen”* of berichten die lijken te impliceren dat migranten vaak een strafrechtelijk verleden hebben dragen eveneens bij tot de negatieve evaluatie van integratie in het mediadiscours.⁵⁹³ In het artikel over het racistische

⁵⁹¹ Karel Verhoeven, “Veel druppels in emmer van Blok. Vlaams Blok wordt bijna grootste partij in Gent,” *Het Nieuwsblad*, 19.06.1999; “Rechter moet oordelen over racisme bij bouwmaatschappij.”

⁵⁹² PDB, “Vlaams Blok met ‘breekijzerpunten’,” *Het Nieuwsblad*, 12.05.1999.

⁵⁹³ “Migrantenstemrecht hobbel in formatie.”

toegangsbeleid in de Antwerpse nachtclub Zillion verdedigt de nachtclub zich door te stellen dat ze sommige leerlingen, voornamelijk scholieren van Marokkaanse origine, niet toelieten *“omdat ze messen en drugs bij zich hadden”* en dat er relletjes ontstonden aan de ingang. Ook dergelijke berichten beïnvloeden de beeldvorming van migranten in de negatieve zin, ondanks het feit dat de betrokken jongeren hier eerder als slachtoffers worden voorgesteld.

Verder spelen ook de zagezegde aanpassingsproblemen van migranten en de verschillende waarden, normen en gebruiken een rol in de negatieve evaluatie van integratie in het krantendiscours. De *“wisselwerking”* waarvan sprake zou moeten zijn op vlak van culturele aanpassingen werd al aangehaald: migrantenjongeren houden zich nog te sterk vast aan de eigen cultuur waardoor spanningen met Vlamingen optreden, aldus dit discours.⁵⁹⁴ De *“gruwelmoorden voor familie-eer”* waarover bericht wordt tonen daarnaast ook aan dat de integratie op vlak van waarden en gebruiken mislukte volgens de krant. Het artikel begint bijvoorbeeld met de zin: *“Waar ik vandaan kom in Libanon, is het normaal dat een ontrouwe vrouw door haar man wordt gedood om de eer van de familie te redden.”*⁵⁹⁵ Het verschil in waarden en normen wordt als zo groot beschreven dat een bepaalde daad in België onmiskenbaar strafbaar is terwijl diezelfde daad in het land van herkomst van de migrant *“normaal”* is.

Deze verschillen leiden in bepaalde gevallen tot spanningen tussen migranten en Vlamingen, zoals een artikel over een voorval in Gent aantoont. Een grote vechtpartij tussen Vlaamse cafégangsters en migrantenjongeren toonde aan dat *“een kleine vonk genoeg is om een enorme vuurhaard te veroorzaken”* en dat *“de tolerantiedrempel van de mensen erg laag geworden”* is. Dit omdat beide groepen zich *“door alles en iedereen te kort gedaan”* voelen en zich steeds meer ergeren.⁵⁹⁶ Dergelijke verwoordingen geven weinig blijk van een geslaagde integratie, zowel in de werkelijkheid als in perceptie. De diverse voorbeelden van racisme die in 1999 in Het Nieuwsblad worden beschreven, lijken ook aan te tonen dat de maatschappelijke integratie van migranten volgens de krant eerder gefaald dan geslaagd is. Belangrijk hier te vermelden echter is dat de schuld of verantwoordelijkheid in zulke berichtgeving eerder bij de samenleving wordt gelegd en de migranten als slachtoffers worden afgebeeld.

Tot slot speelt ook het thema remigratie een rol in het negatieve discours over integratie. Het Vlaams Blok pleit in de krant voor *“de effectieve uitwijzing van de illegale vreemdelingen”*.⁵⁹⁷ Opvallend hier is dat het terugkeerbeleid van de partij zich dus heeft vernauwd tot mensen die zich illegaal in het land bevinden, in plaats van hun vroegere eisen tot de terugkeer van de overgrote meerderheid van vreemdelingen. Toch blijft dit thema bijdragen tot hun negatieve beoordeling over integratie. Maar het terugkeer-thema is volgens Het Nieuwsblad evengoed een doel van de vluchtelingen die in de krant worden beschreven: *“sommige vluchtelingen willen wanhopig graag terugkeren”*. De beschreven Kosovaren keren vrijwillig terug naar hun land van herkomst wanneer de situatie daar deels stabiliseerde en worden hierin financieel gesteund door de Internationale Organisatie voor Migranten, aldus de krant.⁵⁹⁸ Deze artikels dragen minder bij tot de negatieve evaluatie van integratie maar leren

⁵⁹⁴ “De stem van de mol. Onveiliger dan vijf jaar geleden.”

⁵⁹⁵ “Gruwelmoorden voor familie-eer.”

⁵⁹⁶ “Veel druppels in emmer van Blok. Vlaams Blok wordt bijna grootste partij in Gent.”

⁵⁹⁷ Derk Jan Eppink, “Vlaams Blok houdt hoogmis voor de stormloop,” *Het Nieuwsblad*, 25.05.1999.

⁵⁹⁸ “Kosovaarse vluchtelingen kunnen terug.”

ons wel dat we het concept niet als te vanzelfsprekend mogen zien; en dat niet alle mensen die een 'doelgroep' van integratie zouden kunnen uitmaken, dit dus zelf wensen. Opvallend is dat er in 1999 minder concreet kritiek wordt gegeven op het integratiebeleid en dat ook de 'migrantenproblematiek' een weinig voorkomend thema is in het discours. Tot slot wordt er in 1999 niets over een eventuele taalbarrière of het belang van de Nederlandse taal gezegd.

Naast dit eerder negatieve betoog over integratie zijn er ook verschillende onderwerpen die aan bod komen die blijk geven van een positievere blik op het concept integratie. Zo wordt er in verschillende artikels een actieve wil tot integratie van de betrokken migranten beschreven. Deze wil werd vaak geuit in verschillende vormen van actievoering. Een man die al jaren illegaal in België verblijft omdat zijn regularisatie uitblijft, gaat bijvoorbeeld in hongerstaking om zijn situatie – en die van andere "*sans-papiers*" – aan te klagen.⁵⁹⁹ Het feit dat deze man actief strijdt voor deze regularisatie toont aan dat hij het belang van bepaalde legale statuten in het integratieproces beseft en zich hier voor wil inzetten. De brieven die in Antwerpen werden rondgestuurd betreffende de vraag tot naturalisatie om het stemrecht te verkrijgen liggen in eenzelfde lijn. De initiatiefnemers willen het stemrecht gebruiken in hun strijd tegen partijen die hen trachten "*terug te sturen of allerhande rechten af te nemen*".⁶⁰⁰ Deze mensen willen hier dus blijven; dit houdt onrechtstreeks een bepaalde wil tot integratie, gecombineerd met een soort emancipatiegedachte, in. De eventuele "*inburgeringswil*" die bepaalde partijen eisen in de discussies over het migrantenstemrecht maakt eveneens deel uit van deze positieve blik op integratie.⁶⁰¹ Ook de Bond voor Grote en Jonge Gezinnen doet actief haar best om "*allochtone gezinnen*" bij hun werking te betrekken om zo de integratie te bevorderen.⁶⁰² Deze artikels zijn toonbeelden van een positieve beoordeling van het concept integratie.

Verder wordt het positieve integratiebetoog vormgegeven door artikels die een (volgens de krant) geslaagde integratie beschrijven. Zo is er bijvoorbeeld het artikel over Fauzaya Talhaoui, een vrouw uit de zogenaamde tweede generatie migranten die "*haar intreden doet in de Kamer van Volksvertegenwoordigers*". Zij en haar broers en zussen liepen allemaal (hoger) onderwijs en ze is naast universiteitsmedewerkster dus ook parlementslid voor de partij Agalev. Verder is ze zeer actief in diverse maatschappelijke organisaties. Het Nieuwsblad omschrijft haar als "*Antwerps, Marokkaans, vrouw èn Kamerlid*".⁶⁰³ De volgorde van deze beschrijvingen van haar persoon tonen aan dat de krant haar eerder als Antwerpse dan als Marokkaanse ziet.

Tot slot wordt in de krant meermaals geschreven over een open houding van de samenleving ten opzichte van andere culturen en hulpvaardigheid en verdraagzaamheid ten aanzien van vluchtelingen. Dergelijke artikels geven duidelijk blijk van een positieve beoordeling over integratie en de achterliggende ideeën in Het Nieuwsblad in 1999.

Gender en integratie

Een laatste onderdeel van deze discoursanalyse bevat de bespreking van het effect van gender op het mediabetoog. In 1999 vallen hieromtrent twee zaken op: gezinnen worden positief of vanuit een

⁵⁹⁹ "Hongerstaker in ziekenhuis."

⁶⁰⁰ "'Kunnen stemmen is middel in verzet.' Antwerpse Marokkanen krijgen oproep snel Belg te worden."

⁶⁰¹ "Migrantenstemrecht hobbel in formatie."

⁶⁰² "Bond 'uiteraard' tegen racisme. Rel over uitspraak van voorzitter Frans Van Mechelen."

⁶⁰³ "In de kijker: Fauzaya Talhaoui, AGALEV-gekozenen."

slachtofferperspectief beschreven en mannen – maar vooral jongeren – worden heel negatief afgeschilderd. Een toonbeeld voor het slachtofferperspectief voor gezinnen is heel duidelijk in het artikel over de te vroeg geboren baby Kushtrim die alleen in Kosovo achterbleef wanneer zijn ouders onmiddellijk na de bevalling op vlucht moesten gaan. Een treffende passage is de volgende:

“Terwijl de kleine Kushtrim alleen achterbleef op een wereld vol geweld, gingen de ouders op zoek naar een veilig onderkomen in België.” (Geert Vanderhoeven, “Kushtrim heeft weer ouders. Te vroeg geboren baby bleef alleen in Kosovo achter,” *Het Nieuwsblad*, 25.06.1999.)

De vlucht van de ouders wordt als heel rechtvaardig omschreven en het artikel uit duidelijk medelijden met hun situatie. Ook de *“allochtone gezinnen”* in het artikel over de Bond voor Grote en Jonge Gezinnen bleven volgens de krant tot nu toe *“in de kou staan”*. Opnieuw geldt hier het slachtofferperspectief.

Verder beschrijft het discours de huwelijksmigratie als een nog steeds courante praktijk. In Het Nieuwsblad wordt deze praktijk echter vanuit een geproblematiseerde houding beschreven: twee vrouwen die via *“gearrangeerde huwelijken”* naar België kwamen, werden later door hun conservatief-religieuze mannen gruwelijk vermoord. Het eergevoel van de mannen was geschaad wanneer bleek dat de vrouwen hen hadden bedrogen, daarom werden ze omgebracht.⁶⁰⁴ Uit dergelijke artikels blijken dus ook hele verschillende tradities omtrent genderverhoudingen en de relatie tussen man en vrouw. Het is telkens de vrouw die als slachtoffer van deze tradities en waarden wordt omschreven en de man die heel negatief, in sommige gevallen ook als dader, wordt afgebeeld. Deze negatieve beeldvorming voor mannelijke migranten geldt in het bijzonder voor jongeren; zij maken te veel *“tamtam”* en het zijn *“leeglopers”* door hun cultuur, want *“in hun cultuur zijn dat goden die alles mogen”*, aldus enkele “De Mol”-kandidaten in de krant.⁶⁰⁵ Over meisjes of vrouwen in het algemeen wordt niets specifiek geschreven, maar het artikel over de succesvolle carrière van de Agalev-verkozene met migratieachtergrond toont evenwel aan dat ook in 1999 integratie en emancipatie van vrouwen impliciet gelinkt worden in het discours. Zijzelf is volgens de krant namelijk goed geïntegreerd en geëmancipeerd en zet zich bovendien in *“voor de bescherming van minderheden en de positie van de vrouw”* via lidmaatschap bij verschillende organisaties.⁶⁰⁶

2003⁶⁰⁷

Conceptualisering van integratie

In gelijke trend met de vorige jaren komt het woord integratie steeds vaker voor in Het Nieuwsblad. In 2003 wordt de term in verschillende contexten en door diverse actoren gebruikt. Zo nemen politici van diverse partijen, maar ook journalisten en migranten zelf het woord in de mond. Deze actoren hebben het dan bijvoorbeeld over *“zich integreren”*, *“onvoldoende geïntegreerd zijn”*, *“integratieproblemen”* of *“werken aan integratie”*. In vergelijking met de voorgaande jaren wordt het begrip integratie ook

⁶⁰⁴ “Gruwelmoorden voor familie-eer.”

⁶⁰⁵ “De stem van de mol. Onveiliger dan vijf jaar geleden.”

⁶⁰⁶ “In de kijker: Fauzaya Talhaoui, AGALEV-gekozene.”

⁶⁰⁷ In deze periode werden 47 relevante artikels geselecteerd, waarvan er 30 artikels voor en zeventien artikels na de verkiezingsdag (18/05/2003) verschenen.

steeds concreter gedefinieerd, door het bijvoorbeeld expliciet te linken aan bepaalde maatschappelijke domeinen, zoals onderstaande passage aantoont:

“Werk is toch een van de beste manieren om te integreren. (...) En Nederlandse taallessen voor nieuwkomers zijn erg belangrijk, maar het aanbod blijft onvoldoende. Zo kun je niet volwaardig werken aan integratie.” (Peter De Backer en Wim Winckelmans, *“Migrant wil bij de les blijven’*. Allochtone kandidaten leggen nadruk op onderwijs en jobs,” *Het Nieuwsblad*, 11.05.2003.)

Vooraleer dieper in te gaan op de verdere conceptualisatie van het begrip integratie in de krant, wordt hieronder besproken welke synoniemen of verwante incorporatiestrategieën genoemd worden in het discours. Een opvallend concept in het betoog uit 2003 is assimilatie. Het Vlaams Blok wil namelijk dat *“migranten zich aanpassen, assimileren, de taal leren, en er dan voor zorgen dat ze werk hebben,”* zo blijkt uit een interview met enkele nieuwe politici uit verschillende partijen.⁶⁰⁸ Het Blok pleit volgens de krant dus voor aanpassen of assimileren in plaats van integreren. Zij hebben het zowel over het aanpassen aan *“onze Vlaamse normen”* en wetten als over het assimileren op vlak van cultuur, gewoonten en waarden.⁶⁰⁹ Deze relatief brede definiëring van assimilatie wordt bovendien als een soort plicht beschouwd; het Vlaams Blok bepleit een *“vreemdelingenbeleid met als motto: ‘aanpassen of terugkeren’*.”⁶¹⁰ Een soortgelijk aanpassingsbetoog wordt echter ook door andere actoren in het discours aangehangen, hetzij in een minder strikte zin. Een artikel over de mening van jongeren, schrijft dat andere culturen volgens jongeren als een *“verrijking”* worden aanzien, maar ook dat *“migranten zich moeten ‘aanpassen’ om hun rechten te behouden.”*⁶¹¹ Jonge politici uit partijen zoals de VLD en Spirit hebben het ook over aanpassen, maar beschrijven dit veel meer als een wederkerig proces tussen ‘wij’ en ‘zij’. Zij zien de maatschappij dan ook als een *“interculturele samenleving, waarbij die groepen met elkaar in contact komen en respecteren dat ze verschillen van elkaar”*.⁶¹² Het Vlaams Blok verzet zich principieel tegen de multiculturele samenleving, maar zelfs de toenmalige voorzitter Frank Vanhecke geeft in de krant toe *“verplicht te accepteren dat grote aantallen niet-Europese vreemdelingen niet naar hun land van oorsprong zullen vertrekken.”*⁶¹³ De partij heeft het in deze context verder over *“samenlevingsproblemen”* en eist dat *“diegenen die hier wettig verblijven, zich inburgeren”*.⁶¹⁴ Het aanpassingsdiscours van Vlaams Blok legt de verantwoordelijkheid (in tegenstelling tot andere partijen) dus eenzijdig bij de migrant.

Het woord inburgering wordt in 2003 veelvuldig gebruikt, en geldt als synoniem voor integratie. Ook hier wordt de term zowel door migranten, politici als journalisten gebruikt. Maar wat wordt daar nu precies mee bedoeld in Het Nieuwsblad?

⁶⁰⁸ Peter De Backer en Wim Winckelmans, *“Verkiezingsnieuws: nieuwe gezichten. Nieuweligen op kieslijsten geven paarsgroen kus van de juf, maar ook straf in de hoek,”* *Het Nieuwsblad*, 21.04.2003.

⁶⁰⁹ Aart De Zitter, *“Kiezen voor werk: Vlaams Blok. Eigen volk eerst werk,”* *Het Nieuwsblad*, 21.04.2003; Peter De Backer, *“‘We zijn geen doetjes geworden.’ Voorzitter Frank Vanhecke over ‘vriendelijker’ imago Vlaams Blok,”* *Het Nieuwsblad*, 29.04.2003.

⁶¹⁰ *“Tegen koning en abortus. Wat het Blok wil,”* *Het Nieuwsblad*, 29.04.2003.

⁶¹¹ *“Jongeren vinden andere cultuur een verrijking,”* *Het Nieuwsblad*, 22.04.2003.

⁶¹² Peter De Backer, *“Jonge partijvoorzitters peilen naar problemen van migranten. ‘We moeten samenleven in verschil’,”* *Het Nieuwsblad*, 24.04.2003.

⁶¹³ *“‘We zijn geen doetjes geworden.’ Voorzitter Frank Vanhecke over ‘vriendelijker’ imago Vlaams Blok.”*

⁶¹⁴ *“Winst en verlies in de weegschaal. Vlaams Blok,”* *Het Nieuwsblad*, 20.05.2003; *“‘We zijn geen doetjes geworden.’ Voorzitter Frank Vanhecke over ‘vriendelijker’ imago Vlaams Blok.”*

De verschillende actoren die het woord integratie of inburgering gebruiken leggen telkens ietwat andere klemtonen. Toch kunnen enkele voorname onderdelen in het mediadiscours over integratie worden uitgelicht.

Een constante in het discours in 2003 is de nadruk op rechten maar vooral plichten van de migrant. Waar politieke rechten voor migranten nog een politiek discussiepunt vormen, worden sociale en religieuze rechten wel als algemeen aanvaard beschreven in het discours. Daartegenover staan verschillende plichten van de migranten; *“iedereen moet een aantal principes respecteren”* (zoals *“de scheiding tussen kerk en staat en de gelijkberechtiging van man en vrouw”*) en *“ze worden geacht onze democratische waarden en principes te accepteren.”*⁶¹⁵ Dergelijke uitspraken zijn relatief breed gedragen in het betoog en zijn niet echt gepolitiseerd. Dit is wel het geval wanneer het Vlaams Blok het heeft over de verplichte assimilatie op vlak van cultuur, waarden en normen en zelfs *“de Vlaamse arbeidsethos”*.⁶¹⁶ Zij definiëren deze plicht tot aanpassen veel breder en strikter dan het algemene krantendiscours, zonder echter concreet te benoemen wat ze onder *“onze cultuur en gewoonten”* zien. Een nieuwe, gelijkaardige stem voor dit betoog vinden we in de Vlaams-nationalistische partij N-VA; zij leggen in hun programma de nadruk op *“normen en waarden die door iedereen worden gedragen. Ook door de nieuwkomers”* en willen dat migranten *“Nederlands kennen, vertrouwd zijn met onze instellingen en wetten.”*⁶¹⁷

De taal vormt niet alleen voor de N-VA een belangrijk onderdeel in het betoog over integratie. Doorheen het hele krantendiscours wordt het kunnen spreken van de Nederlandse taal namelijk als een cruciaal element in het integratieproces beschreven. Het wordt als een soort basisvoorwaarde voor verdere integratie gezien, waarbij rechtse partijen de nadruk op de verplichting van de taal op zich leggen, terwijl andere partijen de taal meer als een middel zien om integratie in andere maatschappelijk domeinen (zoals onderwijs en arbeidsmarkt) te bevorderen. In lijn van deze twee percepties over taal ligt de verantwoordelijkheid voor de taalverwerving respectievelijk bij de migrant zelf, dan wel bij de overheid die Nederlandse taallessen moet voorzien volgens het betoog.⁶¹⁸ Verder wordt het belang van taal in het integratiediscours ondersteund door verschillende artikels over asielzoekers die tijdens hun asielprocedure Nederlands hebben geleerd of taallessen volgen.⁶¹⁹ Het wordt een actieve rol in het integratieproces toegeschreven; iets wat consequent als positief wordt gepercipieerd in de krant.

Zoals reeds vermeld worden taal en onderwijs dikwijls aan elkaar gelinkt in Het Nieuwsblad. Ook in het betoog van 2003 vormt onderwijs een essentieel onderdeel van integratie. De verschillende *“allochtone kandidaten”* die in de krant aan het woord komen leggen expliciet de *“nadruk op onderwijs”*. Ze bekritisieren de structurele schoolachterstand van jonge migranten en erkennen de

⁶¹⁵ “Jonge partijvoorzitters peilen naar problemen van migranten. ‘We moeten samenleven in verschil’; ME, “‘Jammer genoeg kan ik geen strengere straffen vorderen.’ Aanklager vraagt tien jaar cel voor terroristische kopstukken,” *Het Nieuwsblad*, 09.06.2003.

⁶¹⁶ “Kiezen voor werk: Vlaams Blok. Eigen volk eerst werk”; “‘We zijn geen doetjes geworden.’ Voorzitter Frank Vanhecke over ‘vriendelijker’ imago Vlaams Blok.”

⁶¹⁷ Mathias Danneels, “‘België draait vierkant.’ N-VA voorzitter Geert Bourgeois wil meer Vlaanderen, vrijheid en verantwoordelijkheid,” *Het Nieuwsblad*, 02.05.2003; “Wat de Nieuwe-Vlaamse Alliantie wil,” *Het Nieuwsblad*, 02.05.2003.

⁶¹⁸ Peter De Backer en Wim Winckelmans, “‘Migrant wil bij de les blijven’. Allochtone kandidaten leggen nadruk op onderwijs en jobs,” *Het Nieuwsblad*, 11.05.2003.

⁶¹⁹ DiM, “Asielzoekers in hongerstaking in Miniemenkerk,” *Het Nieuwsblad*, 10.06.2003

nadelige gevolgen hiervan in het integratieproces.⁶²⁰ Zelfs het Vlaams Blok ziet in onderwijs een hefboom; hetzij tot assimilatie en niet integratie. Hun vroegere standpunten over een *“apart onderwijsnet voor islamieten om ze voor te bereiden op de terugkeer”* suggereerden eigenlijk ook al de integratie-bevorderende rol van onderwijs; door de scholen te scheiden, werd de integratie namelijk als het ware tegengehouden, volgens het Blok.⁶²¹ Een artikel over *“allochtonen die aan de universiteit studeren”* draagt tot slot ook bij tot het positieve mediadiscours over onderwijs. Hierin worden deze mensen als *“perfect geïntegreerd”* en *“supergemotiveerd”* beschreven; er wordt sterk de nadruk gelegd op de sociale mobiliteit die met onderwijs gepaard kan gaan.⁶²²

Via hoger onderwijs streven deze *“allochtone jongeren”* dus voor een betere job dan hun ouders. Een volgend element in het integratiediscours in 2003 is dan ook de tewerkstelling. Zowel politici als (tweede generatie-) migranten hebben het in de krant over het belang van een goed(betaald)e job voor integratie. Vluchtelingen die asiel aanvroegen in België worden bijvoorbeeld beschreven als mensen *“die hier willen leven en werken”* en de droom van een Turkse arbeidsmigrant uit de jaren 1960 *“voor zijn kinderen en kleinkinderen”* is *“dat alle kinderen werk hebben.”*⁶²³ Verschillende politici pleiten in de krant eveneens voor het belang van werk. Dit discours meent dat de overheid sociale achterstelling van (tweede generatie-) migranten op de arbeidsmarkt moet aanpakken en moet optreden tegen discriminatie door werkgevers, want: *“werk is toch een van de beste manieren om te integreren.”*⁶²⁴

Hiernaast vestigt Het Nieuwsblad meermaals de aandacht op de rol van legale statuten in het integratieproces. Wat hier vooral opvalt is dat het betoog een onderscheid maakt tussen mensen die wettig in het land verblijven enerzijds en *“illegale vluchtelingen”* en afgewezen asielzoekers anderzijds. Voor deze eerste groep beschrijft de krant de naturalisatie tot Belg als een mogelijke stimulans voor een meer diepgaande integratie, bijvoorbeeld op vlak van politieke participatie door het verkregen stemrecht.⁶²⁵ Voor de tweede groep daarentegen staat het integratieproces nog nergens volgens het discours. De asielaanvraag van deze mensen werd afgekeurd, ze krijgen een uitwijzingsbevel of worden *“opgesloten in het illegalencentrum”*.⁶²⁶ De toenmalig directeur van het open vluchtelingencentrum 't Klein Kasteeltje verwoordt dit als volgt:

“Oh, maar hier moet je niet werken aan integratie. Inburgeren moet pas voor die tien procent van wie de asielaanvraag aanvaard is en die doorstromen naar de OCMW's. Wie hier nog zit, zit hier tijdelijk.” (Thomas Lowette, *“De armste asielzoekers geraken nooit in ons land. Marcel Kerff precies één jaar directeur van open vluchtelingencentrum 't Klein Kasteeltje,”* *Het Nieuwsblad*, 02.06.2003.)

⁶²⁰ *“Migrant wil bij de les blijven’. Allochtone kandidaten leggen nadruk op onderwijs en jobs.”*

⁶²¹ *“We zijn geen doetjes geworden.’ Voorzitter Frank Vanhecke over ‘vriendelijker’ imago Vlaams Blok.”*

⁶²² Annemie Eeckhout, *“Ze willen het zo graag beter doen dan hun ouders.’ Allochtone studenten zijn supergemotiveerd, maar presteren minder goed,”* *Het Nieuwsblad*, 24.04.2003.

⁶²³ BM, *“Administratie vergeet dat het om mensen gaat.’ Pastoor Jacques Vanderbies steunt vluchtelingen,”* *Het Nieuwsblad*, 15.06.2003; Annemie Eeckhout, *“Turken vierden veertig jaar migratie naar ons land. Grootvader, vader en zoon Ozturk, drie generaties Turken onder één dak,”* *Het Nieuwsblad*, 20.05.2003.

⁶²⁴ *“Migrant wil bij de les blijven’. Allochtone kandidaten leggen nadruk op onderwijs en jobs”; “Jonge partijvoorzitters peilen naar problemen van migranten. ‘We moeten samenleven in verschil’.”*

⁶²⁵ *“Migrant wil bij de les blijven’. Allochtone kandidaten leggen nadruk op onderwijs en jobs.”*

⁶²⁶ *“We zijn niet in België voor een uitkering.’ Uitgewezen Iraniërs gaan in hongerstaking in Brusselse kerk”; KKH, “Wet staat grenzeloze liefde in de weg,” *Het Nieuwsblad*, 09.05.2003.*

Enkele laatste elementen die in het krantendiscours van 2003 als onderdeel van integratie worden beschreven zijn huisvesting en de toegang tot sociale zekerheid. Dit eerste element komt aan het licht in artikels die het hebben over “*migrantengetto’s*”. Door het fenomeen rond ruimtelijke concentratie van migranten zodanig negatief te benoemen vestigt de krant impliciet de aandacht op de belangrijke rol van huisvesting in het integratieproces.⁶²⁷ De toegang tot sociale zekerheid wordt in Het Nieuwsblad vooral genoemd in de context van de eerste opvang voor asielzoekers en hulp van het OCMW op vlak van huisvesting en financiële steun voor vluchtelingen.⁶²⁸ In het krantendiscours wordt het OCMW dus een belangrijke rol in het begeleiden van het integratieproces toegeschreven.

Actoren in het integratieproces

Wordt er in het krantendiscours van 2003 vervolgens in termen van de ‘wij’- en de ‘zij’-groep geschreven? Dit is inderdaad het geval. Net als in voorgaande jaren speelt het Vlaams Blok hier een grote rol in. Hun standpunten vertrekken vanuit een strikt onderscheid tussen “*onze Vlaamse waarden en normen*” en de cultuur en gewoontes van de migrant. Dit betoog-van-verschil is echter ook de grondtoon van het algemene krantendiscours, en wordt dus ook door andere actoren in het discours ondersteund. Er wordt continu geschreven over “*hun cultuur*”, “*Turkse tradities en cultuur*”, “*onze taal*”, “*westerse waarden*” of “*onze democratische waarden*”. Dergelijke verwoordingen houden het wij-zij discours expliciet in stand. Dit betekent echter niet dat deze verschillen over de hele lijn geproblematiseerd worden. Culturele eigenheid op vlak van muziek en gastronomie worden in Het Nieuwsblad bijvoorbeeld vanuit een positief daglicht beschreven.⁶²⁹ Ook het steevast vermelden van diverse nationaliteiten of origine (“*Turks*”, “*Marokkaans*”, “*niet-Europees*”, “*Maleisisch*”, “*Oost-Europees*” ...) zorgt niet meteen voor een negatieve perceptie over de verschillen tussen ‘wij’ en ‘zij’. De toon van het discours wordt goed samengevat in het artikel met als titel “*We moeten samenleven in verschil*”. Op de foto bij het artikel wordt een groep schattige meisjes van buitenlandse origine afgebeeld, waarvan er één een hoofddoek draagt. Ze kijken onschuldig lachend in de camera. Het bijschrift onder de foto luidt: “*Dat er problemen zijn met migranten, ontkennen de jonge partijvoorzitters niet. Maar ze zijn het ook over eens dat een dialoog met de allochtonen noodzakelijk is.*” Uit dit artikel blijkt dus wel een duidelijk wij-zij discours, maar wordt er tegelijk gepleit voor open dialoog, tolerantie en het “*samenleven in verschil.*”⁶³⁰

Aan de overheid worden vervolgens enkele verantwoordelijkheden gesteld om dit “*samenleven in verschil*” mogelijk te maken. Het Nieuwsblad beschrijft een veelzijdige rol van de overheid in het integratieproces. Zo moet de overheid volgens de krant de discriminatie onderzoeken en aanpakken

⁶²⁷ Paul Demeyer, “‘Beschimpt omdat ik met Vlaamse mannen omga.’ SPA kandidaat Mimount Bousakle krijgt politiebescherming,” *Het Nieuwsblad*, 14.05.2003.

⁶²⁸ Thomas Lowette, “‘De armste asielzoekers geraken nooit in ons land. Marcel Kerff precies één jaar directeur van open vluchtelingencentrum ‘t Klein Kasteeltje,’” *Het Nieuwsblad*, 02.06.2003; Karen Torben Nielsen, “‘Steeds meer illegale vrouwen komen hier ‘gratis’ bevallen. Bij een op de vier is ziekenhuisfactuur na drie jaar nog niet betaald,’” *Het Nieuwsblad*, 11.05.2003.

⁶²⁹ EMV, “‘Uw aanvraag is verworpen!’ Veel belangstelling voor open dag in Eekloos asielcentrum,” *Het Nieuwsblad*, 21.05.2003.

⁶³⁰ “‘Jonge partijvoorzitters peilen naar problemen van migranten. ‘We moeten samenleven in verschil’.”

en het racisme actief bestrijden om zo de dialoog mogelijk te maken.⁶³¹ Verder verwoorden enkele politici de nood aan overheidsinvesteringen in de arbeidsmarkt, onderwijs en taallessen om de integratiemogelijkheden van migranten via deze maatschappelijke domeinen te bewerkstelligen.⁶³² Daarnaast wordt de overheid in het discours ook verantwoordelijk gesteld voor de eerste opvang van asielzoekers en vluchtelingen. Ze behandelen de asielprocedures, bieden tussentijds sociale steun en huisvesting aan en staan in voor het begeleiden van een eventuele uitwijzing.⁶³³

Ook aan de samenleving worden in het krantendiscours enkele taken toegeschreven. De grondtoon van het discours in 2003 vertrekt zoals vermeld vanuit het *“samenleven in verschil”*. Het Vlaams Blok is de enige stem in de krant die deze verschillen expliciet problematiseert door te spreken over *“samenlevingsproblemen”* en *“spanningen tussen culturen”*.⁶³⁴ Het *“samenleven in verschil”* vormt voor het algemenere discours dan weer de aanzet tot het voorschrijven van tolerantie en *“een grote openheid en een bereidheid om samen te leven.”* Beide groepen moeten elkaars verschillen respecteren en in dialoog gaan, aldus het discours.⁶³⁵ De maatschappij moet het *“debat rond racisme blijven voeren”* en er een positieve houding ten aanzien van andere culturen op nahouden, vindt Het Nieuwsblad.⁶³⁶ Tot slot mogen werkgevers niet discrimineren op basis van *“een anders klinkende naam”* en moet de taalgemeenschap nieuwkomers goed opvangen.⁶³⁷

De ‘doelgroep’ van het integratiebeleid wordt in Het Nieuwsblad steeds op verschillende manieren afgebeeld. Dat is in 2003 niet anders. Eén van die perspectieven houdt een actieve, maar negatieve beschrijving van migranten in, vaak in misdaadberichtgeving. Een *“groep allochtone jongeren”* worden in een reeks artikels bijvoorbeeld afgebeeld als *“herrieschoppers”* die *“vandalisme, pesterijen en diefstallen”* plegen en de schuldige zijn in een steekpartij.⁶³⁸ Verder worden Iraniërs die onder valse voorwendselen een asielaanvraag indienen beschreven of wordt er bericht over moslimfundamentalisten die *“ervoor kozen”* om *“onze waarden en principes”* niet te accepteren.⁶³⁹ Door de actieve werkwoordsvormen blijkt uit dergelijke berichten een duidelijke schuldaanduiding. Het Vlaams Blok is

⁶³¹ Geert Neyt, *“Ik wil debat over racisme aanzwengelen.’ Dochter Kenza herdenkt gruwelijke moord op Marokkaanse ouders,” Het Nieuwsblad, 07.05.2003; “Jonge partijvoorzitters peilen naar problemen van migranten. ‘We moeten samenleven in verschil’.”*

⁶³² *“Migrant wil bij de les blijven’. Allochtone kandidaten leggen nadruk op onderwijs en jobs.”*

⁶³³ KCM, *“Voorlopig geen geld voor opvang asielzoekers,” Het Nieuwsblad, 01.05.2003; Patrick Lefelon, “‘Irakees gaf zelfs een feestje na val van Saddam.’ Buren kenden verzender van gifbrieven als vriendelijk man,” Het Nieuwsblad, 09.06.2003.*

⁶³⁴ *“Winst en verlies in de weegschaal. Vlaams Blok.”*

⁶³⁵ *“Jonge partijvoorzitters peilen naar problemen van migranten. ‘We moeten samenleven in verschil’.”*

⁶³⁶ *“Ik wil debat over racisme aanzwengelen.’ Dochter Kenza herdenkt gruwelijke moord op Marokkaanse ouders”; “Jongeren vinden andere cultuur een verrijking.”*

⁶³⁷ *“Jonge partijvoorzitters peilen naar problemen van migranten. ‘We moeten samenleven in verschil’”; Koen Lauwereyns, “Acteur Bart Van Avermart is zich bewust van voorbeeldfunctie Waldek,” Het Nieuwsblad, 05.05.2003.*

⁶³⁸ VBR, SL, *“Sint-Niklaas gaat strijd aan met herrieschoppers. Rellen met allochtone jongeren op De Ster bereiken climax,” Het Nieuwsblad, 02.06.2003; Wendy Huyghe, “‘Anti-racist’ tot in de kist. Freddy Willockx gelooft niet langer in preventieve aanpak geweld,” Het Nieuwsblad, 03.06.2003.*

⁶³⁹ *“Jammer genoeg kan ik geen strengere straffen vorderen.’ Aanklager vraagt tien jaar cel voor terroristische kopstukken”; “‘We zijn niet in België voor een uitkering.’ Uitgewezen Iraniërs gaan in hongerstaking in Brusselse kerk.”*

een belangrijke stem in dit negatieve discours door te stellen dat *“allochtonen een grotere aanleg voor criminaliteit”* hebben en continu te spreken over *“het vreemdelingenvraagstuk”*.⁶⁴⁰

Deze partij brengt vervolgens ook een andere actieve houding voor migranten onder woorden: zij moeten *“zich aan onze Vlaamse normen en waarden willen aanpassen”* en *“moeten Nederlands leren”*.⁶⁴¹ Inburgering is voor het Blok een eenzijdig verhaal waarbij de verantwoordelijkheid volledig bij de migrant ligt: zij moeten zich namelijk assimileren. Dit aanpassingsdiscours wordt echter ook door andere actoren in het betoog aanhangen, hetzij veel minder verplichtend. Zij pleiten meer voor een *“dialogo met allochtonen”* en een wisselwerking op vlak van aanpassingen.⁶⁴²

Naast deze meer dwingende actieve houding voor migranten, beschrijft het discours ook migranten die uit zichzelf actie ondernemen om hun integratie te bevorderen. Dit door bijvoorbeeld taallessen en arbeidsopleidingen te volgen, universitaire studies aan te vatten of zich te informeren over standpunten van politieke partijen in verkiezingstijd. Afgewezen asielzoekers die in hongerstaking gaan om te protesteren tegen hun situatie en een meisje van Marokkaanse origine die *“het debat over racisme wil aanzwengelen”* zijn eveneens voorbeelden van de actieve houding van de ‘doelgroep’ die aan bod komt in Het Nieuwsblad.⁶⁴³

Tot slot wordt in het krantendiscours ook een meer passieve houding van migranten beschreven, in het bijzonder in artikels die een slachtofferperspectief hanteren. Dit geldt net als voorgaande jaren vooral voor berichten over asielzoekers, vluchtelingen of slachtoffers van racisme – zeker als het over vrouwen gaat. Zo worden in 2003 bijvoorbeeld Oost-Europese meisjes beschreven die *“naar ons land komen om de armoede thuis te ontvluchten”* en uiteindelijk *“zonder papieren, familie of werk”* achterblijven.⁶⁴⁴ Maar ook meer structureel worden migranten als slachtoffers beschreven in het krantendiscours. Zo *“liggen de slaagkansen van allochtonen (op de universiteit) lager”* door onder andere het *“voortdurend moeten schipperen tussen de eisen van hun cultuur en die van de universiteit.”*⁶⁴⁵ Ze hebben volgens de krant ook te kampen met *“sociale achterstelling”* die zich laat voelen op vlak van taalachterstand en werkloosheid.⁶⁴⁶ Dat hun integratieproces door de gepercipieerde achterstelling op dergelijke domeinen eventueel vertraagd of deels tegengehouden is, is volgens het betoog dus niet meteen de verantwoordelijkheid van de migrant – integendeel.

Zoals al vermeld bij de conceptualisatie van integratie wordt er in 2003 een heel expliciet onderscheid gemaakt in de ‘doelgroep’ van integratie. Meer specifiek wordt integratie enkel als doel vooropgesteld voor mensen die wettig in het land verblijven en niet voor (nog) niet geaccepteerde asielzoekers en *“kandidaat-vluchtelingen”*.⁶⁴⁷ Deze mensen worden initieel wel opgevangen in verschillende

⁶⁴⁰ “Jonge partijvoorzitters peilen naar problemen van migranten. ‘We moeten samenleven in verschil’.”

⁶⁴¹ “Kiezen voor werk: Vlaams Blok. Eigen volk eerst werk.”

⁶⁴² “Jonge partijvoorzitters peilen naar problemen van migranten. ‘We moeten samenleven in verschil’.”

⁶⁴³ “‘Ik wil debat over racisme aanzwengelen.’ Dochter Kenza herdenkt gruwelijke moord op Marokkaanse ouders”; “Asielzoekers in hongerstaking in Miniemenkerk.”

⁶⁴⁴ “Steeds meer illegale vrouwen komen hier ‘gratis’ bevallen. Bij een op de vier is ziekenhuisfactuur na drie jaar nog niet betaald.”

⁶⁴⁵ “‘Ze willen het zo graag beter doen dan hun ouders.’ Allochtone studenten zijn supergemotiveerd, maar presteren minder goed.”

⁶⁴⁶ “Jonge partijvoorzitters peilen naar problemen van migranten. ‘We moeten samenleven in verschil’”; “‘Migrant wil bij de les blijven’. Allochtone kandidaten leggen nadruk op onderwijs en jobs.”

⁶⁴⁷ “‘De armste asielzoekers geraken nooit in ons land. Marcel Kerff precies één jaar directeur van open vluchtelingencentrum ‘t Klein Kasteeltje.’”

vluchtelingencentra maar de meeste asielzoekers moeten volgens de krant uiteindelijk terugkeren na een uitwijzingsbevel. Ze blijven slechts tijdelijk en daarom hoeft integratie hier niet, luidt het betoog. De enkele beschreven *“illegale vluchtelingen”* die meerdere jaren op hun asielpcedure moesten wachten hebben echter zelf wel al stappen in het integratieproces gezet door bijvoorbeeld de taal te leren of werk te zoeken, zo blijkt uit verschillende artikels.⁶⁴⁸ Zij klagen hun situatie dan ook aan als ze uiteindelijk toch het land moeten verlaten.⁶⁴⁹ Voor de mensen waarvan de asielaanvraag werd goedgekeurd, start het integratieproces volgens de krant onder begeleiding van het OCMW.⁶⁵⁰

In diezelfde lijn wijst de socialiste Caroline Gennez in de krant ook op de heersende *“begripsverwarring tussen migranten of allochtonen van de eerste, tweede of derde generatie, asielzoekers, vluchtelingen en economische migranten”*.⁶⁵¹ Ondanks dat zij voor verduidelijking pleit worden in Het Nieuwsblad verschillende termen door elkaar gebruikt om de ‘doelgroep’ van integratie aan te duiden. Waar Gennez bijvoorbeeld de naoorlogse arbeidsmigranten vandaag *“evenwaardige burgers”* noemt, gebruiken anderen in het discours concepten als migrant of allochtoon om dezelfde groep mensen te omschrijven. Maar ook de kinderen of kleinkinderen van deze mensen worden *“migrantenkinderen”* en *“allochtone jongeren”* genoemd in de krant, ook al zijn sommigen onder hen in België geboren en opgegroeid en zijn ze dus eigenlijk niet gemigreerd. Allochtoon is in 2003 het vaakst gebruikte woord en geldt als synoniem voor migrant. Interessant is dat ook deze mensen zichzelf allochtonen noemen, naast het woordgebruik door politici en journalisten. Er wordt zowel geschreven over *“mensen van allochtone origine”* als over *“allochtonen”*, hier lijkt geen verschil tussen te zijn in het discours. Dergelijke woordkeuzes hebben op zich geen negatieve bijklank, al is een pejoratieve connotatie wel veelvoorkomend als het gaat over *“allochtone jongeren”*.

De term vreemdeling vervolgens wordt het meest gebruikt door het Vlaams Blok. Deze partij droeg in het verleden al bij aan de negatieve ondertoon bij dit begrip en doet dat in 2003 nog steeds door te spreken over *“het vreemdelingenprobleem”*, *“de uitwijzing van criminele vreemdelingen”* en *“vreemdelingen die zich niet aanpassen”*. Enkel als deze vreemdelingen wettig in het land verblijven en zich volledig assimileren aan de Vlaamse samenleving *“zijn ze welkom”*, aldus het discours van het Blok in de krant. Verder benadrukt de partij de vermeende verschillen tussen *“de Vlaming”* en *“de vreemdeling”* door herhaaldelijk te spreken over *“niet-Europese vreemdelingen of migranten”*.⁶⁵² Twee laatste interessante begrippen om de ‘doelgroep’ van integratie te beschrijven zijn nieuwe Belg en nieuwkomer. Dit eerste concept wordt in het discours gebruikt om te duiden op buitenlanders die Belg zijn geworden, dit wil zeggen genaturaliseerd zijn. Hun integratieproces wordt in de krant als vergevorderd beschreven. Een nieuwkomer daarentegen is in het betoog iemand die nog maar pas (wettig) in het land is. Deze mensen moeten taallessen krijgen en bepaalde normen en waarden

⁶⁴⁸ WBA, “Zwangerschap geen reden genoeg voor huwelijk Chinese en kok,” *Het Nieuwsblad*, 09.05.2003.

⁶⁴⁹ “Asielzoekers in hongerstaking in Miniemenkerk.”

⁶⁵⁰ “De armste asielzoekers geraken nooit in ons land. Marcel Kerff precies één jaar directeur van open vluchtelingencentrum ‘t Klein Kasteeltje.”

⁶⁵¹ “Jonge partijvoorzitters peilen naar problemen van migranten. ‘We moeten samenleven in verschil’.”

⁶⁵² “‘We zijn geen doetjes geworden.’ Voorzitter Frank Vanhecke over ‘vriendelijker’ imago Vlaams Blok”; “Tegen koning en abortus. Wat het Blok wil.”

respecteren, aldus enkele politici in de krant.⁶⁵³ Hun integratieproces gaat net van start volgens het betoog.

Beoordeling integratie en integratiebeleid

Het voorlaatste element in deze discoursanalyse betreft de beoordeling die het discours geeft aan het concept integratie en het integratiebeleid. Het zeer negatieve betoog over integratie wordt sterk door het Vlaams Blok ondersteund. Zij worden in het discours gekenmerkt als een partij die vooral de *“problemen met de bestaande migranten”* benadrukt en de aanwezigheid van deze mensen op zich al (impliciet) als iets negatiefs beoordeelt.⁶⁵⁴ Verder beschrijft Het Nieuwsblad hoe de toenmalige voorzitter Vanhecke door veranderde omstandigheden is *“verplicht te aanvaarden dat grote aantallen niet-Europese vreemdelingen hier zullen blijven”* en dat de vroegere standpunten over het terugsturen van de *“meerderheid van de allochtonen”* in 2003 door de voorzitter als *“niet realistisch”* worden omschreven.⁶⁵⁵ Uit zulke verwoordingen blijkt dus nog steeds een soort wens van het Blok tot grootschalige remigratie.

De partij bepleit over het algemeen een negatief discours over integratie en is in plaats hiervan voorstander van assimilatie, zo blijkt uit de krant. Toch gebruiken zij wel de termen integratie en inburgering – hetzij in de betekenis van assimilatie. Hierbij moeten de inspanningen volgens het betoog volledig van de migrant zelf komen: zij moeten *“zich aanpassen, assimileren, de taal leren.”*⁶⁵⁶ De samenleving en vooral de overheid zijn hier niet verantwoordelijk voor; de partij is van mening dat *“zij (migranten) al meer dan voldoende worden geholpen”* en is daarom ook tegenstander van positieve discriminatie, omdat dit volgens hen *“ook altijd een negatieve discriminatie inhoudt voor iemand anders”*, waarmee ze doelen op een Vlaming.⁶⁵⁷ Verder worden in hun betoog criminaliteit en *“het vreemdelingenprobleem”* steevast als gerelateerde thema's behandeld en benadrukken zij hierin sterk de *“spanningen tussen culturen”*.⁶⁵⁸ De *“samenlevingsmoeilijkheden met migranten”* komen volgens de partij voort uit de verschillen in cultuur en waarden en normen.⁶⁵⁹ De maatschappelijke integratie als wederkerig proces of het *“samenleven in verschil”* is voor het Blok dan ook gefaald; voor de partij is assimilatie dé oplossing en de migrant dé verantwoordelijke.

Deze negatieve evaluatie van integratie is echter niet dominant in het discours. Vele andere actoren in het betoog hangen een positievere beoordeling van het concept integratie aan. Vanuit een negatieve beschouwing van de huidige toestand van het integratieproces en een kritiek op het integratiebeleid wordt impliciet een positief discours over integratie ondersteund. In dit betoog wordt de schuld grotendeels bij de overheid gelegd; een gebrekkig onthaalbeleid voor de eerste generatie(s) migranten

⁶⁵³ *“België draait vierkant.’ N-VA voorzitter Geert Bourgeois wil meer Vlaanderen, vrijheid en verantwoordelijkheid”; “Migrant wil bij de les blijven’. Allochtone kandidaten leggen nadruk op onderwijs en jobs.”*

⁶⁵⁴ *“Jonge partijvoorzitters peilen naar problemen van migranten. ‘We moeten samenleven in verschil’.”*

⁶⁵⁵ *“‘We zijn geen doetjes geworden.’ Voorzitter Frank Vanhecke over ‘vriendelijker’ imago Vlaams Blok.”*

⁶⁵⁶ *“Verkiezingsnieuws: nieuwe gezichten. Nieuwelingen op kieslijsten geven paarsgroen kus van de juf, maar ook straf in de hoek.”*

⁶⁵⁷ *“‘We zijn geen doetjes geworden.’ Voorzitter Frank Vanhecke over ‘vriendelijker’ imago Vlaams Blok”; “Verkiezingsnieuws: nieuwe gezichten. Nieuwelingen op kieslijsten geven paarsgroen kus van de juf, maar ook straf in de hoek.”*

⁶⁵⁸ *“Winst en verlies in de weegschaal. Vlaams Blok.”*

⁶⁵⁹ PDB, *“Imago bijvijlen om racismeproces te vergeten,” Het Nieuwsblad, 29.04.2003.*

leidde tot structurele gevolgen voor de volgende generaties. De mening van enkele jongeren die in Het Nieuwsblad aan bod komen vat dit betoog goed samen:

“Destijds zijn de migranten gevraagd om naar hier te komen, maar eens ze hier waren, zijn ze aan hun lot overgelaten.”

“We hebben migranten laten komen, maar de politici hadden hun integratie beter moeten opvolgen.” (Peter De Backer, “Jonge partijvoorzitters peilen naar problemen van migranten. ‘We moeten samenleven in verschil’,” *Het Nieuwsblad*, 24.04.2003.)

Dit discours wordt verder vormgegeven door talrijke voorbeelden van *“sociale achterstelling”* die in de krant aan bod komen, bijvoorbeeld door te wijzen op een taalbarrière; moeilijkere toegang en lagere slaagkansen van tweede (of derde) generatie migranten in het hoger onderwijs; hogere werkloosheid en het fenomeen van *“migrantengetto’s”*. Dezelfde stemmen die deze problemen aankaarten, pleiten in de krant voor allerlei investeringen van de overheid én inspanningen van de samenleving om dergelijke als oneerlijk gepercipieerde situaties op te lossen en de integratie van (tweede generatie-) migranten te bevorderen. Een goed integratiebeleid wordt in het betoog van 2003 gekenmerkt door het aanbieden van taallessen, het creëren van gelijke kansen in het onderwijs en het aanpakken van discriminatie op de arbeidsmarkt en racisme in de samenleving. In tegenstelling tot het negatieve discours van het Vlaams Blok wordt in dit betoog integratie als positief doel omschreven en een grote verantwoordelijkheid bij de overheid en samenleving gelegd.

Dit positieve-integratiediscours wordt in de krant vervolgens ook gedragen door de vele artikels die ofwel voorbeelden van geslaagde integratie beschrijven ofwel berichten over een aanwezige wil tot integratie bij migranten. Zo vermeldt de krant asielzoekers die al tijdens hun procedure verschillende stappen hebben genomen om in België *“een nieuw leven te beginnen”*; namelijk *“de voorbije jaren hebben ze in ons land een opleiding gevolgd, Nederlands geleerd en hun kinderen hier naar school gestuurd.”*⁶⁶⁰ Wanneer de asielaanvraag van zulke mensen dan toch wordt geweigerd, klinkt in de krant een kritiek op het Belgische asielbeleid.⁶⁶¹ Het artikel over *“allochtone studenten”* aan de universiteit duidt eveneens op een expliciete wil tot verdere integratie en sociale mobiliteit van deze jongeren: *“ze willen het dolgraag verder schoppen dan hun ouders en kiezen dan ook voor studies met een hoog sociaal aanzien.”*⁶⁶² Het feit dat *“vele allochtonen de Belgische nationaliteit gekregen”* hebben door de zogenoemde snel-Belg-wet zorgde er vervolgens voor dat voor het eerst *“de verkiezingskoorts ook de migrantenbuurten”* heeft aangestoken. Deze evolutie wordt in het discours als zeer gunstig afgeschilderd.⁶⁶³ In dit positieve betoog wordt culturele uitwisseling ten slotte als een verrijking gezien en wordt een tolerante en *“interculturele samenleving”* vooropgesteld.

⁶⁶⁰ “Asielzoekers in hongerstaking in Miniemenkerk.”

⁶⁶¹ WDA, “Rechter laat kok eindelijk trouwen met zijn vriendin,” *Het Nieuwsblad*, 13.06.2003; “Administratie vergeet dat het om mensen gaat.’ Pastoor Jacques Vanderbies steunt vluchtelingen.”

⁶⁶² “‘Ze willen het zo graag beter doen dan hun ouders.’ Allochtone studenten zijn supergemotiveerd, maar presteren minder goed.”

⁶⁶³ “‘Migrant wil bij de les blijven’. Allochtone kandidaten leggen nadruk op onderwijs en jobs.”

Gender en integratie

Het laatste element van deze discoursanalyse gaat over de rol die gender speelt in het integratiebetoog van Het Nieuwsblad. Zoals in de voorgaande jaren wordt in 2003 in sommige artikels een slachtofferperspectief gebruikt als er over vrouwen en families wordt geschreven. Zeker als de berichtgeving gaat over asielzoekers geldt dit perspectief zeer sterk. Zo wordt in Het Nieuwsblad geschreven over een Iraanse vrouw die haar land ontvluchtte door de onvrijheid van vrouwen ginds en problemen met haar man. Ze is zeven maanden zwanger en neemt deel aan een hongerstaking om tegen haar uitwijzing uit België te protesteren. De afbeelding bij dit artikel ondersteunt dit slachtofferperspectief zeer expliciet: de zwangere vrouw oogt uitgeput en kijkt bijna smekend in de camera. Ze ziet er allesbehalve bedreigend uit. Deze afbeelding staat op de voorpagina van de krant, binnenin staan gelijkaardige foto's. Dit slachtofferperspectief wordt in het discours ook gebruikt om de vele Oost-Europese meisjes die eenmaal zwanger, gedumpte worden door hun Belgische vriendje en in de illegaliteit en marginaliteit belanden.⁶⁶⁴

Verder komt gender ook aan bod in het betoog over gezinshereniging en artikels die wijzen op de verschillen in het integratieproces tussen man en vrouw. In het eerste geval wordt vaak de trekkende rol van de vader beschreven in de hereniging. Hij kwam vele jaren geleden als arbeidsmigrant naar Vlaanderen *"op zoek naar een goedbetaalde job."* Eenmaal aan het werk laat de man zijn vrouw en kinderen overkomen, aldus het discours.⁶⁶⁵ Het Nieuwsblad beschrijft vervolgens de situatie van de kinderen van deze migranten: zij leven volgens het betoog *"tussen twee culturen"*. Ze hebben de Belgische nationaliteit maar voelen zich *"in de eerste plaats Turk"* of moeten *"schipperen tussen de eisen van hun cultuur en die van de universiteit."*⁶⁶⁶ Verder worden jongens vaker op een negatieve manier afgebeeld, bijvoorbeeld in artikels over *"rellen met allochtone jongeren"*.⁶⁶⁷ Over de meisjes daarentegen wordt een veel positiever beeld opgehangen in de krant. In diezelfde lijn ligt het meer algemene discours over vrouwen en integratie. De krant stelt meermaals dat er in *"sommige culturen"* andere verhoudingen tussen mannen en vrouwen heersen in vergelijking met Vlaamse principes, die volgens de krant gestoeld zijn op de *"de gelijkberechtiging van man en vrouw"*.⁶⁶⁸ Onderstaande passage is hier een duidelijk voorbeeld van:

"Vooral allochtone mannen kunnen het niet verdragen dat een vrouw achter het loket hen dat slechte nieuws mededeelt. In sommige culturen hoort het niet dat een vrouw neen zegt tegen een man. Gebeurt dat toch, dan zit je al snel bij agressie." (Paul Demeyer, "Hier vloekt en spuwt men niet. Loketbedienden Brussels stadhuis leren omgaan met agressie van klanten," *Het Nieuwsblad*, 01.06.2003.)

Deze andere genderverhoudingen komen in meerdere artikels aan bod. Daaruit blijkt bijvoorbeeld dat sommige *"migrantenmeisjes"* *"wanneer zij hand in hand met hun liefste (Vlaamse man) over de Meir*

⁶⁶⁴ "Steeds meer illegale vrouwen komen hier 'gratis' bevallen. Bij een op de vier is ziekenhuisfactuur na drie jaar nog niet betaald."

⁶⁶⁵ "Turken vieren veertig jaar migratie naar ons land. Grootvader, vader en zoon Ozturk, drie generaties Turken onder één dak."

⁶⁶⁶ "Turken vieren veertig jaar migratie naar ons land. Grootvader, vader en zoon Ozturk, drie generaties Turken onder één dak"; "Ze willen het zo graag beter doen dan hun ouders.' Allochtone studenten zijn supergemotiveerd, maar presteren minder goed."

⁶⁶⁷ "Sint-Niklaas gaat strijd aan met herrieschoppers. Rellen met allochtone jongeren op De Ster bereiken climax."

⁶⁶⁸ "Jonge partijvoorzitters peilen naar problemen van migranten. 'We moeten samenleven in verschil'".

lopen, worden beschimpt door extremistische moslimjongeren”, terwijl de relatie tussen een Marokkaanse man en een Vlaamse vrouw helemaal niet wordt geproblematiseerd door de eigen gemeenschap van de migrant:

“Een Marokkaanse vrouw of een Vlaamse vrouw: men ziet het als een keuze. Jongens worden die vrijheid gegeven. Meisjes niet.” (Paul Demeyer, *“Beschimpt omdat ik met Vlaamse mannen omga.’ SPA kandidate Mimount Bousakle krijgt politiebescherming,” Het Nieuwsblad, 14.05.2003.*)

Mimount Bousakle, de SP.A kandidate die deze uitspraken doet, noemt zichzelf verder *“een vrijgevochten allochtone vrouw”*. Door dergelijke verwoordingen wordt in het betoog opnieuw de link gelegd tussen emancipatie en integratie voor vrouwen. De (tweede of derde generatie-) migrantenvrouwen kunnen zich volgens dit betoog integreren in de Vlaamse maatschappij door zich te emanciperen ten opzichte van hun eigen gemeenschap en geldende genderverhoudingen. Het integratieproces wordt door deze intersectionele hindernis dus deels bemoeilijkt, aldus het discours. Dit perspectief is ook zichtbaar in het artikel over tweede generatie migranten aan de universiteit. Daar worden de ambities van zowel jongens als meisjes beschreven, maar wordt ook benadrukt dat *“allochtone meisjes veel meer onafhankelijkheid te winnen (hebben) door te studeren dan jongens.”*⁶⁶⁹ Toch hebben deze meisjes het soms moeilijk door hun positie tussen twee culturen:

“Zo moeten gesluierde meisjes om van thuis uit onafhankelijk te mogen handelen strikt de regels van de groep volgen. Maar door die sluier en hun groepsgedrag worden ze vaak niet helemaal door medestudenten aanvaard.” (Annemie Eeckhout, *“Ze willen het zo graag beter doen dan hun ouders.’ Allochtone studenten zijn supergemotiveerd, maar presteren minder goed,” Het Nieuwsblad, 24.04.2003.*)

Opnieuw gaan het emancipatie- en integratieproces voor vrouwen hand in hand volgens het discours. Het betoog lijkt te insinueren dat hoe verder deze vrouwen of meisjes zich van *“hun traditionele waarden”* gaan distantiëren, hoe meer ze als geïntegreerd worden gezien in het mediadiscours.

⁶⁶⁹ *“Ze willen het zo graag beter doen dan hun ouders.’ Allochtone studenten zijn supergemotiveerd, maar presteren minder goed.”*

DEEL 3: CONCLUDERENDE HOOFDSTUKKEN

De onderstaande hoofdstukken vormen het sluitstuk van deze masterscriptie. Allereerst zullen de resultaten gebundeld worden in een thematisch overzicht van de voornaamste discursieve veranderingen die verklaard en gecontextualiseerd zullen worden aan de hand van de evoluties op sociaalhistorisch en discursief vlak. Deze bevindingen zullen vervolgens worden getoetst aan de hypothesen en worden gebundeld in een grondige conclusie. Daarnaast zal deze masterscriptie opnieuw in een breder academisch kader worden geplaatst en tenslotte zullen naast een korte reflectie over het eigen onderzoek enkele suggesties voor verder onderzoek worden gegeven.

THEMATISCH OVERZICHT DISCURSIEVE EN SOCIALE VERANDERINGEN

In wat volgt worden de thematische veranderingen in het mediadiscours over integratie aan de hand van een overzicht van de *topoi* doorheen de tijd weergegeven. Die evoluties op vlak van (1) de conceptualisering, (2) de actoren, (3) de beoordeling en (4) de rol van gender zullen getoetst worden aan de twee andere dimensies van discours die Fairclough onderscheidt: de sociale context en de discursieve context. Op die manier probeer ik de wisselwerking tussen discours en de bredere context in kaart te brengen, en een inzicht te verwerven in de achterliggende ideologieën en sociale en politieke verhoudingen die de tekst mee vormgeven.

1. CONCEPTUALISERING INTEGRATIE

In de jaren 1970 blijft de conceptualisering van integratie relatief beperkt in de krant. Het woord zelf wordt nauwelijks gebruikt en het krantendiscours wijst in eerste instantie op het belang van structurele of socio-economische elementen in het integratieproces. De meest vernoemde elementen in het betoog zijn het hebben van werk en degelijke huisvesting en het beschikken over een arbeids- en verblijfsvergunning. In lijn met de historische ontwikkelingen van het integratiebeleid aan het einde van de jaren 1970 krijgt het begrip integratie ongeveer gelijktijdig een iets bredere invulling in Het Nieuwsblad. Onder impuls van een studiedag van het Vlaams Overlegcomité Opbouwwerk Migratie (VOCOM) dat in 1977 werd opgericht wordt de aandacht van het mediadiscours bijvoorbeeld ook gevestigd op de participatie in de samenleving of het verenigingsleven.

Doorheen de jaren 1980 breidt de conceptualisering van integratie in Het Nieuwsblad nog verder uit en wordt de term steeds vaker gebruikt. Een opvallende trend is hier de toevoeging van meer socioculturele domeinen onder de noemer van integratie. Deze evolutie kan gekaderd worden in het proces van staatsvormingen vanaf 1980 waarin de Vlaamse deelstaat voor steeds meer beleidsdomeinen, zoals bijvoorbeeld cultuur en onderwijs, bevoegd wordt gesteld. Deze systematische uitbreiding van bevoegdheden vertaalde zich in het steeds verder verbreden van het Vlaamse integratiebeleid. Naast het inhoudelijke belang van deze thema's voor Vlaanderen (zoals taal en cultuur) speelde volgens Anciaux en Adam ook een drang naar het verhogen van de legitimiteit van de

jonge Vlaamse deelstaat hierin een rol.⁶⁷⁰ Uit de analyse van het krantendiscours blijkt een gelijkaardige en ongeveer gelijktijdige uitbreiding van het concept integratie. Deze vaststelling kan aantonen dat het media- en beleidsdiscours elkaar beïnvloeden.

In de jaren 1980 worden verschillende stappen ondernomen in het uitbouwen van een categoriaal welzijnsbeleid voor migranten; een socioculturele aanpak werd hierin vooropgesteld.⁶⁷¹ Al in 1981 wordt er ook in de krant gepleit om het thema vanuit een economisch, sociaal én cultureel perspectief te bekijken. Zo valt een verhoogde aandacht op voor de rol van onderwijs in het integratieproces. Een volgende nieuwe ontwikkeling in het discours is de groeiende focus op het spreken van de Nederlandse taal en het belang van gedeelde cultuurbelevingen. Het Nieuwsblad besteedt vanaf 1987 ook meer aandacht aan aangepaste waarden en normen in het integratieproces.

Daarnaast blijft werkgelegenheid centraal staan in het integratiediscours van de krant. Hieruit volgt ook de toegang tot sociale zekerheid, zo stelt het betoog. In 1981 wordt de eis tot politiek stemrecht voor het eerst in het krantendiscours genoemd in een artikel van van Objectief 82; een beweging die ijverde voor het gemeentelijk stemrecht voor immigranten voor de verkiezingen in 1982. Dit thema zal doorheen de hele onderzoeksperiode zowel in het publieke als politieke debat van belang blijven.⁶⁷² Structurele elementen zoals het hebben van bepaalde legale statuten (bv. verblijfsvergunning, statuut als politiek vluchteling) blijven een onderdeel vormen van het mediadiscours, maar worden als een soort eerste stap in een veel breder integratieproces gezien. Een nieuw element in deze media-aandacht voor legale statuten is het naturalisatieproces vanaf 1987. Deze evolutie kan worden gekaderd in de sinds 1984 hernieuwde naturalisatiewetgeving, waarin de procedure was vereenvoudigd.⁶⁷³

In de jaren 1990 vallen ten opzichte van het vorige decennium geen grootste discursieve veranderingen op. De meeste elementen die al in de jaren 1980 aan bod kwamen, blijven belangrijk in het daaropvolgende decennium maar krijgen af en toe een andere nuance.

Het begrip integratie wordt - net als synoniemen zoals inpassing of aanpassen - doorheen de jaren 1990 steeds vaker gebruikt in de krant. Deze concepten worden in dit decennium echter niet altijd duidelijk omschreven in de krant; hetzelfde geldt voor het begrip inburgering. Verschillende auteurs bekritisieren het feit dat ook in het beleidsdiscours in die periode een concrete definiëring van integratie ontbreekt; in de beleidsdocumenten zoals de rapporten van Paula D'Hondt bleef het begrip volgens hen te vaag.⁶⁷⁴

De term inburgering wordt in 1999 voor het eerst vermeld in zowel het media- als het beleidsdiscours – een interessante vaststelling die de wisselwerking tussen beide discoursen aantoont. In 2003 wordt de term inburgering steeds vaker gebruikt in de media. Dit synoniem voor integratie wordt het nieuwe kernwoord van het Vlaamse beleid. Beide concepten worden bovendien steeds explicieter gedefinieerd in Het Nieuwsblad door ze te linken aan bepaalde domeinen zoals werk en taal. Een

⁶⁷⁰ Anciaux, *Zelforganisaties In Vlaanderen*, 194; Adam, 'Immigrant Integration Policies of the Belgian Regions,' 558-63.

⁶⁷¹ Anciaux, *Zelforganisaties In Vlaanderen*, 190.

⁶⁷² Jacobs, *Nieuwkomers In De Politiek*, 153-208.

⁶⁷³ Martens, 'Burgerschap en inburgering in België,' 67; Martiniello en Rea, *Une brève histoire de l'immigration en Belgique*, 46-7.

⁶⁷⁴ Blommaert en Verschuereen, *Het Belgische migrantendebat*, 119.

opvallend nieuw concept in het mediadiscours van 2003 is assimilatie, een incorporatiestrategie die het Vlaams Blok bepleit.

Doorheen het decennium 1990 en in 2003 valt vervolgens een zeer grote aandacht voor jeugd en onderwijs als elementen voor integratie op, een trend die al in de jaren 1980 groeide. Hieraan gelinkt wordt ook de nadruk gelegd op het verenigingsleven voor kinderen én volwassenen en het belang van taal: stuk voor stuk voorbeelden van socioculturele elementen in het integratieproces. Opvallend is dat het kunnen spreken van de Nederlandse taal in 1995 bijna als verplichting werd omschreven in de krant, in 1999 niet wordt vernoemd en in 2003 opnieuw een zeer prominente rol speelt in het mediadiscours. In dat jaar wordt de taal echt als een soort basisvoorwaarde voor integratie gezien, waarbij rechtse stemmen de nadruk leggen op de verplichting van de taalverwerving op zich, terwijl andere partijen het belang van taal eerder als een emancipatorisch middel zien. Deze vaststelling kan gekaderd worden in de conceptuele verschuiving waarin integratie in de voorgaande decennia nog meer als vrijblijvend en emancipatorisch werd aanzien, en doorheen de jaren 1990 evolueert naar een rechtser en defensiever beleid met de nadruk op de plichten en verantwoordelijkheden van de migrant zelf – en niet langer enkel van de overheid.⁶⁷⁵

Interessant is ook de evolutie op vlak van waarden, normen en culturele gebruiken: in 1991 wordt hierin nog gepleit voor gedeeltelijke aanpassingen van de migrant, terwijl het thema in de daaropvolgende jaren nauwelijks aan bod komt. In 2003, dan weer, vormen het Vlaams Blok en de N-VA de voornaamste stemmen in dit mediadiscours over waarden en normen: deze rechtse partijen verwachten dat migranten zich hierin aanpassen aan de Vlaamse samenleving.

Binnen de conceptualisering in Het Nieuwsblad is vanaf de jaren 1990 dus een zekere verschuiving naar een individuele focus zichtbaar; het integratieproces wordt meer en meer als een individueel traject beschreven, waarbij de verantwoordelijkheid deels verschuift richting migrant. Dit is een trend die ook in het beleidsdiscours op te merken is.⁶⁷⁶

Het krantendiscours uit de jaren 1990 en 2003 kenmerkt zich voorts door een relatief uitgebreide sociaaleconomische definiëring van integratie; diverse structurele maatschappelijke domeinen, zoals huisvesting en werkgelegenheid, worden net als voordien onder integratie gezien.

Een laatste discursieve verandering is zichtbaar in het midden van de jaren 1990; het belang van juridische statuten wordt anders gepercipieerd in die jaren. In 1995 worden namelijk verschillende voorbeelden van een geslaagde integratie van asielzoekers beschreven, zonder dat deze gezinnen echter officieel erkend waren als politiek vluchteling en op dat moment dus irregulier in het land verbleven. In de jaren 1980 echter, en in 1999 opnieuw, gelden deze legale statuten als een soort eerste stap in de integratie, volgens de krant. Zonder erkenning als politieke vluchteling is het bijvoorbeeld moeilijker om werk te vinden en het integratieproces wordt volgens de krant ook sterk verhinderd door de rechtsonzekerheid. In 2003 wordt dit nog explicieter gesteld; voor asielzoekers moet er pas aan integratie worden gewerkt eens ze officieel erkend zijn als politiek vluchteling, aldus het krantendiscours.

Deze ontwikkelingen tonen op vlak van de conceptualisering van integratie vooral een geleidelijke discursieve verschuiving met een grotere nadruk op socioculturele integratieprocessen. Het discours

⁶⁷⁵ Anciaux, *Zelforganisaties In Vlaanderen*, 193, 205-6; van den Broeck, 'Taal en diversiteitsrecht,' 159-88.

⁶⁷⁶ Lodebyckx, Timmerman en Wets, 'Maatschappij en etnische diversiteit: wat is mogelijk, wat is wenselijk?,' 61; Timmerman et al., 'Introduction : migration-integration dynamics in Flanders,' 16-17.

van het Nieuwsblad geeft op sommige vlakken dus blijk van een veranderende realiteit met betrekking tot migranten. Het groeiende aantal elementen die onder integratie worden gezien, kunnen gelden als toonbeeld voor een bredere visie op integratie die bovendien een steeds meer permanent karakter krijgt: (een deel van) de migranten lijken te blijven en moeten dus niet meer enkel economisch, maar ook meer algemeen maatschappelijk geïntegreerd worden. In context van het Vlaamse natieproject kan deze veranderde visie over gedeelde culturele gebruiken, na aanpassingen van de migrant, als toonbeeld gelden van de invloed van de Vlaamse subnationale ervaringen op het integratiediscours: door de lange eigen culturele strijd beseffen de Vlaamse beleidsmakers (en journalisten) het belang van een eigen culturele identiteit, maar diezelfde strijd geeft ook aanleiding tot de idee dat de Vlaamse cultuur moet worden beschermd en migranten zich dus moeten aanpassen.⁶⁷⁷

2. ACTOREN IN INTEGRATIEPROCES

Wanneer we de discursieve veranderingen over de actoren van het integratieproces bekijken, vallen eveneens enkele zaken op. Gedurende de hele onderzoeksperiode is een duidelijk wij-zij discours zichtbaar in Het Nieuwsblad. Dit is op zich geen verassing, Van Gorp beschrijft het 'perspectief van 'wij' tegenover 'zij'' namelijk als een inherente eigenschap van nieuwsproductie.⁶⁷⁸ Dit betoog-van-verschil wordt in Het Nieuwsblad doorheen de jaren op diverse manieren ingevuld, waarbij soms een positieve, negatieve of meer neutrale connotatie heerst. De herhaaldelijke verwijzingen naar afkomst en nationaliteit dragen bijvoorbeeld geen waardeoordeel met zich mee. Cultuurverschillen op vlak van muziek en gastronomie worden meestal ook vanuit een positief of neutraal oogpunt beschreven. Vanaf de late jaren 1970 worden de gepercipieerde verschillen op vlak van waarden en normen echter steeds sterker geproblematiseerd in het publieke en politieke debat.⁶⁷⁹ Deze discursieve verandering kan gekaderd worden door het feit dat de grootste groepen niet-Europese nieuwkomers vanaf de jaren 1980 Turken en Marokkanen waren.⁶⁸⁰ De maatschappelijke perceptie over deze bevolkingsgroepen legt namelijk sterk de nadruk op de religieuze verschillen met de Vlamingen waardoor het integratiedebat geproblematiseerd wordt.⁶⁸¹ Het betoog van Het Nieuwsblad gaat hier deels in mee. Dit zou verklaard kunnen worden vanuit de discursieve context van de krant; Het Nieuwsblad wordt namelijk geschreven met een bepaald Vlaams conservatief-katholiek doelpubliek in het achterhoofd; hierdoor zullen zij niet snel zeer progressieve ideeën waarin diversiteit uitsluitend positief wordt beoordeeld, aan bod laten komen en is het niet abnormaal dat zij, vanuit hun eigen katholieke achtergrond, wijzen op de religieuze verschillen. Het Vlaams Blok vormt vanaf 1987 bovendien een uitdrukkelijk negatieve stem in dit wij-zij discours door te wijzen op de (volgens hen) onoverbrugbare verschillen tussen de Vlamingen en de migranten. Op die manier speelt de partij een grote rol in de verdere problematisering van het 'migrantenthema'.⁶⁸²

Rond de eeuwwisseling vinden enkele interessante discursieve verandering plaats in dit betoog-van-verschil. In 1999 wordt er voor het eerst geschreven over "*Belgen van Marokkaanse afkomst*", waar

⁶⁷⁷ Loobuyck en Jacobs, 'Nationalism, Multiculturalism and Integration Policy in Belgium and Flanders,' 38-9.

⁶⁷⁸ Van Gorp, 'De massamedia als factor voor sociale cohesie,' 241.

⁶⁷⁹ Martiniello en Rea, *Une brève histoire de l'immigration en Belgique*, 39-44.

⁶⁸⁰ Frank Caestecker en Tom de Meester, "Immigratie," *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging Online*, geraadpleegd 29.07.2021, <https://nevb.be/wiki/Hoofdpagina>.

⁶⁸¹ Martiniello en Rea, *Une brève histoire de l'immigration en Belgique*, 39-44.

⁶⁸² Blommaert en Verschuere, *Het Belgische migrantendebat*, passim.

deze mensen vroeger als “*Marokkanen*” werden geschreven, ook al hadden zij de Belgische nationaliteit. Dit is een belangrijke evolutie omdat de terminologie waarmee migranten van de eerste, tweede en derde generatie voordien werden beschreven, deze verschillende generaties vaak op één hoop gooide. Dit homogeniserende perspectief droeg bij tot de maatschappelijke uitsluiting van deze volgende generaties migranten; zij werden nog steeds expliciet als ‘de ander’ gepercipieerd, ondanks een feitelijke integratie.⁶⁸³ Daarnaast is de grondtoon van het krantendiscours in 2003 zeer hoopvol en positief in vergelijking met voordien. Er wordt namelijk gepleit voor het “*samenleven in verschil*” in plaats van de verschillen te problematiseren, zoals in vorige decennia soms het geval was.

Het betoog over de rol van de overheid, de samenleving en de migranten kent doorheen de jaren verschillende discursieve veranderingen. Klassieke overheidstaken zijn volgens Het Nieuwsblad bijvoorbeeld het uitschrijven van legale statuten en het bestrijden van racisme. In de jaren 1970 wordt voorts gewezen op de rol van de overheid in het oplossen van diverse problemen waarmee migranten te kampen hebben. De verantwoordelijkheid voor deze problemen ligt dan ook vaak bij de overheid, aldus het discours.⁶⁸⁴ Een soortgelijk betoog is ook aanwezig in 1987, 1991 en 2003: de overheid moet voorzien in een onthaalbeleid voor migranten en investeren in onder andere taallessen, aldus het krantendiscours. Over het algemeen wordt aan de overheid dus een vrij actieve rol in het integratieproces toegeschreven door Het Nieuwsblad.

De beschrijving van de gewenste houding van de maatschappij ten aanzien van migranten blijft eveneens redelijk stabiel doorheen de onderzoeksperiode: de krant verwacht een tolerante en open attitude van de samenleving. Toch zijn er verschillende momenten, zeker in de jaren 1990, waar het betoog erkenning toont voor de angstgevoelens binnen de samenleving en het heersende onveiligheidsgevoel – en de niet-gastvrije of zelfs racistische daden die hier een uiting van zijn. Deze tweezijdige beschrijving van de rol van de overheid kan deels verklaard worden vanuit de politiek-ideologische achtergrond van Het Nieuwsblad. Deze populaire krant heeft een zeer breed lezerspubliek en probeert dus door de twee uiterste houdingen ten aanzien van migranten (tolerantie en verdraagzaamheid ten opzichte van xenofobie en racisme) te omvatten in hun discours om niemand te schofferen.

De ‘doelgroep’ van integratie wordt in de onderzoeksperiode vervolgens zowel positief, negatief als passief omschreven. Het passieve perspectief wordt gebruikt om slachtoffers van racisme, het lot van politieke vluchtelingen en onveilige woonomstandigheden of andere vormen van sociale achterstelling van migranten te omschrijven. Daarnaast wordt de ‘doelgroep’ ook juist zeer actief beschreven, door bijvoorbeeld te focussen op diverse vormen van actievoering waaruit een duidelijke wil tot integratie blijkt. De negatieve beeldvorming over migranten wordt dan weer ondersteund door vanaf de jaren 1980 een actieve link met criminaliteit te leggen. De grote aandacht voor negatieve nieuwsitems en misdaadberichtengeving, een klassiek kenmerk van populaire kranten, neemt bovendien door de voortschrijdende commercialisatie en *downmarket* strategie van Het Nieuwsblad sinds de jaren 1990, nog toe.⁶⁸⁵

⁶⁸³ Hullebroeck, ‘Het algemene migrantenbeleid en de wetgeving over de vreemdelingen,’ 143.

⁶⁸⁴ Martiniello en Rea beschrijven onder andere de hoge werkloosheid, de lage scholingsgraad en de gegroeide geografische concentratie van migranten als kernonderdelen van deze ‘migrantenproblemen’. Martiniello en Rea, *Une brève histoire de l’immigration en Belgique*, 39-44.

⁶⁸⁵ De Bens en Raeymaeckers, *De Pers In België*, 250, 311-2.

Sinds 1987 speelt het Vlaams Blok een duidelijke rol in de negatieve beeldvorming door continu te schrijven over “*het migrantenprobleem*” of door bepaalde veralgemenende verwoordingen met een expliciet negatieve connotatie te gebruiken. Blommaert en Verschuieren schetsen de rol van deze partij in de totstandkoming van de definitie van ‘het migrantenprobleem’ treffend.⁶⁸⁶

De terminologie om in het mediabetoog de ‘doelgroep’ van integratie te beschrijven verandert sterk doorheen de jaren. In de jaren 1970 en 1980 wordt bijvoorbeeld nog steeds de term ‘gastarbeider’ gebruikt, ook al groeide het besef tijdens die jaren dat deze mensen niet slechts ‘te gast’ waren. Begrippen zoals migrant en vreemdeling gelden jarenlang als synoniemen en worden dikwijls gelinkt aan het woord illegaal of clandestien. Vanaf de jaren 1980 komen vervolgens (politieke) vluchtelingen en asielzoekers steeds vaker in beeld als een aparte groep binnen het migrantenbeleid; het discours is van oordeel dat integratie enkel nodig is voor diegenen die beschikken over de juiste legale statuten. De relatief plotse komst van deze nieuwe groep in het mediadiscours moet in een context van toenemende vluchtelingen uit het voormalige Oostblok of ex-Joegoslavië worden gezien, zeker aan het einde van de jaren 1980.⁶⁸⁷ Toch worden de bewoordingen voor deze diverse groepen mensen vaak door elkaar gebruikt in de krant. Doorheen de jaren 1990 is voorts een snelle groei van de term ‘allochtoon’ zichtbaar; in 1991 wordt dit woord voor het eerst gebruikt en in 1999 is het al het meest gebruikte begrip om de ‘doelgroep’ van integratie te beschrijven in Het Nieuwsblad. Opvallend is dat het media- en beleidsdiscours op vlak van terminologie niet rechtlijnig overeenkomen; het krantendiscours gebruikt de term ‘etnisch-culturele minderheden’ bijvoorbeeld nooit, ook al vormt dit begrip de kern van het beleid sinds 1998.⁶⁸⁸ Over het algemeen staat het mediadiscours ervoor bekend om verschillende concepten om de ‘doelgroep’ van integratie te omschrijven door elkaar te gebruiken, dit is voor Het Nieuwsblad niet anders.

3. BEOORDELING INTEGRATIE EN INTEGRATIEBELEID

Een volgend element in deze samenvatting gaat over de beoordeling van het integratiebeleid en het concept integratie in Het Nieuwsblad. Doorheen de onderzoeksperiode blijft de grondtoon in het betoog op vlak van de negatieve beoordeling over het integratiebeleid en de positieve visie over het concept integratie op zich relatief stabiel, maar krijgen deze evaluaties wel verschillende invullingen doorheen de jaren. Wanneer het beleid als gefaald wordt beoordeeld, worden in de krant dikwijls voorbeelden gegeven van structurele of sociaaleconomische domeinen waarin de integratie volgens Het Nieuwsblad mislukt is. Veelvoorkomende elementen in dit gefaalde-integratiediscours zijn schoolproblemen, langdurige werkloosheid en slechte woon- en werkomstandigheden voor migranten. Opvallend is dat bij deze structurele domeinen de verantwoordelijkheid voor de mislukte integratie grotendeels bij de overheid wordt gelegd. Zij hebben het probleem namelijk te lang onderschat, stelt het discours. Deze kritiek wordt in sommige jaren nog explicieter geuit door het gebrek aan een onthaalbeleid voor migranten van de eerste generatie als oorzaak aan te duiden voor de structurele sociale achterstelling van migranten in de decennia erna.

In 1991 wordt voorts, in een poging om de electorale overwinning van het Vlaams Blok te verklaren, heel uitdrukkelijk de verantwoordelijkheid bij de traditionele partijen gelegd; zij hebben volgens de

⁶⁸⁶ Blommaert en Verschuieren, *Het Belgische migrantendebat*, passim.

⁶⁸⁷ De Rijck, “Het Belgische arbeidsmigratiebeleid en zijn determinanten na wereldoorlog II,” 65-7.

⁶⁸⁸ Martiniello en Rea, *Une brève histoire de l’immigration en Belgique*, 49-50.

krant het thema – en vooral de continue problematisering ervan door het Vlaams Blok – te lang over het hoofd gezien. Soortgelijke stellingen worden zeer vaak herhaald na de verkiezingsuitslag in 1991; er werd gedurende enkele dagen nauwelijks op andere onderwerpen dan de verkiezingen gefocust. Deze beperkte focus op diverse nieuwsitems wanneer er één dominant thema is, is een typisch kenmerk van een populaire krant.⁶⁸⁹ De politieke reactie op deze electorale overwinning van het Vlaams Blok leidt tot een snelle groei van de integratiesector in Vlaanderen. Er worden, na jarenlang aanslepen, snelle stappen ondernomen tot het creëren van een meer gecoördineerd migrantenbeleid, aldus Martiniello.⁶⁹⁰ Over deze beleidsontwikkelingen wordt echter weinig bericht in Het Nieuwsblad. Op enkele artikels over Koninklijk Commissaris voor het Migrantenbeleid Paula D’Hondt na wordt de verdere uitbouw van het integratiebeleid in de vroege jaren 1990 weinig belicht in het krantendiscours.

Het Vlaams Blok is vanaf het einde van de jaren 1970 een zeer uitgesproken stem in het negatieve integratiediscours door zowel het beleid als het concept af te keuren vanuit een visie die de aanwezigheid van migranten op zich al als iets negatiefs evalueert. De partij draagt expliciet bij tot de problematisering van het integratiedebat door de nadruk te leggen op de vermeende aanpassingsproblemen van migranten, door te stellen dat deze mensen onze cultuur niet willen aanvaarden of compleet andere waarden en normen hebben. In dit discours ligt de verantwoordelijkheid voor de gefaalde integratie dus bij de migrant. Daarnaast wordt er vanaf 1981 een andere betekenis gegeven aan ‘het migrantenprobleem’: waar dit voordien wees op de problemen waarmee deze mensen te kampen hadden, duidt het begrip nu op de als problematisch gepercipieerde aanwezigheid van migranten. In vergelijking met het voorgaande decennium wordt de verantwoordelijkheid voor deze negatieve beoordeling van integratie op sociocultureel vlak dus veel meer bij de migranten zelf gelegd. Wat het betekent om geïntegreerd te zijn op sociocultureel vlak is echter onduidelijk in het krantendiscours, en ook in het beleidsdiscours blijft dit ongedefinieerd, stellen verschillende auteurs.⁶⁹¹ De focus op cultuur, waarden en normen in het beleid en in de media wordt door hen toegeschreven aan het Vlaamse natievormingsproject.⁶⁹² Op vlak van deze socioculturele integratie blijkt de integratie dus mislukt en wordt de schuld hiervan in het krantendiscours bij de migrant zelf gelegd. De verklaring die Timmerman et al. geven voor een gelijkaardige verschuiving op vlak van de verantwoordelijkheid in het beleidsdiscours wijst erop dat, doordat de focus nu bij het individu ligt, de overheid als het ware (deels) vrijgesteld wordt van de plicht en verantwoordelijkheid om gelijke kansen te scheppen voor iedereen. Omdat de structurele ongelijkheid op bijvoorbeeld de arbeidsmarkt en het onderwijs nauwelijks verbeterden, ondanks de langdurige en brede integratie-inspanningen van de overheid, werd deze aanpak verlaten en de nadruk gelegd bij de individuele verantwoordelijkheden met betrekking tot de socio-economische positie van een persoon.⁶⁹³ Deze bedenkingen kunnen ook aangewend worden om de discursieve verandering in het mediabetoog te verklaren.

⁶⁸⁹ Manssens en Walgrave, *Populair En/of Kwaliteit: De Vlaamse Pers Over De Zaak-Dutroux*, 16-30.

⁶⁹⁰ Martiniello, ‘Belgium, migration, 1946 to present,’ 4.

⁶⁹¹ Lodebyckx, Timmerman en Wets, ‘Maatschappij en etnische diversiteit: wat is mogelijk, wat is wenselijk?’, 55-6.

⁶⁹² Clycq en Levrau, ‘Towards a comprehensive integration policy,’ 155-6.

⁶⁹³ Timmerman et al., ‘Introduction : migration-integration dynamics in Flanders,’ 16.

In 2003 verscherpt de visie van het Blok en pleiten ze voor de volledige assimilatie van migranten – ook al noemen ze dit nog steeds integratie. Deze integratie/assimilatie wordt als een eenzijdig proces met volle verantwoordelijkheid van de migrant beschreven: hij (of zij) moet zich aanpassen aan de Vlaamse normen, waarden en cultuur. Soortgelijke ideeën over de spanningen of botsingen tussen de gewoontes van Vlamingen en migranten worden echter ook door minder radicale stemmen in het discours vertegenwoordigd. In dergelijke artikels wordt vaak – al dan niet impliciet – de link gelegd tussen criminaliteit en onveiligheid en de aanwezigheid van migranten.

Een interessante vaststelling hier is dat het discours dus op vlak van de meer structurele integratiedomeinen de schuld voor de negatief beoordeelde situatie grotendeels bij de overheid legt, zeker in vergelijking met de socioculturele domeinen waarbij meer op de verantwoordelijkheid van de individuele migrant wordt gefocust.

In artikels over racistische incidenten, zoals in 1985, wordt de verantwoordelijkheid dan weer bij de ontvangende samenleving gelegd; de krant pleit hier dan voor een meer verdraagzame attitude van de Vlamingen.

Deze laatste vaststelling is een toonbeeld van de grondtoon van het krantendiscours dat over het algemeen het concept integratie een positieve evaluatie toekent. Deze beoordeling blijft relatief stabiel doorheen de onderzoeksperiode en wordt herhaaldelijk ondersteund door artikels die voorbeelden van (volgens de krant) geslaagde integratie of een actieve wil tot integratie beschrijven. Net als andere populaire kranten wordt Het Nieuwsblad gekenmerkt door een grote plaats voor lokale en persoonlijke verhalen.⁶⁹⁴ Deze *human interest* artikels bieden een gelegenheid om het individuele verhaal van één migrant of een migrantenfamilie te vertellen. Deze persoonlijke aanpak leidt tot een groter begrip voor hun situatie en draagt bij tot de positieve evaluatie van het concept integratie. Door actie te voeren ter verbetering van hun lot, tonen de beschreven migranten in Het Nieuwsblad dat ze zich wensen te integreren in de Vlaamse samenleving; iets wat positief wordt onthaald door de krant. De focus ligt in dit betoog vanaf de late jaren 1980 op jongeren en het onderwijs. In 1987 worden bijvoorbeeld migranten van de tweede generatie beschreven die een veel explicietere wil tot integratie tonen in vergelijking met hun ouders, die vaak nog met het idee van terugkeren in hun hoofd zaten, aldus de krant.

Wat ook opvalt is dat er vaak vanuit een negatieve evaluatie van de integratietoestand op diverse maatschappelijke domeinen blijkt wordt gegeven van een positieve beoordeling van de idee integratie. Er wordt dan gepleit voor meer investeringen van de overheid in diverse maatschappelijke domeinen. Vanaf de jaren 1980 tot 2003 wordt de culturele uitwisseling die met integratie gepaard kan gaan, bovendien consequent als een meerwaarde omschreven in Het Nieuwsblad. Hier lijkt de positieve, deels christelijk geïnspireerde verwelkomings- en verrijkingsvisie uit de jaren voor de onderzoeksperiode dus nog deels aanwezig te zijn in het mediadiscours. Dit is op zich niet verrassend, gezien de katholieke achtergrond van Het Nieuwsblad.

4. GENDER EN INTEGRATIE

Wanneer in het algemeen over migranten of ‘gastarbeiders’ wordt geschreven, gaat dit bijna altijd impliciet over mannen. De negatieve beeldvorming uit Het Nieuwsblad die hierboven werd besproken,

⁶⁹⁴ Manssens en Walgrave, *Populair En/of Kwaliteit: De Vlaamse Pers Over De Zaak-Dutroux*, 8-9.

gaat dan ook voornamelijk over mannelijke migranten – zonder dit echter expliciet te vermelden. In 1999 wordt gender wel uitdrukkelijk vermeld in de negatieve perceptie over migrantenmannen; “*allochtone jongens*” worden zeer expliciet negatief beschreven in context van criminaliteit en overlast die gelinkt worden aan deze jongeren.

Als vrouwelijke migranten toch worden vermeld, wordt dit in het kader van familiehereniging beschreven. Vanaf de jaren 1960 implementeerde de Belgische regering namelijk een politiek van gezinsherenigingen die leidde tot een stijgend aantal vrouwelijke arbeidsmigranten in het land.⁶⁹⁵ In Het Nieuwsblad wordt echter zelden tot nooit geschreven over een vrouwelijke migrant als een arbeidster. Wel worden deze vrouwen, en in het verlengde daarvan ook kinderen of hele migrantengezinnen, vanuit een familiaal kader beschreven. Ze worden heel positief of als onschuldige slachtoffers afgebeeld in het mediadiscours. Het slachtofferperspectief is bovendien nog meer uitgesproken wanneer het over een vluchtelingengezin gaat.

Kinderen en gezinnen worden in het mediadiscours als een aparte ‘doelgroep’ gezien die stevast op een positieve manier worden belicht in het discours. Deze kinderen – migranten van de tweede generatie dus – gelden vaak als voorbeelden van geslaagde integratie volgens Het Nieuwsblad.

Aan het begin van de onderzoeksperiode wordt er meermaals gewezen op migrantenculturen met waardenpatronen en normverschillen op vlak van gender. Er wordt meermaals geschreven over misdaden gemotiveerd door de eigen traditionele waarden. Hierin zijn vrouwen telkens het slachtoffer en mannen dader. Deze mannen worden als minder geïntegreerd gepercipieerd in het discours door de nadruk te leggen op het blijven vasthouden aan de traditionele genderverhoudingen door die mannen. Dit perspectief op gender en integratie is kenmerkend voor het mediadiscours tot het einde van de jaren 1990.

Vanaf 1987 valt daarnaast een duidelijke discursieve verandering op; vrouwen worden niet uitsluitend als passieve slachtoffers beschreven, maar worden soms ook als heel actief en geëmancipeerd omschreven in het krantenbetoog. Vanuit een negatieve evaluatie over de genderverhoudingen van de traditionele cultuur van de migrant bestempelt de krant het gekoppelde integratie- en emancipatieproces van vrouwen, meestal migranten van de tweede generatie, als een zeer positieve ontwikkeling. In 1995 en 1999 wordt sterk de nadruk gelegd op het nut van onderwijs in deze beide processen. In plaats van slachtoffer te zijn van de eigen cultuur, worden vrouwen en meisjes hier omschreven als actieve actoren in een zelfgekozen emancipatietraject. Deze emancipatie ten aanzien van de eigen gemeenschap en geldende gendernormen leidt dan tot de integratie in de Vlaamse maatschappij, aldus het discours. De idee heerst dat, hoe verder de vrouwen zich hebben gedistantieerd van de traditionele cultuur, hoe meer ze als geïntegreerd worden gepercipieerd in Het Nieuwsblad.

CONCLUSIES

Deze thesis vertrok vanuit de stelling dat de onderwerpen migratie en integratie in het hedendaagse maar ook in het historische maatschappelijke debat op een geïntegreerde wijze aan bod komen.

⁶⁹⁵ De Rijck, “Het Belgische arbeidsmigratiebeleid en zijn determinanten na wereldoorlog II,” 44-8; Frank Caestecker en Tom de Meester, “Immigratie,” *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging Online*, geraadpleegd 29.07.2021, <https://nevb.be/wiki/Hoofdpagina>; Martiniello, ‘Belgium, migration, 1946 to present,’ 2.

Vaak ligt het woordgebruik in het publieke mediadebat hier aan de basis van. De nieuwsmedia staan er namelijk om bekend om veralgemenend, verwarrend en eerder negatief over onderwerpen als migratie en integratie te berichten, zowel toen als nu.

Deze masterscriptie onderzocht aan de hand van een kritische discoursanalyse wat en wie onder het concept integratie werd gezien in de Vlaamse krant Het Nieuwsblad tijdens het laatste kwart van de twintigste eeuw. Speciale aandacht ging verder uit naar de beoordeling over integratie in die krant en de manier waarop gender het mediadiscours beïnvloedde. Door te onderzoeken hoe en waarom de conceptualisering van integratie in de media tussen 1974 en 2003 veranderde, wil deze thesis wijzen op de grote rol die taal kan spelen in het construeren van de werkelijkheid – en omgekeerd. De betekenis van woorden – en zeker van begrippen gerelateerd aan migratie en integratie – is namelijk gebonden aan de historische en socioculturele context en is dus veranderlijk: het belang van een historisch onderzoek dringt zich op.

De idee achter integratie gaat inherent uit van bepaalde scheidingslijnen tussen groepen mensen. De gepercipieerde grenzen tussen de ‘wij’- en de ‘zij’-groep zijn echter variabel. Deze vaststellingen vormen een interessante basis om van daaruit een onderzoek te voeren naar hoe het mediadiscours integratie definieert doorheen de jaren. De maatschappelijke verbeelding van de natie vormt hier een interessante invalshoek. Wanneer wordt iemand als geïntegreerd in de gemeenschap beschouwd en vooral wie bepaalt dit? De media hanteren een meer intuïtieve definitie waarin het onderscheid tussen de ‘gekende’ en de ‘vreemde’ bevolking eerder op basis van subjectieve criteria en gevoelsmatige veronderstellingen wordt bepaald. De focus op de Vlaamse deelstaat, die tijdens het laatste kwart van de twintigste eeuw steeds meer vorm krijgt, is hier extra relevant door de bepalende rol die de media kan spelen in het natievormingsproces.

Door het discours van Het Nieuwsblad te onderzoeken, wil deze scriptie de discursieve veranderingen binnen één krant in een breder historisch en sociaal kader plaatsen om zo de aandacht te vestigen op de maatschappelijke gevolgen van het mediadiscours op vlak van de integratie van migranten.

In wat volgt zullen de vooropgestelde hypothesen over de evoluties binnen het mediadiscours over integratie getoetst worden aan de bevindingen van de kritische discoursanalyse.

Een eerste verwachting was dat – in lijn met de stijgende aandacht voor het onderwerp in het politieke en publieke debat – het aantal artikels doorheen de onderzoeksperiode zou stijgen. Dit lijkt te kloppen: vanaf de jaren 1980, maar vooral vanaf 1991 ligt het aantal artikels in stijgende lijn.

Vervolgens verwachtte ik op basis van onderzoeken naar de representatie van etnische minderheden in de Vlaamse nieuwsmedia dat de grondtoon van het discours eerder negatief en ongenueanceerd zou zijn en dat het discours steeds negatiever zou worden vanaf het einde van de jaren 1980, onder invloed van het Vlaams Blok. Deze partij draagt inderdaad bij tot de problematisering van het integratiethema in het krantendiscours door continu de nadruk te leggen op de als zeer groot gepercipieerde religieuze en culturele verschillen tussen Vlamingen en migranten. Opvallend is dat het Blok deze rol al vanaf de oprichting in 1978, en dus niet pas aan het einde van de jaren 1980, vervulde. Het negatieve discours over integratie wordt doorheen de onderzoeksperiode inderdaad ondersteund door talrijke vormelijke elementen die een negatieve connotatie opwekken.

Hier is echter een nuance op zijn plaats; waar het integratiebeleid in de onderzoeksperiode heel vaak als gefaald wordt gepercipieerd, geldt deze negatieve evaluatie zelden tot nooit – behalve bij het

Vlaams Blok – over het concept integratie op zich. Dit wordt namelijk bijna altijd als iets positief beschreven. In lijn van de vooropgestelde verwachtingen wordt de verantwoordelijkheid van de gefaalde integratie op sociaaleconomische domeinen bij de overheid gelegd, terwijl de migrant verantwoordelijk wordt gesteld wanneer het gaat over een mislukte of onvoldoende integratie op sociocultureel vlak.

Gedurende de hele onderzoeksperiode is er net zoals verwacht zeer duidelijk sprake van een wij-zij discours in Het Nieuwsblad. De vooropgestelde negatieve bijklank voor dit betoog-van-verschil lijkt echter niet dominant te zijn. In het mediadiscours worden ook meer neutrale en zelfs echt positieve invullingen van dit wij-zij discours gegeven.

Waar de onderzoeksresultaten de verwachtingen dan weer wel inlossen, is op vlak van de terminologie van de 'doelgroep' van integratie. Verschillende begrippen worden in Het Nieuwsblad door elkaar gebuikt en meermaals worden deze termen uitdrukkelijk gelinkt aan andere woorden, zoals 'illegaal' of 'clandestien'. De krant wijst doorheen de jaren meermaals op de verschillen tussen deze diverse groepen, zonder deze echter zelf strikt toe te passen in de meerderheid van de artikels. Opvallend is dat sommige nieuwe beleidsbegrippen, zoals 'allochtonen' en 'inburgering' wel worden opgenomen in het mediadiscours, terwijl dit niet het geval is voor andere termen, zoals bijvoorbeeld 'etnisch-culturele minderheden'. Begrippen die al lang niet meer voorkomen in het beleidsdiscours, worden zoals verwacht wel nog gebruikt door Het Nieuwsblad. Een goed voorbeeld hiervan is het woord 'gastarbeider', dat tot in de jaren 1980 deel uitmaakte van het mediadiscours.

De hypothesen over de conceptualisering van integratie worden zo goed als allemaal bevestigd. Hieruit blijkt nogmaals in hoeverre het beleids- en mediadiscours elkaar kunnen beïnvloeden, aangezien deze verwachtingen gesteld werden op basis van conceptuele evoluties binnen het beleidsdiscours. Het begrip integratie wordt doorheen de onderzoeksperiode steeds vaker gebruikt. Desondanks blijft een expliciete definiëring vaak uit. Toch kunnen enkele opvallende discursieve trends worden vastgesteld. Zoals verwacht wordt de conceptualisering van integratie steeds breder. Zeker vanaf 1980 valt deze trend op: Het Nieuwsblad vermeldt naast de sociaaleconomische of structurele domeinen ook meer en meer socioculturele elementen van integratie, gekenmerkt door een focus op taal en cultuur. Hierin speelt het Vlaamse natievormingsproces, met een sterke nadruk op de Vlaamse identiteit en cultuur, wellicht een bepalende rol. Ook op vlak van verantwoordelijkheid, politieke oriëntatie en aanpak worden de hypothesen over het mediadiscours bevestigd. De meer linkse verwelkomingsidee, met een collectieve integratie-aanpak en een verantwoordelijkheid van de ontvangende overheid en samenleving, maakt doorheen de onderzoeksperiode plaats voor een rechtser en defensiever discours waarin een individuele aanpak en vooral plichten van de migrant centraal staan. Toch is hier een nuance op zijn plaats: Het Nieuwsblad blijft de overheid continu verantwoordelijk stellen om de integratie op structurele maatschappelijke domeinen te ondersteunen en bevorderen. Ook de samenleving krijgt in het mediadiscours een onveranderde taak om zich tolerant en verdraagzaam op te stellen. De verantwoordelijkheden op vlak van integratie lijken dus niet volledig verschoven te zijn richting de migrant zelf, althans niet in Het Nieuwsblad.

Een laatste hypothese gaat over het mediadiscours en gender. Een migrant is inderdaad impliciet altijd een man, ook in Het Nieuwsblad. Dit betekent echter niet dat vrouwen onzichtbaar bleven in het mediadiscours. Vaak worden zij beschreven binnen een familiaal kader of vanuit een slachtofferperspectief – dit laatste is zeker het geval wanneer de krant een vluchtelingengezin beschrijft of de nadruk legt op de andere genderverhoudingen binnen de cultuur van de migrant. Op

deze vlakken lijken de hypothesen dus te kloppen. Op vlak van de timing echter, vallen enkele zaken op. Verwacht was dat deze problematisering van de genderverhoudingen – waarin de vrouw slachtoffer en de man dader is – pas vanaf de jaren 1990 zou optreden. In Het Nieuwsblad gebeurt dit echter al vanaf het midden van de jaren 1970 en – belangrijker – treedt er vanaf 1987 een tegenovergesteld perspectief op. Hierin worden vrouwelijke migranten, zeker deze van de tweede generatie, als zeer actief omschreven. Het mediadiscours legt expliciet de link tussen het integratie- en emancipatieproces van deze vrouwen. De emancipatie ten aanzien van de eigen gemeenschap en geldende gendernormen leidt dan tot de integratie in de Vlaamse maatschappij, aldus het discours. Op het vlak van de rol van gender in het mediadiscours over integratie worden de verwachtingen dus slechts gedeeltelijk ingelost.

Deze masterscriptie tracht op verschillende manieren bij te dragen aan het academische debat. Door de lange onderzoeksperiode en de kwalitatieve methode vormt dit onderzoek een verdiepende aanvulling op het reeds gepubliceerde werk over de representatie van etnische minderheden en aanverwante thema's in de nieuwsmedia. Door de nadruk te leggen op integratie in het Vlaamse mediadiscours worden verschillende academische debatten aangesneden. Het laatste kwart van de twintigste eeuw is namelijk bepalend geweest in het Vlaamse natievormingsproces en kende, mede ingegeven door deze natievorming, zeer interessante ontwikkelingen in het integratiebeleid. Deze thesis hoopt door het bestuderen van deze belangrijke periode een meerwaarde te bieden aan de literatuur over het Vlaams nationalisme en de migratie- en integratiegeschiedenis. Dit onderzoek bevestigt bovendien de link tussen het beleids- en mediadiscours als het gaat over zaken als integratie en migratie. Tot slot hoopt dit onderzoek het belang van een intersectionele visie in studies over de rol van gender in integratie en migratie te benadrukken.

REFLECTIES OVER HET EIGEN ONDERZOEK EN VOORSTELLEN TOT VERVOLGONDERZOEK

Dit onderzoek werd gevoerd aan de hand van een kritische discoursanalyse. Dit is een zeer intensieve methode, maar stelt tegelijk in staat om de discursieve veranderingen grondig te bestuderen en te verklaren aan de hand van bredere sociaalhistorische evoluties. Omwille van die reden blijft de methode zeer geschikt voor historisch onderzoek. De kritische houding die de methode voorschrijft maakte me voorts zeer bewust van mijn eigen woordgebruik en de grote effecten die taal kan hebben in het construeren van de sociale werkelijkheid.

Het bronnencorpus is extra van belang binnen de kritische discoursanalyse. De keuze van onderzoeksperiode en de scharniermomenten werden om weloverwogen redenen gemaakt: zo verwachtte ik grote discursieve veranderingen in het mediadiscours aangezien het integratiebeleid zich tussen 1974 en 2003 via verschillende lijnen ontwikkelde. De aandacht voor het betoog in verkiezingstijd werd ingegeven door de literatuur die de groeiende populariteit van het Vlaams Blok en de steeds prominentere plaats van het thema migratie en integratie in de media bespreekt. De krant Het Nieuwsblad geldt in dit onderzoek als casus van het Vlaamse mediadiscours. Deze keuze is onder andere te verantwoorden door het brede doelpubliek van deze krant.

Het zou eveneens interessant zijn om meerdere kranten in een vergelijkend onderzoek te bestuderen, door bijvoorbeeld het discours van kwaliteits- en populaire kranten of kranten met een verschillende

ideologische achtergrond aan elkaar te toetsen. Een comparatief perspectief zou eveneens relevant zijn in een onderzoek over het beleidsdiscours ten opzichte van het mediadiscours: hoe verlopen de discursieve veranderingen in beide betogen? Een laatste interessante piste voor verder onderzoek is een focus op het discours in de integratiepraktijken in plaats van in het integratiebeleid. Dergelijke onderzoeken zouden dan vanuit een meer lokale invalshoek kunnen vertrekken door bijvoorbeeld het betoog van gemeentelijke integratiecentra te onderzoeken.

BIBLIOGRAFIE

ONLINE BRONNEN

Belga. 'Commissie keurt nieuw Vlaams inburgeringsbeleid goed.' *De Standaard*, 22.06.2021. Geraadpleegd 16.07.2021. <https://www.standaard.be/>.

Decreet betreffende het Vlaamse inburgeringsbeleid (28 februari 2003). Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2003.

Hiroux, Dries. 'Commissie keurt nieuw Vlaams inburgeringstraject goed: cursus en examen worden betalend, slagen is verplicht.' *vrtnws.be*, 22.06.2021. Geraadpleegd 16.07.2021. <https://www.vrt.be/vrtnws/>.

IB. 'Bart Somers: "Ik pas voor een gesegregerde maatschappij waarin we naast elkaar leven."' *Het Laatste Nieuws*, 11.07.2021. Geraadpleegd 16.07.2021. <https://www.hln.be/>.

Koninklijk Commissariaat voor Migrantenbeleid. *Integratie beleid, Een werk van lange adem. Deel I: Bakens en eerste voorstellen*. Inbel: Brussel, 1989.

Regeerakkoord van de Vlaamse Regering 2019-2024 (oktober 2019). Brussel: Vlaamse Regering, 2019.
Schepers, Marjolein. 'Het Vlaams regeerakkoord is slecht voor de integratie van nieuwkomers.' *vrtnws.be*, 02.10.2019. Geraadpleegd 16.07.2021. <https://www.vrt.be/vrtnws/>.

Temmerman, Marjan. 'Inburgering en integratie in het nieuwe Vlaamse regeerakkoord: over wie gaat het? En wat staat hen te wachten?' *vrtnws.be*, 04.10.2019. Geraadpleegd 16.07.2021. <https://www.vrt.be/vrtnws/>.

Van den Broeck, Ann. 'Gent schrikt het woord allochtoon.' *De Morgen*, 14.02.2013. Geraadpleegd 25.07.2021. <https://www.demorgen.be/>.

Vlaamse migratie- en integratiemonitor 2013 (november 2013). Brussel: Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken. Statistiek Vlaanderen, 2013.

GEDRUKTE BRONNEN

1974

CW. "400 gezinnen willen niet weg uit Schaarbeek." *Het Nieuwsblad*. 18.02.1974.

Despiegelaere, G. "Blijven illegale immigranten ongestoord en onbeschermd?" *Het Nieuwsblad*. 02.04.1974.

GVB/BZ. "Klopjacht op koppelbazen. Grote politieactie in vroege ochtend te Zele." *Het Nieuwsblad*. 29.03.1974.

Het Nieuwsblad. "Gastarbeiders eisen statuut. Te Genk en te Brussel." 25.03.1974.

Het Nieuwsblad. "Genk: kongres over immigranten." 23.03.1974.

Het Nieuwsblad. "Immigranten hongeren nog." 31.03.1974.

Het Nieuwsblad. "Italianen ontevreden." 05.04.1974.

Het Nieuwsblad. "Nederland wil aantallen gastarbeiders beperken." 17.03.1974.

Het Nieuwsblad. "Politie breekt actie voor vreemdelingen. Betogers 'aan parlement' geketend." 01.03.1974.

S.C. "Italiaanse leraars in België staken." *Het Nieuwsblad*. 29.03.1974.

T.S. "Belgen nemen aktie over van gastarbeiders. Hongeren uit solidariteit." *Het Nieuwsblad*. 03.04.1974.

T.S. "Drie urenbetoging voor gastarbeiders." *Het Nieuwsblad*. 08.04.1974.

T.S. "Hongeren voor werk. Immigranten in sakristie te Schaarbeek." *Het Nieuwsblad* . 28.03.1974.
T.S. "Hongerstakers buiten. Per vliegtuig naar Lissabon gevoerd. Beslissing van kernkabinet." *Het Nieuwsblad*. 02.04.1974.
T.S. "Verder hongeren voor gastarbeiders. Zondag betoging in Brussel." *Het Nieuwsblad*. 07.04.1974.

1977

Het Nieuwsblad. "Arts: Sivimli was geen beroepsdoder. Assisenhof Luik." 11.05.1977.
M.V.O. "Nomaden: 'Men jaagt ons weg.' Woonwagenvolk moet weg uit centrum Wetteren." *Het Nieuwsblad*. 30.03.1977.
R.L. "Vader moet 'zitten' voor eer familie. Rechtbank Brussel." *Het Nieuwsblad*. 24.04.1977.

1978

Het Nieuwsblad. "Kiezen uit partijprogramma's: Vlaams Blok." 13.12.1978.
Het Nieuwsblad. "Migrantenproblemen aan de orde in Antwerpen." 20.11.1978.
Het Nieuwsblad. "Vlaams Blok tegen Egmont ook tegen gastarbeiders." 19.11.1978.
Het Nieuwsblad. "Vlaams Blok: Vlamingen willen 62 t.h. van koek." 03.12.1978.
J.O.G. "Turken kwamen een jonge bruid roven. Getuige: ik moest wenen als een kind." *Het Nieuwsblad*. 28.11.1978.
JOG. "'Blij dat ik in België ben.' Indochinese vluchtelingen in Zaventem." 01.12.1978.
MM "Eerste 'Festival van de immigrant' in Antwerpen." *Het Nieuwsblad*. 20.11.1978.
MM. "Eerste 'Festival van de immigrant' in Antwerpen." *Het Nieuwsblad*. 20.11.1978.
Smet, Herwig. "Ratten bijten kinderen. Zigeuners in Brussel leven net als in de middeleeuwen." *Het Nieuwsblad*. 17.12.1978.

1981

AH. "Bonn wil minder vreemdelingen." *Het Nieuwsblad*. 04.12.1981.
Het Nieuwsblad. "Festival van de Immigrant. Onhoudbaar druk in de Handelsbeurs." 01.12.1981.
Het Nieuwsblad. "Immigranten vormen 9 t.h. van Belgische bevolking." 08.11.1981.
Het Nieuwsblad. "Nols verdedigt vreemdelingenstop." *Het Nieuwsblad*. 22.10.1981.
Het Nieuwsblad. "Objectif '82: stemrecht voor gastarbeiders." 22.11.1981.
JDT. "Marokkanen reiken de hand met 'n verbroederingsfeest. In de stedelijke feestzaal Kielpark." *Het Nieuwsblad*. 28.10.1981
JDT. "Turkse meisjes dansen in Antwerps stadhuis." *Het Nieuwsblad*. 20.11.1981.
JOG. "Hof van beroep bevestigt straf voor rijkswachters die Tunesiër afranselden." *Het Nieuwsblad*. 22.10.1981.
MM. "Zigeuner-perikelen voor raad Mortsel. Vast nomadenkamp een zorg en een bron van ergernis." *Het Nieuwsblad*. 16.10.1981.
MVW. "Islamieten vieren begin van hun vijftiende eeuw." *Het Nieuwsblad*. 29.10.1981.
RL. "Is rechtbank onbevoegd in geschil tussen Scharbeek en de vreemdelingen?" *Het Nieuwsblad*. 25.10.1981.
Ruys, Manu. "Onbehagen over immigranten." *Het Nieuwsblad*. 23.10.1981.
Smet, Herwig. "Poolse exodus." *Het Nieuwsblad*. 20.10.1981.
Smet, Herwig. "Poolse vluchtelingen massaal naar België. 6.000 mensen willen hier nieuw bestaan opbouwen." *Het Nieuwsblad*. 20.10.1981.
Stuckens, Tilly. "Kinderen door hun vader naar zijn land 'ontvoerd'. Moeders smeken de Belgische overheid tevergeefs om hulp." *Het Nieuwsblad*. 08.11.1981.
Th.C.M. "Syrisch-Orthodoxe gemeenschap België heeft eerste priester." *Het Nieuwsblad*. 30.11.1981.

TVK. "Nog twee Brusselse burgemeester tegen vreemdelingen. Kort geding: rechtbank verklaart zich onbevoegd." *Het Nieuwsblad*. 01.11.1981.

1985

AG. "Poolse toeriste smeekt om reispas en visum." *Het Nieuwsblad*. 11.10.1985.

DM. "Maandelijks zo'n 100 vreemdelingen erbij. Blijkens jaarverslag Antwerpse Bevolking." *Het Nieuwsblad*. 01.11.1985.

DM. "Marokkanen in dancing weigeren is 'racisme'. Uitspraak van rechtbank vormt een juridisch precedent." *Het Nieuwsblad*. 25.10.1985.

HDB. "Immigranten kiezen ook." *Het Nieuwsblad*. 22.09.1985.

Het Nieuwsblad. "'Ik ben een Catalaans meisje, als je wilt kan je me leren kennen.' Confettiboek: brug tussen onze kinderen en die van migranten." 11.10.1985.

Het Nieuwsblad. "Drie weken naar Turkije." 18.10.1985.

Het Nieuwsblad. "Is uitbater Mechelse dancing een 'racist'? Weigerde toegang aan jonge Marokkanen. RECHTBANK MECHELEN," 27.09.1985.

1987

DM. "PVDA-protest tegen racistisch vuurwerk." *Het Nieuwsblad*. 17.12.1987.

GF. "Steeds meer immigranten. Terugkeer-beleid mislukte volkomen." *Het Nieuwsblad*. 05.01.1988.

Het Nieuwsblad. "Campagne voor vluchtelingen in de grootstad." 27.12.1987.

Het Nieuwsblad. "Gastarbeiders, asielzoekers stromen naar Zwitserland. Vóór op 1 januari strengere bepalingen gaan gelden." 23.12.1987.

JDT. "De migranten 'zonder stem' stemden toch." *Het Nieuwsblad*. 14.12.1987.

LDL. "Berooide moeder met haar 5 kinderen terug uit Algerije. Dank zij hulp van Euro-parlementslid." *Het Nieuwsblad*. 11.01.1988.

LNS. "Voor Vlaams Blok telt 'eigen volk eerst'." *Het Nieuwsblad*. 18.11.1987.

Martens, Dirk. "'Racisme' van meet af aan splijtzwam in provincieraad." *Het Nieuwsblad*. 20.12.1987.

Peeters, André. "Belg Mehmet laat Emirdag niet los. 'Ik heb de plicht voor mijn geboortedorp iets te doen'." *Het Nieuwsblad*. 08.01.1988.

Peeters, André. "Teruggekeerde Turken: vreemd in eigen land." *Het Nieuwsblad*. 27.12.1987.

R.B.Q. "Asielzoekers botsen in Nederland op stevige administratieve muur. Slechte tijd voor schijnvluchtelingen." *Het Nieuwsblad*. 18.11.1987.

Tollenaere, Rudy. "Poolse kerst in Lochristi. Pools gezin dat normaal gezien vandaag de grens over moest, mag toch blijven." *Het Nieuwsblad*. 25.12.1987.

Tollenaere, Rudy. "Toch plaats voor vluchtelingen." *Het Nieuwsblad*. 25.12.1987.

VH, "Naamloze Marokkaan leefde in mensonterende omstandigheden," *Het Nieuwsblad*, 13.01.1988.

1991

AD, BMV. "Asielzoekers arriveren vandaag in Lint." *Het Nieuwsblad*. 19.12.1991.

AD. "Migranten betreuren weigering onthaalklas." *Het Nieuwsblad*. 11.11.1991.

Anp, Reuter, Dpa. "Ministers ten strijde tegen immigratie uit Oost-Europa." *Het Nieuwsblad*. 03.11.1991.

Anp. "Europese top in Maastricht bespreekt migrantenprobleem." *Het Nieuwsblad*. 29.11.1991.

Belga. "Fruittelers willen regeling voor migrantenarbeiders." *Het Nieuwsblad*. 17.11.1991.

Belga. "Transitcentrum voor asielzoekers." *Het Nieuwsblad*. 27.10.1991.

BMV. "Lint houdt hart vast bij komst asielzoekers." *Het Nieuwsblad*. 20.12.1991.

BMV. "Lint krijgt nu toch 50 politieke vluchtelingen." *Het Nieuwsblad*. 22.11.1991.

De Belder, Hein. "Kultuur van migrant dient als ekskuus om hem niet te helpen." *Het Nieuwsblad*. 01.12.1991.

Deridder, Hans. "'Kriminaliteit in Brussel verdubbeld'. Uit vrees als racisten te worden bestempeld, houdt politie de cijfers geheim." *Het Nieuwsblad*. 18.12.1991.

Deridder, Hans. "België, het Poolse beloofde land." *Het Nieuwsblad*. 09.12.1991.

Fonteyn, Guido. "'Vlaams Blok is geen Antwerps probleem'. Koninklijk Kommissaris Paula D'Hondt: 'Regering moet mijn nota's uitvoeren'." *Het Nieuwsblad*. 28.11.1991.

François, Willy. "'Vlaams Blok volgt de weg die moet'. Voorzitter Karel Dillen neemt dag na elektorale triomf de (boks)handschoen weer op." *Het Nieuwsblad*. 26.11.1991.

FS. "Asielzoekers kunnen rekenen op sympathie." *Het Nieuwsblad*. 24.12.1991.

FS. "Gastvrij Lint wil graag verdwijnen." *Het Nieuwsblad*. 27.12.1991.

GF. "Arbeidsraad adviseert positieve acties voor migranten." *Het Nieuwsblad*. 01.12.1991.

GF. "Nederlands voor migranten." *Het Nieuwsblad*. 24.10.1991.

HDB. "Migrant wil Nederlands leren, maar dat kan niet." *Het Nieuwsblad*. 24.10.1991.

HDK. "Koppelbazen geven Polen slavenloon." *Het Nieuwsblad*. 09.12.1991.

HDK. "Uitlaatklep dichtgeplakt: Polen stikken in krot." *Het Nieuwsblad*. 19.12.1991.

Het Nieuwsblad. "Anti-racismepetitie wil 479.917 handtekeningen." 16.12.1991.

Het Nieuwsblad. "Betoging tegen stembusuitslag." 09.12.1991.

Het Nieuwsblad. "Migranten zijn de grootste slachtoffers." 27.11.1991.

Het Nieuwsblad. "Panorama gaat op zoek naar illegalen. Reportage." 27.11.1991.

Het Nieuwsblad. "Terwijl iedereen struikelde over 't migrantenprobleem, sleutelden wij aan 'n migrantenbeleid." 14.11.1991.

Het Nieuwsblad. "Transitcentrum asielzoekers." 19.12.1991.

Het Nieuwsblad. "Vlaams Blok: Eigen volk eerst. Uit zelfverdediging." 24.11.1991.

Het Nieuwsblad. "Vluchteling kumuleerde loon en uitkeringen." 11.11.1991.

LNS. "Vlaams Blok neemt de bokhandschoen op. Partij rekent op verdubbeling van aantal zetels." *Het Nieuwsblad*. 25.10.1991.

MD. "De 'andere' is steeds de zondebok." *Het Nieuwsblad*. 27.11.1991.

Neugkermans, Luc. "PVV: 'Migranten moeten zich aanpassen of land verlaten'." *Het Nieuwsblad*. 28.10.1991.

PVM. "Meer dan een derde van de 17 miljoen vluchtelingen terug naar eigen land." *Het Nieuwsblad*. 19.11.1991.

Reuter. "Immigratie bij Britten heet hangijzer." *Het Nieuwsblad*. 24.10.1991.

RF. "Hugo Schiltz geeft kiezer geen gelijk." *Het Nieuwsblad*. 29.11.1991.

RF. "Politici zoeken interpretatie voor ongenoegen kiezers." *Het Nieuwsblad*. 27.11.1991.

RP. "3000 betogers voor verdraagzaamheid." *Het Nieuwsblad*. 05.12.1991.

Ruys, Manu. "Antwerpen, de stad met twee gezichten." *Het Nieuwsblad*. 13.12.1991.

Ruys, Manu. "Verbittering is een slechte raadgever." *Het Nieuwsblad*. 29.11.1991.

SDF. "Migrant die bejaarde doodde kan 4 jaar celstraf krijgen." *Het Nieuwsblad*. 27.11.1991.

Soens, Luc. "Nodig met de Kerst een vluchteling uit. Aktie Open Grenzen slaat opvallend goed aan na verkiezingsuitslag." *Het Nieuwsblad*. 16.12.1991.

Stuckens, Tilly. "Kerstmis vieren met moslimkinderen." *Het Nieuwsblad*. 23.12.1991.

Stuckens, Tilly. "'Die wijven hier, wat is me dat?' 'Keien in de vijver': twaalf bekende 'oudstrijdsters' schetsen geschiedenis Vlaams feminisme." *Het Nieuwsblad*. 11.11.1991.

Stuckens, Tilly. "'Jonge Marokkaanse gezinnen vaak meer geëmancipeerd dan men denkt'." *Het Nieuwsblad*. 13.12.1991.

TS. "Meisjeswerking vooral nodig voor dochters van migranten." *Het Nieuwsblad*. 06.11.1991.

Vanden Berghe, Bernard. "Kerstmis vieren met machtelozen." *Het Nieuwsblad*. 24.12.1991.
VCE. "Integratie jonge migranten door basketbal." *Het Nieuwsblad*. 21.11.1991.
VJA, "Nationalistische jongeren bekogelen Paula D'Hondt," *Het Nieuwsblad*, 28.10.1991.

1995

Adriaens, Manu. "Limburger vindt liefde in vluchtelingenkamp." *Het Nieuwsblad*. 09.06.1995.
AF. "Programma's doorgelicht." *Het Nieuwsblad*. 16.05.1995.
Balcaen, Bert. "Sectie V Week Jongeren: Bevrijding. Een Roemeen alleen." *Het Nieuwsblad*. 08.05.1995.
Belga. "Volgens Liga zijn asielzoekers niet meer welkom in België." *Het Nieuwsblad*. 05.06.1995.
CDR. "Zaïrees tuigde Ronsenaar af." *Het Nieuwsblad*. 19.05.1995.
De Belder, Hein. "Migranten onderwijzen, dat moet je léren. Normaal scholen willen opleiding in 'interkultureel onderwijs' aanbieden." *Het Nieuwsblad*. 17.05.1995.
Florijn, Alex. "Visumplicht zet veel kwaad bloed. Marokkaanse Sabah mocht niet meer naar Engeland." *Het Nieuwsblad*. 16.06.1995.
Het Nieuwsblad. "De grote thema's en de mening van de partijen erover" 16.05.1995.
Het Nieuwsblad. "Eeklo op straat voor Iraanse familie." 19.05.1995.
JPR. "'Veel vluchtelingen grijpen kans niet.' San Damiano in Ronse wil thuishaven zijn voor jonge asielzoekers." *Het Nieuwsblad*. 12.05.1995.
LDO. "Oosterzeelse Bosniërs danken helpers." *Het Nieuwsblad*. 09.06.1995.
MVDS. "Vreemdelingen worden in illegaliteit gejaagd." *Het Nieuwsblad*. 09.05.1995.
Neuckermans, Luc. "Blok heeft één programma." *Het Nieuwsblad*. 26.04.1995.
Neuckermans, Luc. "Vlaams Blok zeker van overwinning." *Het Nieuwsblad*. 02.05.1995.
PEL. "Lochristi ziet geen kans om asielzoekers te huisvesten." *Het Nieuwsblad*. 05.05.1995
PVDD., LNS. "Koning Albert pleit voor meer vreemdelingen bij ordediensten." *Het Nieuwsblad*. 28.04.1995.
RHO. "Oudenaarde tekent tegen racisme. Dertig directies lagere en middelbare scholen zetten schouders onder non-discriminatiebeleid." *Het Nieuwsblad*. 04.05.1995.
RHO. "Roemeens vriendje moet blijven. Leerlingen Sint-Jozefschool Oudenaarde protesteren tegen mogelijke uitwijzing familie Dumitru." *Het Nieuwsblad*. 11.05.1995.
Ruys, Manu. "De verkiezingen van de onvrede." *Het Nieuwsblad*. 19.05.1995.
Slegers, S., Kutlu, A., Herremans, E. "Sectie V Week Jongeren: Bevrijding. Er is geen racisme in Antwerpen." *Het Nieuwsblad*, 08.05.1995
Vandersmissen, Michel. "Asielzoekers: de angst voor de klopp op de deur. Uit Suriname gevluchte zuster luistert naar afgewezen asielzoekers." *Het Nieuwsblad*. 09.05.1995.
VCE. "Anderlecht schrijft geen vluchtelingen meer in." *Het Nieuwsblad*. 15.06.1995.
VJA. "Migranten kunnen hele week einde alternatief stemmen." *Het Nieuwsblad*. 18.05.1995.
Wannyn, Joachim. "Sectie V Week Jongeren: Bevrijding. Armeense vluchtelingen willen een menswaardig bestaan." *Het Nieuwsblad*. 08.05.1995.
WDB. "Khachani is verlegen en verafschuwt geweld." *Het Nieuwsblad*. 13.06.1995.
WRB. "Aantal vreemdelingen in Brussel neemt toe." *Het Nieuwsblad*. 12.05.1995.

1999

BBD. "Vluchtelingen vertrouwen akkoord niet." *Het Nieuwsblad*. 11.06.1999.
Beel, Veerle. "Bond 'uiteraard' tegen racisme. Rel over uitspraak van voorzitter Frans Van Mechelen." *Het Nieuwsblad*. 24.05.1999.

Breuer, Nicola. "Antwerpen klaagt Zillion aan voor racisme. Medewerkers megadancing geven toe dat weigeren van Marokkanen beleidslijn is." *Het Nieuwsblad*. 14.05.1999.

De backer, Peter, D'Hoore, Sylvia, Van Den Driessche, Pol, Winckelmans Wim. "De stem van de mol. Onveiliger dan vijf jaar geleden." *Het Nieuwsblad*. 17.05.1999.

Demeyer, Paul. "De moord aan het sprookjesstation." *Het Nieuwsblad*. 18.05.1999.

Dobbelaere, Bart. "Kosovaarse vluchtelingen kunnen terug." *Het Nieuwsblad*. 01.07.1999.

EMV. "Walid haalt honderd procent voor wiskunde." *Het Nieuwsblad*. 04.07.1999.

Eppink, Derk Jan. "Migrantenstemrecht hobbel in formatie." *Het Nieuwsblad*. 01.07.1999.

Eppink, Derk Jan. "Vlaams Blok houdt hoogmis voor de stormloop." *Het Nieuwsblad*. 25.05.1999.

Fransen, Guy. "'Kunnen stemmen is middel in verzet.' Antwerpse Marokkanen krijgen oproep snel Belg te worden." *Het Nieuwsblad*. 06.07.1999.

GRI. "Hongerstaker in ziekenhuis." *Het Nieuwsblad*. 17.06.1999.

MBO. , ADH. , "Rechter moet oordelen over racisme bij bouwmaatschappij." *Het Nieuwsblad*. 30.06.1999.

ME. "Bilal wil op het rechte pad blijven." *Het Nieuwsblad*. 07.07.1999.

Naudts, Kris. "'Skinheads knuppelden ons neer. 'Tsjechische zigeuners wachten in Gent op erkenning als vluchteling.'" *Het Nieuwsblad*. 28.05.1999.

PDB. "Vlaams Blok met 'breekijzerpunten'." *Het Nieuwsblad*. 12.05.1999.

Van Keymeulen, Karel. "Geen last-minutes voor Turken. Turkse Belg dient klacht in tegen Air Alfa." *Het Nieuwsblad*. 09.07.1999.

Van Mossevelde, Pol. "Gruwelmoorden voor familie-eer." *Het Nieuwsblad*. 18.05.1999.

Vanderhoeven, Geert. "Kushtrim heeft weer ouders. Te vroeg geboren baby bleef alleen in Kosovo achter." *Het Nieuwsblad*. 25.06.1999.

VBW. "Aperitief-confrontaties met Werkgroep Vluchtelingen." *Het Nieuwsblad*. 20.06.1999.

Verhoeven, Karel. "Veel druppels in emmer van Blok. Vlaams Blok wordt bijna grootste partij in Gent." *Het Nieuwsblad*. 19.06.1999.

Verstraeten, Marc. "Eerste gastgezin voor Kosovo. 'Zo leert mijn zoontje ook wat Albanees'." *Het Nieuwsblad*. 30.05.1999.

Verstraeten, Marc. "Minder zwartwerkers tussen aardbeien." *Het Nieuwsblad*. 04.07.1999.

Verwaest, Jean-Charles. "In de kijker: Fauzaya Talhaoui, AGALEV-gekozene." *Het Nieuwsblad*. 15.06.1999.

2003

BM. "'Administratie vergeet dat het om mensen gaat.' Pastoor Jacques Vanderbies steunt vluchtelingen." *Het Nieuwsblad*. 15.06.2003.

Danneels, Mathias. "'België draait vierkant.' N-VA voorzitter Geert Bourgeois wil meer Vlaanderen, vrijheid en verantwoordelijkheid." *Het Nieuwsblad*. 02.05.2003.

De Backer, Peter en Winckelmans, Wim. "'Migrant wil bij de les blijven'. Allochtone kandidaten leggen nadruk op onderwijs en jobs." *Het Nieuwsblad*. 11.05.2003.

De Backer, Peter en Winckelmans, Wim. "Verkiezingsnieuws: nieuwe gezichten. Nieuwelings op kieslijsten geven paarsgroen kus van de juf, maar ook straf in de hoek." *Het Nieuwsblad*. 21.04.2003.

De Backer, Peter. "'We zijn geen doetjes geworden.' Voorzitter Frank Vanhecke over 'vriendelijker' imago Vlaams Blok." *Het Nieuwsblad*. 29.04.2003.

De Backer, Peter. "Jonge partijvoorzitters peilen naar problemen van migranten. 'We moeten samenleven in verschil'." *Het Nieuwsblad*. 24.04.2003.

De Zitter, Aart "Kiezen voor werk: Vlaams Blok. Eigen volk eerst werk." *Het Nieuwsblad*. 21.04.2003.

Demeyer, Paul. "'Beschimpt omdat ik met Vlaamse mannen omga.' SPA kandidate Mimount Bousakle krijgt politiebescherming." *Het Nieuwsblad*. 14.05.2003.

DiM. "Asielzoekers in hongerstaking in Miniemenkerk." *Het Nieuwsblad*. 10.06.2003.

Eeckhout, Annemie. "'Ze willen het zo graag beter doen dan hun ouders.' Allochtone studenten zijn supergemotiveerd, maar presteren minder goed." *Het Nieuwsblad*. 24.04.2003.

Eeckhout, Annemie. "Turken vieren veertig jaar migratie naar ons land. Grootvader, vader en zoon Ozturk, drie generaties Turken onder één dak." *Het Nieuwsblad*. 20.05.2003.

EMV. "'Uw aanvraag is verworpen!' Veel belangstelling voor open dag in Eekloos asielcentrum." *Het Nieuwsblad*. 21.05.2003.

Het Nieuwsblad. "Jongeren vinden andere cultuur een verrijking." 22.04.2003.

Het Nieuwsblad. "Tegen koning en abortus. Wat het Blok Wil." 29.04.2003.

Het Nieuwsblad. "Wat de Nieuwe-Vlaamse Alliantie wil." 02.05.2003.

Het Nieuwsblad. "Winst en verlies in de weegschaal. Vlaams Blok." 20.05.2003.

Huyghe, Wendy. "'Anti-racist' tot in de kist. Freddy Willockx gelooft niet langer in preventieve aanpak geweld." *Het Nieuwsblad*. 03.06.2003.

KCM. "Voorlopig geen geld voor opvang asielzoekers." *Het Nieuwsblad*. 01.05.2003.

KKH. "Wet staat grenzeloze liefde in de weg." *Het Nieuwsblad*. 09.05.2003.

Lauwereyns, Koen. "Acteur Bart Van Avermart is zich bewust van voorbeeldfunctie Waldek." *Het Nieuwsblad*. 05.05.2003.

Lefelon, Patrick. "'Irakees gaf zelfs een feestje na val van Saddam.' Buren kenden verzender van gifbrieven als vriendelijk man." *Het Nieuwsblad*. 09.06.2003.

Lowette, Thomas. "'De armste asielzoekers geraken nooit in ons land. Marcel Kerff precies één jaar directeur van open vluchtelingencentrum 't Klein Kasteeltje.'" *Het Nieuwsblad*. 02.06.2003.

ME. "'Jammer genoeg kan ik geen strengere straffen vorderen.' Aanklager vraagt tien jaar cel voor terroristische kopstukken." *Het Nieuwsblad*. 09.06.2003.

Neyt, Geert. "'Ik wil debat over racisme aanzwengelen.' Dochter Kenza herdenkt gruwelijke moord op Marokkaanse ouders." *Het Nieuwsblad*. 07.05.2003.

Torben Nielsen, Karen. "Steeds meer illegale vrouwen komen hier 'gratis' bevallen. Bij een op de vier is ziekenhuisfactuur na drie jaar nog niet betaald." *Het Nieuwsblad*. 11.05.2003.

VBR, SL. "Sint-Niklaas gaat strijd aan met herrieschoppers. Rellen met allochtone jongeren op De Ster bereiken climax." *Het Nieuwsblad*. 02.06.2003.

WBA. "Zwangerschap geen reden genoeg voor huwelijk Chinese en kok." *Het Nieuwsblad*. 09.05.2003.

WDA. "Rechter laat kok eindelijk trouwen met zijn vriendin." *Het Nieuwsblad*. 13.06.2003.

LITERATUUR

Aerts, Mieke en Albert Martens. *Gastarbeider: Lotgenoot En Landgenoot?* Leuven: Kritak, 1978.

Anciaux, Bert. *Zelforganisaties In Vlaanderen: Onderzoek Naar Plaatselijke (zelf)organisaties Op Basis Van Etnischculturele Identiteit: Een Maatschappelijke En Agogische Verkenning Van Voorwaarden En Kansen, Beperkingen En Uitdagingen*. Brussel: ASP, 2014.

Anderson, Benedict. *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Londen: Verso, 2016.

Bell, Allan en Peter Garrett. 'Media and Discourse: A Critical Overview.' In *Approaches to Media Discourse*, uitgegeven Allan Bell en Peter Garrett, 1-20. Oxford: Blackwell, 1998.

Bell, Allan. 'The Discourse Structure of News Stories.' In *Approaches to Media Discourse*, uitgegeven door Allan Bell en Peter Garrett, 64-104. Oxford: Blackwell, 1998.

- Beyers, Leen. 'From Class to Culture: Immigration, Recession, and Daily Ethnic Boundaries in Belgium, 1940s–1990s.' *International Review of Social History* 53, nr. 1 (2008): 37-61.
- Biltreyst, Daniel en Roland Van Gompel. 'Pers op zoek naar burger en consument. Bedenkingen bij de nieuwe civieke journalistiek in Vlaanderen.' *Samenleving en Politiek* 5, nr. 4 (1998): 4-13.
- Blommaert, Jan en Jef Verschueren. *Debating Diversity: Analysing the Discourse of Tolerance*. Londen: utledge, 1998.
- Blommaert, Jan en Jef Verschueren. *Het Belgische migrantendebat: de pragmatiek van de abnormalisering*. Antwerpen: IPrA research center, 1992.
- Bonjour, Saskia en Marlou Schrover. 'Public Debate and Policy-making on Family Migration in the Netherlands, 1960–1995.' *Journal of Ethnic and Migration Studies* 41, nr. 9 (2015): 1478-9.
- Brackeva, Marie-Paule. "Zelforganisaties van migranten: een tijdelijk fenomeen of een definitieve oplossing om integratie te bevorderen?" Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1993.
- Burscher, Bjorn, Joost van Spanje en Claes de Vreese. 'Owning the Issues of Crime and Immigration: The relation between immigration and crime news and anti-immigrant voting in 11 countries.' *Electoral Studies* 38 (2015): 59-69.
- Caestecker, Frank en Tom de Meester. "Immigratie." *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging Online*. Geraadpleegd 29.07.2021, <https://nevb.be/wiki/Hoofdpagina>.
- Callens, Frederik. "Een Vergelijkende Discoursanalyse Van De Parlementaire Debatten Over De Toekenning Van Algemeen Stemrecht Eind 19de Eeuw En Het Migrantenstemrecht Vandaag." Masterproef, Universiteit Gent, 2007.
- Clycq, Noel en François Levrau. 'Towards a comprehensive integration policy: a critical analysis of how social imaginations underpin Flemish integration policies.' In *Moroccan migration in Belgium: more than 50 years of settlement*, uitgegeven door Christiane Timmerman, Nadia Fadil, Idesbald Goddeeris, Noel Clycq en Karim Ettourki, 149-69. Leuven: Leuven University Press, 2017.
- Crenshaw, Kimberlé. 'Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color.' *Stanford Law Review* 43, nr. 6 (1991): 1241-299.
- Crombez, Bart. 'Media en alloctonen: een literatuurstudie.' In *Media & multiculturalisme in Vlaanderen*, uitgegeven door Leen d'Haenens en Frieda Saeys, 6-16. Gent: Academia Press, 1996.
- De Bens, Els en Karin Raeymaekers. *De Pers In België: Het Verhaal Van De Belgische Dagbladpers: Gisteren, Vandaag En Morgen*. Tiel: Lannoo, 2007.
- De Gendt, Tina. *Turkije Aan De Leie: 50 Jaar Migratie In Gent*. Tiel: Lannoo, 2014.
- De Rijck, Brecht. "Het Belgische arbeidsmigratiebeleid en zijn determinanten na wereldoorlog II." Masterproef, Universiteit Gent, 2009.
- De Vos, Jan. "Minorisering of emancipatie? ...een kijk op het Vlaams integratiebeleid." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2001.
- Devroe, Ilse en Frieda Saeys. 'Alloctonen en aanverwante thema's in de Vlaamse pers.' *Tijdschrift voor communicatiewetenschap* 30, nr. 2 (2002): 56–76.

Devroe, Ilse. *Gekleurd nieuws? De voorstelling van etnische minderheden in het nieuws in Vlaanderen. Context, methodologische aspecten en onderzoeksresultaten*. Gent: Universiteit Gent, Vakgroep Communicatiewetenschappen, 2007.

Entzinger, Han en Peter Scholten. 'Between National and Local Integration Policies.' In *An Introduction to Immigrant Incorporation Studies: European Perspectives*, uitgegeven door Marco Martiniello en Jan Rath, 371-88. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2014.

Essed, Philomena. *Alledaags racisme*. Tweede druk. Baarn: Ambo, 1988.

Fairclough, Norman, Jane Mulderrig en Ruth Wodak. 'Critical Discourse Analysis.' In *Discourse studies, a multidisciplinary introduction*, uitgegeven door Teun A. Van Dijk, 357-378. Thousand Oaks (Calif.): Sage, 2011.

Fairclough, Norman. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge, 2003.

Fairclough, Norman. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Harlow: Longman, 2010.

Fairclough, Norman. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity press, 1992.

Hullebroeck, Patrick. 'Het algemene migrantenbeleid en de wetgeving over de vreemdelingen.' In *Geschiedenis Van Het Eigen Volk: De Vreemdeling In België van De Prehistorie Tot Nu*, uitgegeven door Anne Morelli, 127-49. Leuven: Kritak, 1993.

Ireland, Patrick. 'European Welfare States and Immigrant Incorporation Trajectories: European Perspectives.' In *An Introduction to Immigrant Incorporation Studies*, uitgegeven door Marco Martiniello en Jan Rath, 375-70. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2014.

Jacobs, Dirk. *Nieuwkomers In De Politiek: Het Parlementaire Debat Omtrent Kiesrecht Voor Vreemdelingen In Nederland En België 1970-1997*. Gent: Academia press, 1998.

Kruyt, Arriën en Jan Niessen. 'Integratie.' In *Immigrantenbeleid voor de multiculturele samenleving: integratie-, taal- en religiebeleid voor immigranten in vijf West-Europese landen*, uitgegeven door Hans Vermeulen, 12-53. Amsterdam: Het Spinhuis, 1997.

Lamberts, Miet, Peter De Cuyper, Johan Geets, Ludo Struyven, Christiane Timmerman, Steven Van den Eede, Johan Wets. *Het Vlaamse inburgeringsbeleid geëvalueerd, synthese*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven – Hoger instituut voor de arbeid, 2007.

Lefevere, Jonas. 'Migration and the Radical Right: A Catch-22 for Journalists.' In *Migration, equality & racism: 44 opinions*, uitgegeven door Ilke Adam, Tundé Adefioye, Serena D'Agostino, Nick Schuermans en Florian Trauner, 92-5. Brussel: VUB Press, 2021.

Lerouge, Marianne en Lieve Staes. *Onderzoek naar de berichtgeving over allochtonen en aanverwante thema's in de pers : 1993-1994*. Brussel: AVBB/AGJPB, 1994.

Lodebyckx, Ina, Christiane Timmerman en Johan Wets. 'Maatschappij en etnische diversiteit: wat is mogelijk, wat is wenselijk?' In *Wanneer wordt vreemd, vreemd? De vreemde in beeldvorming, registratie en beleid*, uitgegeven door Christiane Timmerman, Ina Lodebyckx, Dirk Vanheule en Johan Wets, 49-56. Leuven : Acco, 2004.

Loobuyck, Patrick en Dirk Jacobs. 'Nationalism, Multiculturalism and Integration Policy in Belgium and Flanders.' *Canadian Issues Montreal* (2009): 29-40.

Lucassen, Leo en Jan Lucassen. *Winnaars En Verliezers: Een Nuchtere Balans Van Vijfhonderd Jaar Immigratie*. Amsterdam: Bakker, 2011.

Lucassen, Leo en Jochen Oltmer en David Feldman eds. *Paths of Integration: Migrants in Western Europe (1880–2004)*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006.

Lucassen, Leo. *The Immigrant Threat: The Integration of Old and New Migrants in Western Europe since 1850*. Urbana: University of Illinois Press, 2005.

Maddens, Bart. 'Kiesgedrag en partijstrategie : de samenhang tussen de beleidsmatige profilering van de partijen en het kiesgedrag van de vlamingen op 24 november 1991.' PhD diss., Katholieke Universiteit Leuven, 1994.

Manssens, Jan en Stefaan Walgrave. *Populair En/of Kwaliteit: De Vlaamse Pers Over De Zaak-Dutroux*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen, 1998.

Martens, Albert. 'Burgerschap en inburgering in België: een stand van zaken. De caleidoscoop als perspectief. De onanie als vuistregel.' In *Nieuwe burgers in de samenleving? Burgerschap en inburgering in België en Nederland*, uitgegeven door Marie-Claire Foblets en Bernard Hubeau, 17-28. Leuven: Acco, 1997.

Martens, Albert. 'Moroccan migration in Belgium's labor policy and labor market.' In *Moroccan migration in Belgium: more than 50 years of settlement*, uitgegeven door Christiane Timmerman, Nadia Fadil, Idesbald Goddeeris, Noel Clycq en Karim Ettourki, 87-103. Leuven: Leuven University Press, 2017.

Martens, Albert. *25 Jaar Wegwerparbeiders: Het Belgisch Immigratiebeleid Na 1945*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven, 1973.

Martens, Patrick. *Het rapport dat niemand las: De rapporten – Paula D'Hondt, een synthese*. Zonhoven: Uitgeverij BOEK, 1991.

Martiniello, Marco en Andrea Rea. *Une brève histoire de l'immigration en Belgique*. Brussel: Fédération Wallonie-Bruxelles, 2013.

Martiniello, Marco en Jan Rath. 'Immigrant Incorporation Studies in Europe: An Introduction.' In *An introduction to immigrant incorporation studies: European perspectives*, uitgegeven door Marco Martiniello en Jan Rath, 11-8. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2014.

Martiniello, Marco. 'Belgium, migration, 1946 to present.' In *The Encyclopedia of Global Human Migration*, uitgegeven door Immanuel Ness. Londen: Blackwell Publishing, 2013.

Martiniello, Marco. 'Immigrant Integration and Multiculturalism in Belgium.' In *Challenging Multiculturalism: European Models of Diversity*, uitgegeven door Raymond Taras, 120-137. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013.

Morelli, Anne. *Geschiedenis Van Het Eigen Volk: De Vreemdeling In België van De Prehistorie Tot Nu*. Leuven: Kritak, 1993.

Naegels, Tom. *Nieuw België: Een Migratiegeschiedenis 1944-1978*. Tielt: Lannoo, 2021.

Oulad Ben Taib, Hajar. 'Discours et représentations des pionnières de l'immigration marocaine à Bruxelles de 1964 à aujourd'hui.' *La revue marocaine de droit d'asile et migration* 4, nr. 4 (2019): 92-102.

Phalet, Karen en Marc Swyngedouw. 'Measuring Immigrant Integration: The Case of Belgium.' *Studi Emigrazione* 40, nr. 152 (2003): 773-803.

Pulinx, Reinhilde en Piet Van Avermaet. 'Integration in Flanders (Belgium): Citizenship as Achievement: How Intertwined Are "citizenship" and "Integration" in Flemish Language Policies?' *Journal Of Language And Politics* 14, nr. 3 (2015): 335-358.

Richardson, John E. *Analysing Newspapers: an approach from Critical Discourse Analysis*. New York: Palgrave Macmillan, 2007.

Saeys, Frieda, Ilse Devroe, en Dieter Grammens. *Onderzoek naar de berichtgeving over allochtone minderheden in de Vlaamse nieuwsmidia*. Gent: Universiteit Gent, Vakgroep Communicatiewetenschappen, 2007.

Schrover, Marlou en Deirdre Moloney. 'Introduction: Making a difference.' In *Gender, Migration and Categorisation, Making Distinctions between Migrants in Western Countries, 1945-2010*, uitgegeven door Marlou Schrover en Deirdre M. Moloney, 7-54. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2013.

Schrover, Marlou en Tycho Walaardt. 'The Influence of the Media on Policies in Practice: Hungarian Refugee Resettlement in the Netherlands in 1956.' *Journal of Migration History* 3, nr. 1 (2017): 22-53.

Schrover, Marlou en Willem Schinkel. 'Introduction: the language of inclusion and exclusion in the context of immigration and integration.' *Ethnic and Racial Studies* 36, nr. 7 (2013): 1123-41.

Schrover, Marlou. 'Family in Dutch Migration Policy 1945-2005.' *The History of the Family, Families, Foreignness, Migration. Now and Then* 14, nr. 2 (2009): 191-202.

Schrover, Marlou. 'Integration and Gender.' In *An Introduction to Immigrant Incorporation Studies: European Perspectives*, 132-3. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2014.

Schrover, Marlou. 'Verschillen die verschil maken: inleiding op het themanummer over gender, migratie en overheidsbeleid in Nederland en België in de periode 1945-2005.' *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* 5, nr. 1 (2008): 3-22.

Schrover, Marlou. 'Why Make a Difference? Migration Policy and Making Differences Between Migrant Men and Women (The Netherlands 1945-2005).' In *Gender, Migration, and the Public Sphere, 1850-2005*, uitgegeven door Marlou Schrover en Eileen Janes Yeo, 76-96. New York: Routledge, 2010.

Staes, Lieve. 'Berichtgeving over allochtonen en aanverwante thema's in de Vlaamse pers.' In *Media & multiculturalisme in Vlaanderen*, uitgegeven door Frieda Saeys en Leen D'Haenens, 90-106. Gent: Academia Press, 1996.

Stengers, Jean. 'Les mouvements migratoires en Belgique aux XIXe et XXe siècles.' *Revue belge de philologie et d'histoire* 82, nr. 1 (2004): 311-348.

Timmerman, Christiane, Els Vanderwaeren en Maurice Crul. 'The Second Generation in Belgium.' *International Migration Review* 37, nr. 4 (2003): 1065-90.

Timmerman, Christiane, Ina Lodebyckx, Dirk Vanheule en Johan Wets. Inleiding in *Wanneer wordt vreemd, vreemd? De vreemde in beeldvorming, registratie en beleid*, uitgegeven door Christiane Timmerman, Ina Lodebyckx, Dirk Vanheule en Johan Wets, 1-15. Leuven : Acco, 2004.

Timmerman, Christiane, Noël Clycq, François Levrau, Lore Van Praag en Dirk Vanheule. 'Introduction : migration-integration dynamics in Flanders.' In *Migration and Integration In Flanders. Multidisciplinary Perspectives*, uitgegeven door Christiane Timmerman, Noël Clycq, François Levrau, Lore Van Praag en Dirk Vanheule, 11-22. Leuven: Leuven University Press, 2018.

van Aelst, Peter en Stefaan Walgrave. 'Minimal or massive? The political agenda-setting power of the mass media according to different methods.' *International Journal of Press/Politics* 16, nr. 3 (2011): 295–313.

Van Aelst, Peter. 'Toeschouwer, speler of scheidsrechter? Een empirische studie over de rol van de media in de verkiezingscampagne van 2003.' PhD diss., Universiteit Antwerpen, 2006.

van den Broeck, Bob. 'Taal en diversiteitsrecht.' In *Taaleisen juridisch getoetst*, uitgegeven door Alen André et. al., 159-188 Mechelen: Kluwer, 2009.

Van der Bracht, Koen, Bart Van de Putte, Pieter-Paul Verhaeghe, en Klaartje Van Kerckem. 'Ethnic Diversity in Belgium: Old and New Migration, Old and New Developments'. *DiGeSt. Journal of Diversity and Gender Studies* 1, nr. 1 (2014): 73–81.

van der Haar, Marleen en Dvora Yanow. 'Allochtoon als metafoor en categorie, over de handelingsimplicaties van beleidstaal.' *Beleid en Maatschappij* 38, nr. 2 (2011): 160-178.

Van Gorp, Baldwin. 'De massamedia als factor voor sociale cohesie.' In *Wanneer wordt vreemd, vreemd? De vreemde in beeldvorming, registratie en beleid*, uitgegeven door Christiane Timmerman, Ina Lodebyckx, Dirk Vanheule en Johan Wets, 241-57. Leuven : Acco, 2004.

Van Gorp, Baldwin. 'Where Is the Frame?: Victims and Intruders in the Belgian Press Coverage of the Asylum Issue.' *European Journal of Communication* 20, nr. 4 (2005): 484-507.

van Gorp, Baldwin. *Framing asiel: indringers en slachtoffers in de pers*. Leuven: ACCO, 2006.

Voets, Melanie. 'Het archief van VOCOM-VCIM.' *Brood & Rozen* 8, nr. 2 (2003): 100-5.

Walgrave, Stefaan en Knut De Swert. 'The Making of the (Issues of the) Vlaams Blok.' *Political Communication* 21 (2004): 479–500.

Walgrave, Stefaan en Peter Van Aelst. 'The Contingency of the Mass Media's Political Agenda Setting Power: Toward a Preliminary Theory.' *Journal of Communication* 56, nr. 1 (2006), 88–109.

Willems, Gertjan en Bruno De Wever. *De Verbeelding Van De Leeuw: Een Geschiedenis Van Media En Natievorming In Vlaanderen*. Antwerpen: Peristyle, 2020.

Witte, Els. 'De relatie media-politiek.' In *Van wereldburger tot 'bange blanke man,'* uitgegeven door Herman Corijn, 11-8. Brussel: VUB Press, 1994.

Wodak, Ruth en Michael Meyer. 'Critical discourse studies: history, agenda, theory and methodology.' In *Methods of Critical Discourse Studies*, uitgegeven door Ruth Wodak en Michael Meyer, 2-22. Los Angeles (Calif.): SAGE, 2016.

Wodak, Ruth. 'The discourse-historical approach.' In *Methods of Critical Discourse Analysis*, uitgegeven door Ruth Wodak en Michael Meyer, 63-94. London: SAGE Publications Ltd, 2001.

Wood, Nancy en Russell King. 'Media and migration: An overview.' In *Media and migration: Constructions of mobility and difference*, uitgegeven door Nancy Wood en Russell King, 1-22. Londen: Routledge, 2001.